T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANTİK ÇAĞ'DA ANADOLU'DA KOZMETİK

ASLIHAN AKÇAY

1158203107

DOÇ. DR. DANİŞ BAYKAN

EDİRNE

2019

Author: Aslıhan Akçay

Subject: Cosmetics in Anatolia in Antiquity

ABSTRACT

Although it has been easier to eliminate or to cope the unsatisfactory places on the body, the stigmas or scars on the skin with technology, science, developments in health and reconstructive surgeries; there are some practices and methods have been used since the ancient times. As for “Cosmetic in Ancient Times”, it has been an generally known topic. The aim of this study is to have the explanation of Ancient Anatolian cosmetic with the first appearance of cosmetics, with the information of the material and tools used for cosmetic purposes and their storage methods by using archeological data. At this stage; occasionally some published findings and sometimes the data of the museum collections have been used for reference and relation between cosmetic and gender has been tried to evaluate for some specific tools.

Anahtar Kelimeler: Cosmetics, Beauty, Parfume, Makeup, Paint

Yazar: Aslıhan Akçay

Konu: Antik Çağ’da Anadolu’da Kozmetik

ÖZ

Vücutta memnun olunmayan yerleri, ciltteki leke ya da kusurları yok etmek veya kapatmak günümüzde teknoloji, bilim, sağlık alanlarındaki gelişmeler ve estetik müdahaleler ile kolaylaşmışsa da bunu sağlamak için eski zamanlardan beri kullanılan bazı uygulama ve yöntemler söz konusudur. “Antik Çağ’da Kozmetik” ise genel hatlarıyla bilinen bir konu olmuştur. Bu çalışmada, kozmetiğin ilk ortaya çıkışı, kozmetik amaçlı kullanılan malzeme ve maddeler, kullanım araç gereçleri ve saklanma şekilleri hakkında bilgi verilerek ve mevcut arkeolojik veriler ortaya konularak, Antik Çağ Anadolu kozmetiğinin yine arkeolojik verilerle açıklanması amaçlanmıştır. Bu aşamada bazen yayınlanmış kazı buluntularından bazen de müze

koleksiyonlarındaki veriler kullanılarak çıkarımlar yapılma yoluna gidilmiş, bazı malzemeler özelinde kozmetik ve cinsiyet ilişkisi de değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kozmetik, Güzellik, Parfüm, Makyaj, Boya

ÖNSÖZ

İnsanlığın var oluşundan itibaren her zaman "daha iyi" ve "daha güzel" olan ya da görünüşü ile "dikkat çeken" kişi ya da unsurlar ön planda olmuş, "güzel olan" ilgi görmüş ve istenmiştir. Bu nedenle giyinmek, saçlarımızın bakımlı olması, cilt sağlığı gibi unsurlar ne kadar önemliyse karşılığında elde edilen "güzel olmak" da o kadar önemli olmuştur. Çünkü dış görünüş ve karşımızdakini etkileme arzusu belki de insanoğlunun var oluşundan beri her zaman önemli bir özellik olmuştur. Antik Çağ insanı da dönemsel farklılık ve yaşanılan toplumun etkisi ile çeşitli güzellik anlayışlarına ve arayışlarına sahip olmuş, bu amaçla uygulanan kozmetik ürünleri gerek güzelleşmek gerekse beğenmedikleri yanlarını ve kusurlarını gizlemek için kullanmışlardır.

Kozmetik kelime olarak "süslenme, süslemekte usta" gibi anlamlar içerirken bakıldığında sadece bu anlama değil çok daha büyük ve önemli bir anlama da sahip olduğu açıktır. Kelime kökeni incelendiğinde kökünde yer alan "kozmos" kelimesi ile aslında sadece dünya ya da evrenimiz anlamında değil, dünyanın oluşumu ile birlikte var olan kaos durumundan bir uyum ve düzen haline geçilmesi anlamını da içerdiği görülmektedir. Dünya'da var olan bu uyum ve düzen, içinde yaşayan insanların yaşamlarında da var olmaya devam etmiş, belirlenen toplumsal kurallar çerçevesinde yer alan hijyen ve kişisel bakım bu unsurlardan bazılarını oluşturmuştur.

Oldukça eski bir tarihe sahip olan kozmetik uygulamaları zaman içerisinde teknoloji ve bilim sayesinde günümüzde çok daha gelişmiş ve yapılan estetik operasyonlarla hem erkekler hem de kadınlar istedikleri görünüme kolayca ulaşmaya başlamıştır. Antik Çağ içerisinde de çeşitli madde, malzeme ve bitkiler karıştırılarak elde edilen merhem, krem gibi ürünler çeşitli araçlarla, belli işlemlerden geçirilerek elde edilmiş ve uygulanmıştır. Kimi zaman bu uygulamalar özellikle erkekler açısından kötü olarak nitelendirilse de kozmetik vazgeçilmez bir unsur olarak hayatlarında yer almıştır ve günümüzde de önemini sürdürmektedir.

Güzel görünmeyi tamamlayan önemli noktalarda biri de "güzel kokmak" olmuştur. Hem Antik Çağ hem de günümüz insanı için "koku" oldukça önem verilen bir nitelik olarak yaşam içerisinde her alanda yer almıştır. Bunu sağlamak ve kötü kokulardan kurtulmak için doğadaki çeşitli madde ve bitkilerden elde edilen yağ ve esanslar sayesinde yapılan farklı karışımlarla hoş kokular elde edilmiş ve "güzellik ile güzel kokmak" birbirini tamamlayan unsurlar haline gelmiştir. Bunun yanı sıra bir çok madde ve bu malzeme, kap ya da gereç kullanılmıştır. Günümüzde de benzer amaçla, benzer kullanım özellikleri gösteren eşyalar yer almaktadır. Ancak Antik Çağ kozmetiği hakkında birçok yayın bulunmasına karşın bilgiler yayınlar içerisinde çoğunlukla belli konular ya da malzemeler değerlendirilerek yer almaktadır. Ülkemizde ise özellikle Anadolu kozmetiği hakkında bilgi veren yayın sınırlı sayıdadır. Bu nedenle çalışmanın ana amacı ve elde edilmek istenen sonucu, kozmetiğin tarihsel dönem içerisindeki ortaya çıkışı ve gelişimi, yapımında hangi madde ya da malzemelerin kullanıldığı, saklanma ve uygulanma şekilleri gibi bilgiler doğrultusunda kozmetiğin Antik Çağ Anadolu'sunda kullanımı hakkında genel bir bilgi edinilmesinin sağlanması ve kozmetiğe dair bilgilerin bir bütün dahilinde bulunmasına çalışılmasıdır. Bu amaçla bir çok Türkçe ve yabancı arkeolojik yayın; alternatif tıp, farmakoloji, jeoloji, botanik, kimya, vb. gibi farklı alanlardaki makale ve çeşitli yayınlar ile içinde bu konunun yer aldığı yüksek lisans ve doktora tezleri araştırılmış; başta Edirne Arkeoloji Müzesi olmak üzere, İzmir, Efes, Eskişehir, Marmaris ve Tire Arkeoloji Müzeleri gibi çeşitli müzeler ziyaret edilerek kozmetik amaçlı kullanılan malzeme ve örnekler incelenmiştir. Çalışma içerisinde özellikle, Anadolu'da Antik Çağ Kozmetik Gereçleri olarak adlandırılan bölüm, elde edilen kaynakların yanı sıra yayınlanan kazı verilerinin bütün ciltleri taranarak kozmetik ve bu amaçla kullanım görmüş buluntuların belirlenmesi sonucunda oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra, çalışmanın ana konusunu oluşturan başlık içinde yer alan "Anadolu" ifadesi günümüz Türkiye'si ve sınırları içerisinde kalan bölgeleri kapsamaktaktadır. Buluntu ele geçen kentler bu bölgelerde yer alan kentlerdir.

Tez çalışmalarım ve yazım aşamasında, tez danışmanım, değerli hocam sayın Doç. Dr. Daniş Baykan'a bilgi paylaşımı, yönlendirme, öneri ve göstermiş olduğu bütün yardımlar için çok teşekkür ederim. Aynı şekilde, yine çalışmalarım

esnasındaki yardım ve desteklerinden ötürü sayın Dr. Öğr. Üyesi Ergün Karaca'ya teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca, Arkeolog Didem Baş, arkadaşlarım Özlem Arda ve Özlem Orbay'a, özellikle tez yazımı sırasında sabır ve sevgiyle benim her zaman yanımda olup beni destekleyen sevgili aileme sonsuz şükranlarımı sunarım.

Aslıhan Akçay

Edirne

İÇİNDEKİLER

ÖZ……i
ABSTRACT……...ii
ÖNSÖZ……...iii
İÇİNDEKİLER……...v
LEVHALARIN LİSTESİ……vii
KISALTMALAR LİSTESİ……...xxvi
1. GİRİŞ……...1
2. ANTİK ÇAĞ'DA KOZMETİK HAMMADDE VE ÜRÜNLERİ
2.1. Hammaddeler ……..……...9
2.1.1. Mineral Maddeler……..……10
2.1.2. Bitkisel Maddeler…….....15
2.1.3. Hayvansal Maddeler…….....21
2.2. Ürünler
2.2.1. Tozlar ve Boyalar……..25
2.2.2. Kremler ve Yağlar…….39
2.2.2.1. Kremler……39
2.2.2.2. Yağlar, Kokulu Yağlar/Parfüm……...41
3. ANADOLU'DA ANTİK ÇAĞ KOZMETİK GEREÇLERİ
3.1. Kaplar……...54
3.1.1. Lydion……...56
3.1.2. Alabastron……58
3.1.3. Aryballos……...61
3.1.4. Lekythos……65
3.1.5. Amphoriskos……69
3.1.6. Unguentarium……...70
3.1.7. Pyksis……82
3.1.8. Kozmetik Tabak Kâse ve Tablaları……...86
3.1.9. Sürme Kapları……...89
3.1.10. Diğer Kaplar……92
3.2.Ölçek ve Kaşıklar……..93
3.3. Cımbız/Tutucular……...100
3.4.Taranma Gereçleri……...105
3.5.Aynalar……110
3.6. Strigilis……...120
3.7. Kozmetik Çubuğu……..129
4. SONUÇ……133
KAYNAKÇA……...137
LEVHALAR.....157

LEVHA LİSTESİ

Levha I. 1: Mısır uygarlığında kedigözü görünüm örneği. (**Uzantı 39**'dan düzenlenmiştir)

2:Nymhaea Caerulea Savigny (mavi lotus). (**Uzantı 40**'dan düzenlenmiştir).

3: Alkanet (sığırdili) bitkisi. (**Uzantı 41**'den düzenlenmiştir).

Levha II.1a:Turin Erotik Papirüs'ünden rahibe/fahişe figürünün detayı, Deir el Medine yaklaşık MÖ 1250, Turin Museo Rgizio Inv. 55001 (Cleland, L.-Harlow, M.-Llewellyn-Jones,L., *The Clothed Body in the Ancient World,* Oxbow Books, İngiltere, 2005, s. 10, Fig.16'dan düzenlenmiştir).

1b: Antik Çağ'da Mısır'da boyama, koku ve makyaj örneği. (**Uzantı 42**'dan düzenlenmiştir)

2: Pompeii'de, bir kapta bulunan purpurissum içeren mor pigmentler. (**Uzantı 43**'den düzenlenmiştir).

Levha III. 1: Antik Çağ'da mor renk elde edilen deniz kabuğu türleri. Murex trunculus (Hexaplex trunculus L.), Murex brandaris (Bolinus brandaris L.) ve Purpura haemastoma (Stramonita haemastoma L.) (Gözde Adıgüzel- Bilge Y Kolancı, "Antik Çağ'da Statünün Rengi Mor", *Cedrus V*, 2017, s. 262, Fig. 1'den düzenlenmiştir).

2: Isatis tinctoria. (Maria R. Belgiorno,"Cosmetics", *Archaeometry and Aphrodite, Proceedings of the Seminar 13th June 2013 CNR,* 2017, s. 60, Fig. 10).

3:Malahit örneği. (**Uzantı 44**'den düzenlenmiştir).

Levha IV.1: Stilistik bir analize göre MS 55-79 yıllarına tarihlenen IV Pompei tarzındaki fresk, 24 Mayıs 1760'ta Pompeii'deki House VI, 17 veya Insula Occidentalis'te bulundu. (**Uzantı 45**'dan düzenlenmiştir).

2: Londra'da içindeki krem ile ele geçen teneke kutu. (**Uzantı 24**'ten düzenlenmiştir).

3: Zambak parfümü yapımı, Mısır'ın 4. hanedanı, M.Ö 2500. (**Uzantı 3**'ten düzenlenmiştir).

4: MÖ 5 ve 4. yüzyılları arasına tarihlendirilen alabaster alabastron örneği. (**Uzantı 46**'den düzenlenmiştir).

Levha V.1a: Domus Aurea (Altın Saray) Modeli. (**Uzantı 47**'den düzenlenmiştir).

1b: Nero'nun kullanımı için tasarlanan Domus Aurea'daki büyük alanlardan biri olan Oda 42'nin tuğla ve freskli iç görüntüsü. (**Uzantı 48**'den düzenlenmiştir).

2: Roma'daki Farnesina evinden parfüm döken kız (Geç Agustus Dönemi sonu). (J.P.V.D. Balsdon, *Roman Women,* The Bodley Head Ltd., Londra 1962, Fig. 16'dan düzenlenmiştir.)

3:Bir grup kozmetik ürünü. Muhtemelen kozmetik uygulamaları için kullanılan Roma gümüş spatula; MS 1. yüzyıla ait altın bantlı cam Roma kokusu şişesi; Yunan mermer pyksis (kozmetik kutusu), yaklaşık MÖ 450-400; Roma oniks (damarlı) kokusu şişesi; MS 3. yüzyılda dıştan yuvarlak oyma bezemeli Roma fildişi pyksis ve "Modestien, elveda" yazılı Roma fildişi tarak. (Ian Jenkens, *Greek and Roman Life*, British Museum, 1986, s. 28, Fig. 32'den düzenlenmiştir.)

Levha VI.1: 1853 yılında Bin Tepe'deki Alyattes mezarının keşfedilmesi sırasında mezar odasında bulunan iki lydion. (Susan Wrigley, *The Lydion. Revealing Connectivity a cross the Mediterranean in the Sixth Century B.C.*, (Sydney Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı Onur Tezi), Sydney, 2011, s. 38, fig. 6'dan düzenlenmiştir).

2: Gordion'dan geç dönem Lydion (Gordion Kazıları envanter no: 2855 P935, sol; 5096 P1864, sağ) (**Uzantı 19**, şek. 6'dan düzenlenmiştir).

3: Daskyleion *alabastron*u yanında bulunan *lydion.* (Tomris Bakır-R. Gül Gürtekin- Demir-Cumhur Tanrıver, "Daskyleion 2001", *24. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2003, s. 499, Resim 6'dan düzenlenmiştir.)

4:Antandros, 493 No.lu *pithos* mezar buluntuları arasında bulunan lydion. (Gürcan Polat-Yasemin Polat-Kahraman Yağız-Rabia Aktaş-Aslı Saka-Evren Açar-Ecem Baysu-Ertuğrul Kıraç, "Antandros 2015-2016 Yılı Kazıları", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Bursa, 2018, s. 501, Resim 13'den düzenlenmiştir.)

5: PT03 Numaralı Lydion. (Zeliha G. Büyüközer, "Börükçü Nekropol Alanından Bir Arkaik Mezar", *Tüba-Ar* 17, Ankara, 2014, s.121, Fig. 10'dan düzenlenmiştir).

LevhaVII.1: Atina alabastron örneği. (**Uzantı 20**'den düzenlenmiştir).

2: Bir taş parçasından kesilen vazo, lotus çiçeği tutan bir kadın biçiminde kaptan ve dört kadın başıyla süslenmiş bir tabandan oluşmaktadır. Buluntu, Yakın Doğu'da ortaya çıkan ve Kıbrıs, Doğu Yunanistan ve Etruria'da uyarlamalar yapan kadınların büstleriyle parfüm şişelerine verilen bir Etrüsk tepkisidir. Bir kabın dört tarafını dekore etme konsepti, Doğu'dan kaynaklanmaktadır. MÖ Erken 6. Yüzyıl. **(Uzantı 47**'den düzenlenmiştir).

3: Opak koyu mavi camdaki alabastron örneği. (Fevziye Eker, "Antik Çağ'da Cam Kap Formlarının Kullanımı Üzerine Bir Deneme", *GAUN JSS* Cilt 17, Sayı 4, 2018, s. 1249'dan düzenlenmiştir.)

4: Gordion Tümülüs II'de bulunan alabaster kadın biçimli koku şişesi.(*Çağlar Boyu Anadolu'da Kadın Anadolu Kadınının Anadolu'da 9000 Yılı*, T.C. Kültür Bakanlığı Sergi, 1993, s. 115, A 158'den düzenlenmiştir.)

5: Enez (Ainos) buluntuları arasında yer alan alabastron. (Sait Başaran-Gülnur Kurap, "Enez (Ainos) 2012 Yılı Kazı Çalışmalarıyla İlgili Raporlar", *35. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3.Cilt, Muğla, 2014, s. 260, Resim 9'dan düzenlenmiştir.)

Levha VIII.1: Ajax P. Tarafından yapılan, üzerinde tanrı/kahraman ve kentaur betimi bulunan Korinthos aryballos örneği. (John Boardman, *Early Greek*

Vase Paint, Thames and Hudson Ltd. Londra, 1998, s.83, fig.174'den düzenlenmiştir.)

2: British Museum'da bronz strigilis ve yağ şişesi. (Norman E. Gardiner, *Athletics of the Ancient World*, Ares Publisher Inc., Michigan, 1930, fig. 59'dan düzenlenmiştir.)

3: Polyksena Lahdi'nden bir sahne: Parfüm kapları. (**Uzantı 48**'den düzenlenmiştir).

4: Laodikeia'da bulunan L.07.KDN.M11.11 ve L.08.KN.M2.02 olarak adlandırılmış yağ kapları. (Celal Şimşek, *Laodikeia Çalışmaları 1.1, Laodikeia Nekropolü (2004-2010 Yılları)*, Ege Yayınları, İstanbul, 2011, Levha 127, 546 ve 547'den düzenlenmiştir.)

5: Klozemanai' de bulunmuşağız ve boyun kısmı bir kadın başı şeklinde işlenmiş koyu renk hamurlu aryballos. **(Uzantı 49**'dan düzenlenmiştir.)

6: Asos'da bulunan kirpi şeklinde aryballos. (Mermer. M23) (Nurettin Arslan-M. Dennert-B. Böhlendorf Arslan, "Assos 2007 Yılı Kazı Çalışmaları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2009, s. 117, Resim 7'den düzenlenmiştir.)

Levha IX.1: Deianeria tipi lekythos. (**Uzantı 23**'den düzenlenmiştir).

2: Bodur Lekythos. Yükseklik. 10 cm. (**Uzantı 23**'den düzenlenmiştir).

4: Antandros Melis Nekropolü'nde bulunan lekythoslar. (Gürcan Polat-Yasemin Polat, "Antandros 2003-2004 Yılı Kazıları", *27. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2006, s. 113, Resim 11'den düzenlenmiştir.)

5: L3'e ait ölü hediyelerinden lekythos. (Cevat Başara-Vedat Keleş-Hasan Kasapoğlu-H.Ertuğ Ergürer, "Parion 2010 Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2012, s. 33, Resim 5'den düzenlenmiştir.)

6: Lekythoslardan bir örnek, yerel üretim (MÖ 5.yüzyıl).(Sait Başaran- Stefan Karwiese- Helmut Brückner-Gülnur Kurap-Bahar Mergen-Anca Dan-Cristina, " Enez (Ainos) 2016 Çalışmaları", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Bursa, 2018, s. 48, Resim 4'den düzenlenmiştir.)

7: MÖ 6.yüzyılın son çeyreğine tarihlenen lekythos örneği. (Kozan Uzun, *Klazomenai Dalgalı Çizgi Bezekli Seramiği*, (T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İzmir, 2007, 147, Fig.102'den düzenlenmiştir.)

Levha X.1: Amphoriskos. **(**Sedef Kepçe Ç.-İnci Delemen, *Yunan ve Roma Kap Biçimleri*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2009, s. 2'den düzenlenmiştir.)

2: Cam amphoriskos örneği. (Eker 2018:s. 1250'den düzenlenmiştir).

3: Mezar 1'den amphoriskos. Amisos. (D. Burcu Erciyes, *Wealth, Aristocracy and Royal Propaganda Under the Hellenistic Kingdom of the Mithradatids in the Central Black Sea Region of Turkey (Colloquia Pontica)*, Brill Yayınevi, Boston, 2006, s. 75, Fig. 24'den düzenlenmiştir.)

4: Ainos 2016 yılı çalışmalarında bulunan amphoriskos (MÖ 7. yüzyıl). (Başaran, S.-Karwiese, S.-Brückner, H.-Kurap, G.-Mergen, B.-Dan-Cristina, A. 2018: s. 49, Resim 9'dan düzenlenmiştir.)

5: Milet Müzesi. Kazartepe unguentarium buluntuları. (**Uzantı 50**'den düzenlenmiştir).

Levha XI.1a: Aizanoi iğ formlu (fusiform) unguentarium Tip 2 örneği. (Korkmaz, Hatice-Buz, Ufuk,"Aizanoi 2012 Kazı Sezonu Kuzey Nekropolis *Unguentarium*ları", *Aizanoi-I*, Edit. Elif Özer, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2013, s. 62, Resim 4, Çizim 2'den düzenlenmiştir.)

1b: Aizanoi bulbos formlu unguentarium Tip 2 örneği. (Korkmaz-Buz 2013, s. 64, Resim 6'dan düzenlenmiştir.)

2: Sivri dipli damgasız unguentarium. (Dürdane Kaya, "Küçük Çekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazıları Geç Antik Çağ Unguentariumları", *İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası/Excavations of Küçükçekmece Lake Basin (Bathonea)*, Edit. Şengül Aydıngün, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2013, s. 253, Res. 6'dan düzenlenmiştir.)

3: Ağız kısmında tıpası ile birlikte bulunan unguentarium parçası. (Banu Özdilek, 2009-2012 "*Andriake Kazılarından Ele Geçen Unguentarium, Şişe, Lykion ve Mortar Örnekleri",* Olba XXIV, 2016, s. 253, Kat. Nu.: U18, fig. 19'den düzenlenmiştir.)

4: 289, 648, 1044 ve 1195 numaralı 4 adet unguentarium. (Rafet Dinç, "Tralleis (1996–2002) Kazı Buluntuları IşığındaMesogis Şarapçılığı ve Sağlık", Bilal Söğüt, *Stratonikeia'dan Lagina'ya From Stratonikeia to Lagina Ahmet Adil Tırpan Armağanı Festschrift in Honour of Ahmet Adil Tırpan,* 2012, s. 195, Fig. 11'den düzenlenmiştir.)

5: Kyzikos'da bulunan cam unguentarium. (Nurettin Koçhan-Korkmaz Meral-Fevziye Güneş, "Kyzikos 2007 Yılı Kazıları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2009, s. 174, Resim 10'dan düzenlenmiştir.)

Levha XII.1: Pişmiş toprak pyksis. Haimon Ressam Okulu. Yunanistan. MÖ 500-474 (**Uzantı 25**'den düzenlenmiştir).

2: Kyme'den 877/6 Mezarından bulunmuş pyksis. (Özden Ürkmez-Erkan Dündar, "Remarks on the Possible Uses of the Perfumed Oils, Ointments, and its Containers in the Cult of Dead from the fourth century BC to the second century AD: In the Light of the Necropoleis of Kyme, Colophon, and Patara", *Journal of Intercultural and Interdisciplinary Archaeology N° 01,* 2014, s.59, Fig. 3'den düzenlenmiştir.)

3: Ephesos Artemision'unda ele geçen fildişi, kapaklı pyksis. (Ulrike Muss 2013, s. 239, 129'dan düzenlenmiştir.)

4a-b-c: Kordon Köyü/Salihli (Manisa)-Kordon Tümülüsü'nde bulunan ahşap pyksisler. (Baran Aydın, "The Hellenistic Pottery and Small Finds of Kordon Tumulus at Kordon Köyü/Salihli (Manisa) 2001", *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien* 76, 2008, Plate 3, Gup A, Cat: 89, Cat: 90, Cat: 91'den düzenlenmiştir.)

5: Laodikeia'da bulunanL.08.KDN.M34.34a-b buluntu numaralı kapaklı pyksisörneği (Kat. nu. 721). (Şimşek, Celal, *Laodikeia Çalışmaları 1.2,*

Laodikeia Nekropolü (2004-2010 Yılları) Katalog, Ege Yayınları, İstanbul, 2011, s. 696, Kat. Nu:721'den düzenlenmiştir.)

6: Patara'da bulunan A8 numaralı pyksis buluntusu. (Şahin 2018: s. Levha 3, A8'den düzenlenmiştir.)

Levha XIII.1: Kozmetik palet örneği.(**Uzantı 26**'dan düzenlenmiştir).

2: L42. 27 Mermer palet. Uz. 7 cm.; Kal: 1 cm Yarısı kırık ve eksik bir buluntudur. Kontekste göre MS 1-2. yüzyıl. (Sedef Ç. Kepçe 2017: s. 25'den düzenlenmiştir.)

3a: Efes Müzesi'nde yer alan "Yamaç Evler" buluntusu tabla. (İlter Uzel *Anadolu'da Bulunan Antik Tıp Aletleri,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, Levha L, 27'den düzenlenmiştir.)

3b: Afyon'da bulunmuş ve halen Bolu Müzesi'nde sergilenen ilaç tablası. (Uzel 2000; Levha CXLII, 5'den düzenlenmiştir.)

4: Mezar 5' de bulunan andezit kozmetik tablası (Allık). (Özer, Elif, "Aizanoi Kuzey Nekropolis 2012 Sezonu", *Aizanoi-I* 2012 Yılı Kazı ve Araştırma Raporları, Edit. Elif Özer, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2013, s. 52, Resim 55'den düzenlenmiştir.)

Levha XIV.1: Sütun şeklinde sürme kabı ve kabın üstten görünüşü. Küçük delik, döner kapağın (şu an eksiktir) bir zamanlar takıldığı yerdir. Ahşap, Yeni Krallık, 18 Hanedanı, yaklaşık MÖ 1550-1295. (**Uzantı 51**'den düzenlenmiştir).

2:Detaylı sapa sahip sürme kabı. Filistin. MS Geç 6-7. yüzyılın başları. (Luckner, Kurt T., "Ancient Glass", *Art Institute of Chicago Museum Studies*, Vol. 20, No. 1, 1994, s. 90, 66 Numara'dan düzenlenmiştir.)

3: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ABD Koleksiyonu'ndan üç gözlü kap. (Uzel 2000; Levha XVII, 60'dan düzenlenmiştir.)

4: Cam hurma kap örneği. (Richard A. Grossmann, *Ancient Glass A Guide to The Yale Collection Yale University Art Gallery*, New Haven, Connecticut, 2002, s. 34'den düzenlenmiştir).

5: Miğferli baş şeklinde aryballos. Grasse Müzesi. (Dominique Frère-Laurent Hugot, "Les vases à parfum du VIIe au IVe s. Av. J.-C.", *Dossiers D'archéologie* N° 337, 2010, s. 4'den düzenlenmiştir).

6:Midye biçimli aryballos. Selçuk-Efes Müzesi, Envanter-Numara: 82/41/86 (Muss, Ulrike, *Efes Artemisionu Bir Tanrıçanın Kutsal Mekânı*, İstanbul Arkeoloji Müzeleri 22Mayıs-22 Eylül 2008, Viyana, 2008., s. 321, Res. 6'dan düzenlenmiştir.)

7: Aizanoi'da Mezar 7'nin dışında bulunmuş istiridye biçiminde kap. (Özer 2013, s. 49, Resim 49'dan düzenlenmiştir.)

Levha XV.1: Gümüş cochlear örneği. Roma.(**Uzantı 52**'den düzenlenmiştir).

2: Tunç makyaj seti. Cımbız ve kulak temizleyici (MÖ 8-7. yüzyıl) Haluk perk Koleksiyonu. (Okta Belli, *Urartu Takıları*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 2010, s. 194'den düzenlenmiştir.)

3: Smyrna kenti kazılarında bulunan kemik kozmetik kaşığı. (Akın Ersoy, *Antik Dönemden Osmanlı Dönemine Smyrna/İzmir Kemik Objeleri,* Ege Yayınları, İstanbul, 2017, s. 64, Fig. 37'den düzenlenmiştir.)

4: Perge'de bulunan Kozmetik Aleti?, Tıp Aleti? (Hasret Garan, *Antik Çağ'da Kemik Endüstrisi ve Perge'de Bulunmuş Kemik Eserler*,(T.C.İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2015, s. 107, Ka 6'dan düzenlenmiştir.

5: Allianoi'da bulunan kemik kulak kaşıkları. (Ergün Karaca, Allianoi Kemik Eserleri, (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2009, s. 200, Kat. Nu. 431,Kat. Nu. 432; s. 201, Kat. Nu. 433'den düzenlenmiştir.)

6: Tarsus/Gözlükule'de B7 97 açmasında ele geçen bronz, bir ucunda bezemenin ardından kaşık bulunan tıp âleti ve çizimi. (Aslı Özyar-Elif Ünlü-Steve Karacic-Catherine Person-Türkan Pilavcı-Serdar Yalçın, "Tarsus-Gözlükule 2009 Yılı Kazısı", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2011, s. 260, Çizim 10'dan düzenlenmiştir.)

Levha XVI.1: 9.3.2.3.2 Bakır alaşımdan cımbız. Kolların arasına hareketli sabitleme çubuğu yerleştirilmiştir. Roma İmparatorluk Dönemi. Uzunluk 76 mm. (Haluk Perk, *Anadolu Antik Dönem Tıp Aletleri*, Haluk Perk Tıp Müzesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 106'dan düzenlenmiştir.)

2: Cerrahi penset (Çanakkale Müzesi). (Uzel 2008: s. 33, Resim 13'den düzenlenmiştir.)

3: Tunç makyaj seti (MÖ 8-7. yüzyıl). (Belli 2010: s. 192'den düzenlenmiştir.)

4: Parion tiyatro kazılarında bulunan bronz cımbız. Uzunluk: 64 mm Kalınlık: 2 mm Ağırlık: 8.09 gr'dır. MÖ 9-11. yüzyıl. (Çelikbaş, E., "VII. Metal Objects the Teather", *Parion Studies I, Roman Theather of Parion Excavations , Architecture and Finds From 2006-2015 Campaigns*, s. 185-217, Editör Cevat Başaran- H. Ertuğ Ergürer, İçtaş A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2018, Fig. 1'den düzenlenmiştir.)

5: Haluk Perk koleksiyonu. Bronz. Uzunluk: 67 mm. Kılıf içinde epilasyon cımbızı. Kılıfında askı deliği bulunmaktadır. Roma İmparatorluk Dönemi (Perk 2012: s. 106, 9.3.3.1.'den düzenlenmiştir.)

6: Haluk Perk koleksiyonu. Uzunluk: 72. 5 mm. Kemik cımbız. Roma İmparatorluk Dönemi (Perk 2012: s. 106, 9.3.3.4.'den düzenlenmiştir.)

7: Smyrna Agorası kazılarında Hamam Yapısı kazılarından ele geçen minyatür kemik tarak. Uzunluk: 2.9 cm, Genişlik: 2.4 cm Geç Roma-Erken Bizans Dönemi. Katalog Nu: 55.(Ersoy 2017: s. 41, Fig. 13'den düzenlenmiştir.)

8a: Nif (Olympos) Dağı Karamattepe'de 2009'da bulunmuş çift taraflı kemik tarak. (Elif Tül Tulunay, "Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2009 Yılı Kazısı ", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2011, s. 418, Resim: 6'dan düzenlenmiştir.)

8b: Ceren Baykan tarafından Karamattepe taraklarının çizimi, rekonstrüksiyonu ve saplı rekonstrüksiyonu. (Peker 2013: s. 150, Fig: 6, 7, 8'den düzenlenmiştir.)

Levha XVII.1: Ephesos MÖ 700/650-480 yılları arasındaki dönemdeki Artemision'dan çift taraflı fildişi tarak. Yükseklik: 9.5cm (Müjde Peker "A Double Bone Comb From Karamattepe, The Nif Mountain Excavation", *Oxford Journal of Archeology Vol 32*, No.2, 2013, s. 155, Fig: 14'dan düzenlenmiştir.)

2: İkiztepe'de bulunan kemik tarak. (Önder Bilgi, "İkiztepe Kazısı 2003 Dönemi Çalışmaları", *26. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1.Cilt, Ankara, 2005, s. 26, Resim 7'den düzenlenmiştir.)

3: Çatalhöyük buluntusu obsidyen ayna. (**Uzantı 53**'den düzenlenmiştir).

4: Sol elinde açık şekilde duran kapaklı bir ayna tutan ve mantosunu ayarlamak için sağ elini yükselterek bir şilte ve yastığa yaslanan bir Etrüsk kadın lahti. MÖ 3000-MÖ 1. yüzyıl. (**Uzantı 54**'den düzenlenmiştir).

Levha XVIII.1a: Bronz ayna. Çap. 10.2 cm, Sap Y.8.2 cm, K. 0.5 cm. MS Erken 1. yüzyıl. (Feyzullah Şahin, *Patara V.2 Patara Metal Buluntuları*, Ege Yayınları, İstanbul, Levha 8, B18'den düzenlenmiştir.)

1b: Bronz ayna. Çap. 7.6 cm, D. 0,7 cm, K. 0,3cmDaire biçimli omega kulplu bronz aynanın iç ve dış kısmında iç içe geçmiş eş merkezli daireler yer almaktadır. Hellenistik Dönem. (Şahin 2018: Levha 8, B21'den düzenlenmiştir.)

1c: Bronz ayna. Çap. 11.2 cm, G. 9 cm, K. 0,25cmBezemesiz, dikdörtgen biçimlidir. MÖ 2. yüzyıl-MS erken 1. yüzyıl. (Şahin 2018: Levha 10, B34'den düzenlenmiştir.)

2a: TSM1'den ele geçen bronz ayna. 17. 5 cm ölçülerindedir. Kenarları çıkıntı yapar şekildedir ve üzerinde herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. MÖ 4.yüzyıl sonları. (Cevat Başaran, *Antik Troas'ın Parlayan Kenti Parion,* Ege Yayınları, İstanbul, 2013, s. 167, Resim 217'den düzenlenmiştir.)

2b: Parion nekropol ve SDJ1'den bulunan bronz aynalardandır. (Başaran 2013: s. 168, Resim 218'den düzenlenmiştir.)

3: Kurşun ayna çerçevesi. Y. 6; G: 4. 5. yüzyıl. (Ünal Demirer, *Kibyra Metal Buluntuları*, (Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Antalya 2013, s. 193, B3'den düzenlenmiştir.)

4: Gümüş ayna. İki parçadır ve disk biçimlidir. Tutamak birbiriiçine geçmiş ve düğüm biçiminde bükülmüş iki çubuktan meydana gelmektedir. Uçları yaprak biçimindedir. Ölç.: Ayna çap:21cm Kl:0,25cm Sap: U:16 cm G:9,7cm Kl:0,35cm (Alptekin Oransay, *Arykanda Antik Kentinde 1971-2002 Kazı Sezonlarında Ele Geçen Madeni Buluntular ve Madencilik Faaliyetleri*, (T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji (Klasik Arkeoloji) Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, Levha XIV, C15'den düzenlenmiştir.)

Levha XIX. 1a: Atina. Kırmızı figür hydria. MÖ 500-450. Köken: İtalya, Etruria, Vulci (**Uzantı 55**'den düzenlenmiştir).

1b: Atina. Kırmızı figür pelike. MÖ 500-450. (**Uzantı 56**'den düzenlenmiştir).

2: Elinde strigilis tutan kadın atletlerin banyo yapımı esnasında betimlendiği stamnos. Polygnotos Grubu MÖ 440-430. Yunan. (**Uzantı 57**'dan düzenlenmiştir).

3: 1 Numaralı demir strigilis. (Taylan Doğan-Yağız Kahraman, "Efes Müzesi'nde Korunan Roma Dönemine Ait Bir Grup Strigilis", Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi, *Olba XXV,* 2017, s. 341, Fig. 1'den düzenlenmiştir.)

Levha XX.1: Bronzdan yapılmış strigilis B13 ve B14, 10 cm çapında demir bir halkaya geçirilmiş olarak birlikte ele geçmiştir. Dörtgen kapalı kulp ve kaşık ayrı ayrı üretilmiş ve daha sonra birleştirilerek yapılmıştır. Stirigilisler, OM43 kodlu mezarda palaestra takımının diğer parçaları olabilecek üçlü zincir ve bakır-gümüş alaşımı bir kâse ile aynı kontekste bulunmuştur. Bu kontekst içinde yer alan iki unguentarium MÖ 1. yüzyılın ikinci yarısı özellikleri göstermektedir. B13 ve B14 bu dönem içinde tarihlendirilmişlerdir. (Şahin 2018: Levha 7, B13-B14'den düzenlenmiştir.)

2: Parion Nekropolü demir strigilisleri. (Başaran 2013: s. 169, Resim 219'dan düzenlenmiştir.)

3: Ördek başlı çubuk. Muhtemelen MS 1-2. yüzyıl. (David Whitehouse, *Roman Glass in the Corning Museum of Glass 3. Cilt*, Hudson Hills Press, Vermont, 2003, s. 52-53, 972'den düzenlenmiştir).

Levha XXI.1: Cam karıştırma çubukları. MS 1. veya 2. yüzyıl. Tip Issıng 79. (C.S. Lightfoot-Melih Arslan, *Ancient Glass of Asia Minor a Private Collection, Anadolu Antik Camları: Yüksel Emirtan Koleksiyonu*, Ünal Ofset, Ankara, 1992, s. 219, 220, Resim 147, 148, 149'dan düzenlenmiştir.)

2: Parion Nekroppol TSM1'de bulunan kozmetik kabı ve bronz kapağı buluntusu. (Başaran 2013: s. 152, Resim 201'den düzenlenmiştir.)

2: Env. Nu: 539-83 olarak yer alan parfüm şişesi. (Nurettin Öztürk-Birol Can, "Erzurum Müzesi Cam Eserleri", *24. Araştırma Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt, Ankara, 2007,s. 121, Resim 11, 12'den düzenlenmiştir.)

4: Bergama Müzesi'nde sergilenen buluntular arasında bulunan krem kabı örneği. (Cenk Atila-Binnur Gürler, "Bergama Müzesi'nde Bulunan Roma Dönemi Cam Eserleri", "*Metropolis Ionia II Yolların Kesiştiği Yer: Recep Meriç İçin Yazılar,* Editörler Serdar Aybek-Ali Kazım Öz, Homer Kitabevi, İstanbul, 2010s. 52, Resim 13'den düzenlenmiştir.)

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.: adı geçen eser
a.g.m: adı geçen makele
bkz.: Bakınız
Nu: Numara
MÖ: Milattan Önce
MS: Milattan Sonra
s.: sayfa
yy.: yüzyıl
edit.: Editör
Lev. : Levha
Kat. Nu. : Katalog Numarası
U: Uzunluk
Yük. : Yükseklik
Gen. : Genişlik
Kal. : Kalınlık
cm. : Santimetre
m. : Metre
K.Gen.: Kaşığın Genişliği
S.Kal.: Sapın Kalınlığı
Plk : Plankare
Prç : Parça
Çev.: Çeviren
Fig./fig.: Figür/figür
Kayıt Nu.: Kayıt Numarası

1. GİRİŞ

En geniş kapsamda, kozmetik madde ve ürünler, günümüzde dünyadaki birçok toplumda, *deri, saç, tırnak, sakal ve ağız (ve rektal) mukozalarına sürülmek, fışkırtılmak veya benzeri yöntemleri uygulamak suretiyle temizlemek, güzelleştirmek, çekiciliği arttırmak ve/veya yüz ve vücudun dış görünüşünü değiştirmek ve sağlığını korumak amacıyla uygulanan, madde, preparat ve gereçlerdir* [1]. Bu tanımdan, çoğu kozmetik ürünün esas amacının cilt bakımı olduğu sonucu çıkarılabilir. Bu ürünler aynı zamanda zararsız ve agresif olmayan fakat etkili bakım sağlamalıdırlar [2].

Kozmetik kelimesini kullandığımızda, yalnızca bir kişinin görünümünü iyileştirmek için kullanılan "makyaj" a gönderme yapılmaz, bir kişinin sadece güzel değil aynı zamanda sağlıklı ve genç görünmesine yardımcı olan maddeler ve süslemeler de bu kapsamda yer almaktadır. Kozmetik kullanımı, ekonomik konumu ve/veya bir sosyal sınıfa veya önde gelen bir kabileye ait olduğunu vurgulayan bir statü sembolünü yansıtır. Aynı nedenden dolayı kişisel süslemelerin, dövmelerin ve makyajların kullanılmasını da bu düşünce içine alabiliriz [3].

Kozmetik, Yunanca "süslemekte usta" anlamına gelen "kosmetikos" sözcüğünden türetilmesiyle elde edilen bir kelimedir [4]. Kökenine bakıldığında kozmetik, latince "güzelleştirici, güzelleştiren veya insan vücudunu süsleyen sanat", Yunan'da *kosmetike (tekhnē)* formunda "elbise ve süsleme sanatı ", *Kosmetikos* kelimesi ile "süsleme veya düzenleme konusunda uzman," anlamına gelmektedir. Yine kökeninde yer alan *kosmein* kelimesi ile de "düzenleme, süsleme" ve *kosmos* "düzen; süsleme" anlamlarını içermektedir. Sıfat dişildir, çünkü tekhnē dişil bir isimdir [5]. Yunan κόσμος'un (H) Semitik kök √qsm'den türetilmesi, güçlü bir etimoloji örneği sunmaktadır. İngilizce "kozmos" ve "kozmetik" ile olan ilişki, "sıra, örgütlenme" ve "sıraya koymak" için kullanılan "kosme" fiilinin Yunanca kelimenin

[1] Serpil Kışlalıoğlu, "Kozmetoloji Bilimi", Edit. Yasemin Yazan, *Kozmetik Bilimi*, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul, 2004, s. 4

[2] P. Cuadrado, "Genel Cilt Bakımı Ürünleri", *Kozmetik Ürünlerin Analizi-Analysis of Cosmetic Products*, Edit. Amparo Salvador-Alberto Chisvert, Çev. Edit. Nazan Demir, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Ankara, 2013, s. 324.

[3] Maria Rosaria Belgiorno, *The Perfume of Cyprus from Pyrgos to François Coty The Route of a Millenary Charm*, Ermes Bilimsel Baskılar, Ariccia, 2017, s.334.

[4] Tansel Çomoğlu , "Kozmetikler", *Marmara Pharmaceutical Journal 16*, 2012, s.1.

[5] Uzantı 1: (Çevrimiçi) https://www.etymonline.com/word/cosmetic (09.06.2019).

temel anlamından gelmektedir. "Semitik √qsm, özellikle bir tanrısallık için "tahsis etmek, atamak" anlamına gelmektedir[6]. Böylece, bakıldığında kozmos aslında hem "düzen" hem de "dünya" anlamına gelen bir Yunan kelimesidir[7] ve "Kozmetik" kelimesinin güzellik için Yunanca kelimeye atıfta bulunması tesadüf değildir, kelime aynı zamanda bütünlük ve mutlak düzen fikirlerini de aktarmaktadır [8]. Çünkü Antik Çağ'da Yunan, dünyanın kusursuz bir şekilde düzenlendiğini ve mükemmel bir şekilde uyumlu olduğunu düşünmüştür [9].

Makyaj kozmetiklerinin oldukça uzun bir geçmişi vardır[10]. İnsanlar, kadın ya da erkek binlerce yıldan beri güzelleşmek, kendilerini başkalarına beğendirmek, genç görünmek, yüzlerindeki kırışık, yara, sivilce ya da çeşitli izleri gizlemek, güneşten, rüzgârdan, soğuktan ciltlerini korumak, vücutlarındaki istenmeyen tüyleri gidermek, saçlarının dökülmesini önlemek ya da rengini değiştirmek için boyalar, merhemler, losyonlar, parfümler yapmışlar ve kullanmışlardır [11]. Günümüzde de kişisel temizlik, bakım ve süsü birbirinden ayırt etmeye çalışmak zordur [12].

Kozmetiklerin dekoratif, psikolojik, sosyal ve klinik yönden kişiler üzerinde etkileri söz konusudur. Bu etkiler incelendiğinde; birçok kozmetik preparatın amacı yüz veya vücudun (daha çok yüz) kusurlu yanlarını gizleyerek dikkati tek güzel yanlarına çekmeye çalışmaktır. Burada, kozmetik preparatların dekoratif olarak etkisi söz konusudur. Bu işin iyi yapılması daha çok makyaj yapanın zevk ve becerisine bağlıdır ve gerektiği şekilde kullanılabilirse, makyajın görünüşü son derece değiştireceği doğrudur. Kozmetiğin sosyal etkisine bakıldığında ise, aşırı terlemenin yarattığı ruhsal gerginliğin, deodorant kullanımı ile giderilebilmesi söz konudur. Ayrıca depilasyon ve epilasyon uygulaması birçok kadının ruhsal bozukluklarını tamamen gidermese bile, önleyici bir etki sağlamaktadır. Deri hastalıklarından şikâyetçi olanlar ise kozmetiklerin yardımı ile hastalıklarını kısmen iyileştirebilme, azaltma veya gizleme olanağı bulmaktadır. Bu ise hastaların hayat görüşünü

---

[6] Martin Bernal, *Black Athena: The Afroasiatic Roots of Classical Civilization* Vol. 3: The Linguistic Evidence, Rutgers Universitesi, New Brunswick, 2006, s. 188.
[7] Uzantı 2: (Çevrimiçi) https://www.vocabulary.com/dictionary/cosmos(09.06.2019).
[8] Maria Rosaria Belgiorno., *The Perfume of Cyprus from Pyrgos…,* s. 334.
[9] Uzantı 2.
[10] Takeo Mitsui, *New Cosmetic Sience*, Elsevier Sience, Hollanda, 1997, s.370.
[11] Tansel Çomoğlu , *a.g.m.*, s.1.
[12] Serpil Kışlalıoğlu., *a.g.e.,* s. 3

tamamen değiştirmelerine neden olabilmektedir. Saç boyamak gösterilebilecek en basit örnektir. Genç bireylerde beyaz saç kişiyi olduğundan daha yaşlı göstermekte ve bu durum insanların, özellikle de kadınların psikolojilerinde etkilere neden olmaktadır. Saç boyalarının kullanılması ile bugün beyaz saç problem oldukça önemsiz bir hal almıştır.

Kozmetiklerin herkes tarafından kullanılması, bunları gerektiği şekilde uygulayacak berber ve güzellik salonlarının açılması, taklit mücevher endüstrisinin gelişmesi güzellik yönünden kadınların arasındaki gelir farkından doğan eşitsizliği azaltmaya etki eden faktörlerdendir. Bu da kozmetiklerin sosyal açıdan etkilerine örnek oluşturur. Kozmetiklerin klinik etkileri en önemli unsuru teşkil etmektedir. Örneğin, nemlendirici (emollient) kremler, derinin erken yaşlanmasını önlemektedirler. Bu preparatlar derinin dış tabakalarının rüzgâr ve kuru havanın, güneş etkisi ile kurumasını önlediği gibi kopma ve pullanmasını azaltmakta veya tamamen önlemektedir [13].

Bunun yanı sıra insan cildi yaş ve sağlıkla konuşur. Medeniyetin doğuşundan beri, kozmetik, tenin koruyuculuğunu arttırmak ya da çoğaltmak için kullanılmıştır. Gösteriş ve ritüel adına, saçlarımız ve cildimiz sonsuz kozmetik değişikliklere maruz kalmıştır. Sanatsal kozmetiklerin renklendirmesi sayesinde saçlarımız ve cildimiz, sergilenmek için bir tuval haline gelmiştir. Kozmetik moda kişisel ifadenin en kalıcı biçimlerinden biridir[14]. Bugün kozmetik kullanımı neredeyse evrenseldir. Kısaca kozmetiğin kullanımlarını gözden geçirmek gerekirse: "*İlk olarak temizlenmek üzere tasarlanırlar; İkinci olarak cilt problemlerini gidermek için; Üçüncü olarak kusurları örtbas etmek; Son olarak güzelleştirmek için kullanılmışlardır*" [15].

Bu nedenle kozmetikler güzellik yardımcıları olarak kullanılan ürünlerle sınırlı değildir, aynı zamanda diş macunu, şampuan ve deodorant, gargara ve tıraş ürünleri gibi tuvalet malzemelerini de içerir. Tıbbi bir etki için eklenen maddeler

[13] Özgen Özer, *Kozmetoloji*, Ege Üniversitesi Yayınları Eczacılık Fakültesi Yayın No:4, İzmir, 2016, s. 6.

[14] James H. Whittam, "Introduction: An Overview of Product Safety*", Cosmetic Safety A Primer for Cosmetic Scientists, Cosmetic Science and Technology Volume 5,* Edit. James H. Whittam, Marcel Dekker INC., New York, 1987, s.1.

[15] W. A. Poucher, *Parfumes, Cosmetics and Soaps, Volume II The Production, Manufacture and Application of Perfumes,* Chapman and Hall, Londra, 1974, s. 13.

içeren ürünler (örneğin, kepeğe karşı etkili şampuanlar, florürlü diş macunları, antiperspiranlar) artık kozmetiklerin yanı sıra ilaç olarak kabul edilmektedir.[16] Birçok kozmetik ilaç, görünümü iyileştirmek ve gençleştirmek için gerçek farmasötik preparatlard[17]. Bugün pazarda bulunan en büyük kozmetik katkı maddelerinden elde edilen botanikler yapraklar, kökler, meyveler, saplar, ince dallar, kabuklar ve çiçeklerden elde edilen bitki özleridir[18]. Şifalı bitkiler, tatlandırıcılar veya kokular için kullanılan botanik, otlar olarak bilinir. Bunlar farmakolojik tıbbın tarihi temelini oluşturmaktadır[19]. Mısır papirüslerinde anlatılan kellik, kırışıklık ve selülitlere karşı geniş çaplı preparasyon buna örnek olarak gösterilebilir[20]. Birçok topikal bebek ürünü de kozmetik ürünler olarak kabul edilmektedir[21]. Üstelik kozmetik ve ilaçlar arasındaki bölünme, birçoğu da kozmetik üreten ilaç şirketlerinin başlangıcıyla yakın geçmişe dayanmaktadır[22]. Tüm bunların yanı sıra kozmetik cerrahisi de mevcuttur. Ebers Papirüs'ünde, savaş ya da kazalarla biçimsizleşen burun, kulak ve diğer vücut parçalarının düzeltilmesiyle ilgili ipuçları yer almaktadır. Çocuklukta kafatasının şekillendirilmesi, Minos Uygarlığı, Mayalar ve Yeni Gine kabileleri tarafından olduğu gibi Mısırlılar tarafından uygulanmıştır. Bir dizi kırışıklık karşıtı tedavi de mevcuttur.

Makyaj, yiyecek sunularının yanı sıra tanrıların heykellerine de uygulanmış ayrıca ölümde bile kozmetikler genç bir görünüme sahip olmanın anahtarı olarak görülmüştür[23]. 20. yüzyıl başlarından beri kozmetiklerin önemi ve kullanımının belirgin olarak arttığı görülmektedir. Günümüzde ise, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlar ve kitle propagandasının bir sonucu olarak ve bilimsel temellere dayanarak, kozmetoloji gerçek ve güçlü bir varoluş sergilemektedir[24].

---

[16] Robert L. Bronaugh-Howard I.Maibach, "Cosmetic Safety", *Cosmetic Safety A Primer for Cosmetic Scientists*, s. 11-53, Edit. James H. Whittam, Marcel Dekker INC., New York, 1987, s.11.
[17] Maria Rosaria Belgiorno, *The Perfume of Cyprus from Pyrgos…,*s. 335.
[18] Zoe Diana Draelos, "Cosmeceutical Botanicals: Part 1*", Cosmeceuticals Procedures in Cosmetic Dermatology,* Elsevier Saunders, Çin, 2005, s.71.
[19] Carl R.Thornfeldt, "Cosmeceutical Botanicals: Part 2", *Cosmeceuticals Procedures in Cosmetic Dermatology,* Edit. Zoe Diana Draelos, Elsevier Sounders, Çin, 2005, s. 79.
[20] Maria Rosaria Belgiorno, *The Perfume of Cyprus from Pyrgos…,*s. 335.
[21] Robert L. Bronaugh-Howard I.Maibach, *a.g.e*., s. 11.
[22] Maria Rosaria Belgiorno, *The Perfume of Cyprus from Pyrgos…,*s. 335.
[23] Uzantı 3.
[24] Özgen Özer, *a.g.e.,* s.7.

Kozmetik müstahzarların ilk kez Mısır'da kullanıldığını gösteren birçok kanıt söz konusudur[25]. Mısır'da, erkekler ve kadınlar cildini temizlemek ve yumuşatmak, vücut kokusunu gidermek için kokulu yağlar ve merhemler kullanmışlardır. Deriyi, vücudu ve saçı renklendirmek için boyalar ve makyaj malzemeleri uygulamışlardır. Kozmetik, Mısır hijyeni ve sağlığının doğal bir parçasıdır. Mısır'ın sıcak güneşine ve kuru rüzgârlarına karşı korunmak için yağlar ve kremler kullanmışlardır[26]. Yapılan arkeolojik kazılarda, bu durumu gösteren buluntular ele geçmiştir. Söz konusu buluntular sayesinde o yıllarda, göz farı, göz kalemi gibi ürünlerin kullanıldığı gözlenmiştir[27]. Piramitleri yaptıran Mısır Firavunu Keops'un annesinin mezarı içerisinde çeşitli buluntuların yanı sıra güzellik müstahzaları ile dolu bir kutu ele geçmiştir[28]. Diğer bir örnek ise eski Mısır firavunlarından Phoros'un mumyasıdır. Bu mumya firavunun göz makyajı yaptığını göstermektedir. MÖ 5000 yılında dahi malahit yeşilinin göz boyamak amacıyla kullanıldığı bilinen bir gerçektir[29]. Makyaj için genellikle siyah veya yeşil renk kullanılmaktadır. Anlamları ise "bereket" ve "diğer yaşamda yeniden doğmak" olarak ifade edilmektedir[30].

Makyaj yaklaşık 4400 yıl öncesi Mısır'da ortaya çıkmış, zamanla Yunan ana karasının büyük bölümüne yayılmış ve Mısır'ın güçlü etkisi altında kalmıştır[31]. Attikaa ve Korinthos'ta MÖ 3. yüzyıla tarihlenen kadın mezarlarında kömürleşmiş kurşun plakalar ele geçmiştir. Bu nedenle, MÖ 480-30 tarihleri arasında "saygın" kadınlar için "kozmetik kullanarak süslenme"nin ortak bir unsur gibi göründüğü anlaşılmaktadır[32]. Yunan ana karasında beyaz tenli kadın değerli olarak görüldüğü

[25] Gülten Şenşafak, *Güzellik ve Cilt Bakımı*, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2006, s.13.
[26] S.K. Chaudhri- N.K. Jain, "History of Cosmetics*", Asian Journal of Pharmaceutics,* Department of Pharmaceutical Sciences, Hindistan, 2009, s. 164.
[27] Gülgün Yener, ""Makyaj Ürünleri", *Kozmetik Bilimi*, s. 158-177, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul, 2004, s. 158.
[28] Gülten Şenşafak, *a.g.e.,* s. 13.
[29] Özgen Özer, *a.g.e.,* s.5.
[30] Ülfet Yıldırım, *Antik Dünyada Kadın ve Süslenme*, (T.C Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Klasik Arkeoloji Programı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2009, s. 34.
[31] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.*,s. 138.
[32] Allison Glazebrook, "Cosmetics and Sôphrosunê: Ischomachos' Wife in Xenophon's Oikonomikos", *The Classical World*, Vol. 102, No. 3, 2009, s. 234.

için, kadınlar yüz ve kollarını tebeşir ya da sağlık açısından son derece zararlı olan üstübeç kullanarak beyazlatmaya çalışmışlardır[33].

Roma kültüründe ise kadındaki ideal güzellik anlayışı, beyaz bir yüz, kırmızı dudaklar, koyu renk kaş ve kirpiklere sahip olmaktır. Beyaz bir yüz, üst tabakayı sembolize etmekte yani kadının, ev dışında, güneş altında çalışmadığını göstermektedir.[34] Antik Roma'da, kadınlar ciltlerini beyazlatmak için yüz pudrası kullanmıştır[35]. Romalılar, gözlerine sürme çekmenin yanı sıra, depilatörlerle vücut kıllanırını yok etmişler ve dişlerini temizlemek için ponza taşı kullanmışlardır. Aynı boyanma ve temizlenme adetleri daha sonraki Roma İmparatorluk Dönemi uygarlıklarında da söz konudur[36].

Kozmetikler, Antik Çağlar'dan beri İran'da ve Orta Doğu'da da kullanılmıştır. Arap kabileleri İslâm'a dönüp o bölgeleri fethettikten sonra, bazı alanlarda kozmetikler, gerçek görünüşü gizlediği için kısıtlanmıştır. İslamiyet, ister fiziksel isterse ruhsal biçiminde olsun, saflık ve temizlik ile ilgili bazı temel kurallar belirlemiştir. Genel kurallar Kur'an tarafından şöyle belirtilmiştir "*Çünkü Allah, O'na sürekli dönenleri sever ve kendini saf ve temiz tutanları sever*." Hz. Muhammed de, "*Allah güzeldir ve güzelliği sever*" diye ilan etmiştir. Öte yandan, bazı köktendinci inanışa sahip olanlar ise kozmetik kullanımını yasaklamıştır [37].

Roma İmparatorluk Dönemi'nin sonlanmasının ardından Avrupa'da kozmetik kullanımı gözle görülür biçimde azalmıştır. Bu duruma neden olan en büyük etken ise kilisenin, yıkanma ve parfüme karşı olmasıdır. Bunun yanı sıra bu dönemde Arap ülkelerinde parfüm kullanımı yaygınlaşmıştır ve Arapların baharat, yağ ve kokulu reçineleri çoktan beri bildiği ve kullandığı, Anadolu halkının ise güzel kokular sürme, kına kullanma, gözlerine sürme çekme gelenekleri uyguladıkları anlaşılmaktadır. Kozmetikler, Haçlı Seferleri sırasında Avrupa'da yeniden yayılım göstermiştir[38]. Rönesans çağında yeni bir sınıfın oluşması lükse karşı büyük bir

[33] Nuran Şahin, *Antik Dönemde Anadolu'da Kadın*, Ege Üniversitesi Yayınları Edebiyat Fakültesi Yayın No: 175, İzmir, 2013, s. 105.
[34] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.,* s. 223.
[35] Takeo Mitsui, *a.g.e.,* s. 370.
[36] Serpil Kışlalıoğlu, *a.g.e.,* s. 8.
[37] S.K. Chaudhri- N.K. Jain, *a.g.m*, s. 165.
[38] Tansel Çomoğlu, *a.g.m*, s. 2.

ilgiye neden olmuştur. 17. yüzyılda ise kadınların yanı sıra erkekler de makyaj yapmışlardı [39] . Yine bu yüzyılda Avrupa'da kozmetiklerin kullanımının yaygınlaşması nedeni ile birçok Avrupa ülkesinde kozmetik kullanımını yasaklayan kanunlar getirilmiştir. Bunlara örnek olarak 1770 yılında İngiliz Parlamentosu tarafından alınan: "*Bütün kadınlar, yaş, düzey, meslek ve derece farkı olmaksızın, aşağıdaki kanuna uymak zorundadır. Yüz boyası, koku, takma diş, göğüs, kalça, topuklu ayakkabı kullanarak koca bulan bütün kadınların evliliği koca şikâyetçi olduğu takdirde, kanun karşısında hükümsüzdür. Bu suçu işleyenler büyücülükle suçlanacaktır.*" kanunu gösterilebilir [40].

18. yüzyılda, her iki cinste de günlük makyaj uygulamaları yapılmıştır. Yanaklar ve dudaklar parlak kırmızı boyanırken, parlak beyaz bir cilt için kremler ve losyonlar kullanılmıştır. Pudra hala kurşundan yapılmaktadır. Sonuç olarak, insanlar nadiren 30 yaşından sonra genç görüntüye sahip olmuşlardır ve bazıları kurşun zehirlenmesinden ölmüştür[41]. 19. yüzyıl sonlarında ve 20. yüzyıl başlarında kozmetik ticareti belirgin bir yön almaya başlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın da kozmetiğin yaygınlaşmasında büyük paya sahip olduğu görüşleri bulunmaktadır. 1910'ların sonunda kadınlar, hem toplumsal hem de ekonomik açıdan özgürleşmeye başlamışlardır[42]. Ancak kozmetiğin bu denli hızla yayılmasındaki ana etken sinema endüstrisidir[43]. 1920'lerde, sinema sayesinde beyaz ten modası tarih olmuş bunun yerine, bronz ten moda olarak kabul görmeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında, naylon çorap kıtlığı nedeniyle "bacak makyajı modası" ortaya çıkmıştır. Onu takiben 1950'lerde ise, bronzlaştırıcı ürünlerin reklamlarında artış yaşandığı görülmektedir. Aynı yıllarda, televizyonun yaygınlaşmaya başlamasıyla, Procter&Gamble gibi sabun firmalarının sponsorluk yaptığı bazı radyo programları da, televizyonda yayınlanmaya başlamıştır. Böylece kozmetik ürünlerinin reklamları yaygınlaşmaya başlamıştır. 1960'larda, hem takma kirpiklerin hem de doğal kozmetik ürünlerinin popülerliği artmıştır. Bu doğal ürünler ise, havuç suyu ve karpuz özü gibi bitki kökenli karışımlardan meydana getirilmiştir.

[39] Uzantı 4.
[40] Özgen Özer, *a.g.e.*, s. 5.
[41] James.H .Whittam, *a.g.e.*, s. 2.
[42] Uzantı 4.
[43] Tansel Çomoğlu, *a.g.m.*, s.2.

1970'lerde, ABD'de soyu tükenmekte olan canlıları koruma yasası yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile belli bitkilerin ve hayvanların üretimde kullanılması yasaklanmıştır. Sonraki yıllarda, hem teknolojinin ilerlemesi, hem de kozmetik pazarının hiç durmadan gelişmesine bağlı olarak, çok daha karmaşık ve çeşitli ürünlerin yapımına başlanmıştır [44].

İnsanlar "güzelleşmek" için kozmetik preparatlar ile hep iç içe yaşamışlardır. Tarihsel süreç içinde de kadınlar güzellik kavramıyla özdeşmiş oldukları için kozmetik endüstride hedef kitle olarak görülmüşlerdir. Ancak günümüzde kozmetik ürünler hem kadın hem de erkek açısından ayrı ayrı öneme sahip olmuştur. Zaman içinde değişen kültürel ve ekonomik koşullar, ilerleyen bilim ve teknoloji gibi nedenlerle bireylerin kozmetiklere bakış açılarının ve beklentilerinin değişmesi söz konusu olmaktadır. Bu nedenler, araştırmacıları yeni aktif madde ve yeni tekniklerin kullanılmasına yönlendirmektedir. Modern taşıyıcı sistemlerin kozmetiklere uyarlanması, yeni kozmetik formülasyonlar ve yeni etken maddelerin bulunması ise kozmetoloji alanında yeni olanakların ortaya çıkmasına etki etmektedir [45].

[44] Uzantı 4.

[45] Ali Yorgancıoğlu, *Bazı Uçucu Yağlarla Kollajen İçerikli Antimikrobiyal Krem Üretilebilirliği Üzerine Araştırmalar*, (Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, BasılmamışYüksek Lisans Tezi), İzmir, 2012, s.1.

2. ANTİK ÇAĞ'DA KOZMETİK HAMMADDE VE ÜRÜNLERİ

2.1. Hammaddeleri

Resim ve kozmetikte kullanılan inorganik pigmentler genel olarak minerallerden gelir ve yağda veya suda çözünen bir ürün elde etmek için toz içinde indirgenmeleri (ve bazen matristen ayrılır) gerekmektedir. Buna verilebilecek örnek maddeler; Ocher (Fe203) Cinnabar (Hgs), Chrysocola (CuSiO3 - nH2O), Orpiment (As2S3), Cerrusit (PbCO3), Galena (Pbs), Realgar (AsS), Magnezyum, Talk [46].

Öncelikle tüm gerekli şartları yerine getiren yeni bir kozmetik ürün geliştirmek için; ürünün tanıtımında iddia edilen uygun bir ortama (emülsiyonları, yumuşatıcıları, nemlendiricileri, koruyucuları, renklendiricileri ve parfümleri içeren) ve formülasyonundaki bütün aktif içeriklere (Ultraviyole UV önleyici, bitkisel, hayvansal veya biyoteknolojik ekstartlar) sahip olunmalıdır[47]. Bununla birliktebir kozmetik preparat genel olarak 5 kısımdan oluşmaktadır.

1) Etkili maddeler (vitaminler, steoridal hormonlar, ekstreler, fermentler, arı sütü, propolis, mineraller gibi).
2) Sıvağlar [48] (yağlar, mumlar, parafinler, stearinler, emilgatörler gibi).
3) Koku maddeleri (doğal ve sentetik uçucu yağlar).
4) Boyar maddeler (titandioksit ve ultramarin gibi inorganik, karmin, safranin, kartamin, karoten, alkanin gibi organik).
5) Koruyucular ve antioksidanlar (sarbikasit, benzalkonyumklorür, klorkheksidin gibi koruyucular ve BHA, BHT ve rosmarinik asit gibi antioksidanlar).

Bir kozmetik formül hazırlanırken karışımda kullanılacak maddelerin miktarları kısım olarak veya ölçü birimi şeklinde verilmektedir. Aynı birim baz alınarak miktarlar orantılı olarak arttırılmakta ya da azaltılabilmektedir. Bir kozmetik preparat

[46] Maria Rosaria Belgiorno, "Cosmetics", *Archaeometry and Aphrodite, Proceedings of the Seminar 13th June 2013 CNR*, 2017, s. 48.
[47] P. Cuadrado, *a.g.e.*, s. 324.
[48] Uzantı 5:Sıvağ: Kozmetik ürün/ilaç yapımında şekil veya kıvam vermek için katılan maddelerdir. (Çevrimiçi)http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_eczacilik&view=eczacilik&kategori1=yazimay&kelimesec=9449 (28.01.2019).

üretildikten sonra stabilite, mikro organizma üremesi, alerji ve toksite kontrolleri yapılmalıdır[49].

Kozmetik yapımında kullanılan esansiyel yağlar ise normalde damıtma yoluyla elde edilen bitkilerin uçucu organik alıcılarıdır. Kimyasal olarak çeşitli bileşikler grubu ve doğal kaynaklı karışımları oluşturmaktadırlar. Ortak özellikleri, uçuculukları ve bir lezzet veya kokunun mevcudiyetidir. Örneğin; nane ya da lavanta yağı. Bu bağlamda, sabit yağlar, bitki ve hayvan dokularında yaygın olarak bulunan *Hayvansal Yağlar* ve *Bitkisel Yağlardan* (örneğin Hindistan Cevizi Yağı veya Köpekbalığı Karaciğer Yağı) farklıdırlar. Parfüm ve aroma maddeleri olarak yaygın olarak kullanılırlar. Hayvansal ve bitkisel yağlar sınıfında doğal olarak bulunan katı ve sıvı yağlar *ester*lerdir ve gliserin ve yağ asitlerinin karışımlarını vermek üzere hidrolize edilebilirler. Bu yağlı asitler, kozmetikte yararlı diğer çeşitli kimyasallar için hammadde olarak kullanılabilir[50]. Uçucu yağlar çok saf ve yoğun olduklarından seyreltilerek kullanılmaktadırlar. Bu yağlar alkole ilave edildiğinde zarif parfümler, taşıyıcı bir yağa karıştırılarak masaj yağına dönüşebilmektedirler. Bunun yanı sıra saf suya ilave edilerek cilt toniği olarak da kullanılmaktadırlar [51]. 19. yüzyılın sonunda uçucu yağların genişlemesi ve sentetik aromatiklerin geliştirilmesi söz konusu olmuştur [52]. Zaman ilerledikçe makyaj kozmetiklerinin formunda ve fomülasyonunda büyük ilerleme görülmektedir. Artık farklı işlevler, efektler ve kullanım kolaylığı için yapılmış çok çeşitli formlar bulunmaktadır[53].

2.1.1. Mineral Maddeler

Kendisini koruma amacı ile farklı toprak cinslerini deneyen insanoğlu, bu uğraş içinde doğada toprak boyalara rastlamış ve bunları kendilerinde uygulamışlardır. Dünyanın farklı bölgelerinde, farklı hızlarda sosyal evrime uğrayan ilkel insan toplulukları, demir ve demir oksitlerle kırmızı ve sarı renkleri (okra ve

[49] Hasan Baydar, *Tıbbi Aromatik ve Keyf Bitkileri Bilimi ve Teknolojisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi SDÜ Yayın No:51, Isparta, 2005, s. 71, 73.
[50] John A.Wenniger-Gerald N. McEwen, *CTFA Cosmetic Ingredient Handbook Second Edition*, The Cosmetic, Toiletry, and Fragrance Association, 1992, s.502, 507.
[51] Hasan Baydar, *a.g.e.*, s. 74, 76.
[52] Danute Pajaujis Anonis, *Flower Oils And Floral Compounds In Perfumery*, Allured Yayıncılık Şirketi, Ilinois, 1993, s. 2.
[53] Takeo Mitsui, *a.g.e.*, s. 371.

limonit), magnezyum oksit ile siyah veya mavi tonlarını, malaşit yeşilini ve kurşun içeren beyaz toprağı birbirine çok benzer amaçlarla 'boyamakta' kullanarak sürmüşlerdir. Toprak boyalar, doğal kahverengi toprağa tercih edilmiş ve özellikle su yerine hayvansal ve bitkisel yağlarla karıştırıldığında daha kalıcı olduğu ve vücuttan yağmurlarla kolayca uzaklaştırılamayacağı için daha çok kullanım görmüşlerdir [54].

Yeniden doğuş ve yaşamın sembolü olan *okra* (aşıboyası), mağara duvarlarının doğasını, yaşamını ve etrafındaki dünyayı ele geçirmek için kullanılan kömürün eşlik ettiği en eski renklendirici maddeler arasında yer almaktadır[55]. Bunun yanı sıra MÖ 2000 ve 1200 yılları arasında ölen firavun mezarlarında bulunan makyaj tozlarının analizi doğada bulunmayan ve komplike süreç kullanılarak yapılan laurionit ve fosgenit gibi kimyasal bileşiklerden yapıldığını göstermektedir [56]. Ayrıca pudranın ilk olarak MÖ 2500 yıllarında, Mısır ve İran'da ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu amaçla, cildi beyazlaştırmak için bazı maddeler karıştırılarak yüze sürülmektedir. Bu karışıma "talak" adı verilmekte ve bu günkü talk kelimesi, talaktan gelmektedir. Eski Mısırlılar yüzlerini alçı sürerek beyazlaştırmışlardır[57]. Mısır'da hem dudaklar hem de yanaklar, öğütülmüş kırmızı aşıboyası ile boyanırken eller, ayaklar ve tırnaklar kınalı bir macun kullanarak boyanmaktadır[58]. Bunların dışında Bilezikian[59], yeşim taşı ve lapis lazulinin temel eleman olarak alınıp bazı işlemlerle göz için; yanmış bademin, minerallerle karıştırılıp göz ve kaş rengi için kullanıldığını, kaz yağının da yanaklar ve dudaklara pembelik vermesinden dolayı kozmetik macunu hazırlarken bağlayıcı bir unsur olduğu için kullanıldığını belirtmektedir[60]. Mısır'da malahit ve turkuaz, tılsım yaratmanın dışında, "kedi gözü" görünümü sağlamak için yaygın olarak yeşil göz farı elde etmek amacıyla kullanılan küratif kozmetikler oluşturmak amacıylada yoğun olarak kullanım görmüştür **(Levha 1. 1)**. Aynı zamanda güneş ışınlarına, böceklere ve gözün çeşitli bakteriyel hastalıklarına karşı koruyucu fonksiyonun iyi bilindiği sürme gibi *galen* ve

[54] Serpil Kışlalıoğlu, *a.g.e.*, s. 6, 8.
[55] Maria Rosaria Belgiorno, *"Cosmetics" Archaeometry and Aphrodite…,* s. 47.
[56] Uzantı 3.
[57] Uzantı 4.
[58] Liza Cleland-Mary Harlow-Lloyd Llewellyn-Jones, *The Clothed Body in the Ancient World,* Oxford: Oxbow Books, Londra, 2005, s. 10.
[59] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.*, s. 35, bkz. Dipnot 105: Debbie Bilezikian, ''Handmade Cosmetics in Ancient Times'', http://allnaturalbeauty.us/ani8.htm, (25.04.2008), s. 2-3
[60] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.,* s.35.

*cerrusit*ten türeyen siyah bir merhem de bulunmaktadır. Bununla birlikte Eber papirüsünde (MÖ 1500) baş ağrıları, yanıklar ve kaşıntı için bakır ilaçların ve açık yaralarda bal ve kırmızı bakırın bir karışımı ile bakır oksit ve bakır sülfat tozunun kullanılması önerilmektedir [61].

Yapılan çalışmalar, hüntit mineralinin Yunan ve Roma İmparatorluk Dönemi'nden önce kullanıldığını göstermektedir. Aşırı incelik ve beyaz renk gibi özellikleri, iyi, yoğun bir kaplama malzemesi oluşturması nedeniyle, bir pigment veya kozmetik olarak kullanıldığı öne sürülmektedir. Ayrıca, kimyasal bileşimi dikkate alındığında olası bir tıbbi kullanımı da söz konusu olarak düşünülebilmektedir. Uzun yıllar boyunca, *hüntit*in Mısır sanatında çok nadir ve prestijli bir pigment olduğu düşünülmekte ve kullanımı belirli sosyal veya dini gruplarla kısıtlandırıldığı düşünülmektedir [62].

Antik Çağ'da bazı Yunan kozmetik ürünleri zararsız, bazıları ise son derece karışık maddelerden oluşmaktadır. Bazıları da alabildiğine tehlikelidir [63] . Bu dönemde çeşitli kozmetik maddelerinin cildi beyazlattığı söylenmektedir (ve muhtemelen güneş engelleyici maddeler olarak da işlev görmektedirler). En popüler preparasyon beyaz kurşun talaşı üzerine sirke dökerek yapılan ve kurşunu çözdüren bir madde olan *cerussa* (kurşun asetat) idi [64]. *Melinum* ya da beyaz kireçli toprak (kalsiyum karbonat ile karıştırılmış Melos'dan gelen kil) kullanımı da soluk bir ten ile sonuçlanmaktadır. Plinius bunu "aşırı yağlı" olarak nitelendirmektedir [65]. Tebeşir tozu (Girit), giysilerin temizlenmesi, mühürlerin yapılması ve bir cila olarak Antik Çağ'da (diğer uygulamalar arasında) kullanılmıştır. Yüzde beyazlatmak için kullanılabilir ve eskilerin zehirli olduğunu gördükleri beyaz kurşundan daha

[61] Maria Rosaria Belgiorno, *"Cosmetics" Archaeometry and Aphrodite…*, s. 49.
[62] Uzantı 6, s.2.
[63] Hillary J., Deighton, *Eski Roma Yaşantısında Bir Gün*, Çev. Hande Köten Ersoy, Homer Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 51.
[64] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 34.175-176; 28.139, 183, 34; 35.37.
[65] Plinius(Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 35.37: *nimium pinguitudinem*. Aktaran, Kelly Olson, Cosmetics in Roman Antiquity: Substance, Remedy, Poison, *The Classical World, Vol. 102*, No. 3, 2009, s. 295.

güvenlidir. Tebeşir sirke ile karıştırılarak uygulanmıştır: Horace "nemli kozmetik tebeşirlerden"[66] bahsetmektedir [67].

Yaşlı kadınların daha genç görünmek amacıyla yüzlerini beyaz kurşun ile boyamaları Aristophanes'in eserlerinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Örneğin bir eserde genç adam yaşlı kadına "*Sen beyaz kurşunla kaplanmış bir maymun musun yoksa ölümden geri dönmüş yaşlı bir kadın mı*?" diye sormakta, başka bir yerde ise "*Peki ya şimdi*?" "*Hem sığırdili otu hem de beyaz kurşun*" şeklinde geçmektedir[68]. Sığırdili otu Atinalı kadınlar tarafından allık veya dudak boyası elde etmek için kullanılmaktadır. Plautus'un bir oyununda genç bir adam yaşlı kadının suratına doğru bir meşale tutarak şöyle seslenmektedir: "*Şuraya bakın, Ey Poseidon ve bütün yaşlı tanrılar, bu kadının yüzünde ne kadar çok kırışıklık var… Yemin ediyorum ki biri seni yıkayıp temizlese bundan çok daha iyi görünürdün."* Khremylus ise cevap vermektedir: *"Kesinilikle hayır; şimdi seni kandırıyor; fakat beyaz kurşun yıkanıp ortadan kalktığı zaman yüzündeki kırışıklıkları çok net bir şekilde görebilirsin* [69]*."*

Güherçile ve diğer boyalar kadınların elbiselerini veya yanaklarını renklendirmede kullanılan malzemelerdir [70]. Kükürt püresi ve kömür, karıştırılarak siyah makyaj; oksit yeşili ve bir miktar reçine karıştırılarak yeşil makyaj elde edilmektedir. Beyaz renk, rendelenerek toz haline getirilen timsah dışkısı, Ghios toprağı, tebeşir ve özellikle de üstübeçten yapılmaktadır. Yapay olarak elde edilen kurşun akı, Rodos ve Korinthos'tan getirilmektedir. Kırmızı renk ise, civa tuzu, kalay pası, kurşun oksitten meydana gelmektedir. Laurion maden ocaklarında bulunan bir mineralden elde edilen kalay pasının yapay üretimini, MÖ 405'te Atinalı Kallias keşfetmiştir. Beyaz kurşun, cildin rengini açmak için, kırmızı kurşun ise, ruj olarak kullanılmaktadır. Ancak her ikisi de cilde zarar veren iki maddedir. Kaşlar, kandil isi

[66] Q. Horatius Flaccus (Horace), **Epodon**, 12.10; Ayrıca bkz. Martial, **Epigrammata,** 6.93.9; P. Ovidius Naso, **Amores, Epistulae, Medicamina faciei femineae, Ars Amatoria, Remedia Amoris**, 3.199.

[67] Kelly Olson, *a.g.e.*, s. 295.

[68] Aktaran, J. Moyr Smith, *Antik Yunan Kadın Kıyafetleri*, Çev. İpek Dağlı, Midas Kitap, Ankara, 2013, s.81.

[69] Olasılıkla bu oyun T. Maccius Plautusun fahişeler ile müşteriler arasındaki ilişkileri anlattığı, *Truculentus*tur. Aktaran, J. Moyr Smith, *Antik Yunan Kadın Kıyafetleri*, Çev. İpek Dağlı, Midas Kitap, Ankara, 2013, s.81.

[70] J. Moyr Smith, *Antik Yunan Kadın Kıyafetleri*, Çev. İpek Dağlı, Midas Kitap, Ankara, 2013, s.81, 83.

ile koyulaştırılmıştır ve kaşların ortada buluşması, bir güzellik işareti olarak görülmüştür [71]. Roma İmparatorluk Dönemi'nde kadınlar, çeşitli kozmetik ürünlerle alınlarını beyaza, kaşlarını, göz kapaklarını, is veya antimon tozuyla siyaha, şakaklarını açık maviye boyamışlardır [72]. Her ikisi de zehirli maddeler olan cinnabar (kırmızı civa sülfür) ve *minium* (kırmızı kurşun), Romalılar tarafından kadın kozmetiklerine yönelik olarak kullanılan malzemeler olarak bazen modern yazarlar tarafından alıntılanmaktadır [73] . Antimuan ve üstübeç gibi bazı mineral bazlı kozmetiklerin kullanımı ise tehlike yaratmaktadır[74]. Celsus, üstübeç zehirlenmesini iyileştiren bir ilaç yapmıştır [75]. Ancak hem bilgisizlik hem de moda yüzünden uzun süre bu tür kozmetikler kullanım görmüştür[76].

Julius Caesar, Roma'ya birçok Galyalı köle getirdiğinde ise sarı saçlar yeni bir takıntı haline gelmiştir (ve muhtemelen mavi gözleri de). Birçok kadın saçlarını sirke ve safranla boyamaya başlamış, altın tozu (veya altın saçaklarını kullanarak) serpiştirmiştir [77]. Öte yandan, saçın rengini açan kozmetik ürünleri çok popülerdir ve bu işlem küçük buklelerin yaygın olduğu kuzeyden alınmıştır. Batavia Köpüğü, Wiesbaden sabun tabletleri ve Mainz açıcı ürünlerdendi. Özellikle sonuncusu iyi bir şampuansa da gerçekte saçın rengini açıcı bir etkisi bulunmamaktadır[78]. Özellikle Roma seçkinleri arasında temizlik önemlidir ve kişisel hijyen bakımı, banyo ve yağ bazlı sabun ve eksfoliantların kullanımını içermektedir [79].

Genel olarak bakıldığında Antik Çağ'da, en az iki kozmetik maddenin de zehirli olduğunun farkındadırlar: kırmızı ve beyaz kurşun ile süblime edilmiş civa.

---

[71] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.*, s. 138, 139.
[72] Sabahattin Türkoğlu, *Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam*, Atılım Kâğıt Ürünleri, İstanbul, 2002, s. 105.
[73] Kullanım Dışı: Gibson, 177. Modern yazarlar: bakınız Forbes, 42; J. Healy, Plinius the Elder on Science and Technology (Oxford 1999) 215-19; ve Leary, 153. Elbette minium, zafer kazanının yüzünü renklendirmek için kullanılıyordu. Cinnabar ve minium üzerinde, bkz. Grillet, 157-60 ; ve Plinius (HN 29.25; 33.118, 119, ve 124: *quod cum venenum esse convenientat*). Aktaran, Kelly Olson, *a.g.e.*, s. 296, bkz. Dipnot 31.
[74] Ralph Jackson, *Roma İmparatorluğunda Doktorlar ve Hastalar*, Çev. Şenol Mumcu, Homer Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 49.
[75] Celsus (Aulus Cornelius), **De Medicina,** V. 27.
[76] Ralph Jackson, *a.g.e.*, s. 49.
[77] Uzantı 7.
[78] Hillary J., Deighton, *a.g.e*., s. 28.
[79] Marguerite Johnson, *Ovid on Cosmetics Medicamina Femineae and Related Texts*, Bloomsbury Akademik, Londra, 2016, s. 9.

Plinius, beyaz kurşunu yutulursa öldürücü olarak tanımlamaktadır, bu nedenle madde, kozmetikte kolayca yutulabileceğinden özellikle tehlikelidir [80] . Antik çağlardaki kozmetikler, hem cildin tahribatını ustaca gizlemişler hem de bu tahribata katkıda bulunmuşlardır. Bakıldığında, Roma İmparatorluk Dönemi'nde, yalnızca kozmetik amaçlı kullanılan bir malzeme bulunmadığı gözlenmektedir. Bu malzemelerin çoğu aslında esas olarak ilaç veya pigment olarak kullanılmış ve sadece ikincil olarak kozmetik işlevi görmüşlerdir. Antik kozmetikler ve kadınların statüsü üzerine modern bilim, güzellik preparatlarının çoğunun yalnızca kadınlar için kozmetikler olarak değil, genel olarak *medicamemin* olarak işlev gördüğünü belirtmemektedir. Ancak Plinius'un, cilt bakım tariflerinin çoğunda yer alan yüz problemlerinin, kadınlara mı yoksa erkeklere mi ait olduğunu belirtmediği unutulmamalıdır [81].

2.1.2. Bitkisel Maddeler

Çok eski zamanlardan beri faydalı bitkilerden, farklı amaçlar için de yararlanılmıştır. Bitkiler, besin olarak, boya elde etmek, süs bitkisi olarak ve tedavi amacıyla kullanılmışlardır[82]. İnsanlar, ilk çağlardan beri deneme yanılma yoluyla hangi bitkilerin yenilebileceğini, hangilerinin zehirli veya şifa verici (tıbbi) olduğunu bilmektedirler. Örneğin, Mısırlıların mumya yapımında pek çok kokulu bitkiden faydalandıkları incelenen mumya örneklerinde sıkça anlaşılmaktadır [83]. Kokulu ve tıbbi yağların üretimi için bitki kaynakları ve teknikleri, yazılı, epigrafik ve arkeolojik kaynaklardan, aynı zamanda kimyasal ve paleogenetik analizler sayesinde bilinmektedir[84]. Bitkisel özler asırlardan beri kullanılmakta ve bu yüzden de birçoğu elli yıl veya daha az bir zamandan beri bilinen ve kullanılan ilaçların tersine zamanın testine tabi olmuşlardır [85].

---

[80] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 34.
[81] Kelly Olson, *a.g.e.*, s. 308, 310.
[82] Burcu Sümer Tüzün, *Centaurea Virgata Lam. Bitkisinin Farmakognozik Yönden Değerlendirilmesi*, (T.C. Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmakognozi Anabilim Dalı Programı Basılmamış Doktora Tezi), İzmir, 2015, s. 2.
[83] Hasan Baydar, *a.g.e.*, s. 1.
[84] Uzantı 8.
[85] Andrew Stanway, *Alternatif Tıp El Kitabı*, Çev. Alp Eker-Arif Kut-Alptekin Okçu, İnsan Yayınları, İstanbul, 1990, s. 79.

İnsanlar bitkisel kaynaklı ürünlerin sentetik olanlardan daha güvenli olduğuna inandıklarından bitkisel ürünlerin kullanımı daha çok tercih edilmektedir. Bitkiler kozmetikler ve deri bakım ürünlerinde koku verici olarak da kullanım görmektedir [86]. Bitkiler kullanım amaçlarına göre şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

A) Tıbbi (İlaç) Bitkiler: Yaprak, çiçek, kök, yumru, kabuk, tohum ve meyve gibi organlarından birisinde veya tümünde bulunan alkaloit, glikozit, heterozit, fenolik ve daha pek çok biyolojik aktif sekonder metabolitlerden dolayı ilaç hammaddesi (drog) olarak kullanılanbitkilerin oluşturduğu sınıf.
B) Aromatik (Kokulu, Itri) Bitkiler: Yaprak, çiçek, kök, rizom, yumru, kabuk, tohum ve meyve gibi organlarından birisinden veya tümünden uçucu yağ (eterik yağ ve esans) elde edilen bitkilerin oluşturduğu sınıf.
C) Parfüm Bitkileri: Uçucu yağları parfüm yapımında kullanılan hoş kokulu bitkileri içermektedir.
D) Baharat Bitkileri: Yaprak, çiçek, kök, rizom, yumru, kabuk, tohum ve meyve gibi organlarından birisi veya tümü gıdalara tat, koku ve lezzet vermek amacıyla katılan bitkilerin oluşturduğu sınıf.
E) Boya Bitkileri: Yaprak, çiçek, kök, rizom, yumru, kabuk, tohum ve meyve gibi organlarından birisi veya tümü boyar madde hammaddesi olarak kullanılan bitkiler.
F) Keyf Bitkileri: Tütün, haşhaş, kenevir, koka, kola, kahve, çay ve kakao gibi içerdikleri nikotin, morfin, kannabinol, kokain, teobromin, kafein ve tebain gibi uyuşturucu, yatıştırıcı ve uyarıcı maddelerden dolayı kullanılan bitkileri içermektedir.

Renk maddesi taşıyan bitkiler ise kökboya, çiviotu, havaciva, papatya, safran gibi bitkilerdir [87]. Kozmetik malzemelerin yapımında kullanılan bazı bitki ve maddeler ise şunlardı:

Safran: Sarı-oranj renkteki pahalı baharat, ezilerek far olarak kullanılmıştır [88].

[86] Uzantı 9.
[87] Hasan Baydar, *a.g.e.*, s. 13, 14, 15.
[88] Ülfet Yıldırım, , *a.g.e.*, s. 223.

Gummi (Zamklar): Selülozik cidarların şişerek gel haline geçmesiyle oluşan, başlıca karbonhidratlar ve müsilajik maddelerden yapılmış olan, suda şişen ve kısmen çözünen sert kitleler (Gummi arabicum, Tragacantha) şeklinde tanımlanmaktadırlar.

Resina (Reçine): Isıtıldığı zaman yumuşayan, alkolde çözünen ve alkoldeki solüsyonlarından su ile çöktürülebilen, sert, kırılıcı bir karışımdır. Bir kısmı doğrudan doğruya bitki üzerinden toplanır, bir kısmı oleoresinlerden elde edilmektedir. Diğer bir kısmı ise bitkinin elverişli kısmından hazırlanan alkolik ekstreden su ile çöktürülerek elde edilmektedir.

Gummiresina (Reçineli Zamklar): Reçine ve zamk, veya reçine; zamk ve uçucu yağ karışımlarından oluşmaktadır. Bu nedenle, bu droglarda suda çözünen bir kısım ve alkolde çözüne bir kısım yer almaktadır.

Oleoresina (Oleoresinler): Uçucu yağ ve reçine karışımlarına denilmektedir.

Balsamum (Balsamlar): Benzoik asit ve sinnamik asit taşıyan oleoresinlere denir.

Pix (Katranlar): Bitkinin odunlu kısımlarının kuru distilasyonu sonucunda elde edilen, siyaha yakın koyu renkli, kıvamlı maddelerdir.

Olea aetherea (Uçucu Yağlar): Bitkinin elverişli kısımlarından su buharı distilasyonu ile elde edilen yağlar olarak tanımlanırlar [89].

Frankincense (Boswellia): Latincesi *Boswellia Cateri* olarak geçmektedir. Reçine veya uçucu yağ taşırlar, "olibanum" adı verilen maddeyi içermektedirler [90]. Boswellia reçinesi (toz biçiminde) cilt tedavilerinde ve binlerce yıldır güzellik terapilerinde kullanılmakta, kırışıklık, cilt sarkması gibi yaşlanma belirtilerini, koyu lekeler, deri enfeksiyonları, cilt tahrişi, kesikler, yaralar, akne, uçuk, çatlamış dudaklar ve varisi tedavi etmektedir [91].

Myrrh (Mür): Latincesi *Commiphora Myrrha*'dır. Aromaterapik yağ, ağacın gövdesi ve filizlerinden sağlanmaktadır. Kozmetikte, cildin sağlıklı olmasında ve

[89] Asuman Baytop, *Bitkisel Drogların Anatomik Yapısı*, İstanbul Üniversitesi ve Film Merkezi, İstanbul, 1991, s. 8.
[90] Ali Sezen, *Altertanif Tıp Akupunktur, Kozmetik, Aromaterapi*, Sezen Akupunktur Yayınevi, Ankara, 1997, s. 217, 218.
[91] Marguerite Johnson, *a.g.e.*, s. 75, 76.

gençleştrilmesinde, olgun ciltlerde, bütün kuru ciltlerde ve ekzamaların tedavisinde kullanılmaktadır.

Gül: Latincesi *Rosa Damascenea*'dır. Cildin bütün tiplerinde, allerjik ciltlerde antiseptik temizleyici olarak, kılcal damarlarda, sert ciltlerde, kuru ciltlerde, hassas ciltlerde, olgun ciltlerde, uçukta ve ciltteki iltihaplarda kullanıan bir bitkidir [92].

Aloe Vera Jeli: Aloe vera bitkisinin yapraklarından elde edilmektedir. Taşıdığı steroller ve amino asitler nedeniyle antiflamatuvar etkisi, sinnamik asit esterleri nedeniyle de ultraviyole (UVA) filtre edici özelliği bulunmaktadır. Bu iki etki aloe vera jelinin, ultraviyole (UV) ışınları ve serbest radikallerden kaynaklanan yaşlanmayı geciktirici özelliğinin oluşmasını sağlamıştır. Ayrıca yara iyileştirici, cildi nemlendirici ve yumuşatıcı bir etkiye de sahiptir [93].

Zeytinyağı: Antik Çağ'lardan beri bilinen tek yenilenebilir enerji kaynağıdır. Arkeolojik kanıtlar ve eski edebi metinler, Antik Çağ'ların farklı endüstrilerinde zeytinyağının kullanılmasını doğrulamaktadır. Koku üretiminde, kozmetik ilaçlarında, yün dokuma işleminde, eritme ve döküm işlemlerinin son aşamasında yakıt olarak kullanılmaktadır[94].

Balmumu: Diğer maddelerle nemlendirilebilen mükemmel bir yumuşatıcıdır. Özellikle cildin elastikiyetini ve güneşten koruyucularını muhafaza eden koruyuculardır [95].

Arpa (*Hordeum*): Green, modern kremlerin arpa içermediğini ancak bazılarının aynı aileden (Poaceae) gelen yulaf unu veya yulaf lapası içerdiğini belirtmektedir[96]. Yulaf unu eski zamanlardan itibaren cilt bozukluklarını gidermek ve cildin yumuşaklığını sağlamak için kullanılmaktadır. Yulaf bileşeninin anti-enflamatuar anti-pruritik etkileri Antik Çağ'da tanınır ve yulaf bazlı losyon hala yaraların ve diğer enflamatuar cilt durumlarının yanı sıra yanıklar, ısırıklar ve güneş yanığı dahil çeşitli kaşıntı nedenlerini tedavi etmek amacıyla kullanılmaktadır. Yulaftaki bazı

[92] Ali Sezen, *a,g,e,* s. 242, 243, 254, 255.
[93] Özgen Özer, *a.g.e.*, s. 46.
[94] Ancient Perfume and Textiles at Pyrgos-Mavrorachi, *Cyprus Today* Volume XLVI, No.3, 2008, s.7, 10.
[95] Maria Rosaria Belgiorno, *"Cosmetics" Archaeometry and Aphrodite…,* s. 70.
[96] Steven Green, "Ars Gratia: Ovid as Beautician", *American Journal of Philology* 100: 381-92, 1979, s. 383.

fenoller de cildi serbest radikal hasarından korumaktadır. Yulaf bazlı ürünlerin cildin hidrasyonunu kolaylaştırdığı bulunmuştur.

Burçak (*Ervum*): *Vicia* cinsinden bir türdür. Etkili bir yumuşatıcıdır. Celsus, enfeksiyonları yok etmek için bir lapa içinde kullanımı ile bir temizleyici olarak burçaktan bahsetmektedir [97].

Haşhaş: Green, sağlıklı ciltler için haşhaşın faydaları üzerine yorum yapmaktadır[98]: "Haşhaş tohumlarında, özellikle de bazı linolenik asit izomerlerinde bulunan bazı esansiyel yağ asitlerinin, egzama, kuru cilt ve kafa derisi hastalığına karşı etkili olduğu gösterilmiştir." [99]

Antik Çağ'da kadının çekiciliğinin ayrılmaz parçası olan parfüm üreminin Mısır'da başladığı bilinmektedir. Parfüm üretiminde zeytinyağı ya da ceviz yağı ve çiçeklerden elde edilen doğal esanslar kullanılmaktadır. Bu çiçekler arasında *Nymhaye Caerulea Savigny* (mavi lotus) **(Levha I.2)** ilk sırada yer almaktadır[100]. Mısır'da, reçinelerin çoğu kokuluydu ve hem mumyalanmış gövdeler için hem parfüm hem de merhem yapmak için kullanılmışlardır [101]. Bu güzellik ürünleri genellikle rahipler tarafından hazırlanmış, hoş kokulu bitkilerden, tohumlardan ve yağlardan yapılmışlardır. Kekik, ıtır, mürrüsafi, sedir ağacı, günlük, amber, misk, sakız, reçine ve çeşitli çiçekler, yapraklar ve kökler kullanılarak hazırlanan kozmetiklerin formülleri çok gizli tutulmaktadır. Kozmetik yapımı bu nedenle çok önemsenen bir sanat olarak görülmektedir[102]. Antik Mısır'da kadınlar, bazen Kuzey Afrika ve Yakın Doğu'da yetişen kına çalısının yaprakları ile saçlarını boyamışlardır. Sıcak su ile karıştırıp saçlara uygulanınca değişik bir kızılımsı gölge elde edilmektedir [103].

Yunan ana karasında ise güzel kokulu merhemler ve tırnak boyaları kullanıp, zambak ve çeşitli otların yetiştirilmesine katkı sağlayarak devam etmişlerdir [104].

---

[97] Celsus (Aulus Cornelius), **De Medicina**, 2. 33, 5.5, 5.16.
[98] Steven Green, *a.g.m.*, s. 390.
[99] Marguerite Johnson, *a.g.e.*, s. 60,61,63,64,81.
[100] Nuran Şahin, *a.g.e.*, s. 105, 106.
[101] Maria Rosaria Belgiorno, *"Cosmetics" Archaeometry and Aphrodite…,* s. 64.
[102] Uzantı 10, s.15.
[103] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.*, s. 36.
[104] Uzantı 10, s. 16.

Yukarıda sözü edilen bilgilere ek olarak, yanaklarını ve dudaklarını, mevcut alkanetimize (sığırdili) benzeyen **(Levha I.3)** *polderos* adlı bir kökle renklendirmişlerdir[105]. Dairesel noktalar şeklinde uygulanan bir başka kozmetik olan ruj ise kızılcık otu ve dut gibi gibi bitkilerden elde edilerek uygulanmaktadır[106]. Saç boyası da bu dönemde kullanılmaktadır[107]. Boya, saçları sarılaştırmak, kızıla ya da siyaha boyamak, hem saç rengini değiştirmek hem de ilk beyazları kapatmak için uygulanmıştır. Sherrow'a göre[108], en erken boyalar meyveler, çiçekler, sebzeler, papatya, çivit, bakkam ağacı, kına bitkisi ve cevizin kabuğunun özünden elde edilerek hazırlanmaktadır. Bu dönemde özellikle sarı saç, çok beğenilmekte ve safran çiçeklerinden elde edilen bir madde, güneş ışınlarının da etkisiyle saçı sarartmaya yardımcı olmaktadır[109]. Yunan kültüründen etkilenilerek Roma İmaparatorluk Dönemi'nde çeşitli parfüm ve kozmetiklere ilgili gösterilmiştir[110]. MS 1. yüzyılda Roma kentinde beyaz tenlilik çok önemli bir olgudur. Birçok kadın, daha açık tene sahip olmak için fasulye unu gibi ürünleri kullanmışlardır[111].

Kozmetiklerin tamamı zarar vermemektedir. Yüksek sosyeteden kadınlar, cilt bakımı için sıklıkla fasulye lapasından kompresler uygulamışlardır: "*Fasulye lapası. Günışığında Stephanus'un hamamına giderseniz, sarkmış göbeği için bunu kullanmayan bir kişi bile göremezsiniz, bu size bir hoş geldin hediyesidir*[112]*."* Fasulye lapasının benzeri bir tıbbi kullanımı da bulunmaktadır. Celsus bunu, çürük ve lekeleri yok etmek ve 'hastalığı vücuttan atmak' amacıyla sıcak kompres olarak tavsiye etmektedir[113]. Ovidius ayrıca safranın göze uygulanmasından bahsetmektedir[114]. Güller gibi, haşhaş da doğal dudak boyası elde etmeyi

[105] W. A. Poucher, *a.g.e.*, s.10.
[106] Hilary J.Deighton, *a.g.e.*, s. 51.
[107] W. A. Poucher, *a.g.e.*, s.10.
[108] Victoria L. Sherrow, *For Appearance' Sake: The Historical Encyclopedia of Good Looks, Beauty, and Grooming*, Oryx Basım, Phoenix, 2001, s. 136.
[109] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.*, s. 139, 140.
[110] Uzantı 10, s. 16.
[111] Uzantı 7.
[112] Martial, **Epigrammata**, IX. 37, VI. 93.
[113] Celsus (Aulus Cornelius), **De Medicina** V 18; II, 33.
[114] P. Ovidius Naso, **Ars Amatoria**, 3.204.

sağlamaktaydı [115]. Ancak hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın, alıntılarda açıkça görülen bu konudaki titizliğin sadece kadınlara özgü olmamasıdır [116].

Roma İmparatorluk Dönemi'nde doğal renk açıcı olan papatyadan çok fazla söz edilmezken kına bilinmektedir. Sherrow [117] da Romalıların erken zamanlarda koyu renkli saçı tercih ettiklerini bildirmektedir. Ancak Gallia'dan getirilen sarı saçlı kölelerden sonra açık renkli saçlar beğenilmeye başlanmıştır. Romalı kadınlar, saçlarını açmak için denedikleri maddelerin saç kaybına neden olması üzerine, esirlerin sarı saçlarından yapılma perukları kullanmışlardır. Bunun yanı sıra diğer bir yol da, altın tozu serperek saçlarına sarışın bir görüntü vermek olmuştur [118].

Antik Çağ'da tüysüz bir vücut ise kadınsı bir ideal olarak görülmektedir[119]. Plinius kadınların vücut tüylerini yok etmeleri gerektiğini belirtmektedir [120]. Bacaklar ve genital bölgelerdeki istenmeyen tüyler [121] birçok farklı yolla yok edilmiştir: koparılmış, ponza taşıyla kazınmış, yakarak temizlenmiş ya da zift ya da reçine ile kazınmışlardır [122]. İstenmeyen kılların yok edilmesi, Sümerler gibi Mezopotamya toplumlarını içeren tarihten önceki çağlardan bu yana süregelen bir alışanlık olmuş ve Anadolu insanları tarafından da uygulanmışlardır. Türk topluluklarının Arap toplumlarıyla kaynaşmaya başlamasıyla, toplumumuz tarafından daha da benimsenen bu alışkanlık, Müslümanlıkla birlikte artmıştır[123]. Ayrıca Osmanlı Dönemi'nde kullanıldığı bilinen ve hamamlarda uygulanması nedeniyle hamamotu olararak da adlandırılan bir madde ile de istenmeyen tüyler yok edilmiştir.

2.1.3. Hayvansal Maddeler

Kimyasal olmayan gruplar, yararlı ve kapsayıcı içerik listeleri oluşturmak için sınıflar olarak tanımlanmaktadır. Bu sınıftaki biyolojik ürünlerin çoğu, bitkilerden

[115] Marguerite Johnson, *a.g.e.*, s. 80.
[116] Hilary J.Deighton, *a.g.e.*, s. 29.
[117] Victoria L. Sherrow, *a.g.e.*, s. 136.
[118] Ülfet Yıldırım, , *a.g.e.*, s. 225, 226.
[119] Kelly Olson, *a.g.m.*, s. 301.
[120] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 26.164.
[121] Depilasyon, cildin yüzeyinin üstündeki tüylerin çıkarılması; epilasyon, tüm kılların yok edilmesi işlemidir. Bkz. Marguerite Johnson, *a.g.e.*, s. 116.
[122] Kelly Olson, *a.g.m.*, s. 303.
[123] Serpil Kışlalıoğlu, *a.g.e.*,s. 3.

elde edilen karışımlardır, ancak bazı hayvansal türevli malzemeler de dahil edilmiştir. *Lonolin* ve *Lanolin Türevleri,* bitki ve hayvandan elde edilen proteinler gibi ayrı bir kimyasal sınıf olarak tanımlanmaktadır. Diğer biyolojik bileşenler *Hayvansal Yağlar* ve *Bitkisel Yağlar* veya *Esansiyel (Uçucu Yağlar)* olarak sınıflandırılmaktadır. Hayvansal Yağlar ve Bitkisel Yağlar, bir grup olarak, doymamışlığı azaltmak veya ortadan kaldırmak için hidrojene edilmiş olanlar da dahil olmak üzere normal olarak hayvan ve bitki dokularında bulunan *Yağ Asitlerinin* (trigliseritler) gliseril esterleridir. Hayvansal Yağlar ve Bitkisel Yağlar, doğrudan kozmetikte, yumuşatıcı araçlar ve yağlayıcılar olarak kullanılmaktadır[124]. Propolis (Arı Reçinesi) ve arı sütü ise hayvansal ekstreler grubu içerisinde tercih edilen bileşiklerdir [125].

Kozmetik tozlar genellikle doku sağlamak ve cilde yapışmasına yardımcı olmak için kullanılan yüzde 10 civarında yağ içermektedir. Bu yağlar genellikle hayvansal yağlardan, örneğin kazlardan elde edilmektedir [126]. Antik Çağ'da kullanılan bazı hayvansal maddeler şunlardır;

Kollajen: Yunanca bir kelime olup, yapıştırıcı anlamına gelen "Kolla" ve üretim anlamına gelen "Genno" kelimelerinden meydana gelemektedir. Kollajen; özellikle deri, kıkırdak, kemik, tendonlar ve ligamentlerin bir bileşenidir ve deride koryum tabakasını oluşturan kollajen lifleri deriye dayanıklılık ve esneklik sağlamaktadır. Bu nedenle kollajen hidrolizatı estetik cerrahi, göz hekimliği, diş hekimliği, eczacılık, kozmetik ve biyoteknolojide yararlanılan önemli bir doğal biyolojik materyaldir. Kozmetik sanayinde çeşitli amaçlarla kullanılan proteinlerden olan kollajen proteininin kozmetik fomülasyonlarda kullanılma sebebinin cildin yapısını ve fonksiyonunu korumak, görünüşünü iyileştirmek olduğu bilinmektedir[127].

Yün Yağı/Lanolin (*Oesypum*): Yün içeren hayvanların, özellikle koyunların yağ bezi tarafından salgılanan kremsi-sarı yağ kıvamındadır. Vücut kremlerinde *oesypum* kullanımı yaygın bir tarihe sahiptir ve günümüzde hala bir nemlendirici,

[124]John A.Wenniger-Gerald N. McEwen, *CTFA Cosmetic Ingredient Handbook Second Edition*, The Cosmetic, Toiletry, and Fragrance Association, Washington,1992, s. 475, 493, 507.
[125] Özgen Özer, *a.g.e.*, s. 47.
[126] Uzantı 3.
[127] Ali Yorgancıoğlu, *a.g.e.*, s. 10.

yumuşatıcı, balsam ve tıbbi merhem olarak kullanılmaktadır. Dioscorides, oesypum üretimini ve kullanımını, cilt yumuşatmasını ve göz ilacı olarak tedavi etmeyi amaçlamaktadır [128]. Plinius oesypum için kullanım çeşitliliğini listelemiştir [129]. Ayrıca, Ovidius, en değerli oesypumun Attikaa koyunundan elde edildiğinden, Plinius da oesypum üretiminden bahsetmektedir. Yağın güçlü kokusu saflığının bir ölçüsünü ve erime direncini ifade etmektedir [130].

Ayı Yağı: Toz boya eklenerek kullanılmaktadır. Ateş isi, ayı veya diğer hayvan yağlarıyla karıştırıldıktan sonra elde edilen siyah sürme olarak kullanılmıştır[131].

Antik Çağ'da Mısırlılar, boyama, koku ve makyaj sanatını konusunda **(Levha II. 1a-b)** bilgilidirler [132]. Görünüm ve temizlik konusunda büyük övünç duymuşlardır ve çoğu, nehrin içinde ya da evdeki su ile günlük olarak banyo yapmışlardır. Sabun yerine güçlendirilmiş kireç ve parfümle karıştırılmış hayvansal veya bitkisel yağdan oluşan bir temizleme kremi kullanmışlardır[133]. Antik Mısır'da nemlendirici kremler ve yağları ise boğa safrası, çırpılmış devekuşu yumurtası, zeytinyağı, bitki reçineleri, taze süt ve deniz tuzu ile yapılmış ve limon, mercimek, kekik, mercanköşk ve meyve ve fındık özleri, özellikle badem esansı ile kokulandırmışlardır. Kırışıklık önleyici kremler balmumu, zeytinyağı, tütsü, süt, ardıç yaprakları ve timsah gübresi kullanılarak yapılmıştır[134]. Formülasyonlarda sözünü ettikleri kedi kanı, sıçan tırnağı, akrep kuyruğu gibi maddelerin ise sembolik terimler olduğu öne sürülmektedir [135]. Koyun yününden veya insan saçından yapılmış peruklar, kadınlar ve erkekler tarafından eğlence, resmi görev ve ısıdan korunmak için giyilmektedir[136]. Bilinen ilk parlaklık veren malzeme olan bok böceği (scrabe) kabuklarını ezip, göz boyalarına karıştırarak kullanan yine Mısırlılar olmuştur [137].

---

[128] Dioscorides Pedanius, **De Materia Medica**, 2.74.
[129] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 29.35-37.
[130] Aktaran, Marguerite Johnson, *a.g.e.*, s. 122.
[131] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.*, s.223.
[132] Özgen Özer, *a.g.e.*, s.5.
[133] S.K. Chaudhri- N.K. Jain, *a.g.m.*, s. 164.
[134] Uzantı 3.
[135] Özgen Özer, *a.g.e.*, s.5.
[136] S.K. Chaudhri-N.K. Jain, s. 164.
[137] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.*, s. 34.

Yunan Dönemi ve Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki tıbbi reçeteler ise uzun ve karmaşık yemek tariflerine benzemektedirler. Bu tariflerde yağa ek olarak, su, şarap, bal, yeşil bitki türleri, kükürt ve kaolin gibi mineraller ve sekresyonlar, lifler ve yağlar gibi hayvansal bileşikler bulunmaktadır. Yağlı maddeler arasında, sığır veya geyik yağları, aynı zamanda bazen eşek veya "bir çocuğu emziren kadının" sütü de bulunmaktadır[138]. Daha çok Plinius tarafından listelenen ve parlak ve temiz bir ten sağladığı bilinen birçok madde bulunmaktadır. Kıbrıs yağıyla karışık *Crocodilea* bu konuda etkili olmaktadır. Şaşırtıcı bir şekilde Plinius, bu timsahın, tatlı kokulu çiçekler üzerinde yaşayan bir kara sakini olduğunu ve bu nedenle, bağırsaklarının içeriğinin hoş kokulu olduğunu yazmaktadır. Maddenin nişasta veya tebeşirle karıştırılarak veya sığırcıkların dışkısı ile uygulanmasını tavsiye etmektedir[139]. Bunun yanı sıra, öğütülmüş istiridye kabukları cildi yumuşatmaktadır[140]. Sivilceler, kümes hayvanlarının yağı ve soğan karışımı ile yok edilebilmektedir[141]. Salyangoz külleri (diğer maddeler arasında) çiller, kaşıntı ve cüzzam yaralarını iyileştirmek için kullanılmıştır[142].

Roma İmparatorluk Dönemi'nde görüntüyü iyileştirmek için yüze uygulanan tüm malzemeler, "kötü" olanları bile, doğal maddelerden oluşmaktadır (Bu, en azından anti-kozmetik geleneğe göre, antipatikliği saptanmış kozmetik madde uygulamalarının olması olasılığını ortaya koymaktadır). Sıklıkla bu maddeler bazen kozmetik kullanımlarına ek olarak bir tıbbi veya başka pratik bir işleve sahiptir[143]. MS 1. yüzyılın sonunda güvercin dışkısı, keçi yağı ve kostik sabun kullanılmıştır[144]. Sabun, ana maddesi bitkisel ve/ veya hayvansal yağlarının veya yağ asitlerinin alkalilerle reaksiyonu sonucu üretilen en eski temizlik ve kişisel bakım ürünüdür[145].

---

[138] Uzantı 8.
[139] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 28. 28, 108-109, 184
[140] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 32.65: *cutemque mulierum* extendit. İstiridye kabuklarının bu şekilde öğütülmesi, cildi yakacak ve muhtemelen daha pürüzsüz hale getirecek kireç üretecektir.
[141] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 30.30.
[142] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 30.75.
[143] Kelly Olson, *a.g.e.*, s. 306.
[144] Uzantı 7.
[145] *Kimyasallar ve Kimyasal Ürünler İmalatı Sanayi*, Küresel Rekabette İstanbul Sanayi Odası Meslek Komiteleri Sektör Stratejileri Projesi, İstanbul Sanayi Odası, İstanbul, 2015, s. 42.

Orta Çağ kadınları ise, çırpılmış ayının beyninden, kurt kanından ve timsah salgı bezlerinden yapılan yüz kremlerini kullanmışlardır. Tarih boyunca kadınlar (ve daha az ölçüde erkeklerde), günümüzde modern kozmetiklerin yaptığı gibi, onları güzelleştirmeyi amaçlayan kozmetiklere sahip olmuşlardır. Ancak, modern kozmetolojinin sofistike uzmanlığı olmadan, eski günlerin ham kozmetik ürünleri çoğu zaman hoş olmayan, kötü kokan ve hızla bozulmuş malzemelerdir[146].

2.2. Ürünler

2.2.1. Tozlar ve Boyalar

Kaplama ve renklendirme kabiliyeti makyaj kozmetiğinin önemli işlevlerindendir ve toz bileşenleri bundan büyük ölçüde sorumludur. Renk tonlarını ve kaplama kabiliyetini ayarlamak için boya pigmentleri ve beyazlatıcı pigmentler kullanılmaktadır[147]. Renk, tozları gruplandırmada faydalı bir karakterdir. Hatta rengi ilk hareket noktası olarak kabul eden belirleyici anahtarlar bulunmaktadır. Bir tozun teşhisinde en büyük rolü oynayacak olan faktör o tozun anatomik olarak incelenmesidir. Bu amaçla; renkleri, kokuları, tadları, görünüşleri incelenmelidir [148]. Kozmetik maddelerle karıştırılan boya malzemeleri ise, organik renk malzemeleri, doğal renkler ve inorganik pigmentler üzerine geniş bir şekilde bölümlendirilebilmektedir. Beyaz pigmentler boyamada saf halde kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra diğer pigmentlerin ömürlerini arttırmak ve parlaklaştırmak için veya organik boyalar için katkı maddesi olarak da kullanım görmüşlerdir[149]. Kırmızı pigmentler kırmızı ışığı yansıtmakta ve kırmızıdan başka ışığı emmektedirler. İnci pigmentleri de renk tonuna bir inci parıltısı vermekte ve verilen hissin kalitesinde değişiklik sağlamaktadırlar[150]. Bitkilerden elde edilen tozlarda ise, örneğin beyaz bir toz, büyük bir ihtimalle nişasta veya agar ya da zamk tozundan kaynaklanmaktadır.

[146] James H. Whittam, *a.g.m.*, s. 1, 2.
[147] Takeo Mitsui, *a.g.e.,* s. 81, 373.
[148] Asuman Baytop, *Bitkisel Drogların Anatomik Yapısı*, s. 96, 97.
[149] Fuat Yılmaz, "Antik Dönem Fresk Yapım Teknikleri", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, Temmuz-2012, s.99.
[150] Takeo Mitsui, *a.g.e.,*s. 72, 374.

Yeşil bir toz, ya bir yaprak, ya bir herba tozundan kaynaklanırken, kahverengi bir toz da çoğunlukla bir kabuk tozundan kaynaklanmaktadır [151].

Boya; çeşitli malzeme yüzeylerine, korunma, süslenme ve aydınlatma amaçları ile sürülerek sert ve ince bir tabaka oluşturan, ana maddeleri organik, metalik veya plastik esaslı pigment, bağlayıcı ve incelticilerden meydana gelmiş, renkli bir sıvı bileşim olarak tanımlanmaktadır. Boyalara renklerini veren ve bağlayıcı içinde çözünmeyen organik ve anorganik yapıdaki mikron büyüklüğündeki katı partiküllere ise pigmentler (boyar maddeler) adı verilmektedir. Boyaya renk veren ve yanı sıra opaklık özelliği kazandıran gereçlerdir ve pigmentlerin boyaya renk vermesi, güneş ışığının görülen renge ait ışınlarını yansıtmasına dayanan fiziksel bir durumdur [152]. Doğadaki maddelerin kullanılarak boya elde edilmesi, binlerce yıldan günümüze kadar gelen bir sanat ve meslektir [153]. İnsanlar eski çağlardan beri, renklerin önemini kavrayarak çeşitli amaçlarla kullanmışlardır. Bunların en önemlilerinden biri kadınların görünüşlerini değiştirmek, güzelleştirmek ve cinsel çekiciliği arttırmak amacı ile kullanmış olmalarıdır [154].

Doğal renkler, bitkilerden ve hayvanlardan ve ayrıca mikroorganizmalardan elde edilmektedir[155]. Bitkilerden elde edilen doğal boyalar; çiçekler, meyveler, yapraklar, sürgünler, kökler ve farklı bitkilerin kabuklarından çıkarılmaktadır. Bu bitkiler, Erken-Orta Tunç Çağı'nın ekonomisinde, tekstil ürünlerinin renklendirilmesinde ve kozmetik ve ilaçların hazırlanmasında büyük bir öneme sahip olmalarından dolayı oldukça değer verilen maddeler arasında bulunmaktadırlar. Örneğin, Isırgan otu ilaç, gıda ve boya olarak (sarı-yeşil) kullanım görmüştür [156]. Renkli topraklar, hayvansal yağ (balık yağı vb.), bitkisel yağ veya

[151] Asuman Baytop, *Bitkisel Drogların Anatomik Yapısı*, s. 97.
[152] Uzantı 11.
[153] Gözde Adıgüzel-BilgeYılmaz Kolancı, "Antik Çağ'da Statünün Rengi Mor", *Cedrus* V, 2017, s. 261.
[154] Kelly Olson, *a.g.e.*, s. 5.
[155] Takeo Mitsui, *a.g.e.*,s. 86.
[156] Maria Rosaria Belgiorno, *"Cosmetics" Archaeometry and Aphrodite…,* s. 58.

yumurta akı gibi malzemelerle karıştırılarak boya haline getirilmiş ve kullanılmıştır. Bunun yanı sıra sütten ve bitki özsuyundan da yararlanılmıştır[157].

Genel olarak erken dönemlerden beri güzelliği aramak temel bir insan iç güdüsü olmuştur. Makyajın, tuval üzerine yapılmış tablo gibi yüze bir miktar renk uygulanan bir sanat türü olduğu söylenmektedir. Makyaj malzemeleri ise, cildin rengini değiştirerek görünümü güzelleştirmeyi sağlamaktadır. Buna ek olarak, boyalar, görüntü için renge dayanan kozmetik ürünlerin cazibesini arttırmaktadır. Sonuç olarak, makyaj kozmetikleri çeşitli renk tonlarına sahiptir. Kozmetikle karıştırılmış renk materyalleri de, renk ve kapatma gücüne sahip olmalıdır. Makyaj kozmetiklerine belli miktarlarda karıştırılırlar ve temel işlevleri cildi uygun bir dereceye kadar kapatmak ve çekici bir renklendirme sağlamaktır. Başka bir deyişle, boya maddeleri yaşlılık lekelerini ve diğer lekeleri gizlemek, sağlık ve çekiciliğin izlenimlerini yaratan güzel bir renk üretmek için kullanılmaktadır [158]. Antik Çağ'da kullanılan başlıca renkler:

Kırmızı

Duvar resimlerinde kullanıldığı bilinen en eski renk olan kırmızının (rubrica) çok çeşidi bulunmaktadır ve büyük ölçüde demir oksitli topraklardan sağlanmaktadır[159]. Ayrıca kırmızı boyalar kırmızıdan başka ışığı emmekte ve kırmızı ışığı iletmektedirler [160].

Okra (Aşıboyası): Boya ve kozmetikte insan yaratıcılığının ve ilaçların temel bir bileşeninin ilk maddesi olmuştur. Antik Çağ'da kullanılan aşıboyalarının büyük ailesi, sarı ve koyu kırmızı, morumsu aşıboyası, koyu kahverengi ve Sienna gibi çeşitli renkler halinde buluna "toprak" dan oluşan bir mineraldir. En ünlüleri, Fransa'daki Pech Merle'deki (yaklaşık M.Ö 23.000), İspanya'daki Altamira Mağarası (yaklaşık MÖ 15.000-16.500) ve Lascaux Mağarası (MÖ 15.300) Neolitik Dönem boyalı görüntüleridir. Ayrıca, binlerce yıllık topikal kullanıma rağmen, bu geleneksel

[157] Serap Yılmaz, "Antik Çağ (Yunan-Roma) Hekeltraşlığında Boya", (Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Semineri Çalışması, Arkeoloji Ana Bilim Dalı), Uşak, 2018, s. 41.
[158] Takeo Mitsui, *a.g.e.*,s. 70, 78, 81, 82.
[159] Fuat Yılmaz, *a.g.m.*, s. 100.
[160] Takeo Mitsui, *a.g.e.*, s. 72.

mineral boya maddesinin faydaları hakkında daha fazla bilgi edinilmesi ve farmakolojik bileşiklerin bir bileşeni olarak sağlık avantajları hakkında çok daha fazlası bulunmaktadır. Mısır'daki aşıboyasının tıbbi kullanımı, tıbbi bir papirüste (Eber'in Papirüsü) kapsamlı bir şekilde tanımlanmıştır. Ayrıca, makyaj, kozmetik ve tıbbi bileşikler için bir bileşen olarak kullanımı tüm dünyada bugüne kadar onaylanmıştır[161].

Sinopis: Bu kırmızı toprak boyaya, ilk defa Pontus Bölgesi'ndeki Sinope'de bulunması nedeniyle bu isim verilmiştir. Mısır, Afrika ve Baliaribus (Balear adaları)'da da bulunmaktadır. Ancak en iyisi Lemnos ve Kappadokia'dan elde edilmiştir[162]. Ayrıca Plinius, sinopisin soluk/donuk kırmızı ve kırmızımsı tonlarında üç çeşidi olduğundan bahsetmektedir [163].

Cinnebaris (Zincifre): Plinius'un Theophrastus'dan yaptığı alıntıya göre cinnebaris, Kallias adında bir Atinalı tarafından keşfedilmiştir[164]. Kallias gümüş madenlerindeki kırmızı kumun yakılması ile altın elde edilebileceğini düşünerek bu boyayı icat etmiştir. En iyisinin Ephesos yöresinden çıktığı belirtilmektedir. Cinnabar saf olarak sadece birkaç resimde bulunabilmiştir. Cinnabar hematite ile birlikte bir katkı olarak izlenmiştir. Bunun nedeni bu değerli pigmentin ömrünü uzatmak ve hematite kırmızısının parlaklığını arttırmayı sağlamaktır[165]. Cinnabar veya kırmızı civa sülfürün, renk boyamak için kullanımı MÖ 2000 yılındaki Myken Tunç Çağı'na kadar geri gitmektedir. Doğal olarak oluşan az sayıdaki civa bileşiğinden birini temsil ettiğinden, tarihi, yüzyıllar boyunca sürekli bir rol oynayan civa ile yakından bağlantılıdır.

Yunanca kelime *kinnábari* (cinnabar), muhtemelen Hint veya Fars kökenli olan Arapça *apar* kelimesinden (kırmızı toz) türetilmiştir, Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise terimi "*minum*" dur. Cinnabar, boyama için kullanılan pahalı bir

[161] Maria Rosaria Belgiorno, *"Cosmetics" Archaeometry and Aphrodite…,* s. 49, 50, 51.
[162] Fuat Yılmaz, *a.g.m.,* s. 100.
[163] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 35. 12.
[164] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 33. 39.
[165] Fuat Yılmaz, *a.g.m.,* s. 100, 101.

pigmenttir ve çoğunlukla kırmızı kurşun veya kurşun dioksit olarak bilinen minium ilave edilerek karıştırılmıştır[166].

Minium, Miltos: Parlak kırmızı, zincifre, Vitruvius'da iki bölüm içinde bulunmaktadır [167] . Ephesos'da Cilbia topraklarında bulunduğu söylentisi bulunmaktadır. Demir filizini andıran kırmızı bir madenden cıva ve zincifre elde edilebilmesi söz konusudur.

Sandaraca (Kırmızı Arsenik): Vitruvius'da kırmızımsı sarı renkteki sandaraca doğal boyalar arasındadır. En iyisinin Pontus'da Hypanis Nehri yakınlarında çıkarıldığı söylenmektedir[168]. Plinius'da ise Kızıldeniz yöresinde bulunduğu, fakat oradan getirilemediği için yapay olarak hazırlandığından bahsetmektedir [169] . Sandaracanın yapay olarak hazırlanması işleminde cerussa (beyaz kurşun) alev rengini alıncaya kadar ocakta ısıtılmaktadır [170].

Purpurissum: En değerli boyalardan birisi olarak görülmektedir[171]. Boyanın hazırlanmasında eflatun renkli deniz kabuklarından faydalanılmıştır. Demir aletler ile kabukların dövülmesi sonucunda mor renkte bir sıvı akmaktadır **(Levha II. 2)**. Güney ülkelerdeki kabuklar kırmızı, doğu ve batıdakiler menekşe rengindedir. Pontus ve Gallia'dakiler ise siyah renge sahiptir.

Sandyx: Cerussa ile kırmızı aşı boyasının, eşit miktarda karıştırılıp yakılması sonucu oluşmaktadır [172].

Syricum: Yapay boyalar arasında sayılan syricum, sinopis ve sandyx karışımı ile oluşturulmaktadır [173].

Mor

Murex /Dikenli Salyangoz: Antik Çağ'da mor renkli boya üretimi günümüzde yapılan çalışmalar, antik kaynaklar ve arkeolojik bulgular doğrultusunda, Muricidae

[166] Uzantı 12.
[167] Vitruvius Pollio, **De Architectura**, 7. 8, 7.9.
[168] Vitruvius Pollio, **De Architectura**, 7. 7.
[169] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 35. 39.
[170] Vitruvius Pollio, **De Architectura**, 7. 12.
[171] Vitruvius Pollio, **De Architectura**, 7. 13.
[172] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia** 35. 23.
[173] Fuat Yılmaz, *a.g.m.*, s. 101.

familyasına ait bazı deniz kabuğu türlerinin, antikçağda mor renk boyanın elde edildiği ana madde olduğunu ortaya çıkartmıştır. Bu türler; Murex trunculus (Hexaplex trunculus L.), Murex brandaris (Bolinus brandaris L.) ve Purpura haemastoma (Stramonita haemastoma L.) olarak bilinmektedir. **(Levha III. 1)** zarlardan biridir. Bununla birlikte Antik Çağ edebi metinlerinde mor renk için farklı terimlerin kullanıldığı da anlaşılmaktadır. Bunlar arasında en yaygın kullanılan terimler: halourgos, porphyra/porphyreos ve phoenix/phoinikeos terimleridir. Söz konusu terimler sadece renk sıfatları değil, aynı zamanda rengi sağlayan maddenin isimlendirilmesi için de verilmiştir [174].

Romalı yazarlar tarafından bahsedilen mor kabuklu deniz hayvanlarından elde edilen renk Tyrian Moru olarak adlandırılan renktir. Bu renk, analiz edilen duvar resimlerinden hiç birisinden kesin olarak elde edilememiştir. Bu pigmentin öncelikli olarak kumaş renklendirmek için kullanılıyor olması olasıdır. Kırmızımsı morlar ise, hematitin ısı işlemine tabii tutulması sonucunda oluşmaktadır.

Mavi

Bu rengin elde edilmesinde en çok bakır madeninden faydalanılmıştır. Ayrıca bitkilerden de mavi renk elde edilmiştir [175].

Lapis Lazuli (Ultramarine Mavisi): Ultramarin, mavi mineral lazurit, kalsit ve demir pirit karışımı olan lapis lazuli olarak bilinen yarı değerli taştan türetilen bir pigment anlamına gelmektedir. Lazurite benzer bileşime sahip yapay olarak hazırlanmış pigmentleri tarif etmek için bir terim olarak da kullanılmaktadır. Bu nedenle, "doğal" ve "sentetik" kelimeleri bu iki türü ayırt etmek için sıkça kullanılmaktadır [176].

Indigo: Indigo mavisi, Eski Çağlar'da kullanılan ve günümüzde de kullanımı devam eden, dünyanın en eski ve en popüler boya maddelerinden birisidir. Üç yüz tür dahil olmak üzere baklagillere ait bir bitkidir. Mavi üretiminde kullanılan

[174] Gözde Adıgüzel-BilgeYılmaz Kolancı, *a.g.m.,* s. 262, 263.
[175] Fuat Yılmaz, *a.g.m.*,s. 101, 102.
[176] Mona Hussien Abdel-Ghani, *A Multi-instrument Investigation of Pigments, Binders and Varnishes from Egyptian Paintings (AD 1300-1900): Molecular and Elemental Analysis Using Raman, GC-MS and SEM-EDX Techniques*, (Bradford Universitesi, Arkeoloji Bilim Dalı, Felsefe Bölümü Doktora Tezi), West Yorkshire, 2009, s. 10.

hammadde, boya moleküllerinin en büyük konsantrasyonunu içerdiğinden yapraklıdır. Kıbrıs'ta, *Galega officinalis'*te [177] ve *Genista tinctoria'*da (çayır ve meralara özgü) indigo da bulunmaktadır [178]. Indigo, Hindistan'dan getirildiği için, bu isim verilmiştir [179]. Plinius'un verdiği bilgiye göre kamışların üzerinde biriken yapışkan maddeden sağlanmaktadır. Toplanan madde, kalburdan geçirilerek ayrılırsa siyah olmakta, fakat sulandırılırsa erguvan ve mavi renklere dönüşmektedir. Plinius bu maviyi ressamların gölgeyi ışıktan ayıran çizgilerde kullandıklarından da bahsetmektedir [180]. Roma İmparatorluk Dönemi'nde, Hindistan'dan indigo boyası ithal edilmiştir. Bu, yerel çivitotu elde edilen ucuz indigo boyası ile birlikte kullanılmıştır. Dahası, Hristiyanlık çağında, kökboya veya cochineal böceğinden elde edilen kırmızı gibi diğer boyalarla ve bazen de mor, yeşil ve siyah tonları üretmek için orpiment gibi inorganik pigmentlerle birleştirilmiştir[181].

Isatis Tinctoria/Woad (Çivit Boyası): Bitki Brassicaceae (crucifer) familyasına aittir; Kıbrıs da dahil olmak üzere Doğu Akdeniz'de yetişmektedir. Bu Antik Çağ'daki *glastum*dur. Bugün bitki, verimli tohum üretimi nedeniyle atılgan, kurak bölge istilacı olarak kabul edilmektedir. Mavi çivit çoğunlukla tekstil boyamak için kullanılmıştır. Ayrıca boyanın, dövme mürekkebi ve makyaj bileşeni olarak başka kullanımları da bulunmaktadır **(Levha III.2).** Bitkinin yaprakları Eylül ayında toplanmakta, ezilmekte ve yapıştırılacak şekilde indirgenerek, birkaç hafta boyunca yuvarlak haline getirilmiş toplar mayalanmaya bırakılmıştır. Daha sonra dört ay boyunca katı ve kahverengi-siyah olunca güneşte kurumaya bırakılmıştır. Bu şekilde pigment, uzun bir süre değişmeden var olmaya devam etmektedir.

Anchusa Azurea: Anchusa azurea veya Alkanet, eski Mısırlıların zamanından bu yana kırmızı, pembe ve mavi boyaların kaynağı olmuştur. Sadece bitkinin toprak üstü kısımlarından mavi/menekşe boyası ve köklerinden kırmızı boya elde etmek

[177] Fabaceae familyasının galaktogog bitkisi.
[178] Maria Rosaria Belgiorno, *"Cosmetics" Archaeometry and Aphrodite…,* s. 59.
[179] Fuat Yılmaz, *a.g.m.*, s. 102.
[180] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 33. 27.
[181] Mona Hussien Abdel-Ghani, *a.g.m.*, s. 19.

mümkündür. Sıvı yağ veya içyağı, Anchusa boyasını çözmek için en iyi içeriktir. Bu özellik için, kozmetik ve kokulu yağlarda büyük ölçüde kullanılmaktadır [182].

Armenium: Armenia'dan geldiği için bu isim verilmiştir[183]. Lapis Lazuli'nin öğütülmesi ile elde edilmiş, ilaç olarak saçı ve özellikle kirpikleri beslemek amacı ile yararlanılmıştır [184].

Caeruleum: Bir çeşit kum olan bu mavi boyayı Plinius kaydetmiş, eskiden üç çeşidinin bulunduğunu da bildirmiştir[185] . Çeşitler, geldiği yere göre adlandırılmış olmalıdır ve bunlardan Aegiptium olanı üst derecede mavi olarak tanımlanmaktadır. Scythium ise, su ile kolayca karışmaktadır. Açık ya da koyu, kaba ya da ince dört tonu bulunmaktadır. En beğenilen mavi ise Cyprium'dur[186].

Puteolanum: Mısır'ın mavi cam hamuru rengi[187], bakır taşından (malahit) yapay mavi renge sahiptir. Bu mavi Vestorius tarafından taklit edilmek istenmiş ve Puteoli'de kurduğu imalathanede çeşitli işlemlerden geçirerek bu mavi boyayı imal etmiştir[188]. Analiz edilen bütün duvar resimlerinde bu pigment bulunmaktadır. Bir kalsiyum bakır silikat olan bu pigment MÖ 3. binyıldan itibaren Mısır'da üretilmiştir. Pigment, bakır, kalsiyum karbonat (lüle taşı veya kabuk) ve silikatın (kuartz kumu) kavrulması ile oluşturulmaktadır. MÖ 1. yüzyıldan itibaren, Roma İmparatorluğu genelinde bu pigmenti üreten birçok işlik vardır [189].

Azurit: Bakır karbonat hidroksitleri, malahit ve azurit iyi bilinmektedir ve nispeten yaygın yeşil ve mavi minerallerdir. Doğal mineraller tarih boyunca kullanılmıştır. Orta Anadolu Bölgesi'nde, Neolitik Dönem yerleşimi olan Çatalhöyük'te, toprak azuritin mavi bir pigment olarak kullanıldığına dair çok erken kanıtlar bulunmaktadır. Yerleşim duvar resimleriyle ünlüdür, ancak azuritin resim için pigment olarak kullanıldığına dair henüz bir kanıt bulunmamaktadır. Sadece mezarlarda, özellikle kadın ve bebek mezarlarında, pigmentin belki de önemli ve

[182] Maria Rosaria Belgiorno, *"Cosmetics" Archaeometry and Aphrodite…,* s. 59, 60.
[183] Vitruvius Pollio, **De Architectura**, 7. 9.
[184] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 35. 28.
[185] Aktaran, Fuat Yılmaz, *a.g.m.*, s. 102.
[186] Fuat Yılmaz, *a.g.m.*, s. 102.
[187] Vitruvius Pollio, **De Architectura**, 7. 9.
[188] Vitruvius Pollio, **De Architectura**, 7. 11.
[189] Fuat Yılmaz, *a.g.m.*, s. 102.

değerli bir kozmetik malzeme olarak düşünüldüğü öne sürülmektedir. Duygu Seçil Çamurcuoğlu'nun analizleri, azuritin MÖ 6700'den sonra ve hemen ardından gelen mezar bağlamlarından, 40–100 μm. parçacıkları ile çok yüksek saflıkta ve kabaca öğütülmüş olduğunu göstermiştir. Aynı arkeolojik bağlamda, malahit de az miktarda keşfedilmiştir [190].

Sarı

Bu boya, antioksidan özellikleri için tıpta yaygın olarak bilinen flavonoidleri içeren bitkilerde bulunmaktadır[191]. Plinius ve Vitruvius'a göre, sarı renk ya sarı okradan (demir oksit hidroksit, mineral goethite) veya mineral orpimentten (sarı zırnık, arsenik sülfit) sağlanmaktadır [192].

Sarı Aşıboyası: Demir bakımından zengin cevher yataklarının doğrudan havalandırılmasından veya toprak olarak oluşan ve temel yataklardan gelen demiri konsantre eden doğal olarak oluşan toprak pigmentleridir[193]. Parlak sarı, aşı sarısı doğal maddelerden elde edilir[194]. Birçok yerden elde edilmekte, fakat en iyisi Attikaa'da bulunmaktadır. Attikaa sarı toprak boyasını *Dört Renk Ustaları*[195] da kullanmıştır [196] ve tüm resimlerin analizinde sarı aşıboyası bulunmaktadır.

Auripigmentum: Zırnık sarısı doğal boyalar arasında yer almaktadır[197].

Viola Arida: Sarı menekşeler, Attikaa'da sarı renginin benzerini elde etmek için yapay boya olarak yapılmıştır[198]. Kuruyup sararmış menekşelerin bir kap suda kaynatılıp, bir bez içinde sıkılıp süzüldükten sonra çıkan sıvının tebeşirle karıştırılması ile istenen sarı renk sağlanmaktadır.

Beyaz

[190] Ruth Siddall, "Mineral Pigments in Archaeology: Their Analysis and the Range of Available Materials", *Minerals*, Cilt 8, Sayı 5, 2018, s. 14.
[191] Maria Rosaria Belgiorno, *"Cosmetics" Archaeometry and Aphrodite…,* s. 62.
[192] Aktaran, Fuat Yılmaz, *a.g.m.*, s. 100.
[193] Mona Hussien Abdel-Ghani, *a.g.m*., s. 30.
[194] Vitruvius Pollio, **De Architectura**, 7. 7; Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 35. 36.
[195] Fuat Yılmaz, *a.g.m.,* s. 100, bkz. Dipnot 23: Plinius'un bahsetmiş olduğu Meşhur ressamlar Appelles, Aetian, Melanthius ve Nicomachus'tur. Bu sanatçılar resimlerinde sadece dört renk kullanmıştır ve bu nedenle dört renk ustası olarak adlandırılmıştır.
[196] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 35. 32.
[197] Fuat Yılmaz, *a.g.m.,* s. 100, bkz. Dipnot 25: Onurkan, Somay, "Antik Çağ Resminde Enkaustik ve Boyalar", Anadolu Araştırmaları XIII, 1994, s. 147.
[198] Vitruvius Pollio, **De Architectura**, 7. 14.

Plinius ve Vitruvius tarafından listelenen oldukça fazla beyaz çeşidi, bulunup çıkarıldığı yere göre isimlendirilmişlerdir[199].

Melinum: Melos beyazı dört esas renktendir. Plinius, en iyisinin Melos adasından elde edildiği, Samos adasında çıkanın yağlı olduğu için ressamlar tarafından kullanılmadığından bahsetmektedir [200].

Eretria terrae: Euboia adasındaki Eretria'dan elde edilen bu toprak boya kül rengindedir. Plinius bu rengi sanatçı Nicomachus ve Parrhasius'un kullandığını yazmaktadır [201].

Cerussa (üstübeç): Kurşun ve sirke ile hazırlandığı anlatılmış, doğal "cerussa" toprağının Smyrna'da Theodotus'un arazisinden çıkarılmış olduğundan bahsedilmektedir[202]. Yanmış cerussa, rastlantı sonucu bulunmuş ve Nikias tarafından uygulanmıştır. Bu renk gölgelemede kullanılmıştır [203].

Paraetonium: Plinius, Mısır'da bulunan bir yerden adını alan bu rengin çamurla karışmış deniz köpüğünden oluştuğundan ve bu nedenle içinde küçük kabuklar bulunduğundan bahsetmektedir. Beyazların en yağlısı ve sıva için en uygun olan maddedir. Duvarlarda, resim yüzeyinin hazırlanmasında astar boya amacıyla kullanım görmüştür[204].

Creta Selinusia: Dalgalı beyaz renktir ve resimlerde kadın teninin parlaklığını vermektedir [205].

Yeşil

Antik Mısır'da, sentetik yeşil pigmentler yaygın olarak kullanılmıştır. Bakır klorür pigmentleri ve Mısır yeşili, 4. Hanedan'dan Orta Krallığa kadar geniş bir şekilde kullanılmıştır. Yeni Krallık'ta, Mısır yeşili bakır klorür pigmentlerinin yerini almıştır. Tek doğal yeşil pigment olan Malahit, nadiren bir pigment olarak

[199] Aktaran, Fuat Yılmaz, *a.g.m.*, s. 98.
[200] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 35. 19.
[201] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 35. 21.
[202] Vitruvius Pollio, **De Architectura**,7. 12.
[203] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 35. 20.
[204] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 35. 17.
[205] Fuat Yılmaz, *a.g.m.*, s. 99.

kullanılmıştır [206]. Plinius, bu rengin mineral malahit (bakırtaşı) ve creta viridis veya yeşil topraktan elde edildiğini bildirmektedir. Ayrıca, verdigris (bakır pası) ve asidik bir ortamda bakırın korozyona uğraması ile elde edilen diğer pigmentleri de kaydetmiştir [207].

Malahit: Malahit, Cu (CO3).Cu (OH) 2 bileşimine sahip yeşil bir bazik bakır karbonat mineralidir **(Levha III.3)**. Adı, Yunanca'dan türemiştir "ebegümeci" anlamından gelmektedir ve yeşil yaprak rengini ifade etmektedir. Turkuaz olarak, eski Mısır'da *mafek* ve *sinai* olarak tanınmaktadır. Kaynağının ise mafek toprakları olduğu bilinmektedir. Malahit, ezme, öğütme, yıkama ve toz haline getirme yoluyla bir pigment olarak kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Soluk parçacıklar elde etmekten kaçınmak için oldukça kaba topraklanmalıdır. Orta Çağlar'da, bir pigment olarak malahit kaynağı iyi bilinmemekle birlikte, son zamanlarda Rusya ve Kongo, malahitlerin en önemli kaynakları olmuştur[208].

Chrysocolla: Mavi-yeşil bir renk olup malahit'in ezilmesi sonucunda elde edilmiştir [209]. İsim, altın lehiminde kullanılan malzemenin ismine atıfta bulunan "chrysos", "gold" ve cola "glue"dan gelmektedir ve ilk olarak MÖ 315'te Theophrastus tarafından bahsedilmiştir. Doğal rengi açık yeşilden cerulean ve mavimsi olsa bile, mikroskop altında, açık yeşil neredeyse amorf veya kriptokristalin görünür, bu arada topraklanmış toz cevherin rengini korur ve bir pigment olarak kullanılacak yağ veya suda eriyebilir.

Seladonit: Seladonit, az miktarda alüminyum, kalsiyum, sodyum içeren hidratlı demir, magnezyum, potasyum silikattır. Renk, bileşenlerine bağlı olarak soluk yeşil, parlak yeşil, mavimsi-yeşil, zeytin yeşili ve siyah-yeşilden önemli ölçüde farklıdır. Bu toprak, makul renklendirme gücüne ve kaplama gücüne sahiptir ve pigment kolayca öğütülür. Biraz kil içerdiği için zehirli değildir, yeşil toprak orta dereceden yüksek oranda yağ emmektedir [210].

---

[206] Mona Hussien Abdel-Ghani, *a.g.m.*, s. 37.
[207] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**. Aktaran, Fuat Yılmaz, *a.g.m.*, s. 102.
[208] Mona Hussien Abdel-Ghani, *a.g.m.*, s. 39.
[209] Fuat Yılmaz, *a.g.m.*, s. 103.
[210] Maria Rosaria Belgiorno, *"Cosmetics" Archaeometry and Aphrodite…,* s. 52, 53, 55, 56.

Appianum: Yeşil topraktan çıkarılan bu boya ile chrysocolla (malahit) benzeri bir renk sağlanmaktadır [211].

Creta Vridis: Vitruvius, yeşil kalkerin birçok yerde bulunduğunu, fakat en iyisinin Smyrna'da çıktığını kaydetmiştir[212]. Yunanlar buna "Theodoteion" adını vermişlerdir, çünkü ilk olarak Theodotus adlı birinin arazisinde ortaya çıkmıştır.

Aerugo, Aeruginis (Verdigris): Bakır pası rengi olan bu boya çeşitli yollardan elde edilmektedir[213]. Bakırın eritildiği taştan kazınarak çıkarılmakta ya da bakır ve sirke ile hazırlanmaktadır [214].

Siyah

Eski Mısır'da siyah boya olarak karbon siyahı pigmentleri, pirolusitin ($Mn0_2$) kullanıldığı birkaç örnek dışında yaygın olarak kullanılmıştır.

Karbon Siyahı: Karbon siyahı en eski siyah pigmentlerdendir. Doğal gaz, yağ, odun veya diğer organik materyallerin kısmi olarak karbonize yanmasından elde edilen çeşitli pigmentleri içermektedir. Ayrıca, hidrokarbon öncüllerinin eksik yanmasından kaynaklanan gaz fazında üretilen herhangi bir karbon olarak tanımlanmaktadır. Siyah toz boya, yağlar, özellikle reçine ve zift vebalmumu ile hazırlanmıştır[215].

Kurşun: Civa gibi, tarih öncesinden beri insanlar tarafından işlenmiş ve kullanılmış kozmetikler de dahil olmak üzere birçok alternatif kullanım için öncülük etmiş ve geçmişten günümüze kadar da kullanımına devam edilmiştir. Mısır'da, hanedanlık öncesi dönemden beri kurşun içeren bir kozmetik bileşimin kanıtı bulunmaktadır. En ünlüsü, karakteristik unisex badem gözü görüntüsünü yaratmak için MÖ 4000 kadar erken dönemde kullanılan eski bir göz makyajı olan Kohl'dür. Favori kohl renkleri siyah ve yeşildir. Ana madde galen, Gebel el-Zeit'te doğu çöllerinde kurum tozuyla karışmış mavi-gri kurşun sülfür madenidir [216].

---

[211] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 33. 27.
[212] Vitruvius Pollio, **De Architectura**, 7.7.
[213] Fuat Yılmaz, *a.g.m.,* s. 103.
[214] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 34. 2.
[215] Mona Hussien Abdel-Ghani, *a.g.m.*, s. 46.
[216] Maria Rosaria Belgiorno, *"Cosmetics" Archaeometry and Aphrodite…,* s. 54, 55.

Atramentum: Siyahın birçok çeşidi vardır ve yapay boyalar arasında bahsedilmektedir [217]. Bununla beraber doğrudan doğruya, topraktan çıkarıldığı gibi, odun türlerinin ve benzerlerinin yakılması sonucunda da oluşmaktadır. Çıra ve sert odunların yakılmasından çıkan kurum, siyah boya yapımında çoğunlukla tercih edilen malzeme olmuştur.

Siyah renk şarap tortusundan da çıkarılmış, Polygnotos ve Mikon gibi ünlü ressamlar, siyah boyayı üzüm kabuğundan üretmişlerdir. Buna "triginon" üzüm tortusu mürekkebi adı verilmiştir. Ayrıca Apelles'in fildişini yakarak siyah bir renk olan "elephantinum"u bulduğu bildirilmektedir [218].

Antik Çağ'da karıştırılarak farklı renkler elde edilmesini sağlayan mineraller de bulunmaktadır. Bunlar:

Arsenik: Arsenik, genellikle farklı renkte diğer metaller, kükürt ve oksijen ile birleştirilen bir metaloiddir: Realgar (AsS) kırmızısı, Orpiment (As_2S_3) sarı, Arsenolit (As_2O_3) beyaz ve Arsenopirit (FeAsS) gri. İnsanlar toksisitesini fark etmeden önce, kozmetik bileşiminde kullanılan tek saf turuncu pigment olmuştur.

Magnezyum: Manyezit beyaz, sarımsı, grimsi beyaz veya kahverengi kristalli katı veya soğuk suda çözünen kristalin bir toz olup, sıklıkla kalsit ile karıştırılmış, dolomit veya dolomitik kireçtaşı birikintileri oluşturarak doğada meydana gelmektedir. Günümüzde katı, krem ve pudra makyajı, deodorant hazırlama ve parfüm taşıyıcı olarak kullanılan yaygın bir kozmetik içerik maddesidir. Ana özellikleri emme kapasitesi ve renklendirici (beyaz) opaklaştırıcıdır.

Antik ve modern *cipria*, phard ve kozmetik tozunun ana maddesidir. Farklı renklerde uygulanır ve magnezyum silikatın kolayca emdiği farklı kokularla parfümlü aşıboyası gibi doğal boyalara eklenmiştir[219].

Antik Mısırlılar rengi sadece estetik çekiciliği için değil aynı zamanda algılanan anlamında da kullanmışlardır. Sıcak ve soğuk renkleri tercih etmişlerdir. Renkler sanatlarına derinlik ve ilgi gösterdikleri gibi tanrılarına da işaret etmiştir. Mısırlılar, belirli renklerin yalnızca sembolik olmadığına, çeşitli tanrılara bağlı olan

[217] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, 35. 25; Vitruvius Pollio, **De Architectura**, 7. 10.
[218] Fuat Yılmaz, *a.g.m.*, s. 103, 104.
[219] Maria Rosaria Belgiorno, *"Cosmetics" Archaeometry and Aphrodite…,* s. 53, 54, 56, 57.

belirli güçlere veya özelliklere sahip olduğuna inanmışlardır [220]. Sadece krallar ve kraliçelere dudaklarını ve tırnaklarını kırmızı boyamalarına izin verilirken diğerler insanlar, yalnızca solgun renkleri kullanabilmişlerdir. Bu kanun koyucuların dışında hiç kimse, gösterişli renkler kullanmayı göze alamamıştır[221]. Antik Mısır'da dudaklar ve yanaklar turuncu-kırmızı tonla renklendirilmiştir[222]. Göz makyajı çok uzun bir tarihe sahiptir ve göz farı ve göz kalemi antik Mısırlıların zamanından beri kullanılmaktadır[223]. Başlangıçta siyah ve yeşil bir aradayken, yeşilin gözlerin üstüne kalın bir bant şeklinde sürülmesi Eski Krallık' da en popüler renk haline geldiğini göstermektedir. Siyah renk ise daha sonraki zamanlarda hakim renk olmuştur [224]. Beyaz saçların kına yöntemi ile boyanması Mısır'dan yayılım göstermiştir [225]. Kına, Hindistan'da 4. veya 5. yüzyıllardan beri kullanılmaktadır. Saç boyası olarak ve yakına sanatında, özellikle Hint düğününden önce, el ve ayaklara karmaşık tasarımların boyanmasında kullanılır [226]. Araplar için ise kına her zaman gözde bir saç boyası olmuştur ve halen de öyle görülmektedir [227].

Yunan ana karasında, birçoğu yakın zamana kadar Yunan kırsalında tekstil boyamada kullanılan çok çeşitli günlük bitkileri kullanmışlardır [228]. Heykeller üzerindeki boya kalıntıları da renklerin nasıl kullanılabileceği konusunda bir öngürü sağlamaktadır. Yüz için ise yeşil kadar kırmızı renk de göz kapaklarını renklendirmek için kullanılmış, dudaklar da boyanmıştır[229]. Schmidt ve diğerlerinde de ayrıca şunlar eklenmiştir: Kadın, koyu tenli ise, makyajda kurşun akı, açık tenliyse karmen kırmızısı sürülmüştür. Yüze, merhem, boya ve pudradan oluşan bir yüz maskesi uygulanmıştır. Tırnaklar ise, kına ile boyanmıştır [230].

---

[220] Uzantı 13: (Çevrimiçi) https://australianmuseum.net.au/learn/cultures/international-collection/ancient-egyptian/the-painter-in-ancient-egypt/,(14.01.2019).
[221] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.*, s. 35.
[222] James H. Whittam, *a.g.m.*, s. 2.
[223] Takeo Mitsui, *a.g.e.*, s. 390.
[224] Liza Cleland-Mary Harlow-Lloyd Llewellyn-Jones, *a.g.e.*, s.10.
[225] Nuran Şahin, *a.g.e.*, s. 104.
[226] S.K. Chaudhri- N.K. Jain, *a.g.m.*, s. 165.
[227] Gülten Şenşafak, *a.g.e.*, s. 13.
[228] Uzantı 14: (Çevrimiçi)https://artextiles.org/en/content/dyes,(14.01.2019).
[229] Hilary J.Deighton, *a.g.e*, s. 51.
[230] Doris Schmidt-Stefanie Berger-Ute Holzner-Anja Philipp-Jennifer Stoll-Claudia Kratochwill-Angelika Fleck-Regina Schulze,-Renate Schieber-TatjanaWettstein-Inka Wilhelm-Sabine Fitterling-Nicole Wendling. "Eine Modereise Reise ins Antike Griechenland", Heidelberger Textilprojekte; 2. Cilt, Schneider-Verlag Hohengehren, Baltmannsweiler, 1994, s. 107.

Yaşlı kadınların daha genç görünmek istemeleri nedeniyle yüzlerini beyaz kurşun ile boyamaları Aristophanes'in eserlerinde sıkça işlenmiştir. Bununla ilgili birkaç örnek şu şekilde yer almaktadır: Lysisrate şöyle der: "*Bunun için evde oturmalı, yüzümüzü boyamalı ve kaliteli ketenden dokunmuş elbiselerimize sarınmalıyız* [231]*."* Truculentus oyununda ise şöyle söylenmiştir:*"Çünkü siz bizim kapımızın önüne kokular sürünmüş ve yanaklarınız hünerli bir şekilde pembeye boyanmış olarak yaklaşıyorsunuz." Astaphium şöyle cevap vermiştir:"Yemin ediyorum ki sizin iddialarınız üzere yüzümü boyadım" Stratophanes ise şöyle demiştir: "Boyamak mı? Seni ahlaksız kadın, sen yanaklarını kırmızıya boyayarak, yüzünü kireçle sıvayarak onu herhangi bir renkten mahrum bıraktın* [232]*."* Martial alaycı bir şekilde, tebeşir tozunu ve cerussayı tatbik eden kadınları, makyajlarının bozulmaması için yağmurdan sakınmaları ve aynı zamanda güneşten de kaçınmaları için uyarmaktadır, çünkü ter aynı şekilde boyayı da mahvedecektir [233]. Bu çeşitli maddeler muhtemelen farklı renk tonları üretmiştir. Örneğin, Ovidius, metresini şaşırtan genç erkeğe, onun tuvalet masasında pyksis ve "bin renk" göreceği konusunda uyarıda bulunmuştur. Bu da muhtemelen allık renklerini içeren bir kozmetik kinayesidir[234].

Kadınların cilt kremleri ve temizliği için yapılan birçok reçete, Roma toplumundaki kadınların cilt ideali ile ilgili ipuçları vermekte ve çoğu kadının bunu elde etmesinin ne kadar zorluk gerektirdiğine işaret etmektedir[235]. Bu konuyla ilgili sanat ve edebiyat arasındaki bir ayrımı göz önünde bulundurulması da ilgi çekicidir: Roma kadınlarının fresk ve mozaik içindeki güncel portreleri, gerçekte bize suni kırmızı ve beyaz "maskelerde" kadınların görüntüsüyle değil, bunun yerine, doğal görünümlü bir cilt tonuyla sunulmuştur **(Levha IV. 1)**. Ancak, klasik yazarlarda Romalı kadınların dudaklarını renklendirdiğine dair hiçbir kanıt bulunamamıştır. Durum böyle olsaydı, yazarlar renkli dudaklar hakkında yazarlar, özellikle de aşk şairleri tarafından bu konu belirtilirdi [236].

---

[231] Aristophanes, **Lysistrata**.
[232] T. Maccius Plautus, **Truculentus**, 2.2.
[233] M. Valerii Martiallis, **Epigrammata,** 2.41.11-12.
[234] P. Ovidius Naso, **Remedia *A*moris**, 353.
[235] Kelly Olson, *a.g.e.*, s. 310.
[236] Kelly Olson, *a.g.e.*, s. 297, 299.

2.2.2. Kremler ve Yağlar

2.2.2.1. Kremler

Kremler vücudun çeşitli bölümlerinde haricen kullanılan ve işlevsel olarak farklı görevler üstlenen çok amaçlı kozmetik malzemelerdir. Kremler, farklı görevler üstlenmenin yanı sıra, yapı olarak doğalarında çeşitli kimyasal katkıların bir araya gelmesi ile oluşan opak, semisolid (yarı katı) veya vizkoz sıvı emülsiyon şeklindeki oluşumlardır[237]. Kremler semisolid biçimde meydana gelen emülsiyonlardır [238]. Ayrıca, uçucu yağların krem, losyon ve topikal formülasyonlarda uzun zamandan beri kullanıldığı bilgisi mevcuttur [239]. Bunun yanı sıra kremler, losyonlarla karşılaştırıldığında daha ağır bir tutarlılık nedeniyle tersine çevrilmiş konteynerlerin ağzından dışarı akmamaktadırlar [240].

Bu ürünler temizleyici, koruyucu, nemlendirici, tedavi edici ve görünüşte farklılık yaratabilecek maddelerdir. Bu özelliklerinden dolayı, kremler, insan yaşamında bir bebeğin pişiğinin önlenmesi, saç ve cilt bakımı, yaşlanmayı geciktirici etkilerine kadar her dönemde ihtiyaç duyulan ürünler haline gelmiştir. Bu nedenle kozmetik sektörü pazar payının en büyük dilimini kremlere ayırmaktadır [241]. Yüzlerce yıldır merhemler ve kremler, yaraları iyileştirmek, cilt hastalıklarını deneme yanılma yolluyla tedavi etmek ve ayrıca cildin yaşlanma sürecini geciktirmek ve doğal güzelliğini korumak için kullanılmıştır[242]. Parfümler ise, kozmetik sanayinde şampuan, sabun, pudra, deodorant ve losyonların yanı sıra krem gibi çeşitli kozmetik ürünlere hoş koku vermek amacıyla yaygın olarak kullanılmaktadır [243].

Antik Çağ'da Mısır'ın kuru çöl havasında, kadınlar ve erkekler aynı zamanda ciltleri için ayrıntılı ve yumuşak kremler ve yağlar kullanmışlardır. Nemlendirme ise

---

[237] Ali Yorgancıoğlu, *a.g.e*, s. 14.
[238] Stephan Buchman, "Main Cosmetic Vehicles", *Handbook of Cosmetic Science and Techology*, Edit. Adré O. Barel-March Paye-Howard I Maibach, Marcel Dekker, New York, 2001, s. 151, 152.
[239] Ali Yorgancıoğlu, *a.g.t*, s. 28.
[240] Stephan Buchman, *a.g.m*, s. 152.
[241] Ali Yorgancıoğlu, *a.g.t*, s. 14, 16.
[242] H.E. Junginger, "Multiphase Emulsions", Surfactants in Cosmetics Second Edition, Revised and Expanded, *Surfactant Series Volume 68*, Edit. Martin M. Rieger-Linda D. Rhein, Marcel Dekker, Inc., New York, 1997, s. 156.
[243] Hasan Baydar, *a.g.e.*,, s. 69.

daha da gereklidir, çünkü sabunun ana maddesi, et sıvısını çıkarmak ve mumyalama sırasında ölü cisimleri korumak için kullanılan ana kurutma maddesi olan natrondur. Bu nedenle Mısırlılar yağ ve kremleri cömertçe kullanmışlardır [244]. Bununla birlikte hemen hemen tüm Mısır reçeteleri, şarabı parfüm, merhem ve ilaç üretmeye başlayacak ana madde olarak rapor etmektedir. Ayrıca, Mısır'da bulunan reçinelerin çoğu da hoş kokuludur ve hem mumyalanmış gövdeler için hem parfüm hem de merhem yapmak için kullanılmıştır [245]. Yunan'da ise ölü kültü ritüellerinde "ölünün gömülmesi" oldukça önemlidir. Gerçekleştirilen işlemlerden birisi de ölünün yıkanmasıdır. Ölünün yıkanmasından sonraki işlem merhemlenme işlemidir. Ayrıca Yunan mitolojisinde de cesedin merhemlenmekte olduğunu gösteren çeşitli veriler yer almaktadır. Örneğin, İlyada'da Apollon'un, Lykia Prensi Sarpedon'un cesedini yıkayıp, ambrosia ile yağlandığını gösteren bir bölüm bulunmaktadır[246]. Yunan'da ayrıca saçlara sürülen güzel kokulu yağlar ve kremler, onların sadece güzel kokmasını değil, bakımını da sağlamakta idi [247]. Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise, düzenli yıkanma alışkanlığına karşın, vücut kokuları kırsal alandan saraya dek yaşamın doğal bir parçası haline gelmiştir. Zenginler kendilerine bol bol krem ve parfüm sürmektedirler [248] . Propertius [249] ve Martial [250] , geceleri makyaj malzemelerinin çıkarıldığından bahsetmektedir [251].

Antik Çağ'da kullanılan kremler için verilebilecek örneklerden biri Londra'daki bir Roma Tapınağı çevresinde yapılan çalışmada ele geçen ve MS 2. yüzyılın ortalarına tarihlenen küçük bir teneke kutu buluntusudur. 60 mm x 52 mm ölçülerine sahiptir **(Levha IV. 2)**. Kremin yaklaşık yüzde 40'ı hayvan yağından, büyük olasılıkla koyun veya sığırdan oluşurken yüzde 40'ı nişasta ve kalay oksitten

[244] Joyce E. Salisbury, *Encyclopedia of Women in the Ancient World*, ABC-CLIO, Santa Barbara, 2001, s. 73.
[245] Maria Rosaria Belgiorno, *"Cosmetics" Archaeometry and Aphrodite…,* s. 64, 68.
[246] Tuna Akçay, *Yunan ve Roma'da Ölü Kültü*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2017, s. 100, 104, 105.
[247] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.*, s.140
[248] Ralph Jackson, *a.g.e.*, s. 50.
[249] Sextus Propertius, **Elegies**, 2.29B.30.
[250] M. Valerii Martiallis, **Epigrammata,** 9.37.
[251] Kelly Olson, *a.g.e.*,s. 302.

oluşmaktadır. Yağ, kremsi baz oluşturur ve kalay oksit karışımın opak beyaz olmasını sağlamıştır [252].

2.2.2.2. Yağlar, Kokulu Yağlar/Parfüm

Uçucu yağlar, bitkilerde özel salgı dokuları içinde oluşan, terpenik maddelerin (karbürler, asitler alkoller, fenoller, aldehitler, ketonlar, esterler vs.) karışımından ibaret olan, su buharı ile sürüklenebilen, kokulu, sıvı maddeler olarak tanımlanmaktadır. Uçucu yağlar, bitkinin bu madde bakımından zengin olan kısmını (çiçekli dal, yaprak, meyva, kök, petal vs.) su buharı distilasyonuna tabi tutmak suretiyle elde edilmektedir. Başlıca koku ve tat verici olarak, ya da tıbbi amaçlarla (kurt düşürücü, uyarıcı, antiseptik veya antispasmodik olarak) kullanılmaktadırlar [253]. En önemli farkları, emici bir kâğıda damlatılıp açığa bırakıldıklarında hiçbir iz bırakmadan uçucu olmalarıdır. Bitkilerin taşıdığı uçucu yağ oranı yüzde 10 ile yüzde 0.01 arasında değişmektedir. Örnek olarak, 1 kg gül yağı elde etmek için, ortalama 2000 kg gül yaprağı kullanmak gerekmektedir [254]. Yüksek yağ asitlerinin gliserin ile yaptığı esterler ise sabit yağlardır. Başlıca tohumlarda ve meyvelerde toplanmıştır ve bu organlardan tazyik yolu ile elde edilmektedirler. Çoğunlukla sıvıdır, ancak bir kısmı katı özellik gösterir. Tıbbi amaçlarla, yemeklik yağ olarak ya da sanayide kullanılmaktadırlar. Yağ bakımından zengin tohum ve meyvelerin besleyici değerleri bulunmaktadır [255].

Bitkilerden elde edilen uçucu yağlar; özellikle ilaç, gıda ve kozmetik sektörlerinin vazgeçilmez bir parçalarıdır. Uçucu yağların büyük bir kısmı parfümeride koku maddesi olarak kullanılırken, gıda sanayinde de tat verici olarak kullanım görmektedir. Baharatın besinlere verdiği tat ve koku dışında, koruyucu bir etkisi de bulunmaktadır. Bu etki baharatlarda bulunan uçucu yağdan ileri gelmektedir. Uçucu yağlar, antiseptik etkileri sayesinde bakterilerin üremesini yavaşlamakta, besinlerin bozulmasının gecikmesini sağlamaktadır [256]. Beden ve ruh

[252] Uzantı 15: (Çevrimiçi) http://cenblog.org/artful-science/2013/01/14/ancient-roman-cosmetics-skin-cream-from-the-2nd-century-a-d/(03.04.2019).
[253] Asuman Baytop, *Farmasötik Botanik Ders Kitabı*, İ.Ü. Basımevi ve Film Merkezi, İstanbul, 1996, s. 265.
[254] Ali Yorgancıoğlu, *a.g.t*, s. 23.
[255] Asuman Baytop, *Farmasötik Botanik Ders Kitabı*, *a.g.e*., s. 266, 267.
[256] Ali Yorgancıoğlu, *a.g.e*, s. 24, 25.

sağlığı için uçucu yağların değişik kullanım yöntemlerini göstern aromaterapi, son yıllarda alternatif bir tedavi şekli veya kozmetik bir uygulama alanı olarak düşünülmektedir [257] . Aromaterapi, bitkilerden elde edilen yağların kullanımına dayanan doğal bir tedavi şeklidir[258]. Aromaterapinin temel malzemesi olan uçucu yağlar (saf esans yağları) fiziksel temas yoluyla cilt ve mukoza üzerine, koku yoluyla ruha ve duygulara etki etmektedir [259].

Bu yağlar çiçeklerden, köklerden, ağaç ve meyve kabuklarından, yapraklardan damlacıklar halinde elde edilip, bitkilere hayat ve koku veren tüm özellikleri taşımaktadırlar. İnsaoğlu bitkilerin kalbi sayılan bu yağların binlerce yıl önce keşfetmiştir [260] . Reçine, yağ ve şarap içinde çözüldüğünden, kokuların çıkarılmasına yönelik çeşitli girişimler, ilk merhemlerin bileşimine de yol açmıştır. Gerçekten de, MÖ 4. binyılda Mısır'da ilk yedi kutsal merhem, kokulu Moringa yağında çözünen reçinelere dayanmaktadır [261] . Ayrıca yağlı asitler, kozmetik bileşenlerin sentezi için yaygın bir hammadde kaynağıdır[262].

Kokulu yağlarla ilgili olarak, çoğu zaman, birkaç santimetreden yüksek olmayan ve kullanımı çok pratik olan onlarca hatta yüz binlerce küçük vazo söz konusudur. Bu kapları, Akdeniz Havzası'nın büyük bir bölümünde bulmak mümkündür. Bu sayede parfümlerin ve kokulu yağların değişimleri ve aynı zamanda onların kullanımları hakkında da çok şey öğrenilmektedir[263]. Örneğin, Perhamo programının bir parçası olarak, 200'den fazla antik kokulu pişmiş toprak kap incelemesi yapılmıştır. Bu yağ kaplarının içerik analizi, yağların (çoğunlukla bitkisel yağlar ve bazen hayvansal yağlar), oleoresinlerin, balmumu ve süt ürünlerinin baskın varlığını ortaya koymuştur. Diğer bitki türleri ise çok nadiren saptanmıştır. Bu bağlamda, kil çekirdekli cam vazolardaki şifalı özelliklere sahip olan kafûrlu maddelerin ve bitkisel özütlerin doğrulanması, oldukça orijinaldir ve aynı dönemin pişmiş toprak vazolarında bulunanlardan çok daha değerli olan belirli bir kokulu yağ

[257] Hasan Baydar, *a.g.e*., s. 73.
[258] Ali Sezen, *a.g.e*., s. 191.
[259] Hasan Baydar, *a.g.e*., s. 73.
[260] Ali Sezen, *a.g.e*, s. 191.
[261] Maria Rosaria Belgiorno, *a.g.e.,* s. 16.
[262] John A.Wenniger-Gerald N. McEwen, *a.g.e.,* s. 508.
[263] Dominique Frère- Laurent Hugot, "Les vases à parfum du VIIe au IVe s. Av. J.-C.", *Dossiers D'archéologie* N° 337, 2010, s. 2.

üretimini kanıtlayabilmektedir [264]. Pişmiş toprak, temas halinde olduğu yağı emebilme özelliğine sahiptir. Pişmiş toprak gözeneklerinde tutulan organik madde miktarı, içeriği akışkan ve içine işler nitelikte olduğundan ve uzun süre kap içerisinde kaldığından, kimyasal bileşenlerin zamanla çeperlerden geçmesinine neden olmaktadır. Bir kap içeriğindeki bu miktarı sağladığı ölçüde önemlidir. Biyomoleküler arkeolojiile, pişmiş toprak kaplarda bulunan kokulu yağları oluşturan hayvansal ve bitkisel malzemelerin kimyasal markörlerini bulma imkanı sağlanmaktadır [265].

Uçucu yağları barındıran aromatik bitkilerin kullanımı neredeyse insanlık tarihi kadar eski bir durumdur. Örneğin, Sümerlerden kalan kil tabletlerde aromatik bazı bitkilerin kullanılışlarından bahsedilmektedir [266]. Hristiyanlıktan binlerce yıl önce Babiller ve Mısırlılar yağlı parfümler kullanmışlardır. Antik Mısırlılar banyolarına çeşitli kokular eklemişler, bedenlerini kille temizlemişlerdir. Banyodan çıktıklarında da ciltlerinin kuru kalmaması için bedenlerine güzel kokulu yağlar sürerek masaj yapmışlardır. Zamanla bu gelenekler antik Yunan uygarlığına da yayılmıştır [267]. Cildin korunması için yağın Yunanistan ana karasında çok erken zamanlarda kullanıldığına dair yeterli kanıt bulunmaktadır. Homeros pasajlarında Telemachus, Nestor'ı ziyaret ettiğinde kutsal yağ ile yağlanır, merhemler evde saklanır ve parfümler giysi için kullanılmaktadır. Banyo genellikle yağlanmak için kullanılmıştır. Ksenophon, Pers asilzadelerinin "onları yağlamak ve güzelleştirmek için parfümcülere (kosmetai)" sahip olduklarını bildirir ve Pers kraliçelerinin bütün kasabaların yağlarını çarçur ettiğini eklemiştir [268].

Maddi olmayan yapısı, ilaç nitelikleri ve büyüsü ile koku ise, insanlığın en eski zamanlarından beri her zaman büyüleyici olmuştur. Tanrıların insanlardan

---

[264] Dominique Frère-Nicolas Garnier, "L'étude Interdisciplinaire des Parfums Anciens au Prisme de L'Archéologie, la Chimie et la Botanique: L'Exemple de Contenus de Vases en Verre sur Noyad'Argile (Sardaigne, VIe-IVe s. av. J.-C.), *Archeo Sciences, Revue D'Archéométrie,* 36, s. 47-60, 2012, s. 48.

[265] Jean-Jaques Maffre- Dominique Frère-Nicolas Garnier-Elisabet Dodinet, "Vases à Parfum de la fin L'époque Classique mis à jour à Apollonia de Cyrénaïque: les Analyses de Contenus, Dans *Revue Archéologique/1*(n° 55), 2013, s.57-80, s. 68, 69.

[266] Ali Yorgancıoğlu, *a.g.e*, s. 24.

[267] Gülten Şenşafak, *a.g.e*, s. 13.

[268] Robert James Forbes, *Studies in Ancient Technology Volume III*, E.J. Brill, Hollanda, 1965, s. 26, 27.

istediği gerçek bir armağandır. Kokunun değeri ise, içeriklerin kalitesine ve bunları elde etmek için kesin prosedür bilgisine bağlıdır[269]. Parfümler, güzel ve hoş kokulu maddelerin belirli oranlarda birbirine karıştırılmasıyla elde edilen maddelerdir. AnaBritannica'da parfüm teriminin Larince'de tümüyle uçucu anlamına gelen *per fumum* sözcüğünden kaynaklandığı yazmaktadır [270]. Parfümlerin geçmişin ve günümüzün medeniyetlerine verdiği katkı, maddi evrende benzersizdir. Parfümün ortaya çıkması, insanlığın dualarını desteklemek için sınırsızca yayılan ve havada asılı kalan, en gizli ve en büyüleyici doğanın armağanı olarak kabul edilen görünmez bir maddenin kimliği olarak ifade edilen kutsal haberci sembolizmidir. Parfümün ilkel kutsallığı iyileştirici güçler, etkileyicilik ve büyüsü farklı aromatik esanslara o kadar yayılmıştır ki, bunların kullanımı ve karışımı sadece parfüm ve kozmetik tarihinin bir parçası değil, aynı zamanda tıp bilimi sanatıdır [271].

Parfüm yapımında bitkisel ve hayvansal kökenli doğal maddelerden ve sentetik ürünlerden faydalanılmaktadır. Uçucu yağlar, parfüm yapımında kullanılan en önemli ürünlerdir. Yapımında öncelikle temel bir koku seçilir ve buna başka uçucu yağlar ve sabitleştirici maddeler eklenir. Sabitleştirici maddeler, parfümü oluşturan maddelerin birbirinden ayrılmasını önleyerek, parfümün kendine özgü kokusunun devam ettirir. Ayrıca, parfümü oluşturan uçucu bileşenlerin hızlı buharlaşmasını önlemektedirler. Sabitleştirici (fiksatif) maddeler bazı hayvanlar, yosunlar ve reçinelerden elde edilmektedir [272]. Yapraklardan yapılan parfümlerin üretimi (defne, mersin gibi), özellikle bitkiler parfüm için kullanmadan önce kurutalabildiğinden daha az kısıtlayıcı olmuştur. Kök bazlı parfümler genellikle çok daha fazla hazırlama süresi gerektirmektedir. Örneğin, iris kök sapı, kokulu hale getiren reaksiyonları elde etmek için iki yıllık depolama ve kurutma gerekmektedir. Gül kokusu Antik Çağ'ın en ünlü kokusudur. Gül yağı, MÖ 8. yüzyılda Homeros'da belirtilmiştir ve Antik Çağ boyunca yaygın olarak, bir parfüm olarak, bir ilaç olarak (sıkılaştırıcı ve canlandırıcı özellikler) ve aynı zamanda kült heykellerinin bakımı

[269] Maria Rosaria Belgiorno, *a.g.e.*, s. 1, 3.
[270] Hasan Baydar, *a.g.e*, s. 67.
[271] Maria Rosaria Belgiorno, *a.g.e.*, s.7.
[272] Hasan Baydar, *a.g.e*, s.68, 69, 70.

için kullanılmıştır [273] . Aromatik esansları ayırmak için üç çeşit yöntem kullanılmaktadır: kaynama, damıtma ve maserasyon/ıslatarak yumuşatma **(Levha IV. 9)**. Bu üç teknolojiden sadece maserasyon doğrudan zeytinyağı kullanımı ile bağlantılıdır. Yine de, zeytinyağı, farklı esansları bir parfüm yaratmak için bir araya getirmenin temelini oluşturmaktadır. Orta Çağ'a kadar, Theophrastus, Yaşlı Plinius ve Dioscorides tarafından ayrıntılı olarak tarif edilen en yaygın, kullanılan yöntemdir [274].

Organik kimya özellikle antik parfümlerin çalışılmasına çok uygundur, çünkü bir yandan lekythos, aryballos ve askos gibi kapalı biçimli kaplar organik bilgiyi daha iyi koruyabilmekte ve içerisinde yer alan parfüm özleri ile bu tür analizlere katkı sağlayan kokulu yağ örnekleri barındırabilmektedirler. 2007 ANR'nin başarısı olan UMR 8546 (AOROC, ENS Ulm) tarafından yönetilen bir kimyasal ve genetik analiz programı, pişmiş toprak, kaymaktaşı ve fayansta, MÖ 650-480'den Roma İmparatorluk Dönemi'nin başlangıcına kadar olan 230 cam parfüm kaplarının çok disiplinli çalışmasını (kap ve içerikleri) gerçekleştirmeyi mümkün kılmıştır. Bu bağlamda 2008 yılında, Cyrenaica'daki Apollonia'da bir örnek çalışma düzenlenmiştir. İçeriğinin analizi için seçilen kaplar arasında iki adet kırmızı renkli Attika lekythos, kısmen boyanmış süslemeli üç Attika kap (iki alabaster, bir *amphoriskos*), daha nadir görülen bir siyah cilalı Attika parça (astragal şeklinde bir a*skos*), son derece yaygın bir tür (küçük bir *olpe*), küçük bir siyah figür Attika vazo, aslan prototipine sahip bir İtalyan *guttus* ve son olarak, yerel ya da bölgesel kökenli iki adet lekythos bulunmaktadır. Analiz sonuçları ise, çoğu zaman, yazılı kaynakların desteklediği tariflere karşılık gelebilecek, kozmetik veya tıbbi amaçlar için yağlı ve aromatik maddelerin karmaşık bir karışımı olarak yorumlanabilecek bir grup molekülü içermektedir. Bu maddelerin bazıları az ya da çok, hassas bir şekilde tanımlanabilmiştir. Bazıları zeytinyağı, iğne yapraklı reçine, bitkisel mumlar gibi kokulu yağların bileşimine aittir, diğerleri ise kullanım nedenlerine göre daha fazla sorun ortaya çıkarmaktadır. Özellikle, bunlar hayvansal kökenli bileşenlerdir (süt ürünleri, deri altı hayvansal yağlar ve balmumu). İthal pişmiş toprak içeriği ile yerel olarak üretilen pişmiş toprakların içerikleri arasındaki çatışma, lezzetlendirilmiş

[273] Uzantı 8.
[274] *Ancient Perfume and Textiles at Pyrgos..*, s. 12.

yağlar üretme tekniklerinin aynı olduğunu ve pişirme alanına parfümeriye göre daha fazla hakim olduklarını göstermiştir. Pahalı ürünlerin kullanımı ile karmaşık işlemlerin ve tariflerin uygulanmasının sonuçları olan gerçek parfümler, metal ve kaymaktaşı gibi asil malzemeden yapılan kaplarda taşınmış ve saklanmıştır [275].

Parfümlerin kullanımı genel olarak uygarlıkla bağlantılıdır. Medeniyet ne kadar yüksek olursa, insanlığın zevkleri ne kadar rafine hale getirirse, parfüm kullanımı o kadar yaygın olmuştur [276]. Mevcut parfümlerden çok farklı olan antik parfümler, balmumu, bal, reçineler, sirke, bitkisel yağlar, hayvansal yağlar ve birçok aromatik bitkiden alınan esanslar gibi doğal malzemelerden oluşmaktadır. Doğal ürünler, lipidler, karbohidratlar, proteinler, esas olarak polifenoller gibi farklı moleküler sınıflardan oluşmaktadır. Karbonhidrat gibi bazı maddeler arkeolojik ortamda kötüdür, proteinler gibi diğerleri ise eski parfümlerde henüz tanımlanmamıştır [277].

Kokulu yağların yurdu Asya ülkeleri olmuştur. Moğol İmparatorluğu zamanında, Hindistan'da pek çok parfüm kullanılmıştır[278]. Hindistan zaten antik zamanlarda fermantasyon kullanarak gül ve calamus gibi yağlara ilkel damıtma uygulamıştır[279]. Çinliler de bitkilerden yaptıkları yağları kullanmışlardır. Babil'de bulunan bir toprak tabletten, Milattan 1800 yıl önce sedir, selvi ve mürsafi ağaçlarının yağının ithal edildiği anlaşılmaktadır [280]. Babil'in Asma Bahçeleri'nde ise parfüm yapımında kullanılmak için gül, zambak ve çeşitli çiçeklerle otların yetiştirildiği bilinmektedir[281]. Heredotus, Babillerin aromatiklerin büyük tüketicileri olduklarından ve vücutlarını en pahalı kokularla parfümlediklerinden bahsetmektedir [282]. Mısır toplumunda ise "koku" akıl almaz bir önemdedir. Parfümeri Mısır'da MÖ 2500'de mükemmelleştirilen gizli bir sanat olarak başlamıştır[283]. Bu nedenle, en eski

[275]Jean-Jaques Maffre- Dominique Frère-Nicolas Garnier-Elisabet Dodinet, *a.g.m.*, s. 58, 59, 77.
[276] Danute Pajaujis Anonis, *a.g.e.*, s.2.
[277] Uzantı 8.
[278] Uzantı 4.
[279] Danute Pajaujis Anonis, *a.g.e.*, s. 2.
[280] Uzantı 4.
[281] Tansel Çomoğlu, *a.g.m.*, s. 2.
[282] W.A.Poucher, *a.g.e.* s. 7.
[283] S. K. Chaudhri- N. K. Jain, *a.g.m.*, s. 165.

parfümeri kayıtları için Mısır'a dönmek gerekmektedir[284]. Mısır'da parfümler kutsal ve ilahi bir şeydir ve Firavun'un özel mülkiyeti ya da üretim ve dağıtımını güç ve ifade sembolü olarak yönetenler ise rahiplerdir[285]. Aynı zamanda parfüm üretimi mezar ve tapınak sahnelerinde tasvir edilmiş ve çok çeşitli bileşenlerin dikkatli bir şekilde kombinasyonu ile karmaşık harmanlar elde edilmiştir **(Levha IV. 3)**[286]. Tapınak duvarlarından biri, bugün Mısırlı çiftçiler tarafından hala kullanılan bir yağ çıkarma ve damıtma yöntemini göstermektedir [287]. Parfümler Mısırlılar tarafından üç farklı amaç için kullanılmıştır:

1. Onların tanrılarına sunu olmaları için,

2. Yaşamları boyunca estetik amaçlar için,

3. Ölülerini mumyalamak için başlıca etkenlerden biri olması için [288].

Mısır'da, parfüm ve kozmetik vazoların üretimi için tercih edilen malzeme **(Levha IV. 4)** kireçtaşı alabasteridir [289]. Düzenlenen eğlencelerde, hizmetçiler her konuğun başına bir parfüm yağı serpiştirmiştir. Yağın erimesi ve her misafirin yüzlerinden akmasıyla soğutma etkisi hissedilmektedir[290]. Ayrıca, papürüslerden edinilen bilgiye göre, Mısırlı dansözler dans ederlerken vücutları güzel koksun diye parfümlü krem sürmüşlerdir [291].

Parfüm, antik geleneğe göre, güzellik tanrıçası Aphrodite denizden geldiğinde onunla birlikte Kıbrıs Adası'nda doğmuştur. Öyleyse, adanın florası tarafından üretilen Kıbrıs'ın çoğu parfümünün, MÖ 6. yüzyıldaki Yunan'ın Aphrodite olarak adlandırdığı sevgi tanrıçasına atfedilmiş olması şaşırtıcı değildir. Yağ, Kıbrıs parfümlerinin temel öğesidir. Bu nedenle muhafaza edilmeleri için zanaatkârlar daha büyük kaplar yaratmışlardır. Kıbrıs'ta herkes, özellikle yerel düzeyde parfüm üretip kullanmıştır. Sadece Aphrodite heykelinin değil, aynı zamanda kutsal ritüele göre tapınaktaki inisiyasyona katılan tüm kızların sosyal

[284]W. A.Poucher, *a.g.e.*, s. 1.
[285] Maria Rosaria Belgiorno, *a.g.e.*, s. 4.
[286] Liza Cleland-Mary Harlow-Lloyd Llewellyn-Jones, *a.g.e.*, s.8.
[287] S. K. Chaudhri- N. K. Jain, *a.g.m.*, s. 165.
[288] W. A.Poucher, *a.g.e.* s. 3.
[289] Uzantı 8.
[290] S. K. Chaudhri- N.K. Jain, *a.g.m.*, s. 164.
[291] Özgen Özer, *a.g.e.*, s. 5.

statülerine bakılmaksızın kutsal yağla yağlanılmış ve parfümlenilmiştir [292]. Bununla birlikte, Plinius'a göre [293] en sarhoş edici parfümlerden birinin, asma üzümünün çiçeklerinden elde edilen esans yağı ve en iyi Kıbrıs'ın yabani üzüm çiçeklerinden işlenen esans yağı olduğunu unutmamalıdır [294].

Parfüm yapımıyla antik Yunan da ilgilenmiş ve Mısırlılar'dan pek çok bilgi edinmişlerdir[295]. Parfüm yapma sanatı, Girit ve diğer Yunan kolonilerinde başlamış, Yunan ana karasına getirilen bu parfümlerden antik Yunan, deneyler yoluyla kendi tekniklerini yaratmıştır [296]. Yunan ana karasında parfüm kullanımı yüksek değerde tutulmuş ve sanat büyük ölçüde kadınlar tarafından uygulanmıştır. Tüm arayışlarda olduğu gibi, parfümlerin kökeni hakkında da bazı mitolojik anlayışlar bulunmaktadır. Aphrodite' nin ilk aromatik kullanıcısı olduğuna inanılmıştır ve insanın onlarla ilgili bilgileri, Aenone adındaki perilerinden birinin düşüncesiz bir davranışı ile ilişkilendirilmektedir. Böylece Paris, ünlü olduğu o güzelliği elde etmesini ve korumasını sağlayan sırrı Troialı Helen'e iletmiştir. Homeros sık sık "İlyada" ve "Odysseia"da parfümlerden bahsetmektedir. Eskiden, Juno'nun süslenişini şöyle anlatır: *İlk önce banyo yapıyor ve vücudunu yağlıyor.*

Sıvı kokulu yağlar ve tanrılara layık banyolar[297].

Parfüm malzemeleri temelde evde yetişen süsen, mercanköşk, gül, zambak ve menekşe türü çiçeklerden oluşmaktadır. Adaçayı ve kimyon gibi otlar, baharatlar da kullanılan malzemeler arasındadır [298] . Theophrastos muhtemelen parfümeri konusunda yazan en eski Yunan yazarıdır. Parfümlerin hazırlandığı hammaddeleri şu şekilde tanımlamaktadır: Gül ve kırmızı şebboy parfümleri çiçeklerden yapılır*: Susinon* adı verilen parfüm de bu çiçeklerden, yani zambaklardan yapılır. Ayrıca bergamot, nane ve püsküllü kekikten, *kipros* adlı parfüm yapılmakta ayrıca safran parfümlerinden oluşan parfümler bulunmaktadır. Yapraklardan yapılanların örnekleri, mersin ve kandil çiçeğinden üretilen parfümlerdir. Köklerden ise iris, hint

[292] Maria Rosaria Belgiorno, *a.g.e.,* s. 2, 5, 10, 17, 18.
[293] Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**, XII.
[294] Maria Rosaria Belgiorno, *"Cosmetic"Archaeometry and Aphrodite…*, s. 68, 69.
[295] Uzantı 4.
[296] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.,* s. 140.
[297] W. A. Poucher, *a.g.e.,* s. 8.
[298] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.,*s. 140.

sümbülü ve tatlı mercanköşk bileşiminden elde edilen, *koston* adındaki parfümler yapılmıştır. Eretrian merhemleri, Cyclades'ten ve Enboea'dan elde edilen *kypeiron*un kökünden üretilir. Ağaçtan "hurma kokusu" olarak adlandırılan koku yapılmıştır. Meyvelerden ayva parfümü, mersin ve defneden yapılmıştır [299]. Parfüm sanatını zamanla ilerletmeyi başaran Yunan, çeşitli bileşimler yapmıştır [300]. Bu bileşik parfümlerden biri de Theophrastos'un da bahsettiği ve muhtemelen keşfedicisinden sonra *Megaleion* olarak adlandırılan parfümdür [301]. Bu parfüm, yapımcısı Magallum'un adından ötürü bu şekilde adlandırılmıştı[302]. Yanmış reçine, *balanos* yağı, sinameki, tarçın ve mür içermektedir. Bunun yapılması çok zor bir parfüm olduğu iddia edilmektedir! [303].

Parfüm, antik Yunan yaşamının temelidir. O kadar popüler olmuştur ki Solon, bir ekonomik krizi önlemek için geçici olarak parfümü yasaklamıştır. Parfüm, konukseverliğin, sağlığın, statünün, günlük yaşamın ve hatta felsefenin merkezinde yer almaktadır. Ayrıca erotizmin, gizemin ve kutsallığın içinde algılanmıştır. Tanrısallıkla birleştirildiği için güzellikle de bağlantılı görülmektedir. Erkekler ve kadınlar tarafından kullanılan parfüm, kült tapınımının merkezi olmuş, tanrıları memnun etmek ve onların lütfunu kazanabilmek için bir araç olarak görülmüştür. Kurban törenleri sırasında kurbanın ortalığa yayılan güzel kokusu, evlilik ve doğuma dair iyi bir yorum olarak nitelendirilmiş, bebekler, sağlıklı olmaları için kokuyla ovulmuşlardır. Parfüm, aynı zamanda ölümün de merkezinde yer almaktadır: Kokulu libasyonlar, cenaze alaylarının önünde sürdürülmüştür. Ölünün bedeni, diğer yaşamında mutluluk ve güvencesi için güzel kokulu örtülere sarılarak yakılmıştır. Defnedilen ölüler ise, tanrılara sunu olarak parfüm şişeleriyle gömülmüşlerdir. Parfüm, aynı zamanda bir temizlenme unsurudur ve her iki cins tarafından ayrıntılı yıkanma törenlerinde kullanılmıştır. Konukseverlikte de parfüm yer almıştır, konuklar oturduğu zaman, ayakları yıkanmış ve yağlanmıştır. Ayrıca, birlikte

[299] W.A. Poucher, *a.g.e.*, s. 8, 9.
[300] Uzantı 4.
[301] W. A.Poucher, *a.g.e.*, s. 9.
[302] Uzantı 4.
[303] W.A.Poucher, *a.g.e.*, s. 9.

yatılacaksa yatağa girmeden önce hem erkek hem de kadının güzel kokular sürmek gibi alışkanlıkları bulunmaktadır [304].

Yunan kültüründen etkilenen Romalıların parfüm ve kozmetiklere düşkünlüğü artmıştır[305]. Nero, MS 54'te Roma İmparatoru olmuş ve bu sırada hem parfüm hem de kozmetik, sarayında önemli bir rol üstlenmiştir. Romalılar, üç ana çeşidi olan parfümleri ve merhemleri için her türlü güzel kap tasarlamışlardır:

1. Katı unguentler veya *bedystama*.

2. Sıvı unguentler veya *stimmata*.

3. Toz parfümleri veya *diapasmata* [306].

Bu ürünlerin Romalılarda daha genel kullanımı, MÖ 1. yüzyıldan kalma gibi görünmektedir [307] . Satın alınan kokular Doğu'dan, ya da İtalya Capua'dan gelmektedir. Seplasia, Capua'nın parfümeri pazarıdır ve bununla ünlü bir yerdir. Seplasium aynı zamanda, Roma dünyasının *eau-de-Cologne* olarak tanımlanmaktadır [308] . Neron ile birlikte kısa bir egemenlik süren imparatoriçe Poppaea, daha sonraları da kendi adıyla anılan bir parfüm üretmiştir[309]. Suetonius'a göre, Poppaea öldüğünde cenazesinde, Nero, Arabistan'ın on yıl içinde üretebileceğinden daha fazla tütsü tüketmiştir. Altın sarayında **(Levha V. 1a-b)**, yemek salonları hareketli fildişi levhalarla kaplanmıştır ve bu levhalar misafirlere son derece kokulu parfümler püskürten gümüş boruları gizlemiştir [310].

Roma'da bu ürünlerin daha genel kullanımı, MÖ 1. yüzyıldan kalma gibi görünmekle birlikte, parfümeri sanatı, yalnızca Roma İmparatorluğu'nun Seneca günlerinde mükemmelliğe ulaşmış görünmektedir [311]. Zamanla pahalı ve egzotik kokuların satıldığı pazarlar giderek büyümüştür. Romalı yazarların çoğu bu tür pazarlara karşıdır. Her tür hastalıkta, özellikle de ahlaki değerlerin çöküşünde

[304] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.*,s. 141.
[305] Tansel Çomoğlu , *a.g.e.*, s.2.
[306] W. A.Poucher, *a.g.e.*, s.10.
[307] Robert James Forbes, *a.g.e.*, s. 28.
[308] John Percy Vyvian Dacre, *a.g.e.*, s. 262.
[309] Hillary J. Deighton, *a.g.e.*, s. 30.
[310] W.A.Poucher, *a.g.e.*, s .10.
[311] Robert James Forbes, *a.g.e.*, s.28.

parfümlerin yaygın kullanımı suçlanmıştır[312]. Plinius gibi parfümü ve unguent kullanımı hakkında sert şikâyetlere rastlanmıştır: "Parfümler her türlü lüks biçimin en gereksizine hizmet etmektedir. Çünkü inciler ve mücevherler yine de kullanıcının mirasçılarına ve kıyafetlerine bir süre dayanmakta, ancak unguents kokusunu bir anda kaybetmekte ve kullandıkları saatte ölmektedir" [313].

Romalılar, Yunan'a oranla, parfüm kullanımında daha eli açık davranmışlardır. Saçlarına, elbiselerine bol bol parfüm sürmüşler, yataklarının güzel kokması için de parfümden **(Levha V. 2)** faydalanmışlardır[314]. Parfümler yalnızca vücuda sürülmez, ağız yoluyla da alınmıştır. Ağız kokusu çok yaygın bir sorundur ve genellikle şaraba ve baharatlı balık soslarına bağlanmaktadır. Ancak ağız hijyeni kavramının bilinmediği ve çürük dişlerin ancak ağrı dayanılmaz hale geldiğinde çektirildiği bir dönemde bu çok doğaldır. Birçok insan ağız kokusunu önlemek için pastil emmiştir ve parfümü tek başına ya da şaraba katarak içmişlerdir [315]. Parfümler, ölülerin güzel kokması için, mezar hediyesi olarak da kullanılmış, bu amaçla seçilen kokular arasında mür ve günlük yer almaktadır. Tuz, sedir yağı, bal, balsam ve mür içeren bir parfüm formülü de saptanabilmiştir [316]. Romalı kadınların yaptığı bütün makyaj işlemleri, mutlaka parfüm sıkılarak tamamlanmaktaydı[317].

Roma'nın düşüşünden sonra, parfümlerin popülerliği ortadan kaybolmuş, Doğu ile olan değişimi hızlandıran haçlı seferleri sırasında ise yeniden canlanmıştır[318]. Roma İmparatorluğu çöktükten sonra kaçan Romalılar; parfüm sanatını beraberlerinde Konstantinapolis'e de getirmişlerdir. Böylece Doğu Roma İmparatorluğu, "kokulu" bir saltanat haline gelmiştir [319].

[312] Ralph Jackson, *a.g.e.*, s. 50.
[313] Robert James Forbes, *a.g.e.*, s.28.
[314] Uzantı 4.
[315] Ralph Jackson, *a.g.e.*, s.50.
[316] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.*,s. 224.
[317] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.*,s. 224.
[318] Danute Pajaujis Anonis, *a.g.e.*, s. 2.
[319] Uzantı 4.

3. ANADOLU'DA ANTİK ÇAĞ KOZMETİK GEREÇLERİ

İlk bölümde bahsedildiği gibi, kadın güzelliğinin olmazsa olmazı olan makyajın tarihi Sümerlere kadar gitmektedir[320]. Tüm Anadolu Uygarlıklarında, kadınlar, dudaklarını ve ellerini kınayla boyamışlardır[321]. Yine, boyaların yanı sıra, kokuların kullanılmasının MÖ 5. yüzyıla kadar uzandığı bilinmekte, yakın doğuda ise bu sanatın Asurluar'dan beri uygulanması söz konusudur[322]. Hellströmn'da[323], Antik Çağ'da pahalı parfümler Bergama *oenanthinium*'unun, Tarsus *pardalium*'unun ve *nardus*'un, Capua kırmızı parfümünün taşınmasında kilin geçirgenliği dolayısıyla pişmiş toprak unguentariumların değil benzer cam, gümüş, altın vs. kapların kullanıldığından bahsetmiştir[324].

Kozmetikle ilgili maddeleler ise, etkili cilt temizliği için yüksek uygarlıkların gelişimine paralel olarak gelişmiştir. Günümüz cilt temizleyicilerinin öncüsü olan sabun, Akdeniz'in eski medeniyetlerinden kaynaklanmaktadır. Fenikeliler, MÖ 600 gibi erken bir zamanda sabun kullanımına aşina olmuşlardır[325].

Türkiye, iklim ve coğrafi koşullar bakımından çok farklı bölgeler taşıyan bir ülke olduğundan, zengin ve çeşitli bir bitki örtüsü bulunmaktadır. Bugün Türkiye'de yetişen 8.500'den fazla vasküler bitki türleri (eğreltiler ve çiçekli bitkiler) yetişmektedir[326]. Ayrıca, Türkiye; Avrupa-Sibirya, Akdeniz ve İran-Turan bölgesi olmak üzere üç temel bitki coğrafyasının kesişim bölgesinde yer alması nedeniyle, tıbbi ve aromatik bitkiler bakımından zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Türkiye'de yayılış gösteren 9 binin üzerindeki bitki türünden 500 kadarı ilaç ve koku hammaddesi olarak kullanım görmektedir[327].

---

[320] Nuran Şahin, *a.g.e.,* s. 105.
[321] Serpil Kışlalıoğulu, *a.g.m.,* s. 8.
[322] Özgen Özer, *a.g.e.m,,* s.5.
[323] Özdilek, Banu, "2009-2012 "*Andriake Kazılarından Ele Geçen Unguentarium, Şişe, Lykion ve Mortar Örnekleri", O*lba XXIV, 2016, s. 222, Dipnot 25: Hellströmn 1965, 23 vd.
[324] Banu Özdilek, *a.g.m.,* s. 222, 223.
[325] Paul Thau, "Surfactants For Skin Cleaners",Surfactants in Cosmetics Second Edition, Revised and Expanded, *Surfactant Series Volume 68,* Edit. Martin M. Rieger-Linda D. Rhein, Marcel Dekker, Inc., New York, 1997, s. 285
[326] Asuman Baytop, *Farmasötik Botanik…*, s. 8.
[327] Hasan Baydar, *a.g.e.,,* s. 9.

Bu bitkilerden *Papaver somniferum* (haşhaş), Sümerler devrinden beri (MÖ 4000 yıl) Anadolu'da kültürü yapılmış olan ve afyonu yeren bitki türüdür [328]. Vatanı Anadolu'dur ve buradan Akdeniz havzasına yayılım göstermiştir. Girit'te Minos medeniyetine ait arkeolojik bulgular, haşhaş ve afyonun doğu Akdeniz bölgesinde MÖ 15. yüzyıldan beri kullanıldığını göstermektedir [329].

Akdeniz iklimi, uçucu yağ ve reçine taşıyan tıbbi bitkilerin bu bölgede gayet iyi gelişmesine yardımcı olmuş, uçucu yağ bakımından zengin olan türlerin çokluğu, Akdeniz bölgesi için karakteristik bir özellik oluşturmuştur[330]. Antik Çağ'da Lykia Bölgesi'nde meşhur olan kozmetik ürünlerin, tıbbi ilaç ve kutsal sayılan aromatik yağların üretildiği bilinmektedir: Lykia Bölgesi dağlarında yetişen *crocus sativus*[331] yani safran, Antik Çağ'dan beri nadir ve kıymetli bir bitki olup ilaç, uyuşturucu, kozmetik, boya yapımında kullanılmıştır. Crocus, safrandan elde edilen merhemin adıdır. Andriake'de gümrük denetimiyle korunan özel mallar arasında olduğu da, kentten ele geçen gümrük yazıtından bilinmektedir [332] . Lykia Bölgesi'nden Rhodiapolis kentinde parfüm üretildiği antik kaynaklarda geçmektedir. Phaselis'de "köpek gülü" olarak anılan "*crinon* (kırmızı zambak)" yetiştirilmiştir. Ayrıca gül ve gülsuyu ürünleri de üretilmektedir. Lykia Bölgesi'nin zengin florasından, özgün tipik bir ilacın ismi de *lykium*'dur ve Lykia'nın dağlarında yetişmekte olan kızılottan üretilmektedir [333].

Aşağıdaki bölümde kozmetik amaçlı kullanılan kap ve gereçler hakkında verilecek genel bilgiler dahilinde bu buluntuların Anadolu yerleşimleri ve buluntu alanları yer almaktadır.

3.1. Kaplar

Pişmiş topraklar, antik malzeme kültüründen günümüze ulaşan en önemli ürünlerdir. Gerçekte dayanıklı ve kullanım değeri ve geri dönüşüm potansiyeline

[328] Asuman Baytop, *Farmasötik Botanik Ders Kitabı*…,s. 279.
[329] Afife Mat, *Bitkiden İlaca Hepsinin Bir Öyküsü Var*, Pharma Vision Kültür Yayınları 2, İstanbul, 2010, s. 47.
[330] Asuman Baytop, *Farmasötik Botanik Ders Kitabı*…, s. 270, 276.
[331] Banu Özdilek, *a.g.m.*, s. 220, bkz. Dipnot 7: Dioscorides I-25; Çevik 2015, 135.
[332] Banu Özdilek, *a.g.m.*, s. 220, bkz. Dipnot 8: Takmer 2009, 53 vd.
[333] Banu Özdilek, *a.g.m.*,s. 220.

sahip olamayan pişmiş topraklar, kısa sürede yok olsalar da, çoğu eski kültürde buluntuların kayıtlarına sahiptirler. Bölgesel üretimler ve üslup özellikleri, iletişim ve ticaret için kanıt sağlamaktadırlar. Biçimler içerikler, yiyecek ve içecek hazırlama ve yemek gelenekleri hakkında kanıtlar vermekte ve dekorasyonla birlikte şekiller, benzersiz bir popüler tat içeriği sağlamaktadır. Zamanla sık yapılan tasarım değişiklikleri, önemli günümüze ulaşankayıtları ile birlikte, eski pişmiş topraklerinkarşılaştırmalı kronoloji için değerli kanıtlar oluşturmasını sağlar ve pişmiş toprak bağlamları tarihsel olaylarla [334] ilişkilendirilebildiği zaman, antik pişmiş toprak mutlak kronolojiye kanıt sağlayabilmektedir [335].

Kullanılan maddeleri koymak için zarif kaplara ihtiyaç duyulmuştur [336]. Bazı lüks materyaller çok nadir bulunmaktadır ya da maliyetleri yüksektir. Bu, hem pişmiş toprak hem de camda daha ucuz ve suni taklitlere yol açmıştır. Ancak onlarda bile en yüksek kalitede teknik ve artistik beceri tanımlanabilmektedir [337].

Merhem kaplarının tarihi Mısır kültürünün MÖ 3. bin yılına kadar uzanmasına rağmen, ilk olarak Yunan ana karasında ve Lydia'da MÖ 6. yüzyılda ortak kullanıma girmişlerdir. Yunan ana karasında çok popüler olan parfüm, merhem ya da yağın korunması için kullanılan unguentarium, kothon (exaleiptron, plemochae), aryballos, alabastron ve lydion; Latin dünyasında, ampulla, concha, guttus, lenticula, mureks vb. gibi başka türler tercih edilmiştir [338].

Antik Çağ'da kozmetik kullanımındaki araç ve gereçler bir kadının tuvalet masası üzerinde yer almıştır. Bu malzemelerin bir kısmı ise günümüze kadar gelebilmiştir. Alabastronlar, Roma İmparatorluk Dönemi'nde camdan yapılmış parfüm şişeleri, pişmiş topraktan yapılmış kokulu yağ şişeleri, küçük kutular, parlatılmış bronz, gümüş veya kurşunla kaplanmış aynalar, taraklar, cımbızlar, tırnak

---

[334] Örneğin, Marathon Savaşı'nda MÖ 490 yılında ölen Atinalı askerlerin toplu mezarında bulunanYunanistan'a ait pişmiş topraklar. Bkz. Uzantı16:(Çevrimiçi)http://Sardiesexpedition.org/en/essays/latw-greenewalt-lydian-pottery,(19.03.2018).

[335] Uzantı 16.

[336] James W.Ermatinger, *The World of Ancient Rome [2 volumes]: A Daily Life Encyclopedia*, Greenwood, Santa Barbara, 2015, s.284.

[337] Uzantı 17: (Çevrimiçi) https://www.metmuseum.org/toah/hd/luxu/hd_luxu.htm,(19.03.2018).

[338] Gül Işın, "Ointment or Medicine Vessels from Patara: An Overview of a Simple Hellenistic Form in the Ancient Mediterranean World", *AA*, 2002/2, s. 85, 86.

temizleyicileri ve küçük kavanozların yanı sıra havanlar, havan elleri ve ıspatulalar **(Levha V. 3)** bu araç gereçlerdendir [339].

Son zamanlarda, kozmetik için kullanılan kaplar ve kap materyalleri, malzeme teknolojisi alanındaki ilerlemeler ve tüketicilerin dağılımındaki yaygınlık nedeniyle son derece farklılaşmıştır. Bununla birlikte, kap tasarımındaki en önemli noktalardan biri, işlevselliği geliştirmek, çeşitlendirmek ve kaliteyi sağlamaktır. Kap tasarımı aynı zamanda maliyet bilincinde, satış promosyonunda ve çevre korumasında önemli rol oynar [340].

3.1.1. Lydion

Lidyalıların arkeolojik verilerini yorumlamak için, duvar resimleri, figürin ve takıları incelenmesi gerekmektedir [341] . Özellikle kadın süs eşyaları yapımı ve kozmetik ürünleri konusunda çok iyi tanınmaktadırlar[342]. Malzeme kültürü kayıtları muhtemelen kozmetik ürünleri muhafaza etmek için yapılmış birçok özgün biçimli kap sunmaktadır. Bunlardan en iyi ayırt edilebilir olanlar, Lydia'ya özgün kaplardan lydion ve "Lydia lekythosu'dur. Biçim itibariyle geniş ağızlı, uzun boyunlu, yuvarlak gövdeli ve dar kaideli kulpsuz küçük bir çömlek olan lydion, az miktardaki özgün Lydia kap şekillerinden biri olarak üretilmiştir. İlk en yakın tarihlendirilebilen örnek, yaygın olarak MÖ 560'ta öldüğü düşünülen Lydia Kralı Alyattes'in mezarından **(Levha VI. 1)** elde edilmiştir [343].

Lydion terimi kabın biçiminden değil aslında içerisine konmakta olan esanstan kaynaklanmaktadır [344]. Bununla birlikte, çok iyi modellenmiş bu kapların sürekliliği MÖ 5. yüzyıldan sonra takip edilememektedir. Öte yandan o dönemde az ya da çok aynı amaçlar için başka yeni biçimler ve türler tercih edilmiştir. Lydion, çoğunlukla Batı Anadolu topraklarında, başta Lydia ve Lydia İmparatorluğu topraklarında olmak üzere, sayısız erken dönem çeşitleriyle Sardeis'te, erken ve

---

[339] Uzantı 18: (Çevrimiçi) http://arkeopolis.com/antik-romada-makyaj-kozmetik-ve-guzellik-algisi/ (23.04.2017).
[340] Takeo Mitsui, *a.g.e.,* s.235.
[341] A.Muhibbe Darga, *Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s.261.
[342] Sabahattin Türkoğlu, *a.g.e.,* s.68.
[343] Uzantı 19: C. H. Greenewalt,., "Lydian Pottery",(Çevrimiçi) http://www.sardisexpedition.org/tr/essays/latw-greenewalt-lydian-cosmetics (24.02.2017).
[344] Banu Özdilek, *a.g.m.*, s. 237.

birçok geç çeşitleriyle Gordion ve Daskyleion'da da yaygın olarak ele geçen buluntular arasında yer almıştır **(Levha VI. 2)**. Kil analizleri ve görsel kriterler ile bu kapların Sardeis ve Batı Anadolu'da üretildiği belirlenmiştir. Her ne kadar örneklerin yaygınlığı daha az olsa ve birçoğu Yunan ya da İtalyan yapımı olsa da bu kapların dağılımı Yunan anakarasını ve Karadeniz kıyı şeridindeki Yunan yerleşimlerini, Sicilya ve Güney İtalya ile Etrürya'yı da kapsamaktadır.

Lydionların, cenaze kontekstindeki kullanımı ve yaygın olarak mezarlara bırakılan diğer küçük kozmetik kapları (aryballos, alabastron ve benzerleri) gibi küçük boyutları içeriğinin kozmetik konmak üzere tasarlandığını düşündürtmektedir. Kapların geniş ağzı, kuru ya da koyu kıvamlı yapıda kozmetik içerikli hem bakkaris ile -eğer bakkaris bitkisinin kökünden yapılmış pudra ise- (Hesychius tarafından tanımlandığı üzere), hem de brenthon/brentheion ile -eğer Sappho tarafından belirtildiği üzere sürerek ya da ovarak uygulanıyor ise- uyumlu bir kullanımda olduğuna işaret etmektedir [345].

Lydion kaplarının yukarıda bahsedilen buluntu yerlerinin dışında Anadolu içerisinde ele geçirildiği diğer yerleşimler şunlardır:

Daskyleion'da Yeniköy Bayırı "I" Numaralı Tümülüs'ün mezar odası içerisinde yer alan lahdin bir kenarında, taban üzerinde alabasterden yapılmış iki adet *alabastron*a ait yüzlerce ufalanmış parça ve bunların da yanında bir *Iydion* bulunmuştur. Bulunan lydion **(Levha VI. 3)** biçim özelliği nedeniyle MÖ 6. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmektedir [346].

Burdur ili Gölhisar ilçesine yaklaşık 15 km uzaklıkta bulunan Uylupınar köyü yakınında yer alan Uylupınar Nekropolü kazı çalışması sonucunda Burdur Müzesi'ne getirilen pişmiş toprak parçaları arasında tamamen Lydia yapımı ile yani Lydia ile ilişkilendirilebilecek bir grup söz konusu olmuştur. Bu bağlamda, Uylupınar'da

[345] Uzantı 19.
[346] Tomris Bakır-R. Gül Gürtekin-Demir-Cumhur Tanrıver, "Daskyleion 2001", *24. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2003, s. 493, 494.

bulunan üç lydionun ortak özellikleri, konik ayak ve çıkıntılı bir ağza sahip olamalarıdır [347].

Ayrıca, Sardeis [348], Antandros[349] **(Levha VI. 4)** ve Börükçü Nekropolü'nde[350] **(Levha VI. 5)** gerçekleştirilen çalışmalarda lydionlara ait buluntulara rastlanmıştır.

3.1.2. Alabastron

Alabastron, ağzı ve yuvarlak tabanı nedeniyle düz, yuvarlak, uzun gövdeli bir kaptır. Her ne kadar bazı örnekler **(Levha VII. 1)**, döndürebilerek bağlanabileceği delik veya kulplara sahip olsa da sapsızdır [351]. Yunan alabastronları, Mısır'da alabasterden (su mermeri) yapılan biçimi taklit edilerek yapılmıştır. Bu nedenle adı da alabaster malzemesinden gelmektedir[352]. Biçimin Korinthos'ta uzun bir geçmişi vardır, ancak sadece MÖ 6. yüzyılın ortalarından itibaren Atinalı çömlekçilerce yapımına devam edilmiştir. Örneğin banyodan sonra kadınların tasvir edildiği vazolar üzerindeki sahnelerde betimlendiği gibi öncelikle parfüm yağı için bir kap olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır [353]. Ağız çevresi, düzleştirilmiş bir disk şeklindeki kenarı sayesinde içindeki sıvıyı minimum dökülmeye izin verecek şekildedir [354].

Alabastronları kullanılmadığı zamanlarda dik tutmak gerekmektedir [355] . Çabuk bozulan malzemeden (bezle sarılmış mantar) bir tıpa muhtemelen kabı kapatmak için kullanılmıştır. Yunanistan ana karasında yaygın olarak bulunan bu türden parfüm şişeleri genellikle mezarlık ve tapınaklarda bulunmuş, bazıları da

---

[347] Sedef Çokay-Kepçe, "The Pottery from Burdur Uylupınar Necropolis", *Adalya* No.XII, 2009, s. 29, 35.
[348] Crawford H. Greenewalt, "Sardies: Archaeological Research and Conservation Projects in 2007", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı* 4. Cilt, Ankara, 2009, s.191-204.
[349] Gürcan Polat-Yasemin Polat-Kahraman Yağız-Rabia Aktaş-Aslı Saka-Evren Açar-Ecem Baysu-Ertuğrul Kıraç, "Antandros 2015-2016 Yılı Kazıları", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Bursa, 2018, s. 476-502.
[350] Zeliha G. Büyüközer, "Börükçü Nekropol Alanından Bir Arkaik Mezar", *Tüba-Ar* 17, s. 111-128, Ankara, 2014, s.114.
[351] Uzantı 20: (Çevrimiçi) https://www.beazley.ox.ac.uk/tools/pottery/shapes/alabastron.htm,(16.02.2018).
[352] Sedef Çokay Kepçe-İnci Delemen, *Yunan ve Roma Kap Biçimleri*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2009, s.1.
[353] Uzantı 20.
[354] Uzantı 21:(Çevrimiçi) https://www.louvre.fr/en/oeuvre-notices/alabastron, (17.02.2018).
[355] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.*, s. 142.

ölenlere eşlik eden mezar eşyalarının bir kısmını oluştururken bazıları da tanrılara sunulmuştur[356]. Bilinen kese biçimli Korinthos alabastronlarından farklı şekildeki uzun alabastronlar MÖ 650-480 ve MÖ 480-330 tarihleri arasında her yerde bulunan Mısır'ın silindirik gövdeli alabastronları (**Levha VII. 2)** örnek alınarak üretilmişlerdir[357]. Richter, aryballos ve alabastronların camdan da yapıldıklarını belirtmiştir [358]. Mısır örnekleri kadar temiz ve parlak olmamalarına rağmen bu zarif ve ince kapların merhem ve kokular için kullanıldıkları **(Levha VII. 3)** anlaşılmaktadır [359].

MÖ 6. yüzyılda Batı Anadolu ve Yunan ana karasında alabastron sıkça görülen bir cenaze hediyesidir. Lydia'da çoğunluğu beyaz taştan yapılmıştır ve sadedir. Ayrıca pişmiş toprak ve cam örnekleri de bulunmaktadır. Ender örneklere ise Doğu Lydia'dan gövdesi oyma motifler ve figürsel desenlerle bezeli ve ördek başları şeklinde kulpları olan süslü gümüş ve gümüş yaldızlı örnekler gösterilebilir. MÖ geç 6 ve 5. yüzyıllarda Atina'da alabastron kadın kokularının kabıdır ve erkek mezarlarından çıkarılan örneklerin kadınların hediyesi olabileceği düşünülmektedir[360].

Gordion Tümülüs II'de, MÖ 7. yüzyılın sonu-6. yüzyılın başına tarihlendirilen alabaster kadın biçimli koku şişesi **(Levha VII. 4)** ele geçmiştir[361]. Eski İzmir-Bayraklı'da ele geçen bir alabastrona ait üç parça, Amyx tarafından La

[356] Uzantı 21.
[357] Meral Akurgal, "*Korinth Seramiği MÖ 750-550*", Cem Ofset Matbaacılık San. A.Ş., İstanbul, 1997, s. 54.
[358] Gisela Richter, Yunan Sanatı, Çev. Beral Madra, Cem Yayınevi, İstanbul, 1969, s. 322.
[359] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.,* s. 142.
[360] Uzantı 19.
[361] Buluntu, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde (T91360) sergilenmektedir. Üst kısmı bele kadar bir kadın heykelciği biçiminde işlenmiş, gövdenin alt kısmı silindirik yuvarlak dipli şişe şeklindedir. Kadın iki eliyle bir aslanı ön ve arka bacaklarından kavramış durumdadır. Takılarından ve tuttuğu aslndan bu kadın heykelciğinin tanrıça Kibele'yi temsil ettiği düşünülmektedir. Bkz. *Çağlar Boyu Anadolu'da Kadın Anadolu Kadınının Anadolu'da 9000 Yılı*, T.C. Kültür Bakalığı Sergi, İstanbul, 1993, s. 115.

Trobe Ressamı'na bağlanmaktadır [362]. Antandros Melis Nekropolü'nde de pek çok buluntunun yanı sıra alabastronlar ele geçmiştir [363].

Bir diğer örnek olan Perge'den ele geçen ve La.98.B2 envanter numara ile kayda giren alabastron, geleneksel iç kalıp ve ısıtma tekniklerinin bir arada kullanılarak yapıldığı bir örneği teşkil etmektedir. Mavi, beyaz, kahverengi ve lacivert cam ipliklerinin yanı sıra, geniş bir bant halinde altın ipliği de kullanılarak üretilmiştir. Bu tip alabastronlar İtalya, Ege ve Doğu Akdeniz'de yaygın olarak bulunmuşlardır. Çoğu benzer örnekte, ayrıca yapılarak eklenmiş ince, uzun bir boyun ve geniş ağız parçaları yer almaktadır. Buluntunun benzerleri, MÖ1.yüzyıllara işaret etmekte ve İtalya veya İskenderiye'de üretildikleri düşünülmektedir [364].

Bunun yanı sıra, Erythrai [365], Kelenderis [366], Elaiussa Sebaste'de [367], Klazomenai'de Akpınar Nekropolisi çalışmaları sırasında [368], Sardeis'de Paktalos Vadisinde [369], Enez Ainos kenti kazı çalışmalarında [370], ayrıca, Heraion

[362] Alabastronun üst üste üç ayrı frizine ait olan bu parçalarda en üstteki kuşakta bir aslan pençesi, ortada çift borulu aulos çalan bir dansçı tasvir edilmiştir. Onun altındaki kuşağın bezemesi ise eldeki verilere göre saptamamıştır. Bkz. Meral Akurgal, *a.g.e.*, s. 34.

[363] Gürcan Polat-Yasemin Polat, "Antandros 2003-2004 Yılı Kazıları", *27. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2006, s. 89-104; Gürcan Polat- Yasemin Polat, Kahraman Yağız-Rabia Aktaş-Evren Acar, "Antandros 2009 Yılı Kazıları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2011, s. 98-121.

[364] Sedef Çokay Kepçe, *a.g.e.*, 2017, s. 116.

[365] Ömer Özyiğit,"1988 Yılı Erythrai Sondaj Çalışmaları", *II. Kazı Sonuçları Toplantısı* I Cilt, Ankara, 1990 s. 125-150,

[366] Levent Zoroğlu, "Kelenderis 1995 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", 18. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, Ankara, 1997, s.383-400; Levent Zoroğlu, "1998 Yılı Kelenderis Kazı Çalışmaları", *21. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt, Ankara, 2000, s. 323-336.

[367] Eugenia Equini Schneider, "Excavations and Research at Elaiussa Sebaste: The 2000 Campaign", *23. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1.Cilt, Ankara, 2002, s. 223-236.

[368] Güven Bakır-Yaşar Ersoy-Melike Zeren-Fikret Özbay-Bilge Hürmüzlü, "2002 Yılı Klazomenai Kazısı", *25. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt, Ankara, 2004, s. 101-110.

[369] Crawford H. Greenewalt, "*Sardies: Archaeological Research and Conservation Projects in 2003*", *26. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt, Ankara, 2005, s.81-90.

[370] Sait Başaran, "Ainos (Enez) 2003 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *26. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2005, s. 115-128; Sait Başaran, "Ainos (Enez) 2004 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *27. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2006, s.409-420; Sait Başaran, "Ainos (Enez) 2006 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2008, s. 185-210; Sait Başaran-Banu Çakan-Stefan Karwıese-Ramazan Yılmaz-Gülnur Kurap, "Ainos (Enez) 2009 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı* 4. Cilt, Ankara, 2011, s. 145, 168; Sait Başaran-Gülnur Kurap, "Ainos (Enez) 2011 Yılı Arkeoloji Kazısı", *34. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt, Çorum, 2013, s. 375-390; Sait Başaran-Gülnur Kurap, "Ainos (Enez) 2012 Yılı Kazı Çalışmalarıyla İlgili Raporlar", *35. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3.Cilt, Muğla, 2014, s. 249-261; Sait Başaran-Gülnur Kurap, "Ainos (Enez) 2013", *36. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2015, s. 207-230; Sait Başaran-Gülnur Kurap, "Ainos (Enez) 2014 Çalışmaları", *37. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2016, s. 441-462; Sait

Theikhos/Karaevlialtı[371], Parion [372], Teos [373], Amisos (Samsun)[374], Van Ayanis Kalesi kazı çalışmaları sırasında[375] ve Erzurum Müzesi cam buluntuları arasında[376] **(Levha VII. 5)** çeşitli buluntularla birlikte pişmiş toprak, cam ve mermerden yapılmış alabastronlar ele geçmiştir.

3.1.3. Aryballos

Aryballoslar kürevi gövdeli, dar, kısa boyunlu ve kaidesiz küçük boyutlu kaplardır **(Levha VIII.1)**. Zeytinyağı ve/veya parfüm içerdikleri öne sürülmektedir[377]. Tipik geniş ve düz dudak yapısı içindeki maddenin dökülmesini önleyecek şekildedir [378]. Aryballoslar Korinthos'da yaklaşık MÖ 720-620/615 tarihlerinden sonra vazolar içersinde sık rastlanan kendine özgü bir kap biçimi olmuştur. Bunların biçim ve bezeme stillerindeki tipolojik gelişme güvenli bir kronolojinin oluşmasını sağlamaktadır [379]. Aryballoslar genelde pişmiş topraktan yapılmıştır. Pişmiş toprak örneklerinde de boyun ve ağız kısmı insan kafası şeklinde yapılmış örnekler bulunmaktadır[380]. Korinthos'un Yunan ana karası yurtiçi pazarında

---

Başaran-Gülnur Kurap- A. Bahar Mergen, "Ainos (Enez) 2015 Çalışmaları", *38. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3.Cilt, Ankara, 2017, s.415-434; Sait Başaran- Stefan Karwiese-Helmut Brückner-Gülnur Kurap-Bahar Mergen-Anca Dan-Cristina, "Ainos 2016 Çalışmaları", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3.Cilt, Bursa, 2018, s.31-51.

[371] Neşe Atik-Mehmet Akif Işın, "Tekirdağ/Karaevlialtı'da 2000, 2002 ve 2004 Yılları Kazı Çalışmaları", *27. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2006, s. 47-58.

[372] Cevat Başaran-Ali Yalçın Tavukçu, "Parion Kazısı, 2005", *28. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1.Cilt, Ankara, 2007, s. 609-628; Cevat Başaran-Vedat Keleş-Hasan Kasapoğlu-Hasan Ertuğ Ergürer, "Parion 2011 Kazı ve Restorasyon Çalışmaları" , *34. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt, Çorum, 2013, s. 347-364; Cevat Başaran-Vedat Keleş-Şengül Dilek Ful-Hasan Kasapoğlu-Hasan Ertuğ Ergürer, "Parion 2012 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *35. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Muğla, 2014, s. 389-414.

[373] Musa Kadıoğlu-Canan Özbil-Michael Kerschner-Hazal Ergin-Selin Gülgönül-Görkem Yenice-Yusuf Polat-Rahşan Tamsü Polat-Emrah Köşgeroğlu-Mustafa Adak, "2014 Yılı Teos Kazı Çalışmaları (5. Sezon)", 37. Kazı Sonuçları Toplantısı 3.Cilt, Ankara, 2016, s. 451-478.

[374] D. Burcu Erciyes, *Wealth, Aristocracy and Royal Propaganda Under the Hellenistic Kingdom of the Mithradatids in the Central Black Sea Region of Turkey (Colloquia Pontica)*, Brill Yayınevi, Boston, 2006, s. 72.

[375] Mehmet Işıklı-Gülşah Öztürk-Umut Parıltı, "Van Ayanis Kalesi 2015 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *38. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2017, s. 587-598.

[376] Nurettin Öztürk- Birol Can, "Erzurum Müzesi Cam Eserleri, *24. Araştırma Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt, Ankara, 2007, s. 113-122.

[377] Sedef Çokay Kepçe-İnci Delemen, *a.g.e.*, s.2.

[378] Uzantı22: (Çevrimiçi)http://www.beazley.ox.ac.uk/tools/pottery/shapes/aryballos.htm,(11.04.2018).

[379] Meral Akurgal, *a.g.e.*, s. 45.

[380] Ulrike Muss, "Efes Artemisionu'nda Bulunan Fildişi ve Kemik Eserler", *Efes Artemisionu Bir Tanrıçanın Kutsal Mekânı*, s.215-250,Yayımlayan Wilfried Seipel, İstanbul Arkeoloji Müzeleri 22 Mayıs-22 Eylül 2008, Phoibos Yayınevi, Viyana, 2008, Kat. Nu: 145 s. 246.

tekel altına aldığı ilk lüks ürünlerden biri olarak düşünülmektedir. Yaklaşık MÖ 900-700 arasındaki Yunan yağ kapları daha büyüktür; Korinthos ise bu kaplara, içeriğin değerine ve durumuna uygun bir arıtma ölçüsü eklemiştir.

Her iki cinsiyette de yaygın olarak kullanılmıştır. Özellikle de erkek atletler tarafından kozmetik olarak yağın kullanılması önemli bir yer tutmuş ve aryballoslar temel bir ekipman parçası kabul edilmişlerdir[381]. Palaestra takımlarında strigilislerle birlikte yer alan, kadınların da esans kabı olarak tercih ettikleri aryballoslar, dışa taşkın tabla şeklinde ağızlı, kısa ve dar boyunlu, genelde küresel gövdeli ve çift kulplu, tek kulplu ya da kulpsuz olabilen küçük ebatlı **(Levha VIII. 2)** buluntulardır[382]. Ayrıca yağlar cenaze törenlerinde de kullanılmış ve aryballoslar çok sayıda Yunan ana karasında bulunan mezarda ele geçmiştir[383]. Bununla birlikte mezar stelleri üzerinde de tasvir edilmişlerdir. Örneğin, Khalkedon Steli'nde, bir tahtta oturan Ikos (kadın), diğer kadınlar tarafından hazırlanmış ve süslenmiş olarak tasvir edilmektedir. Hazırlıkları yürüten kadınların elinde kozmetik ürünleri bulundurup bulundurmadıkları net değildir. Ayrıca, Polyksena Lahiti'nde betimlenen bir sahnede, düğününde (ölüm) tahtta oturan Polyksena'yı hazırlayan kadın figürlerden biri elinde aryballos tutarken tasvir edilmiştir **(Levha VIII. 3)**. Lykia'daki Harpy Mezarı Anıtı'nda da benzer bir betimleme söz konudur. Ancak parfüm kapları net şekilde görülememektedir. Eski Yunan ya da Anadolu ölüm kültündeki parfüm kapları unsuru yalnızca *prothesis* sahneleri ve kadınlarla ilgili değildir, Sardeis'de bulunan Anthemion'lu mezar stelinde tasvir edilen erkek figürü, muhtemelen sol elinde bir aryballos tutarken betimlenmiştir [384].

Anadolu'da Patara'da bulunmuş örnekteki [385] ağız ve gövde özelliklerine sahip biçimin yaklaşık MÖ 480–330'dan itibaren hem pişmiş toprak hem de metal

[381] John Boardman, *Early Greek Vase Paint*, Thames and Hudson Ltd. Londra, 1998, s. 85.
[382] Feyzullah Şahin, *Patara V.2 Patara Metal Buluntuları*, Ege Yayınları, İstanbul, 2018, s. 20.
[383] John Boardman, *Early Greek Vase*…, s.85.
[384] ÖzdenÜrkmez-Erkan Dündar, "Remarks on the Possible Uses of the Perfumed Oils, Ointments, and its Containers in the Cult of Dead from the fourth century BC to the second century AD: In the Light of the Necropoleis of Kyme, Colophon, and Patar", *Journal of Intercultural and Interdisciplinary Archaeology N° 01,* 2014, s. 55.
[385] Patara'da ele geçen ve A3 olarak adlandırılmış örneğin ağız bölümü içbükey bir hazne şeklindedir. Dar bir boyunla geçilen ve alta doğru genişleyen küresel gövde, basık bir halka kaide ile sonlanmaktadır ve boyun gövde geçişindeki birleştirme izleri bulunmaktadır. Bu izler kabın, ağız-

örneklerinin varlığı söz konudur. Bu biçime verilebilecek diğer örnekler; Staatliche Museen zu Berlin'den, MÖ 400 civarına tarihlendirilen içe çekik ağızlı kırmızı figür stilinde süslemeye sahip bir aryballos ve Musée d'Art et d'Histoire de Genéve'den MÖ 4. yüzyılın sonuna tarihlendirilen tek kulplu bronz aryballostur. MÖ 3.yüzyıldan itibaren bu tip aryballosların en yaygın kullanılan esans kaplarından biri olduğu görülmektedir ve özellikle, Augustus Dönemi'ne tarihlendirilen örneklerin yoğunluğu, yaklaşık MÖ 30 civarında bu kap biçiminin popülerliğinin artarak devam ettiğini kanıtlamaktadır[386].

Anadolu'da aryballos bulunmuş diğer yerleşimler ve buluntu alanları şunlardır:

Bergama Müzesi'nde toplam 3 tane yağ şişesi olarak kullanılan aryballos bulunmaktadır. Aryballoslar, Isings'in sınıflandırmasında Form 61 olarak adlandırılmıştır. Bu aryballoslar, Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki bronz ve pişmiş toprak örneklerin kopyaları şeklindedir. Bergama Müzesi'ndeki yer alan örnekler MS 1-3.yüzyıla tarihlidirilmektedir [387]. Yine Erzurum Müzesi'ndeki buluntulardan Erken İmparatorluk Dönemine ait buluntular arasındaki bir aryballos, pişmiş toprak kap imitasyonu şeklindedir[388].

Laodikeia Nekropolü'nde ise [389] , yağ kabı olarak kullanılan L.07.KDN.M11.11 ve L.08.KN.M2.06 numaralı buluntular yer almaktadır. Tipolojik özellikleri aynı olan buluntular, ağız kenar profillerinin farklı olması ile birbirinden ayrılmaktadırlar ve gövde üzerine sonradan aplike edilen ağız kenarları, L.07.KDN.M11.11 numaralı buluntuda [390] ince ve yassı profil sergilemektedir.

---

boyun, gövde-kaide ve kulp şeklinde üç parça halinde yapıldığını göstermektedir. Feyzullah Şahin, *a.g.e.,* s. 20.

386 Feyzullah Şahin, *a.g.e.*, s. 20.

387 Cenk Atilla-Binnur Gürler, "Bergama Müzesi'nde Bulunan Roma Dönemi Cam Eserleri", s. 47-54, Edit. Serdar Aybek-Ali Kazım Öz, *Metropolis Ionia II Yolların Kesiştiği Yer: Recep Meriç İçin Yazılar,* Homer Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 49.

388 Nurettin Öztürk- Birol Can, *a.g.m.,* s. 116.

389 *Celal Şimşek, Laodikeia Çalışmaları 1.1, Laodikeia Nekropolü (2004-2010 Yılları)*, Ege Yayınları, İstanbul, 2011, bkz s.163'te aryballoslar, Metal Eserler ana başlığı altında "Minyatür Bakraçlar" olarak adlandırılmıştır.

390 L.07.KDN.M11.11 buluntu numaralı örneğin bulunduğu mezar, kalp burunlu kandil, cam ve pişmiş toprak unguentariumlara göre Augustus Dönemi (MÖ 27-MS 14) ile MS 1.yüzyıla tarihlendirilmektedir. Bkz. Celal Şimşek, *Laodikeia Çalışmaları 1.1…,*. s. 164.

L.08.KN.M2.02 buluntu numaralı buluntuda [391] ise alt bölümde iki, üst bölümde üç kanallı olan ağız kenarı halka biçimi şeklindedir. Her iki buluntu da **(Levha VIII. 4)** küresel gövdeli olup, hafif yükseltilmiş düz diplidir [392]. Minyatür bakraçlar (aryballos tipinde) özellikle, sporcuların antreman ve yarışlarda sürdükleri zeytinyağını koydukları kaplar olarak kullanım görmüşlerdir.

Her iki buluntuda da görülen sepet kulpların benzer örnekleri Samos'ta da bulunmuştur. Korinthos buluntuları arasında yer alan sepet kulp örnekleri, Roma İmparatorluk Dönemi ve Bizans Dönemi'ne tarihlendirilerek uzun bir kullanım sürecine işaret etmektedir. Bu verilere göre minyatür bakraçların Laodikeia Nekropolü'nde Augustus Dönemi ile MS 2.yüzyılın başları arasında kullanılmış oldukları düşünülmektedir[393].

Ayrıca, Klazomenai'de [394] **(Levha VIII.5)** Akpınar Nekropolü'nde [395], Knidos [396], Samurlu 877 ve 879 Kyme Nekropolü [397], Elaiussa Sebaste [398], Sardeis'de, Paktolus Vadisi'ndeki mezar odası içinde, çoğu kozmetik ve kişisel süslemeyle ilgili olan ve içlerinde aryballosların da olduğu on dokuz nesne ve nesne yığını ele geçmiştir [399]. Bunun yanı sıra, Heraion Teikhos/Karaevlialtı'da [400] ve

[391] L.08.KN.M2.02 mezarında bulunan L.08.KN.M2.06 buluntu numaralı örnek ise MS 1. yüzyıl-MS 2.yüzyılın başına tarihlendirilen cam ile MS 1-2. yüzyılın değişik safhalarına tarihlendirilen unguentariumlarla birlikte bulunmuştur. Bkz. Celal Şimşek, *Laodikeia Çalışmaları 1.1…,* s. 164.

[392] Minyatür bakraçların gövdelerine sonradan aplike edilen ince profilli ve delikli plaka şeklindeki kollara, uçları çengel şeklinde yapılmış sepet kulplar yerleştirilmiştir ve ağız çapları 4.4-5.2 cm, yükseklikleri ise 5.2-5.6 cm arasında değişiklik göstermektedir. Bkz. Gös. Yer.

[393] Celal Şimşek, *Laodikeia Çalışmaları 1.1…,* s.163, 164.

[394] Klazomenai 1997 yılı çalışmalarında 175 numaralı plaka taşlardan yapılmış sandık tipi gömü erken yaşlardaki bir çocuğa aittir ve bu mezardan elde edilen buluntular arasında MÖ 650-640'a ait bir aryballos, bunun bir yerli monokhrom taklidi, iki kuşlu kâse ve geometrik bezekli bir halka askos yer almaktadır. Bkz. Güven Bakır-Yaşar Ersoy, "1997 Yılı Klazomenai Çalışmaları", *20. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1999, s. 69-70.

[395] Güven Bakır-Yaşar Ersoy, *a.g.m.*, s. 67-76.

[396] Ramazan Özgan, "1997 Knidos Kazısı", *20. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1999, s. 205-214.

[397] 79/83 numaralı urne mezarın içinde bulunan kafatası ve mezarın dış kenarına yerleştirilmiş topraktan yapılmış kukla figüründen ötürü bir çocuğa ait olduğu anlaşılmıştır. Urnenin ağzını örten taş plakaya yaslanmış olarak bulunan aryballos, hem kozmetik kapların çocuklar için de bırakıldığının hem de bu kapların Samurlu Nekropolü'nde Erken Hellenistik Dönem boyunca mezarın dışına (üstüne) yerleştirilebileceğinin bir göstergesi olmuştur. Bkz. Özden Ürkmez-Erkan Dündar, *a.g.m.*, s. 60.

[398] Eugenia Equini Schneider, *a.g.m.*, s. 223-237.

[399] Crawford H. Greenewalt, *Sardies: Archaeological Research and Conservation Projects in* 2003, s. 83.

[400] Neşe Atik- Mehmet Akif Işın, *a.g.m.*, s. 47-58.

Assos'da pithos mezar (M23) içinde 26 adet aşık kemiği, minyatür Korinthos skyphos ve kireç taşından kirpi şeklide bir aryballos **(Levha VIII. 6)** ele geçmiştir [401].

Antandros 2003-2004 yılı kazı çalışmalarında Melis Nekropolü 189 Numaralı gömüde bulunan çocuk iskeletinin, karın bölümünde fayans bir *aryballos*, ayak ucunda da Mısır taklidi, Rhodos üretimi fayans bir kadın figürini ile 36 adet aşık kemiğine rastlanmıştır [402]. İleriki dönemlerde yine Antandros'da gerçekleştirilen çalışmalarda da buluntular arasında aryballoslar yer almaktadır [403]. Bunun yanı sıra, Ainos'da gerçekleştirilen kazı çalışmalarında da aryballos buluntularına rastlanmaktadır [404]. Parion'da ise 2011 yılı çalışmalarında olasılıkla MÖ 5-4. yüzyılda kullanılmış, içerisinden çok sayıda figürlü kırık aryballos ele geçen, kremasyon alanı[405], 2012 yılı çalışmalarında ise, Güney Nekropolü alanında elde edilen bir kız çocuğuna ait L4 Numaralı lahit mezarda mermer bir alabastron, askılı iki metal obje, bronz yüzük ve mezarın çevresinde bulunan aşık kemikleri ile nalbant iş aletleri olarak düşünülen üç metal objeden oluşan ölü hediyeleri bulunmuştur. Etrafı moloz taşlarla çevrelenen ve içerisinden MÖ 6. yüzyıla tarihlenen üç küçük aryballos ile ayakucunda kırık vaziyette bir oinochoe ve baş kısmında mezar sahibinin bir bayan olduğunu gösteren tek bronz küpe parçası da ele geçen diğer buluntulardandır [406].

3.1.4. Lekythos

Yağ ve/veya parfüm gibi kıymetli sıvıları koruyan testi biçimli kaplar olarak tanımlanırlar. Bu kaplar, dar boyunlu ve tek dikey kulplara sahiptir. Özel ağız/dudak yapısı, sıvının boşaltılması sırasında kaybını önlemeye yönelik şekilde

[401] Nurettin Arslan-M. Dennert-B. Böhlendorf-Arslan, "Assos 2007 Yılı Kazı Çalışmaları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2009, s.105-122.
[402] Gürcan Polat-Yasemin Polat, *a.g.m.*, s. 89-104.
[403] Gürcan Polat-Yasemin Polat-Kahraman Yağız-Rabia Aktaş-Evren Acar, *a.g.m.*, s. 98-122.
[404] Sait Başaran-Banu Çakan-Stefan Karwiese-Ramazan Yılmaz-Gülnur Kurap, *a.g.m.*, s. 145-168; Sait Başaran-Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2011*…, s. 375-390; Sait Başaran- Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2014*…, s. 446, 447; Sait Başaran- Gülnur Kurap-A. Bahar Mergen, *a.g.m.*, s. 415-453.
[405] Melih Arslan, "Juliopolis Nekropolü Kurtarma Kazısı 2009-2011", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler* Sayı: 33, 2012, s. 38.
[406] Cevat Başaran-Vedat Keleş-Şengül Dilek Ful-Hasan Kasapoğlu-Hasan Ertuğ Ergürer, *a.g.m.,* s. 399.

oluşturulmuştur. İki temel tipinden biri silindirik gövdelidir. Diğeri ise kısa ve kürevi gövdeye sahiptir [407]. Küresel oinochoe ve yonca ağızlı olpe gibi lekythos biçimi de Korinthos'da, yaklaşık MÖ 570-500 arasında aniden görülmeye başlanmıştır. Bunlar Attikaa Gorgon Ressamı'nın dekore ettiği "Deianeria" tipi lekythos biçiminde üretilmiş **(Levha IX. 1)** kaplardır[408]. İnce uzun Deianira biçimi, yüzyılın ortalarından sonra üretilmeye devam eder ancak yaklaşık MÖ 560 civarında dirsek omuzlu tür icat edilmiştir. Bu omuzlu lekythos daha düz, ama hala koni gibi açılan çeperlere sahiptir. Daha sonra yaklaşık MÖ 530'dan sonra, beşinci yüzyılda görülen tip olan silindirik gövdeli lekythos yerini alır [409]. İçeriği nedeniyle mezar hediyesi olarak da sıklıkla kullanım görmüşlerdir [410] . MÖ 5. yüzyılın sonlarında, taş mezar işaretleyicileri için belki de eşdeğerler olarak hizmet veren, şeklin bazı örnekleri üretilir (Büyük Lekythos)[411].

*Unguentarium'*un yaklaşık MÖ 480–330'da mezarlarda bırakılan lekythos ve özellikle de bodur lekythosun pişmiş toprak biçimi olduğu ileri sürülmüştür **(Levha IX. 2)**. Bilindiği gibi, lekythoi MÖ 4. yüzyılın sonuna kadar önemli cenaze hediyeleri olarak kullanılmıştır. MÖ 480-330'a tarihlenen dönemin sonunda lekythos'un kaybolduğu ve aynı işlevi gören unguentariumun, lekythos'un ardılları olduğu fikrini desteklediği ortaya çıkmıştıştır. Ayrıca, unguentariumun lekythos gibi cenaze hediyeleri olarak mezarlarda bırakılmış olması ve kozmetik ve benzeri amaçlarla kullanılan sıvı ya da merhemler konulduğu gerçeği de bu fikri desteklemektedir. Antik kaynaklarda da ilgili bilgiler var. Örneğin, Aristophanes lekythosun mezarlarda cenaze hediyesi olarak bırakma geleneğinden bahseder. Öte yandan, Athenaeus, klasik lekythosun ortadan kalkmasının ardından lekythos adı verilen başka küçük şişelerin bulunduğunu vurgulamaktadır [412] . Lekythos ve alabastronlar cenaze ve kadınlara özel kullanımda karşılaşılırken, aryballos erkeklerin kullanımındadır [413].

[407] Sedef Çokay Kepçe-İnci Delemen, *a.g.e.*,s.16.
[408] Meral Akurgal, *a.g.e*., 1997, s.70.
[409] John Boardman, *Athenian Black Figure Vases*, Thames and Hudson Ltd, Londra, 1974, s.148, 189.
[410] Sedef Çokay Kepçe-İnci Delemen, *a.g.e.*,s.16.
[411] Uzantı23:(Çevrimiçi) http://www.beazley.ox.ac.uk/tools/pottery/shapes/lekythos.htm,(06.04.2018).
[412] Özden Ürkmez-Erkan Dündar, *a.g.m*., s.58, 68.
[413] John Boardman, *Athenian Black Figure*… s.189.

Oldukça yaygın kullanım gören kabın Anadolu'daki buluntu yerleri ve yerleşimleri şu şekildedir:

Lydia döneminde "Lydia" lekythosu, Lydia topraklarında kullanılan birçok tipteki (biçimdeki) lekythosdan birisidir. Lydia topraklarındaki örnekler sıklıkla mermer taklidi bezeme şeritleriyle süslenmişlerdir, ancak daimi değildir ve mermer taklidi bezemeler lekythosunun diğer biçimlerinde de gözlenmektedir[414].

Knidos [415], Phokaia [416], Kelenderis [417] ve ayrıca Sardeis'de Paktolus Vadisin'deki çalışmalarda bulunan bir oda içinde, çoğu kozmetik ve kişisel süslemeyle ilgili olan on dokuz nesne ve nesne yığını arasında lektyhoslar da ele geçmiştir [418]. Bununla birlikte, Heraion Teikhos/Karaevlialtı[419], Antandros Melis Nekropolü'nde [420] **(Levha IX. 3)** gerçekleştirilen kazılarda lekythos buluntuları yer almaktadır.

Parion kentinde daha önceki yıllarda bulunan lekthosların yanı sıra[421] 2010 yılı kazılarında, tek ölü hediyesi olan ve MÖ 500-480'lere tarihlenen "Samien A Tipi" olarak adlandırılan gruba dâhil olan bir lekythosa sahip, basit toprak mezar tipindeki M148 bulunmuştur. Ayrıca yine aynı yıl içerisinde, bir lâhit mezar içinde, başı kuzeyde, sırtüstü, kolları iki yana bırakılmış yatan bir erkek iskeleti ile gövdesi kısmen tahribat görmüş, üzerinde bir savaşçının veda sahnesi yer alan, MÖ 520-510'a tarihlenen siyah figür tekniğinde bir lekythos, sol eli üzerinde bir strigilis ve

[414] Uzantı 19.
[415] Ramazan Özgan, "Knidos 1993", *16. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, s. 297-315.
[416] Ömer Özyiğit, "1995 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları", *18. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1997, s.1-27.
[417] Levent Zoroğlu-Nurettin Arslan-Mehmet Tekocak, "Kelenderis Kazısı 1999 Yılı Çalışmaları", *22. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt, Ankara, 2001, s. 311, 325.
[418] Crawford H. Greenewalt, *Sardies: Archaeological Research and Conservation Projects in 2003*, s. 81-91.
[419] Neşe Atik- Mehmet Akif Işın, *a.g.m.*, s. 51.
[420] Gürcan Polat-Yasemin Polat, *a.g.m.*, s. 89-105; Gürcan Polat-Yasemin Polat-Kahraman Yağız-Rabia Aktaş-Aslı Saka-Evren Açar-Ecem Baysu-Ertuğrul Kıraç, "Antandros 2015-2016 Yılı Kazıları", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Bursa, 2018, s. 477-501.
[421] Cevat Başaran-Ali Yalçın Tavukçu, *a.g.m.*, s. 609-629.

küçük bronz bir iğne ele geçmiştir [422] **(Levha IX. 4)**. Bununla birlikte, yine Parion'daki çalışmalarda aryballoslar ele geçmiştir [423].

Ainos'da ise önceki yıllarda yapılan kazı çalışmalarında bulunan lekythosların yanı sıra devam eden sonraki yıllarda gerçekleştirilen çalışmalarda diğer buluntularla birlikte ele geçen siyah ve kırmızı figür tekniği ile yapılmış mitolojik sahnelerin yer aldığı ya da geometrik ve bitkisel motiflerle süslenmiş olan lekythoslar, dağ kristalinden yapılmış düğmeler, çocuk oyuncakları ve pişmiş toprak figürinler Ainos'un önemli bir üretim ve ticaret şehri olduğunu göstermektedir [424]. 2013 yılındaki çalışmalarda da birçok buluntuyla [425] birlikte lekythoslar bulunmuştur. Su Terazisi Nekropolü'nde bulunan Attikaa üretimi figürlü ve bitkisel dekorlu lekythoslar ile diğer buluntular, Ainos'un kuruluşundan itibaren ticaret alanında önemli bir kent konumunda olduğuna işaret etmektedir [426]. Ainos'da sonraki dönemlerde gerçekleştirilen çalışmalar sırasında da lekythoslar ele geçmiştir [427] (**Levha IX. 5)**. Ayrıca, Nif (Olympos) Dağı kazılarında [428] , Patara [429] ve Klazomenai'da [430] **(Levha IX. 6)** ele geçen buluntular arasında lekythoslar bulunmaktadır.

[422] Cevat Başaran-Vedat Keleş-Hasan Kasapoğlu-Hasan Ertuğ Ergürer, "Parion 2010 Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1.Cilt, s.19-38, Ankara, 2012, s. 22, 23.

[423] Cevat Başaran-Vedat Keleş-Şengül Dilek Ful-Hasan Kasapoğlu-Hasan Ertuğ Ergürer, *a.g.m.*, s. 398-414; Cevat Başaran-Vedat Keleş-Hasan Ertuğ Ergürer-Hasan Kasapoğlu-Ersin Çelikbaş-Alper Yılmaz-Büşra Elif Kasapoğlu-Kasım Oyarçin, "Parion 2013 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları*, 36. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3.Cilt, Ankara, 2015, s. 413-436; Vedat Keleş-Hasan Ertuğ Ergürer-Hasan Kasapoğlu-Ersin Çelikbaş-Alper Yılmaz- Kasım Oyarçin-Büşra Elif Kasapoğlu- Michael Deniz Yılmaz-İsmail Akkaş, "Parion 2016 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları, *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Bursa, 2018, s. 184-210.

[424] Sait Başaran-Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2011*…, s. 377, 378.

[425] Diğer küçük buluntular için bkz. Sait Başaran-Gülnur Kurap, Ainos (Enez) 2013…,s. 215, 216.

[426] Sait Başaran-Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2013…*, s.207-230.

[427] Sait Başaran-Gülnur Kurap-A. Bahar Mergen, *a.g.m.*, s. 415-453; Sait Başaran- Stefan Karwiese-Helmut Brückner-Gülnur Kurap-A. Bahar Mergen- Anca Dan-Cristina, *a.g.m.*, s. 207-229.

[428] Elif Tül Tulunay, "Nif (Olympos) Dağı Kazı ve Araştırma Projesi: 2006 Yılı Kazısı", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3.Cilt, Ankara, 2008, s.79-99 .

[429] Fahri Işık, "Patara 2007", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı* 4. Cilt, Ankara, 2009, s. 339.

[430] Klazomenai'de bulunan lekythos örneklerinin tip ve detaylı bilgisi için bkz. Uzun, Kozan, *Klazomenai Dalgalı Çizgi Bezekli Seramiği*, (T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İzmir, 2007, s. 141-148.

3.1.5. Amphoriskos

"Küçük boyunlu "amphora", "amphoracık" anlamına gelmektedir. Biçim açısından amphora'nın küçük bir versiyonu şeklindedir ve ufak bir ayağa sahiptir[431] (**Levha X.1**). Yunanca "*amphi*" her iki kenarda" ve "*phero*" taşımak kelimelerinden gelmektedir ve sivri dipli olduklarından ayakta durabilmeleri için camdan veya metalden kaidelere sahiptir [432].

İçlerinden çok azı 18 cm'den uzun bir yüksekliğe sahiptir. Parfüm saklamak amacıyla kullanılmıştır. Dar bir boyunun oturduğu oval bir gövdeleri vardır ve aşağıya doğru iyice sivrilerek sonlanan küçük bir dip kısmı bulunmaktadır. Bu kapların biçimleri yaklaşık MÖ 650-480 arasındaki Attikaa amphoriskosları gibi düzenlenmiştir ve en erken Korinthos amphoriskosu MÖ 595/590- 570 tarihleri arasına tarihlendirilmektedir [433].

Cam amphoriskoslar MÖ geç 6. yüzyıl ve 5. yüzyılın karakteristik kaplarıdır ve en erken örnekleri beyaz zemin üzerine mor cam ipliği bezemeyle süslenmiş olanlarıdır. İlerleyen dönemlerde cam hamurunun rengi koyu maviye, bezeme ipliklerinin ise genellikle sarı, beyaz ve turkuaz renklerine dönüştüğü görülmektedir[434] **(Levha X.2)**. Özellikle erken dönem Akdeniz dünyasında iç kalıp tekniğinde camdan örnekleri yaygın olarak üretim görmüştür [435].

Parfüm şişesi olarak kullanılan amphoriskosların kullanım amacını gösteren örneklerden biri şu an Antalya Müzesi'nde sergilenmekte olan ve 1992-1993 yıllarında Antalya Müzesi tarafından yapılan Antalya Doğu Garajı Mevkii, Antik Nekropol Kurtarma Kazısı'nda ortaya çıkarılmış olan MÖ 330-30'a tarhilendirilen cam amphoriskostur. İçinde cam damlalık çubuğu ve kapağıyla birlikte in situ olarak bulunmuştur [436]. Ayrıca, amphoriskosların Anadolu içerisinde yer alan buluntu alanları şu şekildedir:

[431] Sedef Çokay Kepçe-İnci Delemen, *a.g.e.,* s. 2.
[432] Fevziye Eker, "Antikçağ'da Cam Kap Formlarının Kullanımı Üzerine Bir Deneme", *GAUN JSS* Cilt 17, Sayı 4, 2018, s.1250.
[433] Meral Akurgal, *a.g.e.*, s. 72.
[434] Fevziye Eker, *a.g.m.*, s.1250.
[435] Sedef Çokay Kepçe-İnci Delemen, *a.g.e.,*s. 2.
[436] Fevziye Eker, *a.g.m.,* s.1250.

Kelenderis [437], Antandros [438], Amisos (Samsun)' da [439] **(Levha X. 3)**, Soli Pompeiopolis [440], Ainos'da gerçekleştirilen kazılarda[441] **(Levha X. 4)** ele geçen buluntular arasında amphoriskoslar da yer almıştır.

3.1.6. Unguentarium

Unguentarium kelimesi, Antik Çağ'da kokulu yağ, parfüm anlamına gelen "*unguent*" teriminden türetilerek kullanılmaktadır. *Unguenta* teriminin ise çoğulu olduğu düşünülmektedir [442] **(Levha XI. 1)**. Parfüm şişesi veya balsamarium olarak da tanınan kap biçiminin bu şekilde adlandırılması işlevi ile ilgilidir. Latince unguent "merhem" kelimesinden türemiş bu kap biçimi genellikle kozmetik ve tıbbi amaçlar için kullanım görmüştür [443]. Uzun süre, yakınlarının ve profosyonel soberlerin gözyaşı damlalarının konulduğu ve cenaze hediyeleri arasında bırakıldığı "gözyaşı şişeleri" olarak tanımlanmış "unguentarium" terimi, sözü geçen biçimde küçük şişeler için Antik Çağ terminolojisi değildir. Bu terim ilk olarak 20. yüzyılın başında Kartaca'da araştırma yapan Fransız bilim adamları tarafından kullanılmıştır. "*Lacrimaria*" veya "*balsamaria*" olarak adlandırılan bu küçük şişeler, özellikle Filistin'den İspanya'ya kadar olan Akdeniz havzasında Helenistik ve Roma Dönemi mezarlarında ortaya çıkarılmıştır [444].

İlk kez, MÖ 4. yüzyılın ortalarında görülmeye başlanmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi içlerine kadar kullanımı devam etmiştir [445]. Unguentariumların, iğ ve torba biçim olarak adlandırılmış iki ana grubu

---

[437] Levent Zoroğlu, *Kelenderis 1995 Yılı*…,s. 383-401.
[438] Gürcan Polat-Yasemin Polat-Kahraman Yağız-Rabia Aktaş-Evren Acar, *a.g.m.*, s. 98-122.
[439] Deniz Burcu Erciyes, *a.g.e.*, s. 72.
[440] Remzi Yağcı-Fatih Hakan Kaya, "Soli Pompeiopolis 2011 Yılı Kazıları", *34. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3.Cilt, Çorum, 2013, s. 247-252.
[441] Sait Başaran-Banu Çakan-Stefan Karwiese-Ramazan Yılmaz-Gülnur Kurap, *a.g.m.*, s. 145-168; Sait Başaran-Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2011 Yılı..*, s. 375-390; Sait Başaran-Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2012 Yılı…,*s. 249-262; Sait Başaran-Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2013..*, s. 207-231; Sait Başaran-Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2014 Yılı..*,s. 441, 462; Sait Başaran-Gülnur Kurap-A. Bahar Mergen, *a.g.m.*, s. 415-453; Sait Başaran-Stefan Karwiese-Helmut Brückner-Gülnur Kurap-Bahar Mergen-Anca Dan-Cristina, *a.g.m.*, s. 31-51.
[442] Banu Özdilek, *a.g.m.*, s.222.
[443] Zeynep Çizmeli Öğün-Ayça Özcan, Çorum Müzesi Cam Eserleri", Edit. Çiğdem Gençler Güray, "*Kaunos/Kbid Toplantıları 2 Anadolu Antik Cam Araştırmaları Sempozyumu 17-20 Haziran 2010*", Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2013, s. 54.
[444] Özden Ürkmez-Erkan Dündar , *a.g.m.*, s. 56.
[445] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.*, s.142.

bulunmaktadır. Uzun süre kullanılan örnekler bu iki biçimin çeşitlenmesi şeklinde gelişim sergilemiştir. Unguentariumların gelişimi incelendiğinde, MÖ 4. yüzyıldan MÖ 1. yüzyıla kadar iğ biçim olarak adlandırılan biçim görülmektedir [446]. MÖ 4. yüzyılın sonlarından itibaren sıklıkla kullanılan "fusiform", Doğu Akdeniz Bölgesi'nde MÖ1. yüzyılın sonlarına kadar görülürken, unguentariumunda belirleyici şekli olmuştur. Bu biçim, özellikle erken evrelerde, bodur lekythos ve amphoriskosa benzer özelliklere sahiptir ve bunun bir halefi olarak görülebilmektedir. Geniş ve alçak bir tabana sahip unguentarium, dışa eğik ağız kenarı ile şişkin bir gövde, vurgulanan omuzlar, kısa ve ince bir boyuna sahiptir. Zamanla ayak ve boyun bölümleri uzatılmış ve gövdenin ortasındaki şişkinlik azalmıştır. Yaklaşık olarak MÖ 3. yüzyılın sonlarına doğru "iğ" biçiminde kalmıştır. Erken örneklerde bulunmayan ayak bölümü, biçimin uzatılmasıyla zamanla oluşmuştur ve boyun ve ayak yükseklikleri yaklaşık MÖ 2. yüzyılda eşit olmuştur[447]. MÖ 2. yüzyıldan sonra alt gövde iyice uzatılmış, kabın derinliği ise azaltılmıştır [448]. Bulbous unguentarium adı ile bilinen diğer biçim yaklaşık MÖ 150-100 ile Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nden itibaren üretilmeye başlanmıştır. Bu biçim zamanla iğ (fusiform) biçimin yerini almıştır. Hayes tarafından "İtalya Tipi" olarak adlandırılan bulbous biçimi kaidesizdir ve MS 1.yüzyılda cam unguentariumun yaygınlaşmasına kadar kullanımı devam etmiştir [449]. Torba biçimli örnekler tüm Akdeniz Bölgesi'nde görülmekte birlikte Lykia Bölgesi'nde de bazı farklılıklarla yerel üretimleri söz konusudur. MS 4-7. yüzyılda Geç Antik Çağ unguentariumları görülmeye başlanmış ve bu biçim MS 6. yüzyılda oldukça yaygınlaşmıştır. Biçim özelliği olarak kaidesizdir. İnce, uzun gövdeye, genellikle profili, fazla uzun olmayan bir boyna sahiptir ve dar bir ağız bulunmaktadır [450].

MÖ 1. yüzyılda bir buluş parfüm şişelerinin üretimini değiştirmiştir. Bu, unguentarium veya balsamarie denilen güzel küçük vazolar yapmayı çok hızlı bir

[446] Banu Özdilek, *a.g.m.*, s.224.
[447] Özden Ürkmez-Erkan Dündar, *a.g.m.*,s. 55.
[448] Banu Özdilek, *a.g.m.*, s. 224.
[449] Hatice Korkmaz-Ufuk Buz, "Aizanoi 2012 Kazı Sezonu Kuzey Nekropolis *Unguentarium*ları", *Aizanoi-I*, Edit. Elif Özer, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2013, s. 59-78, s. 63.
[450] Banu Özdilek, *a.g.m.*, s.225.

şekilde mümkün kılan üfleme cam tekniğidir [451]. Cam endüstrisinin üfleme tekniği ile elde ettiği ilk örneklerden unguentarium, zaman içinde çeşitli profil ve boyutlarda karşımıza çıkmaktadır. Büyük olanlarında şarap ve yağ saklandığını bilinmektedir[452]. İçerikleri nadiren günümüze ulaşmıştır çünkü ağızlarını kapatmak için kullanılan tıkaçlar çabuk yok olan, organik maddelerden oluşmaktadır[453]. Korunmaları, güvenli taşınmaları ve asılmaları için, genellikle hasır ya da hasır bir örgüden yapılan sargı ile paketlenmişlerdir ki çabuk bozulan bu materyaller istisnai olarak nadir durumlarda korunmuşlardır [454].

Unguentariumların buluntu yerlerinden yola çıkarak farklı işlev ve amaçlarının olduğu anlaşılabilmektedir. Hellenistik Dönem ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde, günlük yaşamda içerisine yağ, parfüm, baharat, merhem, sıvı aromalar vb. gibi malzemeler konulan, kullanımı çok yaygın özel bir kap biçimidir. Günlük kullanımın yanı sıra çok yaygın olarak mezar hediyesi olarak da kullanım görmüştür [455]. Bu kaplara özellikle koku ve ölüm ilişkisi açısından yaklaşım sergilenmelidir. Buna göre prothesis sırasında kozmetik kaplarının içindeki parfümeriler ile hazırlanıp süslenen bireyler mezarlarına konulduktan sonra, bu kapların yanlarına bırakılmış oldukları düşünülmektedir. Bu gelenekteki asıl amacın, ölen kişilerin öte dünyadaki tanrısal mahkeme önünde güzel görünmeleri, güzel kokmaları ve geride bıraktıkları tarafından güzel bir biçimde hatırlanmaları ile ilgili oldukları düşünülmektedir[456]. Geç Antik Çağ'da bu biçimin mezar hediyesi olarak kullanımının gittikçe azaldığı görülmekte olup işlevinin de farklılık kazandığı görülmektedir[457].

---

[451] Uzantı 8.

[452] Hasan Kasapoğlu-Semra Özdemir, "IX. Cam Eserler", Edit. Cevat Başaran, *Antik Troas'ın Parlayan Kenti Parion*, Ege Yayınları, İstanbul, 2013, s.153, 154, 155, 156.

[453] John W. Hayes, *Handbook of Mediterranean Roman Pottery*, British Museum Press, Londra, 1997, s. 85.

[454] Nichoras CHR. Stampolidis-Liana Parlama, *The City Beneath the City: Antiquities from the Metropolitan Railway Excavations*, Greek Ministry of Culture N.P. Goulandris Foundation-Museum of Cycladic Art, Atina, 2000, s. 102.

[455] Banu Özdilek, *a.g.m*., s. 222, 223.

[456] Özden Ürkmez, "Aiolis Kymesi'nden Samurlu 877 Nekropolisi", *Colloquium Anatolicum Anadolu Sohbetleri XIII*, Institutum Turcicum Scientiale AntiquitatisTürk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, 2014, s. 335.

[457] Celal Şimşek, *Laodikeia (Laodicea ad Lycum) Laodikeia Çalışmaları 2*, Ege Yayınları, İstanbul, 2013, s.492.

Unguentariumların adak olarak kutsal mekânlara bırakıldığı bilinmektedir. Örneğin, Bergama Kapıkaya'daki Kybele kültünde kullanılan adak tefsirleri unguentariumu da içermektedir. Unguentaria'nın Apollon'un Aegina'daki kutsal alanında kullanıldığı da bilinmektedir. Lagina Hekate tapınağının temenos ve naos bölümlerinde unguentarium ele geçmiştir. Mezar stelleri üzerindeki unguentaria tanımlamaları da söz konusu malzemelerin kullanımı ile ilgili bilgi sağlamaktadır. Bu küçük şişeler genelde mezar stellerinde ölünün arkasındaki raflarda ve nadiren bir çocuk/hizmetçi tarafından taşınır şekilde betimlenir ancak ölenler tarafından taşınmazlar [458].

Oldukça yaygın kullanıma sahip olan unguentariumların Anadolu yerleşimleri arasında buluntu yerleri şunlardır:

Laodikeia Nekropolü 2004-2010 yılları arasında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında, beş farklı alanda yürütülen nekropol kazılarında saptanan en önemli buluntu grupları arasında unguentariumlar da yer almaktadır. Mezar hediyeleri arasında MÖ 3. yüzyılın ikinci yarısından, MS 3. yüzyılın başına kadar geniş bir zaman dilimi içinde sıklıkla kullanılan bu biçim, hem ölü gömme gelenekleri, hem de biçimin gelişim evreleri hakkında ayrıntılı bilgiler elde edilmesine yardımcı olmuştur. Laodikeia'da saptanan en erken örnekler, MÖ 3.yüzyılın ikinci yarısına ait olup, bunlar iğ biçimli (fusiform) unguentariumlardan meydana gelmektedir [459]. Nekropol alanında ele geçirilen yoğun miktarda fusi (iğ biçimli) ve bulbous (torba form) biçimli unguentariumlar, genellikle yerel üretim özellikleri göstermekte olup bunların çoğu özensizce yapılmış, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait örneklerdir. Bunun yanında bulbous (torba form) biçimli ve kırmızı astarlı unguentarium, kaliteli ve yerel üretimleri gösteren örneklerdendir. Laodikeia'da başta dini yapılar olmak üzere kazılan tüm Erken Doğu Roma Dönemi yapılarında bu biçim hiçbir yerde olmadığı kadar yoğun olarak ele geçmiştir [460]. Bu kapların bir kısmı tıpa ve tıkaçlarıyla birlikte in situ durumunda bulunmuştur. İçine parfüm,

[458] Özden Ürkmez-Erkan Dündar, *a.g.m.*, s. 57, 58.
[459] Celal Şimşek, *Laodikeia Çalışmaları 1.1..*, s. 63.
[460] Laodikeia'da yapılan kazılarda özellikle Tapınak A yapısında 164 sikke ve mühürle birlikte kontekst olarak ele geçirilen 700'ün üzerindeki tam ve tama yakın unguentariumlar, bu kap grubunun Erken Roma Dönemi'ndeki kullanımına ilişkin önemli bilgiler sağlamaktadır. Bkz. Celal Şimşek, *Laodikeia (Laodicea ad Lycum)…,* s. 492.

zeytinyağı ve bitkisel özlü krem gibi çeşitli sıvıların konduğu unguentariumlar, sıvı taşıma kabı olarak kullanım gördükleri bu işlevini, zaman zaman da mezar armağanı olarak sürdürmüşlerdir. Ancak Erken Doğu Roma Dönemi'nde bu işlevini sürdürse de daha çok dinsel kullanıma yönelik özelliği artmıştır[461]. Bu kapların, Hristiyanlarca kilise arşivi gibi kutsal mekânlarda özellikle saklanmasının da bu konuyla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, Laodikeia'da ele geçen tüme yakın unguentariumların birçoğunun içinde tortulaşmış kalıntılara rastlanmış ve kimyasal analizlerle bu tortuların organik olduğu sonucu elde edilmiştir. İçerisindeki sıvı her ne olursa olsun, kullanımı tedaviye dönük dinsel işlevli olan bu kapların geniş bir coğrafyada bulunmasının en büyük nedeninin inançlara göre, içine konan şifa verici özelliği olan sıvılardan kaynaklanlandığı düşünülmektedir [462].

Kyme'deki Samurlu 877 Nekropolisi'nde ortaya çıkartılan mezarlara ve bu mezarlara ait kontekstlere bakıldığında, nekropolisin en erken MÖ 4. yüzyılın ortasından en geç MS 1. yüzyılın sonlarına kadar kullanım gördüğü düşünülmekedir. Nekropoldeki en erken mezarlardan en geç mezarlara, tüm tiplerin kontekstlerinde belki de olmazsa olmaz mezar hediyeleri olarak en başta unguentariumlar olmak üzere kozmetik kapları yer almaktadır. Bu kaplara özellikle koku ve ölüm ilişkisi açısından yaklaşılmaktadır. Buna göre prothesis sırasında kozmetik kaplarının içindeki parfümeriler ile hazırlanıp süslenen bireyler mezarlarına konulduktan sonra, bu kapların yanlarına bırakıldıkları düşünülmektedir[463]. Mezar nu. 879/88'de [464] , pithos tipi mezar Numara 79/76'da [465] da birçok buluntunun yanı sıra unguentariumlar ele geçmiştir. Kyme nekropolüne genel bir bakış sağlayan mezar

[461] Laodikeia'da Roma İmparatorluk Dönemi'nde tapınak olarak kullanılan ancak Erken Roma Dönemi'nde Laodikeia Kilisesi'nin arşivine dönüştürülen yapıda bu kadar fazla sayıda tespit edilmesi dini kullanımının bir özelliği olarak düşünülmektedir. Bkz. Celal Şimşek, *Laodikeia (Laodicea ad Lycum)…*, s. 493.

[462] Celal Şimşek, *Laodikeia (Laodicea ad Lycum)…*,, s. 481, 492, 493.

[463] Özden Ürkmez, *a.g.m.*, s. 354, 355.

[464] Mezar no. 879/88 basit inhumasyon tipindedir. Özellikle büyük bir demir makas ve bronz strigilisin on dokuz armağan arasında olması, ölen kişinin erkek terzi olabileceğini düşündürtmüştür. Ek olarak, on dokuz armağan arasında dört unguentaria bulunduğu gerçeği, bu mezardaki kokuya bağlı önem düzeyinin, ölü kültü ve öbür dünya inançları açısından bir göstergesi olmalıdır. Bkz. Özden Ürkmez-Erkan Dündar, *a.g.m.*, s.59.

[465] 77/6 numaralı stroter mezar buluntusu azdır. Ölen kişiye verilen tek hediye, baş kısmına yakın bir pyksisdir. Kapak bölümü bir unguentarium formunda olan pyksis, kazının buluntularından biridir. Bu birleşik kozmetik kabının ana bölümünün, yani pyksisin katı bir krem konması için olduğu ve kapak bölümünün, yani unguantariumun sıvı parfüm içerdiği anlaşılmaktadır. Bu kap, ölen kişinin, kokusunun ve güzelliğinin önem düzeyinin bir göstergesidir. Bkz. Gös. Yer.

bağlamlarının büyük çoğunluğunun kozmetik kaplardan oluştuğunu ve unguentariumların listenin en üstünde yer aldığı görülmektedir. Bu, MÖ 4. yüzyıldan MS 2. yüzyıla kadar devam etmiştir. Buna ek olarak, kaplar üzerindeki işçiliğin, diğer bölgelerdeki nekropol ve nekropol indeksleri ile karşılaştırıldığında daha üstün oldukları düşünülmektedir [466].

Aizanoi kentinde ise, Kuzey Nekropolün'de tespit edilen unguentariumlar mezar hediyesi ve sunusu olarak konmuşlardır. Tam unguentariumların yanı sıra mezar içine ve dışında boyun kısmı kırılarak bırakılan örnekler de bulunmaktadır. Özen'in, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi mezarlarında en sık çıkan mezar donatım kaplarının unguentariumlar olduğu önerisini; Aizanoi Kuzey Nekropolün'de tespit edilen cam ve pişmiş toprak unguentariumlar da destekler niteliktedir. Her iki biçim de Aizanoi'da ele geçmiştir (**Levha XI. 1a-b**). MÖ 4.yüzyılın ortalarında, MÖ 1.yüzyılın sonlarına kadar uzun süren kullanımda kalan iğ (fusiform) biçimli unguentariumlar Aizanoi Kuzey Nekropolü'nde 2012 sezonunda 4 adettir. Tamamı Mezar 5 ile bağlantılı ve mezar dışında büyük ihtimalle sunu olarak bırakıldıkları düşünülmektedir [467]. Aizanoi'da sonraki yıllarda gerçekleştirilen çalışmalar sırasında da unguentariumlara rastlanmıştır [468].

Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazıları 2013 kazı sezonu içerisinde Geç Antik Çağ'a (MS 6-7. yüzyıl) tarihlenen tüm ve tüme yakın olan 440 tane unguentarium bulunmuştur. Unguentariumların ebatları yaklaşık olarak 19-21 cm olarak ölçülmüştür. Boyutlarında bir standartlaşma söz konusudur [469]. Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemleri'ne tarihlenen unguentariumların işlevine bakıldığında nekropollerde mezar hediyeleri olarak kullanıldıkları düşünülmektedir. Bu örneklerden farklı olarak Geç Antik Çağ unguentariumlarının

[466] Özden Ürkmez- Erkan Dündar, *a.g.m.,* s. 59, 60, 67.
[467] Hatice Korkmaz-Ufuk Buz, *a.g.e.*, s. 60, 68.
[468] Elif Özer, "Aizanoi Kazısı 2013 Yılı Çalışmaları", *36. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3.Cilt, Ankara, 2015, s. 159-184; Elif Özer, "Aizanoi 2016 Sezonu", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı*3. Cilt, Bursa, 2018, s. 207-227.
[469] Boylarının standart ölçülerde yapılmasıyla birlikte maliyet ucuza getirilerek üretim arttırılmakta ve depolama ile taşınmasının kolaylaştırılması sağlanmaktadır. Boylarındaki standartlaşma, kabın içerisinde muhafaza edilen sıvı/katı maddelerin ölçüsünün de standart olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bkz. Dürdane Kaya, "Küçük Çekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazıları Geç Antik Çağ Unguentariumları", *İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası/Excavations of Küçükçekmece Lake Basin (Bathonea)*, Edit. Şengül Aydıngün, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2013, s. 242.

yapı komplekslerinde görülmesinden dolayı artık bu şişelerin kullanım işlevinin değiştiği düşüncesi söz konusudur. Konut alanlarında ele geçen unguentariumlar kişisel kullanım amaçlı ticaret malları olarak da kullanım görmüştür. Çalışmalarda unguentariumlar etrafı sur/savunma duvarı ile çevrilmiş bir yapı kompleksi içerisinde tespit edilmiştir ve bu durumu kanıtlar nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazıları'nda bulunan unguentariumların Geç Antik Çağ'a tarihlenmesi Hristiyanlığın yaygın olduğu bir döneme denk gelmektedir ve bu çağdan itibaren Hristiyanlık inancıyla birlikte unguentariumların kullanım işlevinin değiştiği anlaşılmaktadır. Daha çok tedavi amaçlı ilaçların şişesi ya da dini amaçlı kutsal suyun taşındığı şişeler olarak kullanım görmüşlerdir [470]. 8. alan 16FG açmasının kuzeyinde yangın tabakasında dikdörtgen bir ahşap kutunun içerisinde olduğu tahmin edilen 386 adet unguentarium istiflenmiş bir şekilde bulunmuştur. Çıkarılan unguentariumlar laboratuvarda incelenmiş ve bir tanesinin içerisinde tortulaşmış kalıntıların var olduğu görülmüştür. Tübitak Mam tarafından yapılan analiz sonucunda bu maddelerin "Methanone" ve " Phenanthrene" maddeleri oldukları ortaya çıkmıştır. Söz konusu bu maddelerin Dr. Ömer Turan tarafından psikoaktif sakinleştirici ile yaraları iyileştirici, iltihapları önleyici, fagositleri aktifleştirici, adet öncesi ve sonrası rahatsızlıkları önleyici, damarları büzücü, mikropları yok edici, immün sistemini kuvvetlendirici etkilerinin bulunması nedeniyle şişelerin ilaç şişeleri olarak kullanıldığı ortaya çıkmıştır [471].

Şişenin içinde bulunan sıvının hava ile temasını kesmek için şişenin omzuna kadar doldurulduğu ve boynun ise organik malzemeyle doldurularak ağzı tıpa ile kapatılmış olduğu düşünülmektedir. Kazılar sırasında ele geçen bir unguentarium tıpasıyla birlikte bulunmuştur. Tek örnek olduğu için İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne

[470] İncelenen monogramlardaki Hristiyanlık motifleri (İsa kazıması) ya da psikopos isimlerinin olması kapların dini-tıbbi amaçlı sıvalar taşıdığının da göstergesidir. Monogramlar da sadece özel kişi ya da piskopos isimleri değil, şişelerin içinde taşınan kutsal suyun, ilacın adı da belirtilmiş olabilmektedir. Bkz. Dürdane Kaya, *a.g.m.*, s. 242.

[471] Bkz. Dürdane Kaya, *a.g.m.*, s. 243.

KÇG13.ENV10 envanter numarasıyla teslim edilmiştir ve tıpa çıkarılmamıştır [472] **(Levha XI.2)**.

Patara'da gerçekleştirilen kazı çalışmalarında bulunan [473] ve mezarlara yerleştirilen unguentaria, günlük kullanım amaçlı pişmiş topraklardan ve benzer şekilde mezarlarda bırakılan benzer işlevlerden farklı olarak işlevsellikten uzak, günlük kullanım için uygun olmayan ve cenaze törenleri için üretilen özel pişmiş topraklar olarak düşünülmektedir. Bazı unguentariumların ağız kenarları kırılmış ve bunların parçalarının in situ olarak mezarlarda bulunmaları nedeniyle, bunların gömme esnasında kasten kırılmış olabileceği ileri sürülmüştür.[474]

Andriake pişmiş toprak buluntularının çoğunluğu olasılıkla Lykia Bölgesi'nin yerel üretimleridir ve bu buluntulardan iğ biçimli, torba biçimli, "Eşen Tipi" unguentarium ve lykionlar, Patara'nın yerel üretimi olduğu düşünülen örneklerle hem biçim hem de hamur özellikleri bakımından benzerlik göstermektedir. Andriake'den ele geçen unguentariumların buluntu yerleri kullanımına ilişkin veriler sunmaz ve kil analizi söz konusu değildir. Hepsinin ortak özelliği astarlarının özensizliğidir ve Geç Antik Dönem mühürlü-mühürsüz örneklerinin, diğer kentlerden ele geçen örneklerle aynı işlevde olup dinsel içerikli olarak aromatik, iyileştirici özelliği olduğuna inanılan kutsanmış yağ taşıdığı görüşü bulunmaktadır.

Andriake'den 2009-2010 seneleri arasındaki kazılardan 19 unguentarium bulunmuştur. Bunlardan 4 tanesi iğ biçimli[475], 2 tanesi torba biçimli[476], 2 tanesi küresel biçimli[477], 11 tanesi Geç Antik Çağ'a [478] ait olup, bunlardan sekiz tanesinde mühür yer almaktadır. Andriake'den ele geçen U18 olarak adlandırılan unguentariumun ağız kısmında kil tıpa bulunması, daha önceden de Perge, Myra ve Laodikeia'danda ele geçen örnekle ile birlikte, kapların kullanımını anlamak açısından önem arzetmektedir **(Levha XI. 3)**. Bu kil tıpaların kabın içerisine konulan

[472] Dürdane Kaya, *a.g.m.*, s. 243.
[473] Fahri Işık, "Patara 1990 Etkinlikleri", *13. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1992, s. 235-258.; Fahri Işık, "Patara 1995", *18. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1997, s. 191-217.; Fahri Işık, "Patara 1997*", 20. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1999, s. 159-178.
[474] Özden Ürkmez-Erkan Dündar, *a.g.m.*, s. 68.
[475] Andriake iğ biçimli unguentariumları için bknz: Banu Özdilek, *a.g.m.*, s. 225-227.
[476] Andriake torba biçimli unguentariumları için bknz: Banu Özdilek, *a.g.m.*,s. 227, 228.
[477] Andriake küresel biçimli unguentariumları için bknz: Banu Özdilek, *a.g.m.*, s.228-230.
[478] Andriake Deç Antik Dönem unguentariumları için bknz: Banu Özdilek, *a.g.m.*, s. 230-233.

sıvının sızmasını önlemek için bir kumaşla birlikte kullanıldığı düşünülmektedir. Ayrıca Laodikeia'da ahşap tıkaçlar da bulunmuştur.

Anadolu, özellikle Akdeniz Bölgesi'nde birçok kentin yerel Geç Antik Çağ unguentarium üretimleri olduğuna dair bilgiler son yıllarda artan kazılarla elde edilmektedir. Lykia Bölgesi'nde de Hristiyanlarca ayrı bir öneme sahip kutsal yerler ve hac merkezleri olan kentlerin yerel üretimi olduğu öne sürülmketdir. Batı Anadolu'da birçok kentte Ephessos, Hierapolis, Tlos, Ksanthos, Limyra, Myra, Patara, Kibyra, Perge gibi kentlerden Geç Antik Çağ unguentariumları ele geçmiş olup, bunların MS 5-7. yüzyıllar arasına tarihlendikleri düşünülmektedir.

Lykia Bölgesi'nin zengin florasından elde edilen aromatik kozmetik ve dinsel amaçlı kullanılan yağlar, ilaç ve merhemler bölge için önemli ihraç ürünlerini oluşturmaktadır. Myra ve Andriake için, Erken Bizans Dönemi'nde Aziz Nikolaos ile ilişkili olan mür yağ kültü ve unguentariumlarının varlığı, ticaret açısından önem teşkil etmektedir [479].

Tralleis'de ise Arsenal yapısının önündeki dolgudan ve tünellerden silindirik gövdesi şişkince, hepsinin boyundan üst kısımları noksan, iyi fırınlanmış, bazılarının dibinde mühür baskısı olan şişelerden çok sayıda bulunmuştur. Bu şişelerden dört adedi katalog olarak hazırlanmıştır **(Levha XI. 4)**. Bu 4 adet unguenteriumun biçim, astar boya, boyunlarından kırık oluşları ve boyutlarının İstanbul Saraçhane kazılarında bulunanlarla aynı oldukları görülmüşür [480]. Fıratlı-Hayes, Saraçhane kazılarından elli adet unguenterium bulduklarını, söz konusu kapların Geç Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait kaplar olduğunu ve MS 380-400 yıllarında yapıldıklarını bildirmişlerdir [481]. Bu kaplar arkeoloji literatüründe tanımlanan klâsik unguenterium biçimlerine hiç benzememekle birlikte Saraçhane buluntusu şişeler, J. W. Hayes tarafından unguenteria olarak adlandırılarak, bazı dinsel amaçlar için, kutsal su, zeytinyağı, vb. gereksinimlerde kullanılmış olabilecekleri ileri sürülmüştür. Ancak, hem Tralleis buluntusu uguenteriumların, hem de, Saraçhane buluntusu

[479] Banu Özdilek, *a.g.m.*, s. 221, 225, 235, 242, 243.
[480] Bu 4 adet unguentarium, Fig. 11'deki 289, 648, 1044 ve 1195 nu.lı unguenteriumlardır. Bkz. Rafet Dinç, "Tralleis (1996–2002) Kazı Buluntuları Işığında Mesogis Şarapçılığı ve Sağlık", Bilal Söğüt, *Stratonikeia'dan Lagina'ya From Stratonikeia to Lagina Ahmet Adil Tırpan Armağanı Festschrift in Honour of Ahmet Adil Tırpan,* 2012, s. 179.
[481] Rafet Dinç, *a.g.m.*, bkz. s. 179, Dipnot 14: Harrison vd. 1968, 212, 214, Fig.19, RP34, 36, 48.

unguenterimlarının hepsinin boyunlarından itibaren ağızları kırık ve noksan olarak bulunmuştur. Bu kapların boyunlarından itibaren ağızlarının kırık olmasının ise tesadüf olmadığı ve bu kırma işleminin, şişelerin içinde korunan sıvının nitelikleriyle doğrudan ilgili olduğu düşünülmektedir [482].

Bunun yanı sıra, Ksanthos[483] ve Tümtüm Tepe [484], Perge [485], Parion [486], Erythrai [487], Phokaia'da [488], Kelenderis [489], Ainos [490], Tarsus-Donuktaş [491], Lagina Hekate [492], Stratonikeia [493], Knidos [494], Elaiussa Sebaste [495], Antandros [496], Nif

[482] Rafet Dinç, *a.g.m.*, s. 179.

[483] Christian Le Roy, "Activites de la Mission Archeologique Française de Xanthos-Letoon en 1991 et 1992", *15. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1995, s. 303-323.

[484] Sema Atik Korkmaz, "Letoon 2016", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, Bursa, 2018, s. 405-419.

[485] Sedef Çokay Kepçe, *Perge Batı Nekropolis Mezar Buluntuları 1997-2007 Yılları Arasında 169 Numaralı Parselde Yürütülen Çalışmalar*, Ege Yayınları, İstanbul, 2017, s. 116, 119, 195.

[486] Cevat Başaran-Vedat Keleş-Hasan Kasapoğlu-Hasan Ertuğ Ergürer, *Parion 2010 Kazı ve Restorasyon Çalışmaları*, s.19-38.; Cevat Başaran-Vedat Keleş- Şengül Dilek Ful-Hasan Kasapoğlu-Hasan Ertuğ Ergürer, *Parion 2012 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları*, s. 398-414.; Cevat Başaran, *Antik Troas'ın Parlayan Kenti Parion*, Ege Yayınları, İstanbul, 2013, s. 138, 140, 152, 153,155, 156.; Vedat Keleş-Hasan Ertuğ Ergürer-Hasan Kasapoğlu-Ersin Çelikbaş-Alper Yılmaz-Büşra Elif Kasapoğlu-Kasım Oyarçin-Michael Deniz Yılmaz-İsmail Akkaş, "Parion 2015 Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *38. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2017, s. 23-46.;Vedat Keleş-Hasan Ertuğ Ergürer-Hasan Kasapoğlu-Ersin Çelikbaş-Alper Yılmaz-Büşra Elif Kasapoğlu-Kasım Oyarçin-Michael Deniz Yılmaz-İsmail Akkaş, *Parion 2016 Kazı ve Restorasyon Çalışmaları*, s. 185, 186.

[487] Ömer Özyiğit, *1988 Yılı…,* s. 125-150.

[488] Ömer Özyiğit, "1989 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları", *12. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 1991, s. 127-153.; Ömer Özyiğit, "1994 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları", *17. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1996, s. 1-26.

[489] Levent Zoroğlu, "Kelenderis 1989 Yılı Kazısı", *12. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1990, s. 301-323.; Levent Zoroğlu, "Kelenderis 1995 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *18. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1997, s. 383-401.

[490] Afif Erzen-Sait Başaran, "Ainos (Enez) Kazıları, 1987 Yılı Çalışmaları", *10. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, 23 - 27 Mayıs 1988, Ankara, s. 89-107.; Afif Erzen-Sait Başaran, "1988 Yılı Enez Kazısı, Çalışmaları", *11. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1990, s. 107-123.; Afif Erzen, "1992 Yılı Enez Kazısı", *15. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1995, s. 455-473.; Sait Başaran, "Ainos (Enez) 1995 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *18. Kazı Sonuçları Toplantısı* II.Cilt, Ankara, 1997, s. 489-515.; Sait Başaran, "Ainos (Enez) 1996 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *19. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1998, s. 593-624.; Sait Başaran-Banu Çakan-Stefan Karwiese-Ramazan Yılmaz-Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2009 Yılı…,* s.145-168.; Sait Başaran- Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2011 Yılı…*, s. 375-390.; Sait Başaran- Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2013*, s. 207-231.; Sait Başaran- Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2014 Çalışmaları…*, s. 441-462.

[491] Nezahat Baydur, "Tarsus-Donuktaş Kazısı 1990", *13. Kazı Sonuçları Toplantısı* II.Cilt, Ankara, 1992, s. 309-322.; Nezahat Baydur, "Tarsus-Donuktaş Kazısı 1992", *15. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1995, s. 225-241.

[492] Ahmet Tırpan, "Lagina Hekate Temenosu 1995", *18. Kazı Sonuçları Toplantısı* II Cilt, Ankara, 1997, s .309-336.; Ahmet Tırpan, "Lagina Hekate Propylonu 1996", *19. Kazı Sonuçları Toplantısı* II.Cilt, s. 173-194, Ankara, 1998, s. 177.; Ahmet Tırpan-Bilal Söğüt, "Lagina Hekate Temenosu 1997", *22. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2001, s. 299-310.

(Olympos) Dağı kazılarında [497], Allianoi [498], Amasya Eski Şamlar Mezarlığında[499] , Silifke- Pazarkaşı[500], Metropolis [501], Klaros [502], Ören (Adramytteion) [503], Myndos'da [504], Labraunda [505], Kyzikos[506] **(Levha XI. 5)**, Zeytinliada [507], Nysa [508], Lagina ve

[493] Yusuf Boysal-Musa Kadıoğlu, "1997 Yılı Stratonikeia Nekropol Çalışmaları", *20. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt, Ankara, 1999, s. 215-228.; Rahşan Tamsü Polat, "Stratonikeia Akdağ Nekropolü Cam Buluntuları Üzerine Bir Değerlendirme", Edit. Çiğdem Gençler Güray, *Kaunos/Kbid Toplantıları 2Anadolu Antik Cam Araştırmaları Sempozyumu 17-20 Haziran 2010*, s. 25-40, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2013, s. 29.; Bilal Söğüt, "Stratonikeia 2016 Yılı Çalışmaları", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Bursa, 2018, s. 53-68.

[494] Ramazan Özgan-Christine Özgan-Mustafa Şahin-Christaf Berns, "1998 Knidos Kazıları", 21. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, Ankara, 2000, s. 115-132.; Ramazan Özgan, "2002 Yılı Knidos Kazıları", *25. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt, Ankara, 2004, s. 205-216.

[495] Eugenia Equini Schneider, *Excavations and Research at Elaiussa Sebaste: The 2000*…, s. 223-237.; Eugenia Equini Schneider, "Excavation and Research at Elaiussa Sebaste: The 2003 Campaign", *26. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2005, s. 181-192.

[496] Gürcan Polat-Yasemin Polat, *Antandros 2003-2004 Yılı*…, s. 89-105.; Gürcan Polat-Yasemin Polat- Kahraman Yağız-Rabia Aktaş-Evren Acar, "Antandros 2009 Yılı Kazıları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2011, s. 98-122.; Gürcan Polat-Yasemin Polat- Kahraman Yağız-Rabia Aktaş-Çıldır-Deniz Ziya Arkan-Aslı Saka-Aytekin Üney-Ertuğrul Kıraç-Ecem Baysu-Melis Çobanoğulları-Ömer Develi, "Antandros 2014 Yılı Kazıları", *37. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2016, s. 345-362.; Gürcan Polat-Yasemin Polat- Kahraman Yağız-Rabia Aktaş- Aslı Saka-Evren Açar- Ecem Baysu-Ertuğrul Kıraç, *a.g.m.*, s. 477-501.

[497] Elif Tül Tulunay, Nif (Olympos) Dağı Kazı ve Araştırma Projesi: 2006…,s. 73-78.; Elif Tül Tulunay, "Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2009 Yılı Kazısı ", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, Ankara, 2011. s. 405-423. ; Elif Tül Tulunay, "Nif (Olympos) Dağı Kazı ve Araştırma Projesi: 2010 Yılı Kazısı", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3.Cilt, Ankara, 2012, s. 147-171.

[498] Ahmet Yaraş-Daniş Baykan-Ergün Karaca, "2006 Yılı Allianoi Kazısı", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2008, s. 71-84.

[499] Metin Özbek, "Amasya Eski Şamlar Mezarlığı 1993 Yılı Kazı Çalışmaları", *16. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, s. 95-105.

[500] Emel Erten, Silifke Pazarkaşı Kaya Mezarı Cam Buluntuları", Edit. Çiğdem Gençler Güray, *Kaunos/Kbid Toplantıları 2Anadolu Antik Cam Araştırmaları Sempozyumu 17-20 Haziran 2010*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2013, s. 41-51.

[501] Recep Meriç-Ali K. Öz-Aygün Ekin Meriç-Gözde Uluşans, "Metropolis 2002 Yılı Kazı Raporu", *25. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2004, s. 293-302.

[502] Nuran Şahin-Cumhur Tanrıver-Işık Şahin-Akın Ersoy-Duygu Sevil Akar-Yusuf Sezgin-Sevgiser Akat-Burak Yolaçan-Aylin Koçak Yaldır-Elçin Doğan-Özden Ürkmez-Bensen Ünlüoğlu, "Klaros, 2003", *26. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1.Cilt, Ankara, 2005, s. 291-304.

[503] Tülin Çoruhlu, "Ören (Adramytteion Antik Kenti) 2005 Yılı Kazı Çalışması", *28. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2007, s. 479-500.

[504] Mustafa Şahin-Derya Şahin-Erdoğan Aslan-Serkan Gündüz, "2005 Yılı Myndos Kazısı", *28. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2007, s. 559-572.

[505] Lars Karlsson, "Labraunda 2007", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2009, s. 107-118.

[506] Nurettin Koçhan-Korkmaz Meral-Fevziye Güneş, "Kyzikos 2007 Yılı Kazıları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, Ankara, 2009, s. 163, 176.

[507] Nurettin Öztürk-H. Asena Kızılarslanoğlu, "Zeytinliada 2007 Yılı Kazı Çalışmaları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2009, s. 1-12.

[508] Vedat İdil-Musa Kadıoğlu, "2007 Yılı Nysa Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2009, s. 499-520.

Börükçü [509], Metropolis [510], Filyos-Tios [511], Mersin Silifke Olba [512], Tyana/Kemerhisar'da[513], Pergamon [514], Sinop Balatlar Kilisesi [515], Thyateira Antik Kenti ve Hastane Höyüğü [516], Kırşehir Kale Höyük [517], Ordu/Cıngırt Kayası [518], Teos [519], Tripolis ad Maeandrum[520], Phrygia Hierapolis (Pamukkale) [521], Tepebağ Höyük [522], Kuriki Höyük [523], Salihli (Manisa) Kordon Köyü Tümülüsü[524], Nagidos [525], Elbistan Karahöyük[526], Tatarlı Höyük [527], Germanicia [528], Amorium [529], Soli

[509] Ahmet A. Tırpan-Zeliha Gider, "Lagina ve Börükçü 2009 Yılı Çalışmaları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2011, s. 374-395.

[510] Serdar Aybek-Ali Kazım Öz-Aygün Ekin Meriç, "Metropolis 2009 Kazı Çalışmaları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2011, s. 166-181.

[511] Sümer Atasoy-Şahin Yıldırım, "Filyos-Tios 2009 Yılı Kazısı", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı* 4. Cilt, Ankara, 2011, s. 1-16.

[512] Emel Erten-Murat Özyıldırım-Tuna Akçay, "Mersin Silifke Olba 2010 Kazısı", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2012, s. 545-564.

[513] Guido Rosada-Maria Teresa Lachin, "Excavations at Tyana/Kemerhisar, 2010 Archbishop Patrikios's Church", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2012, s.77-96.

[514] Felix Pirson , "Pergamon-2011 Sezonu Çalışmaları Raporu", *34. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Çorum, 2013, s. 403-420.

[515] Gülgün Köroğlu, "Sinop Balatlar Kilisesi 2011 Yılı Kazı Çalışmaları", *34. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3.Cilt, Çorum, 2013, s. 313-324.

[516] Engin Akdeniz, "2012 Yılında Thyateira Antik Kenti ve Hastane Höyüğü'nde Gerçekleştirilen Arkeolojik Çalışmalar", *35. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Muğla, 2014, s 124-140.

[517] Işık Adak Adıbelli, "2012 Kırşehir Kale Höyük Kazısı", *35. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Muğla, 2014, s. 296-310.

[518] Ayşe F. Erol, "Ordu/Cıngırt Kayası Kazısı 2013", *36. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1.Cilt, Ankara, 2015, s. 383-400.; Ayşe F. Erol, "Fatsa İlçesi Cıngırt Kayası Kazısı 2014", *37. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2016, s. 559-572.

[519] Musa Kadıoğlu, "2012-2013 Teos Kazı Çalışmaları (3-4. Sezon)", *36. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2015, s. 437-471. ; Musa Kadıoğlu-Canan Özbil-Michael Kerschner-Hazal Ergin-Selin Gülgönül-Görkem Yenice-Yusuf Polat-Rahşan Tamsü Polat-Emrah Köşgeroğlu-Mustafa Adak, "2014 Yılı Teos Kazı Çalışmaları (5. Sezon)", *37. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2016, s. 451-478.

[520] Bahadır Duman-H. Hüseyin Baysal, "Tripolis ad Maeandrum 2014 Yılı Kazı, Onarım ve Koruma Çalışmaları", *37. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1.Cilt, Ankara, 2016, s. 563-585.

[521] Francesco D'andria, "Phrygia Hierapolis'i (Pamukkale) 2014 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *37. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt, Ankara, 2016, s. 157-174.

[522] Fatma Şahin, "Tepebağ Höyük 2014-2015 Yılı Kazı Çalışmaları", *37. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2016, s. 191-208.

[523] Elif Genç, "2014 Yılı Kuriki Höyük Kazısı", *37. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2016, s. 165-182.

[524] Baran Aydın, "The Hellenistic Pottery and Small Finds of Kordon Tumulus at Kordon Köyü/Salihli (Manisa) 2001", *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien* 76, 2008, s. 13.

[525] Hatice Körsulu,"Nagidos Unguentariumları", *TÜBA-AR* 14, 2011, s. 69-86.

[526] Bora Uysal-Ali Çifçi, "Elbistan Karahöyük Kazısı 2015", *38. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2017, s. 35-46.

[527] K. Serdar Girginer-Özlem Oyman Girginer-M. Furkan Tufan-Ayça Gerçek-Hakan Gerçek, "2016 Yılı Tatarlı Höyük Kazısı", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Bursa, 2018, s. 229-241.

[528] Oktay Dumankaya, "Germanicia 2016 Yılı Kazısı", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Bursa, 2018, s. 515-524.

Pompeiopolis'de [530] , Amisos (Samsun) [531] gibi yerleşimlerde gerçekleşen çalışmalarda çok sayıda cam ve pişmiş toprak unguentarium ele geçmiştir.

Ayrıca yerleşimlerin yanı sıra; Erzurum Müzesi [532], Muğla Müzesi[533] , Çorum Müzesi koleksiyonu [534] , Bergama Müzesi [535] gibi birçok müzede unguentarium buluntuları yer almaktadır.

3.1.7. Pyksis

Genellikle kadınlar tarafından kullanıldığı bilinen kapaklı kaplardır. İçine çeşitli makyaj malzemeleri ile takıların konulduğu düşünülmektedir. Zayıf bir olasılık olarak, parfüm için kullanıldığı da öne sürülmektedir [536] **(Levha XII. 1)**. Daha az sıklıkta, tütsü veya tıbbi merhem için kap olarak da kullanılmışlardır[537]. Buluntuların çoğu, pişmiş topraktan yapılmıştır. Bu pişmiş toprak pyksisler üzerindeki betimler, ya bir tuvalet sahnesi ya da bir düğün alayı sahnesinden oluşmaktadır. Genellikle sert keresteli ağaçtan, daha az olarak da fildişinden, su mermerinden veya değerli metallerden yapılmış olanlar ele geçmiştir[538]. Kapaklı kutular, *pyksisler*, çeşitli şekillerde görülmektedir[539]. İç kısmı tek hazneden oluşan örneklerin yanı sıra farklı malzemelerin konulabilmesi için üç ya da dört bölüme ayrılmış örnekler de söz konusudur.[540]

Yaklaşık MÖ 760-700'den itibaren görülmeye başlamışlardır. Varlıkları bazı değişikliklerle bütün Korinthos Dönemi'nde devam etmiştir. Özellikle yaklaşık MÖ 720-700'de moda olarak yaygınlaşmışlardır. Söz konusu kapların çanak bölümleri

---

[529] Zeliha Demirel Gökalp-A. Ceren Erel-Hasan Yılmazyaşar, "2016 Yılı Amorium Kazısı", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Bursa, 2018, s. 557-560.
[530] Melih Arslan, *a.g.m.*, s. 42, 43.
[531] Burcu D Erciyes, *a.g.e.*, s. 72.
[532] Nurettin Öztürk-Birol Can, *Erzurum Müzesi Cam Eserleri*, s.113-122.
[533] Aynur Civelek, "Muğla Müzesi'nde Bulunan Pişmiş Toprak ve Cam Unguentraiumlar", *24. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt, Ankara, 2007.
[534] Zeynep Çizmeli Öğün-Ayça Özcan, *a.g.e.*, s. 53-63.
[535] Cenker Atila- Binnur Gürler, *a.g.e.*,, s. 47.
[536] Sedef Çokay Kepçe-İnci Delemen, *a.g.e.*, s. 24.
[537] Uzantı 24:(Çevrimçi) https://risdmuseum.org/art-design/collection/lidded-cylindrical-box-pyxis-341374?return=%2Fart-design%2Fcollection%3Fsearch_api_fulltext%3Dlidded%2520cylindrical%2520box%2520pyxis , (24.03.2018).
[538] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.*, s.142,143.
[539] John Boardman, *Athenian Black Figure…* s.191.
[540] Feyzullah Şahin, *a.g.e.*, s. 23.

silindirik bir biçime sahiptir. Kapak oldukça düzdür ve kapak tutamağı düğme biçimlidir. Bunun yanı sıra tutamakların girintili, çıkıntılı bir topuz gibi biçimlendirilmiş olanları da bulunmaktadır [541].

En yaygın olan (Tip A) Korinthos'dan alınmıştır. İç bükey kenarları vardır ve MÖ 6. yüzyıldan 5. yüzyıla kadar her yerde üretilmişlerdir. Nikosthenes, bu kaplara dışa doğru genişleyen çeper ve kubbeli bir kapak ile yeni bir çeşitlilik getirmiştir. MÖ 5. yüzyılda yassı versiyonlar bulunmaktadır [542]. Bu özellikle, yaklaşık MÖ 5. yüzyılda ortaya çıkan Attika pyksislerin C tipine aittir. Yaklaşık MÖ 5.yüzyılın son çeyreğinden 4. yüzyılın ilk yarısına kadar geniş bir şekilde yayılmıştır ve MÖ 4. yüzyılın ortasında terk edilmiştir. Bu pyksislerin bir özelliği, süslemenin sadece kapakta görülmesidir. Tasvir edilen sahneler çoğunlukla kadınların gündelik yaşamı veya düğün şenlikleri ile ilgilidir. Özellikle yaklaşık MÖ 5. yüzyılın ortalarından itibaren düğün sahneleri önemli ölçüde artmaktadır [543]. Kırmızı figürde, pyksisler düzenli olarak kadın aktivitesi sahneleriyle süslenir ve şekil kadınsı bağlamlarda gösterilmiştir. Bu tür kaplara çağdaş referanslar *kylichnis* kelimesini kullanır ve pyksis terimi esas olarak dördüncü yüzyıldan sonra bulunur [544].

Bir kadının parfüm ya da kozmetik kullanmak için zengin olması gerekmemekteydi. Bazı ucuz pyksisler ahşaptan yapılmıştır, merhemleri koymak için kullanılan üfleme camlar ucuzdur ve kozmetikler ve kokular için kullanılan maddelerin çoğu (veya bunların yerine) yaygındır [545]. Pyksisler, defin bağlamında yaygın olarak bulunur, bu da değerli nesneleri yaşamda ve ölümde saklamak için kullanıldığını göstmektedir. Zenginlik ve sosyal statüyü iletmek için tasarlanmış özenle çizilmiş resimlerle süslenmişlerdir [546].

Ölü hediyesi olarak mezarlarda sıkça karşılaşılan bu kaplara Anadolu yerleşimlerinde de rastlanmaktadır. Bu yerleşim yerleri ve buluntu alanları şu şekildedir:

---

[541] Meral Akurgal, *a.g.e*., 1997, s.55.
[542] John Boardman, *Athenian Black Figure…* s.191.
[543] Nichoras CHR. Stampolidis-Liana Parlama, *a.g.e.*, s. 217.
[544] Uzantı 25: (Çevrimiçi) http://www.beazley.ox.ac.uk/tools/pottery/shapes/pyxis.htm (07.04.2018).
[545] Kelly Olson, *a.g.m.*, s. 291.
[546] Uzantı 24.

Samurlu 877 Nekropolisi'ndeki mezarlar pyksislerin bulunduğu yerler arasındadır. En erken kiremit mezar, M.6'dır. Kötü korunagelmiş iskeletin baş kısmının sol yanından kapağı unguentarium şeklinde olan bir pyksis ortaya çıkarılmıştır [547]. Bu birleşik kozmetik kabın ana bölümünün, yani pyksisin katı bir krem konması amacıyla yapıldığı ve kapak bölümünün, yani unguantariumun ise sıvı parfüm içerdiği anlaşılmaktadır. Bu kabın, ölen kişinin, kokusunun ve güzelliğinin önem düzeyinin bir işaret olduğu düşünülmektedir[548]. Biçim olarak özel bir üretim olduğu anlaşılan kabın kapak kısmını oluşturan unguentariumun diğer merkezlerden gelen benzer örnekleri, MÖ 4. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmektedir **(Levha XII. 2)**.

Nekropoldeki 36 Numara stroter mezar, diğer nekropollerdeki benzerleri gibi hem nitelik hem de nicelik olarak genellikle az sayıda ve düşük işçilik kalitesinde kontekstlere sahipken, M.31'te pyksis buluntusunun yanı sıra zengin sayılabilecek bir kontekst ele geçmiştir [549]. İskeletin antropolojik incelemesi yapılmamıştır ancak kontekst içindeki bronz ayna, M.31 mezar sahibinin bir kadın olduğunu göstermektedir. Ayrıca lahit mezarlardan M.66 olarak adlandırılan ve kuzey-güney doğrultuda uzanan mezar sayıca çok olan bir kontekst barındırmaktadır [550]. Kontekst içindeki kurşun pyksis ve bronz ayna parçaları da mezar sahibinin bir kadın olduğuna işaret etmektedir[551].

Ephessos Artemision'unda ele geçen pyksis örnekleri ise; Peripteros'un cellasının içinde (batı yarısı) bulunan, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde sergilenen[552]

[547] Özden Ürkmez, *a.g.m.*, s. 339.
[548] Özden Ürkmez-Erkan Dündar, *a.g.m.*, s. 59.
[549] Mezar konteksti üç unguentarium, bir lagynos, bir pyksis, bir bronz sikke ve bir bronz aynadan içermektedir. Bir unguentarium haricinde, kontekstin tüm elamanları bireyin alt bacak ve ayak bilekleri çevresinde toplu halde bulunmuştur. Bir unguentarium ise bireyin sağ omuz ucuna, sağ kola paralel bir biçimde yerleştirilmiştir. Mezar kontekstinde ele geçen unguentariumların diğer merkezlerden gelen benzer örnekleri MÖ 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlidir. Bkz. Özden Ürkmez, *a.g.m.*, s. 340.
[550] Mezar içi buluntuların çoğu oldukça kötü korunmuş olmakla beraber kontekstte 20 adet mezar hediyesi yer almaktadır. Özellikle bunlar arasındaki altın küpe ve yüzüklerin sanat eseri değerindeki işçilikleri, mezarın zengin bir kadına ait olduğuna dair şüpheleri yok etmiştir. Mezar kontekstinde bir kandil ve bir cam alabastron ile birlikte yedi unguentarium bulunmuştur. Diğer hediyeler ise kemik ve benzeri takılara ait parçalardan oluşmaktadır. Bkz. Özden Ürkmez, *a.g.m.*, s. 350.
[551] Gös. yer.
[552] Env. No. 2848.

MÖ 7-6. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen fildişi pyksis[553] , kapaklı, derin olmayan yuvarlak bir kutu şeklindedir **(Levha XII. 3)**. Diğer örnek ise Hekatompedos ile Kroisos tapınağı arasında bulunan ve MÖ 7.yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen fildişi pyksis kapağıdır [554].

Kordon Köyü/Salihli (Manisa)-Kordon Tümülüsü'nde Hellenistik ahşap nesneler Batı Anadolu'da nadiren bulunabildiğinden, Kordon pyksisleri için Karadeniz Bölgesi'nden bazı örnekler hariç, hiçbir karşılaştırmaya yer verilememiştir. Aşağı doğru genişleyen gövdeleri, konik kapakları ve oranları ile bu pyksisler aynı döneme ait pişmiş topraklarla bazı benzerliklere sahiptir[555] **(Levha XII. 4 a-b-c)**.

Laodikeia'daki kazılarda ise **(Levha XII. 5)** pişmiş toprak pksislerin yanı sıra metal buluntulara da rastlanmıştır[556]. Bununla birlikte, Patara[557] **(Levha XII.6)**, Ainos [558], Heraion Teikhos/Karaevlialtı [559], Antandros [560], Magnesia ad Maeandrum [561], Klazomenai'de [562], Parion [563], Pergamon [564] , Sardies [565] ve Dumanlı (Manisa?,

[553] Kat. No: 129 tüm bilgileri için bkz. Ulrike Muss, *a.g.e.*, s. 239.
[554] Selçuk, Efes Müzesi, Env. No. 15/59/80 (Fund-Nr. Art. 80/K 446) olarak numaralandırılmıştır. Kat. No: 130 tüm bilgileri için bkz. Ulrike Muss, *a.g.e.*, s. 240.
[555] Baran Aydın, *a.g.m.*, s. 11.
[556] Celal Şimşek, *Laodikeia Çalışmaları 1.1..,* s. 148, 163.
[557] Fahri Işık, *Patara 1997*…, s. 159-178.; Feyzullah Şahin, *Patara V.2…*, s. 23, 24.
[558] Arif Erzen- Sait Başaran, *Ainos (Enez) Kazısı, 1989 Yılı*…, s. 155-170.; Sait Başaran-Banu Çakan-Stefan Karwiese-Ramazan Yılmaz-Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) Kazısı, 2009 Yılı* …, s. 145-168.; Sait Başaran-Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2011 Yılı* …, s. 375-390.; Sait Başaran-Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2013* …, s. 207-231.; Sait Başaran-Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2014* …, s. 441-462.
[559] Neşe Atik-Mehmet Akif Işın, *Tekirdağ/Karaevlialtı'da 2000, 2002 ve 2004 Yılları* …, s.47-59.
[560] Gürcan Polat-Yasemin Polat-Kahraman Yağız-Rabia Aktaş-Evren Acar, *Antandros 2009 Yılı Kazıları*…, s. 98-122.
[561] Orhan Bingöl-Görkem-Kökdemir Muharrem Oral, "Magnesia ad Maeandrum 2008-2009", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı* 4. Cilt, Ankara, 2011, s. 25-41.
[562] Kozan Uzun, *a.g.e.*, s. 220-230.
[563] Cevat Başaran-Ali Yalçın Tavukçu, *Parion Kazısı, 2005*…, s. 609-629.
[564] Mezar 22 zengin buluntular sağlamıştır. Ölen bireyin kadın olduğunu gösteren iki adet bronz ayna ve bir kemik kaşık, gömütün göğüs kısmına yerleştirilmiştir. Bireyin kalça kemiği etrafında ise bir cam boncuk (ağırşak?), kozmetik aletleri ve kumaş parçalarının korunduğu (kese ya da bant) saç iğneleri yer almaktadır. Kalça kemiğinin altında ise dört cam kap ve bir balsamarium kümelenmiş olarak bulunmuştur. Mezar çukurunun doğu kenarına iki adet işlemesiz kemik pyksis bırakılmıştır. Pyksislerin kuzeydoğu sonunda bulunan basit bir kandil MS 1. yüzyılın 2. yarısına ait olup, gömü için terminus post quem oluşturmaktadır. Bkz. Felix Pırson, *Pergamon-2011 Sezonu Çalışmaları…*, s. 407.
[565] Crawford H. Greenewalt, *Sardies: Archaeological Research and Conservation Projects in 2004, 27. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2006, s. 175-187.

Çanakkale? Civarı)'da bulunmuş ve Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen bir pyksis [566] Anadolu içinde yer alan pyksis buluntularını oluşturmaktadır.

3.1.8. Kozmetik Tabak Kâse ve Tablaları

Kozmetik palet adı verilen nesneler, normalde 20 cm uzunluğunu aşmayan, 1 cm'den 3 cm kadar değişen kalınlıklarda ya da büyük bir kabın bir plaka veya modifiye edilmiş bir kare parçacığıdır. Yüzeyinde genellikle toz haline getirilmiş renkli topraklar veya mineraller, reçineler, baharatlar, yağlar ve organik bileşenler karıştırılmıştır [567] **(Levha XIII.1)**. En eski kozmetik paletler MÖ 5000'e tarihlendirilmiştir ve dikdörtgen şeklindedir[568].

Doğru tanımlamaları, 1989'da "merhem paletleri" olarak adlandırılan Matthäus'dur: *"Bu, cerrahi bir araç olmamasına rağmen, farmasötik prosedürlerle ilişkilidir ve sıklıkla arkeolojik kayıtlarda bulunur. Paletler taştandır ve genellikle bir tarafta yüzeyde sürtünme izleri bulunur. Ayrıca makyaj ve boya yapımında da kullanılıyordu "*[569]. Paletler taştan imal edilmiş ve bir tarafında kullanılacak olan ilaçların ezilmesinden dolayı genellikle bu kısımlar aşınmıştır [570]. Bu taşlardan az sayıda olanlarının kendi yöresine ait taştan yapıldığı düşünülmektedir. Örneğin, Naksos Adası'nın taşları oldukça önemlidir. Milne'ye göre bu taşlar, İtalya'da imal edilip pazarlanmakta, sahipleri tarafından seyahatlerde taşınmakta ya da eyaletlere götürülmektedirler [571].

Çoğu zaman parçalanmış paletlerin ara sıra görülen örnekleri, çeşitli Akdeniz, Geç Neolitik bağlamlardan gelir, ancak en özenli ve sanatsal özelliğe sahip paletlerin sayısal istatistiği Neolitik Mısır'a aittir. Bunlar, ilk Firavun hanedanlarının ortaya çıkmasıyla sembolik bir güç ve kişisel prestij değeri kabul edilen karakteristik cenaze

---

[566] *Çağlar Boyu Anadolu'da Kadın Anadolu Kadınının Anadolu'da 9000 Yılı*, *a.g.e.*, s. 188.
[567] Maria Rosaria Belgiorno, *"Cosmetics" Archaeometry and Aphrodite …*, s. 74.
[568] Uzantı 26: (Çevrimiçi) http://www.bbc.co.uk/ahistoryoftheworld/objects/s-OMbtkESJ6aV6_k6o86oA, (19.04.2018).
[569] Maria Rosaria Belgiorno, *"Cosmetics" Archaeometry and Aphrodite …,* s. 77,78.
[570] Uzantı 27: Patty Baker, Archaeological Remains as a Source of Evidence for Roman Medicine,(Çevrimiçi)https://www.ucl.ac.uk/~ucgajpd/medicina%20antiqua/sa_ArchaeologicalRemains.pdf, (23.04.2019).
[571] İlter Uzel, *Anadolu'da Bulunan Antik Tıp Aletleri,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s. 142.

eşyalarıdır[572]. Antik Mısır'da kadın ve erkeklerin hem taşıdıkları kozmetikler hem de bu palet gibi kozmetik ekipmanların çoğu mezarlarda bulunmuş ve bunların sahiplerinin hayati önemde olduklarını belirtmişlerdir [573]. Mısır paletleri, yaklaşık 2000 yıllık bir dönemi kapsayan tipoloji evriminin altını çizdiği önemli bir role sahiptir.

Kozmetikler ve farmasötikler arasında bir ayrım olmadığı için güzellik veya sağlıkla ilgili hastalıklar arasında bir ayrım yoktur.[574] Bu taş kaplar kozmetik yapımında ve tıp alanında [575] da kullanım görmüşlerdir [576]. Paletlerin üzerinde sıkça bahsedilen malzemeler arasında iyileştirici etkisi olan aşıboyası kalıntıları bulunmuştur. Örneğin Kıbrıs, dünyanın en iyi kalitelerini ihraç etmekle ünlüdür [577]. Pyrgos'ta gün ışığına çıkarılan odalarda bulunan cilalı ve yontma taş aletler birkaç bindir. Bunlar arasında kozmetik ve ilaçların bileşimi için kullanılan paletler kolaylıkla tanınabilir. Bu arada, iki ayrı kategoriye ayrılabilen paletler için, göz makyajı için olanlar ve kozmetiklerin hazırlanması için farklı boyutta olanlar söz konusudur. Birincisi küçük, dar ve ince uzundur, ikincisi farklı şekil ve boyuttadır, fakat kalınlığı 3 cm'yi geçmez. Kullanılan taş genellikle paletler için mortar ve havaneli için bazalt, paletler için arduvaz ya da kuvars ve kuvarzittir. Pyrgos'un bazalt paletleri son derece cilalı olduğundan, bu alternatif kullanımı da göz önünde bulundurmak zorundayız. Doğru görüntünün yansıması, kozmetik ilk adımı olduğu için parfümeri ortamında uygun bir şekilde eşleşir [578].

Bununla birlikte drogları ezme, karıştırma, pomat ve kozmetik boya hazırlamaya yönelik bu tablaların bir örneği, Herkulanum'da bir silindirik alet

---

[572] Maria Rosaria Belgiorno, *"Cosmetics" Archaeometry and Aphrodite …,*s. 74.
[573] Uzantı 26.
[574] Maria Rosaria Belgiorno, *a.g.e.*, s. 358, 364.
[575] Bunu gösteren bir örnek Patara'da yapılan kazılarda bir mezardan elde edilmiştir. Mezarda mermer kabın yanı sıra kozmetik ve ilaç yapımında kullanılan metal aletlerin bulunması ve bunların arasında yer alan merhem öğütme taşı kozmetik ve ilaç yapımında kullanıldığını göstermektedir. Bkz. Bülent Türkmen, *Allianoi'da Bulunan Ezme ve Öğütme Taş Aletleri ile Taş Kaplar*, (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2009, s.7.
[576] Gös. yer.
[577] Pyrgos'da Alessandro Lentini tarafından bazı paletlerin patinasında yapılan ilk element analizi ve mikroskobik inceleme,% 35 ile% 52 arasında tuz artığı ve kırmızı ve sarı aşıboyası kalıntıları arasında kurşun oksitlerin varlığını ortaya çıkarmıştır. Genel olarak, boyutları 20 cm'yi aşmamaktadır. Bkz. Maria Rosaria Belgiorno, *a.g.e.*, s. 360.
[578] Maria Rosaria Belgiorno, *a.g.e.*, s. 338, 340, 360.

kutusunun yanında ele geçmiştir. Bu tabla, 13 cm uzunluğa ve 8 cm genişliğe sahiptir. Kolophon aletleri arasında yer alan ilaç tablası ise 12 cm uzunluğa, 7.5 cm genişliğe sahiptir [579].

Anadolu'da bulunan palet örnekleri ise; Perge'de L42 kodlu lahit içinde, yarısı kırık ve eksik, mermerden yapılmış bir palet ele geçmiştir **(Levha XII.2)**. Dikdörtgen levhacığın kenarları verev kesilerek, düzeltilmesi sağlanmıştır. Benzer paletlerin, kozmetik malzeme veya ressamlar tarafından boya ile yağı karıştırmak için kullandıkları öne sürülmektedir. Bununla birlikte Kolophon, İtalya, Drobeta-Dacia ve Kıbrıs Nea Paphos'ta tıp aletleriyle beraber ele geçmiş benzerleri, bu paletlerin özellikle eczacılık ve tıpla ilintili olduğunu ve yukarıda sıralanan tüm kullanım alanlarının yanı sıra, ilaç karıştırmada da kullanıldığına işaret etmektedir[580]. Nitekim, Künzl'ın tüm Roma imparatorluğunda saptadığı 17 doktor mezarındaki kontekstlerde, bir veya bazeniki adet palet bulunması da, bu ihtimali kesinleştirmiştir denebilir[581]. Bu verilerin varlığına karşın Perge örneğinin, kullanımı ile ilgili olarak kesin bir yargıya varılamamıştır. Çünkü söz konusu mezarın kontekstinde kullanımına işaret eden bir başka buluntu ele geçirilememiştir. Buluntunun, ait olduğu mezarın kontekstine bağlı olarak, MS 1-2. yüzyıla tarihlendiği düşünülmektedir. Analojiler de kısmen bu tarihi destekler nitelikte görülmüştür[582]. Bununla yanı sıra, drogları ezme, karıştırma, pomat ve kozmetik boya hazırlamaya yönelik bu tablaların örneklerden, Efes Müzesi'nde yer alan "Yamaç Evler" buluntusu iki tabla da zımpara taşından yapılmıştır ve bunlardan birisinin kenarları traşlanmıştır. Afyon'da bulunmuş ve halen Bolu Müzesi'nde sergilenen ilaç tablası ise daha küçük boyuttadır [583] **(Levha XIII.3a-b)**. Ayrıca, Aizanoi'da da andezitten yapılmış bir kozmetik tabla [584] örneği yer almaktadır **(Levha XIII. 4)**.

---

[579] İlter Uzel, *a.g.e.,* s. 141.

[580] Bkz. Sedef Çokay Kepçe, *Perge Batı Nekropolis Mezar Buluntuları, a.g.e.*, s. 25, Dipnot 57: N. Gueda-T.Lobüscher, Dacia: Eine römische Provinz zwischen Karpaten und Schwarzem Meer, Orbis Provinciarum, Mainz a. Rhein 2006, 87. Re. 74.

[581] Bkz. Sedef Çokay Kepçe, *Perge Batı Nekropolis Mezar Buluntuları, a.g.e.*, s. 25, Dipnot 58: Michaelidies 1984.

[582] Sedef Çokay Kepçe, *Perge Batı Nekropolis Mezar Buluntuları, a.g.e.*, s. 25.

[583] İlter Uzel, *a.g.e.,* s. 141.

[584] Kazılar sırasında Mezar 5 olarak adlandırılan mezar içinde, bireyin sağ ayakucunda bronz ayna, andezitten kozmetik karıştırma tablası, bronz küpe parçası, demir çiviler, dışında ise 4 pişmiş toprak ve cam unguentarium, 2 kandil, tek kulplu bir testicik ile skphos ele geçmiştir. Bkz. Elif

3.1.9. Sürme Kapları

Antik Mısırlılar süslenmek için boya kullanımını en küçük ayrıntıları ile bilmektedirler. Bunu ise bir sanat haline getirmişlerdir. Mumyalar ve lahitler üzerinde bunların en güzel örnekleri görülebilmektedir [585]. Yüz özelliklerinin daha da güçlendirilmesi Mısır makyajının en bilinen şekli olan göz boyası ile gerçekleştirilmiştir [586]. Gözleri boyamak gündelik makyajın ana parçasıdır [587].

Parfüm şişeleri ve kozmetik kutuları dar ağızlı, ince ve uzun gövdeli, ikincisi daha geniş ağızlı ve daha yuvarlak gövdeli küçük şişelerdir. Çoğu durumda kendileri ortadan kaybolan ahşap kaplarda taşınmış ve depolanmışlardır. Bir kaç istisna dışında, hiyeroglif metinler, epigrafik yazıtlar ve organik kimya analizleri ile bilinen orijinal içerikten geriye hiçbir şey kalmamıştır. Bu kaplar çoğunlukla Mısır'da en çok kullanılan kozmetik ürün olan *sürme* kaplarıdır [588] **(Levha XIV.1)**. Sürme, galenden (kükürtlü kurşun) üretilen siyah tozlu bir maddedir ve madeni bir cevherdir. [589]. Ortaçağ'da Latincede alkol kelimesi "süblimasyonla üretilen ince toz" "antimon tozu cevheri" anlamından kullanılmakta, Arapça al-kuhul kelimesi, "kohl" yani göz kapaklarını koyulaştırmak için kullanılan ince metalik toz, kahala "boya" kelimesinden gelmektedir [590] . Bu ürün, renk tonunu değiştirmek ve gözün enfeksiyondan korunmasını sağlamak için (lorionit ve fosgenit) çeşitli miktarlarda beyaz kurşun bileşikleri ihtiva etmektedir. Sürmenin sineklere (klamidya taşıyabilen) karşı korunmak için kullanıldığı ve trahoma için çare olarak kullanılan bir madde olduğu bilinmektedir. Mısırlı tıbbi papirüs el yazmaları göz rahatsızlıklarının tedavisi için çok sayıda reçete içerir [591].

Özer, "Aizanoi Kuzey Nekropolis 2012 Sezonu", AizonaI 2012 Yılı Kazı ve Araştırma Raporları, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2013, s. 51.

[585] Serpil Kışlalıoğlu, *a.g.e.*, s. 8.

[586] Liza Cleland-Mary Harlow-Lloyd Llewellyn-Jones, *a.g.e.*, s. 8.

[587] Aleksandra Hallmann Gdańsk, "Was Ancient Egyptian Kohl a Poison?", *The Pultusk Academy of Humanities ACTA Archaeologica Pultuskiensia*, Vol. I, 2009, s. 69.

[588] Uzantı 8.

[589] Uzantı 28: http://www.fashionencyclopedia.com/fashion_costume_culture/The-Ancient-World-Egypt/Kohl.html,(13.04.2018).

[590] Uzantı 29: (Çevrimiçi)https://www.etymonline.com/search?q=kohl,(13.04.2018).

[591] Aleksandra Hallmann Gdańsk, *a.g.m.*, s. 70, 71.

Sürme, küçük ağız kenarlı ve düz, enli gövdeli, disk şeklinde kapaklı küçük, düz dipli bir kaba konulmuştur [592]. İnce bir çubukla uygulanmış ve kaplar tıpalarla kapatılmıştır. Bu kabın şekli ve çeşitli başka malzemelerdeki sürme kapları, Mısır mimarisinin geleneksel bir unsuru olan palmiye sütunu şeklini hatırlatmaktadır[593]. Antik sürme çubukları bir ucunda yuvarlak, sivri uca sahiptir, bu da Antik Çağ'da benzer bir yöntemin kullanıldığını göstermektedir. Sürme tüpünün şekli (uzun ve ince) ayrıca uygulama yöntemiyle bağlantılı gibi görünmektedir. Sürme kalıntıları bazen farklı renklerdedir (Antik Çağ'da yeşil ve siyah), çift ve hatta fıçı şeklinde silindirik kozmetik tüp şeklinde biçimleri vardır. En basit tipler muhtemelen tek parça sapın sürme çubuğuna bir zincir tarafından tutturulacağı bir üst kısma sahiptir [594].

Mısır'daki cam işçiliği firavun III. Tuthmosis saltanatı döneminde tam gelişmiş bir endüstri olarak ortaya çıkmış ve büyük olasılıkla Filistin ve Suriye'nin eski cam merkezlerinden ithal edilmiştir. Boncuk, tılsım ve kakma gibi küçük cam cisimlere ek olarak, yeni sanayi aynı zamanda merhemler, tütsü ve kozmetikler için çok çeşitli cam kaplar üretmiştir. Bu çekirdek biçimli, kaplar, parlak, opak renkleri - koyu mavi, turkuaz mavisi, kırmızı, sarı ve beyaz gibi görünerek lapis lazuli, turkuaz ve jasper gibi bilerek yarı değerli taşları taklit ediyor gibi görünmektedir. Bu cam kapları nadirdir (sadece yaklaşık beş yüzü tamamıyla bilinir) ve bunların çoğu mezarlarda ve Thebes, Malkata, Lisht, Tel el-Amarna'daki kraliyet saraylarına hizmet eden cam atölyelerinin kalıntıları arasında keşfedilmiştir. Bu da kraliyet maiyeti için elit bir zanaatkarlar sınıfı tarafından yapılan değerli bir mal olduklarını belirtmektedir[595].

Romalılar, uzun göz kirpikleri ve neredeyse bir araya gelen kaşları olan büyük gözleri sevmişlerdir. Kaşlarını antimon veya kurumla koyulaştırmışlar gözlerine ise, safran, kül, is veya antimon ile yaptıkları sürmeyi uygulamışlardır [596].

---

[592] S. K. Chaudhri- N. K. Jain, *a.g.m.*, s. 164.
[593] Kurt T. Luckner, "Ancient Glass", *Art Institute of Chicago Museum Studies*, Vol. 20, No. 1, 1994, s. 82.
[594] Kelly Olson, *a.g.m.*, s. 298, 299.
[595] Kurt T. Luckner, *a.g.m.*, bkz. s.82, 58 numaralı sürme kabı.
[596] Uzantı 30: (Çevrimiçi)https://en.m.wikipedia.org/wiki/Cosmetics_in_ancient_Rome,(13.04.2018).

Roma'nın Filistin eyaletinde üretilen çok çeşitli cam kaplar arasında, sürme için süslü kaplar yaklaşık MS 350 ila 625 arasında özel bir uzmanlık alanı şekline gelmiştir. Bu konteynırların sayısız türü arasında, geç ve erken yedinci yüzyıllarda üretilenler özellikle ayrıntılı ve fantastiktir. 6. yüzyılda, Filistinli cam işçilerinin moda talebi olarak daha uzun şekilli sürme kapları yapılmaya başlanmıştır. Yedinci yüzyılın başlarına gelindiğinde, bu kaplar, düğümlü kulplar ve ilmikli karmaşık şekilde işlenmiş yan bezemeleriyle özenli şekilde bir imalat haline gelmiştir. Aslında, kabın kullanımını engelleyen tutamakların çapraz elemanları ve ilmikli yan çubuklar, cam ustasının değişik yapımlar için fırsat yaratmasını sağlamış ve ayrıca bu kaplar daha uzun ve daha da uzun hale geldikçe çok ihtiyaç duyulan yapısal takviye **(Levha XIV.2)** sağlamıştır [597].

Sürme hala Asya, Afrika ve Orta Doğu'da birçok ülkede bir göz makyajı olarak kullanılmaktadır. Ağırlıklı olarak galen veya diğer kurşun bileşikleri içeren eski Mısır sürmesine benzer bir bileşime sahiptir. Modern örnekleri incelenmiş ve bunların % 85'inin kurşundan oluştuğu anlaşılmıştır. Geleneksel sürme kullanımı Asya, Orta Doğu veya Afrika ile sınırlı değildir. ABD ve AB'de de satın alınabilir[598]. Ancak FDA kurşunla yapılmış tüm sürme ürünlerine (aslında kurşun içeren herhangi bir kozmetik) mutlak bir yasak getirmiştir, buna rağmen Orta Doğu'da geleneksel örnekleri bulabilmek mümkündür [599].

Anadolu'da bu tür bir kap buluntusu örneği Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dermatoloji ABD Koleksiyonu'nda yer almaktadır **(Levha XIV.3)**. Buluntunun gövdesi, yanlardaki daha dar, ortadaki geniş çaplı ve 10 cm uzunluğunda üç borunun birleşmesinden meydana gelmektedir [600].

---

[597] Kurt T. Luckner, *a.g.m.*, bkz. s.88, 66 numaralı sürme kabı.
[598] Aleksandra Hallmann Gdańsk, *a.g.m.*, s. 71.
[599] Uzantı 31: Amerika Sağlık Bakanlığı bünyesinde bulunan ve 1862 temelleri atılmış bir kuruluştur. Türkçe "Amerikan Gıda ve İlaç Dairesi" olarak ifade edilebilinir. FDA in (U.S. Food and Drug Administration) açılımı Amerikan Gıda ve İlaç Dairesi dir. Gıda, diyet ve ilaç başta olmak üzere medikal gereçler, biomedikal aletler, kozmetik ürünler, radyasyon yayan aletler, veteriner aletleri, kan ürünleri gibi ürünlerden sorumludur. Türkçe "Amerikan Gıda ve İlaç Dairesi" olarak ifade edilebilinir. Kaynak için bkz. http://www.armabelgelendirme.com/hizmetlerimiz/icerik/4/fda-belgesi-9489, (30.03.2018)
[600] İlter Uzel, *a.g.e.*, s. 141.

3.1.10. Diğer Kaplar

Hurma Biçimli Kaplar

Phoenicx dactylifera'dan bir meyvedir. Palmiye ağaçlarının birçok türünden biri olan ve Linnacus tarafından "bitkilerin şahı" olarak tanımlanmaktadır. Avrupa'nın tanıdığı ilk egzotik meyvedir. Atina ve Roma İmparatorluğu'na Akdeniz'in diğer tarafından kolayca ulaşmaktadır. Hurmalar, isimlerini parmaklardan, daktylostan, almışlarıdır. Yunan ve Romalılar bu ithal hurmaların bir çok çeşidini bilmekte ve satıcılar bugünün tiyatrolarında satılan dondurmalar gibi tiyatroları gezmişler, yaldızlı kağıtlarda bu hurmaları satmışlardır [601].

Antik çağ'da cam yapımında kalıp üfleme teknikleri, cam üflemeciler için çeşitli tipteki nesnelerin taklidinde cam kaplar oluşturmasını sağladı. İlk örnekler, hurma gibi şekillendirilmiş küçük parfüm kaplarıdır. Gıda maddesi olarak kullanılmak üzere Akdeniz'de yaygın olarak yetiştirilen bir meyve, yiyecek ve şarapta tatlandırıcı bir madde, bir parfüm ve hatta bir ilaç olarak kullanılmaktadır. Bu küçük kapların çoğunun kahverengi rengi ve buruşmuş dokusu, özellikle de kuruduklarında meyvenin görünümünü hatırlatır ancak hurma şişeleri bazen mavi camda üflenir. Bu gruptaki enine kesitler ve kapların profillerindeki ince farklılıklar kalıpların üretiminde gerçek meyve parçalarının kullanıldığına dair önerilere **(Levha XIV.4)** neden olmuştur [602].

Midye Kabuğu Biçimli Kaplar

Minyatür pişmiş topraklar geç Neolitik dönemlere dayanan çeşitli Kıbrıslı yerleşimlerde bulunmuştur. Bazıları taştan, bazıları kilden yapılmıştır. Küçük pişmiş topraklar, genellikle ve özellikle Orta Tunç Çağı'nın başlangıcındaki çanak çömlek üzerine, kenar veya gövdenin etrafına yerleştirilmiş birçok kap üzerine uygulanan bezeme şeklinde bulunurlar.

Bu gerçek, kozmetik ve farmasötik bileşiklerle ilgili özel bir değere veya sembolik bir anlama sahip olduklarını göstermekte veya vazo içeriğinin bu maddeleri

[601] Uzantı 32: (Çevrimiçi)http://eng.ege.edu.tr/~otles/GidaTarihi/Hurma.htm,(28.03.2018).
[602] Richard A. Grossmann, *Ancient Glass A Guide to The Yale Collection Yale University Art Gallery*, New Haven, Connecticut, 2002, s. 34.

barındırdığını sembolize ettiklerini düşündürtmektedir[603]. Malzeme sadece estetik özellikleri için değil, aynı zamanda kokulu yağların korunmasını sağlamak açısından da önemlidir [604].

Makyaj kozmetiklerinin biçim ve formülasyonunda zaman ilerledikçe büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Farklı işlevler, etkiler ve kullanım kolaylığı için yapılmış çok çeşitli biçimler söz konusu olmuştur [605]. Karakteristik nesneler arasında, boyalar ve kozmetikler ya da değerli bileşenler için küçük kaplar bulunmaktadır. Örneğin, minyatür kepçeler, çanaklar ve kabukların kapakları gibi [606]. Figürlerle süslenmiş ve iki kalıptan elde edilmiş parfüm kapları (aryballos ve alabastronlar) M.Ö. 6. yüzyıl ortalarına ait buluntulardır. Bu biçimler boğa başı, istiridye, ördek, aslan ya da savaşçı başı biçiminda örneklerle de **(Levha XIV. 5-6)** görülebilmektedir [607].

Yunan ve Etrüsk çömlekçiler, güzel küçük parfüm vazolarını şekil ve büyük yaratıcı süslemelerle yapmışlardır. Kirpi biçimleri, miğferli savaşçı başları, sandalet giymiş ayaklar, rahiplerin büstleri, maymunlar, kanatlı atlar gibi. Yunan ana karası ve Etrüskler'in günlük yaşamı, mit ve inançlarından bahsetmektedir. Nitekim, Chaalis Manastırı'nın deniz kabuğu şeklindeki kabı, deniz köpüğünden doğmuş, parfümlü aşk tanrıçası Aphrodite'yi simgelemektedir[608].

Anadolu'da buluntusu örnekleri ise, Ephesos [609] ve Aizanoi'da [610] **(Levha XIV.7)** bulunan istiridye biçimli kaplardır.

3.2. Ölçek ve Kaşıklar

Kaşıklar, mutfak ve günlük yaşamın her safhasında kullanım görmüşlerdir[611]. Antik Yunanca, "*koxlidrion*" Latince, "*Cochleare, Cocleare*" adı verilen oval ya da yuvarlak bir hazne ile sivrilerek incelen bir sapa sahip kaşıklar, günlük hayatın

[603] Maria Rosaria Belgiorno, *"Cosmetics" Archaeometry and Aphrodite …,*s. 78.
[604] Uzantı 8.
[605] Takeo Mitsui, *a.g.e.,* s. 371.
[606] Maria Rosaria Belgiorno, *"Cosmetics" Archaeometry and Aphrodite …,*s. 78.
[607] Martine Dewailly-Ulrike Muss, "Efes Artemisionu'nda Bulunan Pişmiş Toprak Figürünler", *Efes Artemisionu Bir Tanrıçanın Kutsal Mekânı,* İstanbul Arkeoloji Müzeleri 22 Mayıs-22 Eylül 2008, Edit. Wilfried Seipel, Viyana, 2008, s.320.
[608] Uzantı 8.
[609] Martine Dewailly-Ulrike Muss, *a.g.e.,* s. 317-330.
[610] Elif Özer, *Aizanoi Kuzey Nekropolü 2012*…, s. 25-58.
[611] Ergün Karaca, *Allianoi Kemik Eserleri*, (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2009, s. 37.

vazgeçilmez bir parçası olmuştur [612] . Kaşık (cochleae), Roma İmparatorluk Dönemi'nde de günlük hayat içerisinde yer almış ve sofralarda yaygın şekilde kullanılmıştır **(Levha XI. 1)**. Birçok antik kentte, yuvarlak hazneye eklenmiş uzun bir saptan oluşan kaşığın, birbirinden farklı bezenmiş örnekleri mevcuttur.

Cochlear, yuvarlak hazneli, sapı uç kısma doğru sivrilerek iğne şeklinde biten küçük boyutlu bir kaşıktır ve sadece yemek için değil, tıp ve kozmetik alanında da kullanım gördüğü bulunan örneklerden anlaşılmaktadır. Ligulalar ise cochlearlardan geliştirilmiş ve yemek yanında liturjik olarak da kullanım görmüşlerdir. Gelişimleri MS 4. yüzyıl boyunca sürmüş ve MS 6. yüzyıla gelindiğinde en yaygın kaşık tipi halini almıştır [613]. Sıvı ya da yarı sıvı maddelerin kaptan alınmasında kullanılan kaşık Antik Çağ'da, bronz, demir ve gümüş gibi metallerden yapılmış ve biçim olarak metal örnekleri taklit eden kemik, fildişi ve ahşap gibi malzemeler kullanılmıştır. Özellikle kadınların kullandığı balsam ve pudra kaplarından malzemenin çıkarılması ve ölçü birimi olarak ilaç yapımında da kullanım görmüştür[614]. İlaç tedavilerinde, ilacın hazırlanması için kullanılan havan, ezme paleti, saklama kapları gibi gereçler haricinde en sık kullanım gören aletler içerisinde kaşık tipleri yer almaktadır. Kaşıklar, ilaçları ölçmek, karıştırmak ayrıca uygulama aşamasında uygulanması gereken ilacı damlatmak için kullanılmıştır.

En çok bilinen Antik Çağ kaşık tipi "kulak kaşığı" olarak adlandırılan tiptir. Antik Çağ'daki kullanım yerlerinden yalnızca biri olan kulak göz önünde bulundurularak isimlendirilen ve kulak temizliğinde kullanıldığı belirlenen bu âletin benzerleri, yakın zamana kadar aynı amaçla kullanım görmeye devam etmiştir[615]. Bu tip cerrahi aletlerin birbirinden farklı ve çok işlevli biçimleri, bu aletlerin tek bir

[612] Hasret Garan, *Antik Çağ'da Kemik Endüstrisi ve Perge'de Bulunmuş Kemik Eserler*, (T.C.İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2015, s. 46.
[613] Ünal Demirer, *Kibyra Metal Buluntuları*, (Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Antalya, 2013, s.139, 140.
[614] Ergün Karaca, *a.g.e.*, s. 36, 37.
[615] Daniş Baykan, "Antik Çağ'da Strigilisin Ecza Amaçlı Kullanımı Veriler ve Kanıt", *Colloquium Anatolicum Anadolu Sohbetleri IX*, Instıtutum Turcicum Scientiae Antiquitatis Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, 2010, s. 141.

amaca yönelik kullanımlar için yapılmadıklarını düşündürtmektedir[616]. Aslında âletin, kaşık uçlu sonda, ölçek, muayene sondası, sivri uçlu sonda, kazıyıcı sonda olarak kozmetik, eczacılık ve tıp alanlarında farklı fonksiyonlarda kullanıldıkları anlaşılmaktadır[617]. Grekçede *melotris* (*μηλωηρίς),* Latincede *oricularium specillum* olarak geçen kulak sondaları, kulak içerisine kaçan yabancı maddeleri, yara kabuklarını ve kirleri temizlemek için kullanılmıştır. Kaşık kısmı küret (kazıyıcı) olarak da kullanılmış ve ilaç uygulamalarında da kullanım görmüştür[618].

Anadolu'da da buluntular arasında yer alan ölçek ve kaşıkların ele geçtiği yerleşim ve buluntu alanları şu şekildedir:

Günümüzde Doğu Anadolu Bölgesi'nin yüksek dağlık kesimlerinde yaşayan yarı göçebe toplulukların kadınları tarafından Urartulara ait buluntular arasında yer alan altılı makyaj setinin gümüşten yapılmış benzerleri gibi makyaj setleri kullanmışlardır. Makyaj seti, tıpkı Uraru makyaj seti gibi kadınların üzerinde taşınan özelliktedir. Küçük kaşık biçimli alet, kadınlar tarafından aynı zamanda kulak temzileyicisi olarak da **(Levha XV. 2)** kullanım görmüştür[619]. Tunçtan yapılan kulak temizleyicilerin biçimleri, çok küçük bir kaşığa benzemektedir ve ortalama 4-7.5 cm büyüklüğünde olan kulak temizleyicilerin baş kısmında bir halkaya takılacak delik, uç kısmında da kaşık kısmı yer almaktadır. Bazı kulak temizleyicilerin sap kısmının sade, bazılarının ise burgulu yapıldıkları görülmüştür[620].

Smyrna kenti kazılarında Antik Çağ'a ait buluntular arasında kozmetik ve tıp aletleri sayıca yoğunluğu oluşturmaktadır[621]. 2007-2014 yılları arasında gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda elde edilen buluntu grubu içerisinde-şimdilik-dört örnekle temsil edilen kaşıklar, işlevsel olarak farklı özelliklere

[616] Zeliha Demirel Gökalp, "Kütahya Müzesindeki Bazı Maden Eserler", *Kütahya müzesi 2015 Yıllığı "50. Yıl Anısına"*, Edit. Serdar Ünan, T.C. Kütahya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kütahya Müzesi Müdürlüğü Sayı: III, Bilgin Kültür Sanat Yayıncılık, Ankara 2016, s. 247.
[617] Daniş Baykan, *Antik Çağ'da Strigilisin Ecza*…, s. 141.
[618] Ergün Karaca, *a.g.e.*, s. 53.
[619] Koleksiyoner Haluk Perk tarafından satın alınan ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Urartu gömülerinde yapılan kaçak kazılar sırasında bulunan bronz makyaj takımından biri, bir cımbız ve kulak temizleyicisinden meydana gelmektedir. Bkz. Oktay Belli, *Urartu Takıları*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 2010, s. 197.
[620] Oktay Belli, *a.g.e.*, s. 195, 197.
[621] Duygu Akar Tanrıver, "Smyrna'dan Metal Eserler", *Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları 1. Çalıştay Bildirileri*, Edit. Akın Ersoy-Gözde Şakar, Ege Yayınları, İstanbul, 2015, s. 18.

sahiptirler [622]. Bazilika kazı çalışmalarında, Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen dikiş ve saç iğneleri ile birlikte ele geçen parça, oval biçimli ve içe kavisli kaşık kısmına sahiptir. Baş ve uç kısmı eksik olan parça üzerinde gövdenin bir bölümü oluklu ve dar bir biçim sergilemektedir. Yüzeyi perdahlı, yuvarlak ve uzun bir gövde biçimine **(Levha XV. 3)** sahiptir [623]. En yakın örneği Allianoi [624] kazılarında ele geçmiştir ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Sıklıkla parfüm kaşığı olarak da isimlendirilmişlerdir[625]. Bu tip kaşıklar, merhem veya toz halindeki kozmetik ürünlerin kutulardan çıkarılmasına yönelik olarak kullanılmış olup, MS 1 ve 2. yüzyıla tarihlendikleri düşünülmektedir[626]. Benzer örnekleriyle karşılaştırılan buluntu, MS 1.ve 2. yüzyıla tarihlendirilmişlerdir.

Symrna'da ele geçen medikal kaşıklar ise kulak kaşığı (ligula) olarak adlandırılan kaşıklardır. Antik kentlerin birçoğunda genellikle Roma İmparatorluk Dönemi ve sonrası kontekstlerde sıkça ele geçen bu kaşıklar, kulak temizleme aletleri arasında sınıflandırılarak değerlendirilmektedirler. Bir başka medikal kaşığın ise, sadece kaşık bölümü ele geçmiş ve gövdesi kırık olan parçanın dairesel biçimde, içe doğru kavisli sığ kaşık haznesi bulunmuştur. Çoğunlukla cochlear adıyla bilinen bir kaşıktır. Kazılar sırasında bulunan bir diğer kaşığın çanak kısmı oval biçimli sığ hazneye sahip kaşık bölümü, üç sıra halinde silmelerle dekore edilerek gövde kısmına geçiş sağlanmaktadır. Bu tip kaşıkların *ligula* olarak adlandırıldığı ve MS 2. yüzyıla tarihlendirildiğini düşünülmektedir [627].

Metropolis'de bulunan bronz kaşıklar, küçük dairesel kaşıklar, yaprak biçimli kaşıklar ve spatulalar olarak üç gruba ayrılarak incelenmektedir [628]. Kentte yapılan kazılarda bugüne kadar, kentin farklı yerlerinde çeşitli tıp ve kozmetik aletleri ele geçmiştir. Bu aletlerin tabakaları ve biçimleri göz önüne alındığında, Hellenistik Dönem'den Geç Roma Dönemi'nin sonuna kadar devam eden bir aralığa

[622] Akın Ersoy-Gülten Çelik Ersoy, Smyrna/İzmir Kazıları Kemik Buluntuları, *TÜBA-AR 15/2012* Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2014, s. 100.
[623] Akın Ersoy, *Antik Dönemden Osmanlı Dönemine Smyrna/İzmir Kemik Objeleri*, Ege Yayınları, İstanbul, 2017, s. 65.
[624] Akın Ersoy-Gülten Çelik Ersoy, *a.g.m.*, bkz. s. 100, Dipnot 45: Baykan 2012: 197, Lev.5-4.K.05-10.
[625] Akın Ersoy-Gülten Çelik Ersoy, *a.g.m.*, bkz. s. 100, Dipnot 46: Feugere - Charpentier 2012: 380.
[626] Akın Ersoy-Gülten Çelik Ersoy, *a.g.m.*, s. 100.
[627] Akın Ersoy, *Antik Dönemden Osmanlı Dönemine…*,s. 64, 65.
[628] Bu üç grubun ayrıntılı bilgisi için bkz. Ebru Durak, *a.g.e.*, s. 30, 31, 32.

tarihlendirilmeleri mümkün görülmektedir. Buluntulardan bir kısmının, biçimleri ve yayınlardaki benzerleri aracılığıyla işlevlerini saptamak mümkünlük kazanmıştır. Kentin farklı noktalarında tek başlarına bulundukları için tıp aleti olup olmadıkları kesin olarak anlaşılamamamıştır. Bunun nedeni, antik tıp aletlerinin çoğu zaman kozmetik ve resim gibi alanlarda da kullanım görmeleridir[629]. Ayrıca, kaşık buluntuları[630] kentte 2009 yılında gerçekleşen kazı çalışmalarında ele geçen buluntular arasında da yer almıştır[631].

Compositiones'in[632] yazarı Scribonius Largus, Patara'da ünlü bir tıp aleti yapım atölyesi bulunduğundan bahsetmektedir[633]. Patara metal buluntuları içinde 16 adet tıp/kozmetik aleti yer almaktadır. Patara metal buluntuları arasında yer alan kaşıklardan (G11) biri gümüştendir. Dairesel biçimli kaşık bölümünün çapı 2 cm, sap uzunluğu ise 8 cm olarak ölçülmüştür[634]. Kaşık G11, MÖ 2. yüzyılın sonu-MS erken 1. yüzyıl arasında kullanım görmüş OM16 kodlu mezarda bulunmuştur. Özellikle Samonthrake'de ele geçen yakın benzerlikteki örnek aracılığıyla, Erken Roma İmparatorluk Dönemi içinde tarihlendirilmektedir[635].

Kibyra kentinde, BO önündeki GDYG A1 açmasında bulunan kaşık (N4), ligula olarak tanımlanan biçimde üretilmiştir[636]. Perge'de ise ele geçen kemik örnekler (Ka. 1 numaralı, Ka. 2 numaralı, Ka. 3 numaralı, Ka. 4 numaralı, Ka. 5 numaralı, Ka. 6 numaralı)[637] den Ka. 6 numarası ile adlandırılan oval hazneli

---

[629] Ebru Durak, *a.g.e.,* s. 30.

[630] Genç bir kadına ait olan mezarda; 38 adet unguentarium, bir çift altın küpe, bir adet gümüş kaşık, iki bronz yuvarlak ayna, bir bronz dikdörtgen ayna, bir bronz yuvarlak obje, iki adet altın pul, iki adet kemik iğ parçası, bir adet kemik kulak kaşığı ve bir miktar tohum kalıntısı ele geçmiştir. Bkz. Serdar Aybek-Ali Kazım Öz-Aygün Ekin Meriç, *Metropolis 2009..*, s. 167.

[631] Serdar Aybek-Ali Kazım Öz-Aygün Ekin Meriç, *Metropolis 2009...*, s. 166-181.

[632] Scribonius Largus bu çalışmasında tamamen eczacılık ve dolayısıyla ilaç hazırlama ile ilgili bilgilerinden bahsetmektedir. Bununla birlikte çalışmada, başta cerrahi müdahalelerde kullanılan ilaç hazırlama aletleri olmak üzere diğer tıp aletleri ile ilgili de önemli veriler aktarmaktadır; bk. Milne 1907, 6. Bkz. Feyzullah Şahin, *a.g.e.,* s. 68 Dipnot 608.

[633] Scrib Larg, 142. Bkz. Feyzullah Şahin, *a.g.e.,* s. 68 Dipnot 609.

[634] Kaşığın arka yüzünde, sap bölümünden başlayıp kaşığa doğru genişleyen iç içe geçmiş iki adet V şeklinde çizgisel bezeme yer almaktadır. Samothrake'den biçim, ölçü ve bezeme olarak oldukça yakın gümüş bir örnek MÖ 25 yılı civarına, Adrasan'dan bronz bir örnek MÖ 1. yüzyılın içinde tarihlendirilmektedir. Anadolu ve Avrupa'da birçok yerleşimden ele geçmiş bronz örneklerin MS 1-2. yüzyıllara tarihlendiği düşünülmektedir. Bkz. Feyzullah Şahin, *a.g.e.,* s. 71.

[635] Feyzullah Şahin, *a.g.e.,* s. 68, 71.

[636] Ünal Demirer, *a.g.m.,* s. 140.

[637] Kat. 1 numaralı, Kat. 2 numaralı, Kat. 3 numaralı, Kat. 4 numaralı, Kat. 5 numaralı, Kat. 6 numaralı buluntuların detaylı bilgisi için bkz. Garan, Hasret, *a.g.e,* s. 46, 47.

bitirilmemiş kaşığın Noricum'da (MS 3. yüzyıl) ve Augusta Raurica (MS 1. yüzyılın ikinci yarısı-3. yüzyıl) örneklerine bakarak kozmetik ya da tıp aleti olduğu düşünülmektedir **(Levha XV. 4)**. Perge örnekleri, elde edilen veriler ışığında analoji örnekler ile karşılaştırıldığında MS 1- 4. yüzyıl aralığına tarihlendirilmiştir[638].

Parion 2005-2009 yılları arasındaki çalışmalarda ele geçen diğer metal objeler arasında birçok buluntuyla birlikte küçük bronz kaşıklar da ele geçmiştir. Parion Nekropolü'nde, ölü hediyesi olarak mezarlara bırakılmış olan M72, TM1 ve M4 mezarlarından ele geçen örnekler kozmetik kaşığı amacıyla kullanılmış buluntulardır. Uzun sap ve yuvarlak hazneye sahip olan kaşıkların uzunlukları, 15.2, 12.3 ve 12.5 cm çapları ise 2.3, 2.6 ve 2.2 cm olarak ölçülmüştür[639]. Ainos Nekropolü, Samonthrake Nekropolü ve İlter Uzel Koleksiyonu'nda benzerleri bulunan Parion Nekropolü örneklerinden TM1'e ait olan MS 2. yüzyıla, M4'e ait olan MS 25-100'e, M72'ye ait olan ise MS 1.yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir.

Roma Hamamı örnekleri ve Yamaç Yapısı'nda ele geçen diğer iki örnek ise ince sapları ve çok küçük hazneli yapılarıyla Nekropol örneklerine göre farklılık göstermektedir. Birinin hazne kısmı, diğerinin ise sap kısmı kırık olan bu iki örnekten Roma Hamamı'na ait olan MS 2.yüzyıla, Yamaç Yapısı örneği ise MS 3-4. yüzyıla tarihlendirilmiştir [640].

Allianoi'da da "U" kesitli büyük armudî kaşıklar bulunmuştur. Daha önceden de Allianoi'un eczacılıkla ilişkisi, Roma İmparatorluk Dönemi'nde günümüz eczanelerinin görevini üstlenerek ilâç, zehir ve kozmetik karışımlarının (*medicamenta*) özel kaplar içerisinde bulundurulduğu, *tabernae medicae* isimli küçük dükkânların varlığıyla ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca ilaç yapımında kullanılan *mortarium, pestillum*, kemik ve metal kaşıklar ile ilaç saklama kapları da Allianoi'da

[638] Hasret Garan, *a.g.e.*, s. 47.

[639] Mezar kontekstindeki tek kulplu kap içine bırakılarak insitu durumunda ele geçen M4 örneğinin, sap ucunda yanık izi ve haznesinde küçük kırıklar olmasına karşın; M72 ve TM1 mezarından ele geçen örnekler sağlam şekilde bulunmuştur. M4 ve M72 örnekleri sade ve düz yapılmışken; TM1'e ait örneğin sapında çizgisel bir bezeme bulunmakta ve haznesi diğerlerine göre daha kavisli bir yapı sergilemektedir. Bkz. Cevat Başaran, *Antik Troas'ın Parlayan Kenti Parion,* Ege Yayınları, İstanbul, 2013, s. 174.

[640] Cevat Başaran, *Antik Troas'ın…,* s. 170, 173, 174.

ele geçirilen buluntulardandır [641]. Allianoi'da bulunan merhem kapları genel olarak boyutları ve iç hazimleri küçük olan kaplardır. Kapların içine konulan merhemin akışkanlığının az ve oldukça koyu kıvamda olması gerektiği düşünülmektedir. Bu merhem olasıklıkla kaplar içerisinden, Allianoi'da da çok sıklıkla karşılaşılan kulak kaşığı olarak da adlandırılan *oricularium specillum* ve benzer aletler aracılığı ile alınarak kullanılmaktadır [642].

Allianoi'da 36 adet kaşık bulunmuştur **(Levha XV.5)**. Bu kaşıklar, biçimlerine göre dairesel (K.Tip I) ve oval (K.Tip II) olarak iki bölüme ayrılarak incelenmiştir[643]. Buna göre, K.Tip I sapın kaşığa bağlantısına göre, kaşık ağzı sap hizasında (K.Tip Ia), kaşık ağzı sap yukarısında (K.Tip Ib) olarak sınıflandırılmıştır. K.Tip IIgrubunda değerlendirilen ligulalar ise, sivri veya topuz tepeli saplı ve oval kaşık tipindedir. Çoğunlukla düz saplarda bazen çentik ve dairesel bezemelerle süslenmişlerdir [644].

Bununla birlikte, Laodikeia [645], Ainos [646], İkiztepe [647], Heraion Teikhos/Karaevlialtı [648], Pergamon [649], Barçın Höyük [650], Thyateira Antik Kenti ve Hastane Höyüğü'nde [651] gerçekleştirilen çalışmalarda [652], Tarsus-Gözlükule yerleşimindeki **(Levha XV. 6)** kazı çalışmalarında[653] ve Kütahya Müzesi'nde [654]

---

[641] Daniş Baykan, *Antik Çağ'da Strigilisin Ecza*…,s. 142, 143.

[642] Daniş Baykan, "Allianoi'da Bulunan Pişmiş Toprak Ecza Kapları", *Seres III. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri*, 2005, s. 451.

[643] Biçimlerine göre dairesel (K.Tip I) ve oval (K.Tip II) olarak iki bölüme ayrılarak incelenen kaşıkların detaylı bilgileri için bkz. Ergün Karaca, *a.g.e*., s. 37-40.

[644] Ergün Karaca, *a.g.e.*, s. 37, 40, 53.

[645] Celal Şimşek, *Laodikeia Çalışmaları 1.1…,*s. 168.

[646] Afif Erzen, *1992 Yılı Enez*…, s. 455-473.; Sait Başaran, *Ainos (Enez) 1995 Yılı*…, s. 489-515.; Sait Başaran, *Ainos (Enez) 1996 Yılı*.., s. 593-624.

[647] Önder Bilgi, "İkiztepe Kazısı 2003 Dönemi Çalışmaları", *26. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, 24-28 Mayıs 2004 Konya, Ankara, 2005, s. 21-28.

[648] Neşe Atik-Mehmet Akif Işın, *Tekirdağ/Karaevlialtı2000, 2002 ve 2004 Yılları…*, s.47-59.

[649] Felix Pirson, *Pergamon-2011 Sezonu…*, s. 403-420.

[650] Fokke Gerritsen-Rana Özbal, "2012 Yılı Barçın Höyük Kazıları", *35. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Muğla, 2014, s. 471-485.

[651] Tepe Mezarlığı'nda ele geçirilen, hayvan kemiklerinden yapılmış çok sayıdaki kaşık, iğne ve kozmetik âletlerin benzerlerinin Hastane Höyüğü'nde de bulunması, ayrıca müzenin Akhisar ilçe merkezinde yaptığı kazılarda elde edilen bazı sonuçlar, Thyateira'da Roma İmparatorluk Dönemi'nde gelişmiş bir kemik işleme atölyesinin var olduğu düşüncesini akla getirmiştir. Bkz. "2012 Yılında Thyateira Antik Kenti ve Hastane Höyüğü'nde Gerçekleştirilen Arkeolojik Çalışmalar", *35. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, s. 124-140, Muğla, 2014, s. 125.

[652] Engin Akdeniz, *2012 Yılında Thyateira Antik Kenti ve*…, s. 124-140.

[653] Tarsus'ta 2009 sezonunda değişik amaçlı kullanılan tunçtan yapılmış tıp âletleri ele geçmiştir. Genellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nden bilinen bu tıp âletleri Erken İslâmî Dönemlerde

kozmetik ve tıp alanında kullanılan ölçek ve kaşıklara ait buluntuların varlığı söz konusudur.

3.3. Cımbız/Tutucular

Kıl vb. ince şeyleri tutmak veya çekmek için kullanılan küçük maşaya "cımbız" adı verilmektedir [655]. Bu alet birçok işleve sahiptir ve temel olarak parmakların bir uzantısı olarak **(Levha XVI.1)** işlev görmektedir[656]. Kişisel vücut bakımında, epilasyon aleti olarak kullanılan cımbızlar çok çeşitli biçimlerde üretilmiş ve epilasyon, kandil fitili kaldırma, zanaatkârlar tarafından küçük nesneleri tutma işlevleri yanında, tıp alanında faydalanılmak amacıyla da üretilmişlerdir. Kullanım amacındaki sadelikten dolayı, tip olarak Samothrake'den MÖ 5. yüzyıla tarihlenen bir örnekle, MS 5. yüzyıla tarihlenecek Kibyra örneği veya MS 6-7. yüzyıllara tarihlenen bir Fransa buluntusu arasında çok büyük bir farklılık göze çarpmamaktadır. Yapım tekniği basittir. Uzun bir şerit ortada esnemeyi sağlayacak bir yayın iki tarafına doğru bükülür ve tutucu uçlar biraz içe eğilmiştir [657].

Sağlığın temel kurallarından birisi de temizliktir [658]. Genel olarak bakıldığında, Antik Çağ mezarları içine bırakılan nesneler arasında belki de ilk sırada kişisel bakım gereçleri yer almaktadır. Bunlar, en geleneksel açıklamayla bireyin yaşarken kullandığı eşyalardan oluşmaktadır [659].

Vücut tüyleri, güzelliği engelleyen ve istenmeyen bir durumdur. Antik Çağ'da bu bakım, evden çok, hamamlarda yapılmış ve kadınlar kadar erkekler de depilasyon işlemleri uygulamışlardır [660]. Depilasyon ve epilasyon [661] işlemleri

---

kullanım görmüştür. Ayrıca detaylı bilgi için bkz. Aslı Özyar-Oya Pancaroğlu-Elif Ünlü-Agnès Vokaer, "Tarsus-Gözlükule Kazılarında Ele Geçen Erken İslami Dönem Buluntuları Hakkında Bazı Gözlemler", *38. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Edirne, Ankara, 2017, s. 467-484. Ayrıca bkz. Aslı Özyar-Elif Ünlü-Steve Karacic-Catherine Person-Türkan Pilavcı-Serdar Yalçın, "Tarsus-Gözlükule 2009 Yılı Kazısı", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2011, s. 251-262.

[654] Zeliha Demirel Gökalp, *a.g.e.*, s. 247.

[655] Uzantı33:(Çevrimiçi)http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=63279, (07. 04. 2018).

[656] Uzantı 27.

[657] Ünal Demirer, *a.g.e.*, s. 31.

[658] Haluk Perk, *Anadolu Antik Dönem Tıp Aletleri*, Haluk Perk Tıp Müzesi Yayınları, İstanbul, 2012, s.101.

[659] Sedef Çokay Kepçe, *Perge Batı Nekropolis Mezar…, a.g.e.,* s. 61.

[660] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.*, s. 225.

kazıma, hafifçe yakma ve merhem uygulamalarının yanı sıra koparma (epilasyon) işlemini de içermektedir[662]. Ancak hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın, alıntılarda bu konudaki titizliğin sadece kadınlara özgü olmadığı açıkça anlaşılmaktadır [663].

Antik Çağ'da kişisel hijyene yönelik olup, zenginlere özgü olmayan bir alışkanlık da, bugünkü manikür setlerine benzer bir "cep seti"nin bulundurulması olmuştur[664]. Cımbızlar Antik Çağ'da cep içinde bir halkaya takılan tıbbi bakım setleri, tuvalet forsepsleri, kürdanlar, kulak kaşıkları ve tırnak temizleyicileri arasında taşınmıştır[665]. Epilasyon için kullanılan cımbızlar genellikle dıştan kilit halkalıdırlar ancak halkaların çoğu günümüze ulaşamamıştır[666].

Tunç Çağı'nda tüylerin geniş çeneli bir cımbız ile tutulması sağlanmış ve bu tüyler bir bıçak yardımıyla kesilmişlerdir [667] . Antik Mısır'da kadınlar sık sık yıkanmışlar ve istenmeyen kılları bronz bir jiletle traş etmiş ya da cımbızla yolmuşlardır [668] . Atinalı kadınlar koltukaltlarındaki ya da vücutlarının başka yerlerindeki tüyleri temizlemişlerdir ve bu işi bazen tüyleri yolarak bazen ise yakarak yapmışlardır[669]. Roma'da vücut kıllarını yok etmek amacıyla, sadece traş için adanan kölelerin varlığı nedeniyle tarihçiler bütün vücutlarını traş ettiklerini düşünmektedirler. Mozaiklerde kıllı kadınlara dair bir görüntü bulunamamıştır [670]. Tüysüz bir vücut kadınsı bir ideal olarak görülmektedir[671].

Cımbızlar epilasyon yanında, tıbbi tedavide de kullanılmışlardır. Örneğin granüler oftalmide konsekan trikiazis için sık başvurulan yöntemdir ve antik yazarların tarifiyle "göz kapağı dışa çevrilip, epilasyon pensiyle batan

---

[661] Cildin yüzeyinin üstündeki tüylerin çıkarılmasına depilasyon, tüm kılların yok edilmesine epilasyon denilmektedir. Bkz. Marguerite Johnson, *a.g.e.*, s. 117.
[662] Gös. yer.
[663] Hillary J. Deighton, *a.g.e.*, s. 28.
[664] Ralph Jackson, *a.g.e.*, s.48.
[665] Ersin Çelikbaş, "VII. Metal Objects the Teather", *Parion Studies I, Roman Theather of Parion Excavations, Architecture and Finds From 2006-2015 Campaigns*, Edit. Cevat Başaran- H. Ertuğ Ergürer, İçtaş A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2018, s. 186.
[666] Haluk Perk, *a.g.e.*, s. 105.
[667] Ebru Durak, *a.g.e.*, s. 33.
[668] Nevzat Eren, *Çağlar Boyunca Toplum Sağlık ve İnsan*, Gelişim Dizgi Yayıncılık, Ankara, 1996, s. 21.
[669] J. Moyr Smith, *a.g.e.*, s. 87.
[670] Uzantı 7.
[671] Kelly Olson, *a.g.m.*, s. 301.

kıllarçekilerek" tedavisi sağlanmaktadır [672]. Forsepsler gümüş, bronz ve kemik gibi örnekleri bulunan aletlerdir [673] ve parmakların uzantıları olarak, ameliyattan depilasyona kadar çeşitli amaçlar için kullanıldıkları anlaşılmaktadır[674].

Anadolu'daki kazılarda ele geçen epilasyon pensetlerinin sayı ve çeşidi miktar olarak yoğunluk arz etmektedir. Bu buluntuların birçoğu, Roma İmparatorluk Dönemi ve Geç Roma Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Bununla beraber Anadolu'da tam cerrahi amaçlı aletler de **(Levha XVI.2)** bulunmuştur [675].

Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki Urartu kale, saray ve gömülerinde, kaçak kazılarda ele geçen kadın takılarının önemli bir bölümünde, çeşitli metallerden yapılmış makyaj takımları yer almaktadır. Kadın makyaj seti ya da takımı, cımbız, iğne, sürmelik, kulak temizleyici ve anlaşılamayan bir aletten meydana gelmektedir[676]. Birden çok makyaj aletinin bulunduğu bir başka set yine kaçak kazılarda bulunmuştur. Daha sonra koleksiyoner Yücel Aşkın tarafından satın alınılmıştır. Tunçtan yapılan sarkaçlı ve sandal biçimli küpeye benzeyen levhanın kenar genişlikleri üzerine yan yana altı adet delik açılmış ve bu deliklere yine tunçtan yapılmış uzun zincirler takılmıştır. Zincirlerin uç kısımlarına da cımbız, kulak temizleyici, süs iğnesi ve bir alet takılmıştır [677]. Yoncatepe Nekropolü 4 Numaralı mezarda ise tunçtan yapılmış bir cımbız ele geçmiştir. Tunçtan dövme tekniğinde yapılan cımbızlar, ortalama 3.5- 7 cm büyüklüğe sahiptir. Orta kısmına yaylanmayı sağlamak amacıyla bir halka yerleştirilmiştir. Cımbızların ağız kısmı yuvarlak, geniş, sivri biçimde çeşitleri bulunmaktadır. Derideki kılların çekilmesi işleminde kullanılan cımbızlar kadın ve genç kızların yanı sıra, erkekler tarafından da kullanılan gereçlerdendir. Tıpkı kulak temzileyici ve sürmeliklerde olduğu gibi, cımbızlar da Doğu Anadolu Bölgesi'nde Urartu Krallığı döneminde oldukça yaygın

[672] Ünal Demirer, *a.g.e.*,.s. 32.
[673] Akın Ersoy, "*Antik Dönemden Osmanlı Dönemine Smyrna,* s. 34.
[674] Uzantı34:(Çevrimiçi)http://exhibitions.kelsey.lsa.umich.edu/art-science-healing/instruments1.php (07.04.2018).
[675] Uzel, İlter, *a.g.e.*, s. 35.
[676] Bkz. Oktay Belli, *a.g.e.*, s. 190.
[677] İlk zincirin ucuna bir sürmelik asılmış, ikinci zincirin ucundaki alet düşerek kaybolmuş, üçüncü zincirin ucuna haşhaş başlı küçük bir iğne, dördüncü zincirin ucuna minyatür bir amulet, beşinci zincirin ucuna da, yine bir kulak temizleyici asılmıştır. Tipik bir kadın kozmetik setini oluşturan bu takımda, işlevini kesin olarak bilinen sürmelik ve cımbızın dışında, iğne ve amuletin hangi amaçla kullanıldığı şimdilik bilinememektedir. Bkz. Oktay Belli, *a.g.e.,* s. 193.

olarak kullanım gören buluntulardır. Doğu Anadolu Bölgesi'nde Urartu Krallığı'ndan günümüze değin cımbızların biçimlerinde herhangi değişiklik **(Levha XVI. 3)** görülmemektedir [678].

Parion tiyatro kazılarında ele geçirilen metal buluntuların arasında cımbızlar da yer almaktadır. Cımbızların üst kısmı kazınmış çizgilerle dekore edilmiştir. Bu cımbızların eşdeğerleri, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi Koleksiyonu, Haluk Perk Koleksiyonu ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde **(Levha XVI. 4)** yer almaktadır[679].

Symrna Agorası çalışmalarında, Bouleuterion Caddesi kazılarında ele geçen ve şimdilik tek örnekle temsil edilen kemik parça[680]; yayınlarda diş temizleme aleti/epilasyon forsepsi, kürdan olarak tanımlanmış ve yer almıştır. Üzerinde yer alan bezeme dekorunun varlığı, parçanın bir kadına ait tuvalet aksesuarı olma ihtimalini arttırmaktadır. Özellikleri itibariyle "Epilasyon forsepsi" veya "diş/tırnak temizleyici" bir alet olarak işlev görmüş olabileceği düşünülmektedir [681].

Allianoi'da yapılan çalışmalarda ele geçirilen bronzdan tutucuların çoğu, diğer Roma İmparatorluk Dönemi tıp aletlerinin aksine tek fonksiyona sahiptir. Nadiren diğer bir tutam veya başka bir aletle birleştirilerek kullanılmışlardır. Bu aletler kullanımına göre özel adlarla veya sadece genel tutucu (*ΛΑΒΙΣ / vulsela)* şeklinde tanımlanmaktadırlar [682] . Allianoi'da 9 adet düz tutucu (DTu.) bulunmuştur[683]. Günümüzde kullanılan cımbız işlevindeki bu tip tutucular, epilasyon ve yara veya vücut açıklıklarındaki ufak nesnelerin yakalanmasında kullanım

[678] Oktay Belli, *a.g.e.,* s. 190, 193, 195, 198.
[679] Ersin Çelikbaş, *a.g.e.,* s. 186.
[680] Kat. Nu.36.
[681] Akın Ersoy, *Antik Dönemden Osmanlı Dönemine Smyrna…*, s. 34.
[682] Tutucular *düz* (cımbız türü) ve *çapraz* (makas gibi açılır kapanır kollu) olarak iki tipte incelenmiştir ve tutucular hakkında genel yayınlar sadece düz tutucular hakkındadır. Bkz. Daniş Baykan, *Allionai Tıp Aletleri*, SOA-2 Studia ad Orientem Atiquum/Eski Doğu Araştırmaları, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2012, s. 54.
[683] Antik kaynaklarda Düz Tutucular " *ΛΑΒΙΣ/MYΔION/forceps/ vulsella/volsella"* isimleriyle yer almaktadır. Bazen halka şeklindeki bir kelepçeyle, sıkıştırılarak sabitlenebilen DTu.'lardan Allianoi'da bulunamamıştır. Ayrıca Düz Tututcular ve Çapraz Tututcular hakkında detaylı bilgi için bkz. Daniş Baykan, *Allionai Tıp Aletleri*…, s. 54-58.

görmüştür. Temizlik amaçlı kozmetik setlerinin de bir parçası olarak yer almışlardır[684].

Ayrıca, Metropolis [685], Kibyra [686], Juliopolis Nekropolü [687], Heraion Teikhos/Karaevlialtı [688], Antandros [689], Arykan [690], Van-Kalecik Nekropolü [691], Milas-Belentepe [692], Ainos [693], Salat Tepe [694]; bununla birlikte İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde [695], Kütahya Müzesi [696] ve Haluk Perk Tıp Müzesi'nde[697] **(Levha**

[684] Daniş Baykan, *a.g.e.,* s. 54.

[685] İki adet cımbız ele geçmiştir. Her iki cımbız tüm olarak bulunmuştur ve üzerlerinde dairesel bezemeler bulunmaktadır. Benzer örneklere bakıldığında Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendikleri düşünülmektedir. Bkz. Ebru Durak *Metropolis Bronz Eserleri,* (T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Blimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2013, s. 34.

[686] Kibyra'da bulunan cımbızlardan B2, yay altına çakılan bir pime geçirilmiş iğnesiyle günümüz tırnak makaslarıyla benzerlik göstermektedir. "Cep seti" olarak tanımlanan bu tip de yaygındır ve ortadaki ucu sivri yassı iğne, dönmüş kılları, batmış dikenleri çıkarmak hatta tırnak içlerini temizlemek için de faydalanılmıştır. B1 ve B2 Geç Dönem Hamamı'nda bulunmuştur; dolayısıyla tıbbi amaçla kullanılmayıp, epilasyon işlevleri olduğu kesin olan buluntulardır. Her iki alet de GDH konteksti içinde 5-6. yüzyıllara ait olarak değerlendirilmişlerdir. Bkz. Ünal Demirer, *a.g.e.,* s. 32.

[687] Sanduka bir mezarda toplu olmak üzere ele geçen çok sayıda tıp aletleri dönemin tıp aletleri çeşitliliğini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bu sanduka mezarın da kentte yaşamış olan bir hekime ait olması kuvvetli bir ihtimal olarak görülmektedir. Çünkü burada toplu olarak bulunan tıp aletleri bir hekim çantasının varlığını düşündürmüştür. Nekropolde bulunan tıp aletleri arasında kulak kaşıkları (sondası), ilaç kutuları, iğneler, bistüriler, keskiler, kaşıklar, forsepsler (dişli), çengeller, karıştırma çubukları, bir makas ve bir ilaç karıştırma tablası bulunmaktadır. Bkz. Melih Arslan, *a.g.m.,* s. 28.

[688] Neşe Atik-Mehmet Akif Işın, *Tekirdağ/Karaevlialtı 2000, 2002 ve 2004 Yılları…*, s.47-59.

[689] Gürcan Polat-Yasemin Polat, *Antandros 2003-2004 Yılı*…, s. 89-105.

[690] Arykanda'dan bulunan forsepslerin hepsi de hamam veya başka tür kamu yapılarında bulunmuştur. Bu nedenle bunların tıbbi amaçla kullanıldığı söylenememektedir. İlk iki örnek (C29, C30) Naltepesi'ndeki Hamam binasından, son örnek (C32) ise Büyük Hamam'dan ele geçmiştir. Bu nedenle hamamda yıkanma sırasında vücut temizliği için kullanılmış oldukları düşünülmektedir. Bkz. Alptekin Oransay, Arykanda Antik Kentinde 1971-2002 Kazı Sezonlarında Ele Geçen Madeni Buluntular ve Madencilik Faaliyetleri, (T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji (Klasik Arkeoloji) Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2006, s. 82.

[691] Rafet Çavuşoğlu-Hanifi Biber-Fütühat Başar, "2004-2007 Yılları Van-Kalecik Kazıları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2009, s. 269-290.

[692] Geç Geometrik Döneme tarihlenen mezarların tamamı örgü tekne tipinde inşa edilmiş ve mezarlarda hiç dokunulmamış kontekstler ortaya çıkarılmıştır. Açılan mezarlar arasında özellikle 08BTM43 numaralı mezar buluntuları açısından önemlidir. Amphora içine kremasyon gömü yapılan mezarda yine amphora içine bırakılmış demir ustura ve cımbız ile biley taşı ele geçmiştir. Bu da mezar sahibinin berber olduğunu düşüncesini akla getirmiştir. Bkz. Ahmet A. Tırpan-Bilal Söğüt, "Lagina, Börükçü, Belentepe ve Mengefe 2008 Yılı Çalışmaları", *31. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2010, s. 505-527.

[693] Sait Başaran-Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2011 Yılı…,* s.375-390.

[694] A.Tuba Ökse-Ahmet Görmüş-Tatsundo Koizumi-Özcan Şimşek, "Ilısu Barajı-Salat Tepe 2013 Kazısı", *36. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2015, bkz. s. 35, Resim 10: Salat Tepe Tabaka 5 L12/128/tabanı bakır/tunç cımbız (L12/0364/V/01) buluntusu.

[695] *Çağlar Boyu Anadolu'da Kadın Anadolu Kadının Anadolu'da 9000 Yılı*, s. 186.

XVI.5-6) sergilenen buluntular arasında da bronz, kemik gibi çeşitli malzemelerden yapılmış cımbızlar yer almaktadır.

3.4. Taranma Gereçleri

Taraklar, tarih boyunca kullanım amacı değişmeyen ve dünyanın her yerinde farklı kültür ve medeniyetlere ait örnekleri bulunan gereçlerdendir. Yüz görünümüne saç ve sakala bir düzen vermek amacıyla kullanılmışlardır. Hem kadınlar hem de erkekler tarafından kullanılan taraklar erken dönemlerden itibaren sıklıkla karşılaşılan ve "kişisel aksesuarlar" arasında yer alan eşyalardandırlar [698]. Taraklar, toplumun her seviyesinde günlük kullanım görmüşlerdir bu nedenle, en mütevazı Roma İmparatorluk Dönemine ait mezarlıklardan Ortaçağ'da gelişen kent merkezlerine kadar, en yaygın sınıflardan birisi olmuşlardır [699]. Altın, gümüş ve bronz, kemik, fildişi, boynuz ve ağaç gibi pek çok malzemeden yapılmış örnekleri bulunmaktadır [700].

Antik Yunan ana karası kalıntılarında değerli metallerden ve kuyumcular tarafından yapılmış aynalar, taraklar ve saç süsleri bulunmuştur[701]. Ayrıca Antik Yunan'da erkeklerinin tarak kullandıkları da bilinmektedir [702]. Bakım ritüellerinin daha basit olduğu Sparta'da bile, erkekler saçlarına daha az özen göstermelerine ve saçlarını daha kısa tutmalarına rağmen, taramak ve örmek için zaman ayırmışlardır[703].

Bilindiği üzere mezar stelleri, Antik Çağ'ın gündelik yaşamını yansıtan önemli arkeolojik buluntular arasında yer almaktadır. Bu steller üzerinde ölen kişinin günlük yaşamında kullandığı pek çok eşyanın tasvirini görmek mümkün olmaktadır. Özellikle Anadolu'daki steller üzerinde iğ-öreke, pyksis, kalathos, unguentarium,

---

[696] Zeliha D.Gökalp, *a.g.e.*, s. 247.
[697] Haluk Perk, *a.g.e.*, s. 106.
[698] Akın Ersoy, *Antik Dönemden Osmanlı Dönemine Smyrna.., a.g.e.*, s. 38.
[699] Arthur MacGregor, *Bone Antler Ivory & Horn The Technology of Skeleton Materials Since the Roman Period*, Barnes &Noble Books, New Jersey, 1985, s. 73.
[700] Akın Ersoy, *Antik Dönemden Osmanlı Dönemine Smyrna…*, a.g.e., s. 38.
[701] Wictoria Sherrow, *Encyclopedia of Hair: A Cultural History*, Greenwood Press, Westport, 2006, s. 140.
[702] Müjde Peker, "A Double Bone Comb From Karamattepe, The Nif Mountain Excavation", *Oxford Journal of Archeology Vol 32*, No.2, 2013, s. 157.
[703] Wictoria Sherrow, *a.g.e.*, s. 142

kitap ve ayna gibi aksesuarlar arasında tarak betimlemeleri de bulunmaktadır. Hellenistik Dönem ve Roma İmparatoluk Dönemi'ne tarihlenen ve sıklıkla kadın mezar stelleri üzerinde yer alan tarak betimlemeli mezar stellerine İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bulunan örnekler de gösterilebilir [704].

Taraklar, kremasyon gömülerinde sıklıkla yakılmış veya kasıtlı olarak kırılmışlardır. Sembolik minyatür taraklar bazen gömü için özellikle yapılmıştır. Dünyevi varoluş sırasında da, saçın çok özel bir önemi olduğu düşünülmektedir [705]. Taraklarla ilgili pasajlar da bulunmaktadır. Plautus'ta [706], Antik Çağ berberlerin sakalları kesmek veya yüzün (*strictim attondere* ya da *radere*) detaylı tıraşını yapmak için taraktan (*tondere per pectinem*) faydalandıklarına dair bir pasaj yer almaktadır [707]. Ayrıca Heredotus'un ünlü bir pasajında şöyle geçer: "*Spartalı savaşçılar saçlarını Thermopylae Savaşı'ndan önce taramışlar, muhtemelen kendilerini ölüm için hazırlıyorlardı* [708]." Benzer şekilde, Köln'de bulunan ve MS 3-4. yüzyıla tarihlenen bir berberin mezar steli üzerinde birkaç büyüklükte traş usturası birlikte bir çift taraflı tarak tasvir edilmiştir. MS 9. yüzyılın erkek Viking mezarlarında da kemik taraklar bulunmuştur [709].

Tarak ahşap veya fildişi, vb. gibi malzemelerden yapılmıştır ve tek veya çift taraflı olarak üretilmiştir [710]. Tek parçalı kemik ve boynuz tarakları, mevcut hammaddelerin boyutlarına göre sınırlı olma dezavantajına sahiptir. Tek taraflı taraklar için kullanılan Roma İmparatorluk Dönemi tarakları, normal olarak, dişlerin tüm uzunluğunu kuşatacak kadar derin olan, uçlarında bir çift dikey-yönelimli ara levha ile ayrılan, tek bir çift dikdörtgen yan plakadan oluşmaktadır. Tüm yapı demir veya bazen de bronz perçinlerle tutturulmuştur. Roma İmparatorluk Dönemi çift taraflı taraklarında ise, normal olarak iki sıra diş bulunmaktadır, bir set diğerinden belirgin olarak daha kabadır, Akdeniz örnekleri genellikle dışbükey uçlarla fildişi olarak bilinmektedir. Bu biçim kuzey Avrupa'da da görülmekle birlikte, normalde

[704] Akın Ersoy, *Antik Dönemden Osmanlı Dönemine Smyrna.., a.g.e.*, s. 38.
[705] Arthur MacGregor, *a.g.e.,* s. 73.
[706] T. Maccius Plautus, **Captivi**.
[707] Frank W. Nicolson, "Greek and Roman Barbers", *Harvard Studies in Classical Philology*, Vol. 2, 1891, s. 41-56, s. 44.
[708] Heredotus, **The Histories**.
[709] Müjde Peker, *a.g.m.,* s. 157.
[710] James W. Ermatinger, *a.g.e.*, s. 284.

şimşir ağacında üretilmişlerdir[711]. Genellikle bir tarafı diğer tarafında küçük olan uzun dişler ile çift taraflıdırlar [712].

Kişisel hijyen koşullarında zaman zaman yaygın kullanımları için daha güçlü bir açıklama ise, gündelik yaşamda önemlerine karşın, bitlerin kontrol edilmesinde ve dikkatle bakılmalarında önemli bir rol oynamış olmalarıdır[713]. İmparatorluğun uzak bölgelerinden Roma ordusu kamplarında birçok çift taraflı tarak ortaya çıkarılmıştır[714].

Şimdiye kadar minyatür taraklar, sunular, mezarlar veya tılsımlar olarak kabul edilmiş ancak günlük yaşamın nesnesi olarak görülmemişlerdir[715]. Minyatür taraklar, ölülerle birlikte bırakılmak için özel olarak yapılmış küçük tek parça taraklardır. Bunların bir kısmı belli bir özenle üretilirken, çoğunluk sadece kabaca şekillendirilmiştir. En kaba örnekler, herhangi bir pratik amaca hizmet etmek için çok fazla basittir; bu nedenle, bu tarakların, makaslar, cımbızlar ve bıçaklar gibi diğer küçültülmüş aletler ile birlikte, sadece sembolik bir değere sahip olduğu ve tamamen cenaze amacıyla yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu minyatür tarakların, kremasyon mezarlıklarından çıkarılan (görünüşe göre) kasten kırılmış tam boyutlu tarakların birçoğu gibi, cenaze *pyre*sinde nadiren yakıldıkları belirtilmektedir [716]. Tapınaklarda bulunan taraklar ise çoğunlukla sunu olarak kabul edilmiş ve bu nedenle muhtemelen hanelerde kullanılmamıştır [717] . Binyıldan fazla zamandır kompozit taraklar çok çeşitli biçimlerde üretilmiştir, bu da çok fazla çeşitlilik, şekil ve dekorasyon var olduğunu göstermektedir [718].

Taraklar, gelişim, yayılım ve kullanım özellikleri ile Anadolu yerleşimleri içerisinde de diğer eşya ve objeler gibi arkeolojik buluntular arasında yer almışlardır. Buna göre tarakların, Anadolu'da ortaya çıkarıldıkları önemli yerleşim yerleri ve buluntular şunlardır:

---

[711] Arthur MacGregor, *a.g.e.*, s. 73, 74, 78, 96.
[712] James W. Ermatinger, *a.g.e.*, s. 284.
[713] Arthur MacGregor, *a.g.e.*, s. 73.
[714] Uzantı 35: (Çevrimiçi) http://archaeologicalmuseum.jhu.edu/the-collection/object-stories/archaeology-of-daily-life/female-beauty/double-sided-comb/,(25.03.2018).
[715] Müjde Peker, *a.g.m.*, s.155.
[716] Arthur MacGregor, *a.g.e.*, s. 78.
[717] Müjde Peker, *a.g.m.*, s. 155.
[718] Arthur MacGregor, *a.g.e.*, s. 82.

Smyrna Agorası kazılarında 7 adet kemik tarak buluntusu söz konusudur. Bunlardan 5 adeti çift taraflı, 2 adeti tek taraflı taraklardır. Örnekler arasında erkene tarihlenebilecek niteliklere sahip tek tarak örneği, Hamam Yapısı kazılarından ele geçirilmiş minyatür taraktır **(Levha XVI. 7)** [719]. Buluntunun orta kısmında karşılıklı iki yiv bulunmakta olup, yüzey perdahlanmıştır. Oldukça küçük ölçülerde yapılmış olan bu buluntu, diğer taraklardan ebat olarak da net bir şekilde ayrım göstermektedir[720]. Ele geçen tarak, minyatür ölçülere (2.9 x 2.4 cm) sahiptir ve çift taraflı olan tarağın sağ tarafında 4, sol tarafında 10 dişi kırık şekilde bulunmuştur [721]. Bu ölçülerde bir minyatür tarak örneği Karamattepe'de[722] ele geçmiş olup, erken döneme tarihlendebileceği varsayılmıştır[723]. Agora Hamamı kazı çalışmalarında aynı seviyeden ele geçen diğer kemik objeler ve pişmiş toprak buluntularla birlikte yapılan değerlendirmeler sonucunda buluntunun Geç Roma-Erken Bizans Dönemine tarihlenebileceği düşünülmektedir. Agora Hamam Yapısından ele geçen çift taraflı tarak örnelerinden bir diğerinde ise, buluntunun yarısı kırık olup, bir tarafı kalın diğer tarafı ince dişlerden meydana gelmektedir. Yakın bir örneği Sultanahmet Eski Cezaevi kazısında ele geçmiş olup Bizans Dönemi'ne tarihlendirilmiş bir buluntudur. Tipolojik olarak birbirlerine çok yakın olan 2 örnek ise bazilikanın üst seviyelerinden, Geç Roma ve Geç Antik Çağ ağırlıklı olmak üzere Osmanlı Dönemi'ni de kapsayan pişmiş toprak, cam ve diğer buluntularla birlikte ele geçmiştir. Bu nedenle tarakların Bizans ve belki de Osmanlı Dönemine ait olabileceği düşünülmektedir.

Nif (Olympos) Dağı Karamattepe'de pişmiş toprak buluntulara göre saptanan kronoloji, her geçen yıl yeni buluntularla pekişerek devam etmiş ve 2009'da gün ışığına çıkan MÖ 650-480'e ait küçük bir kabartmalı bronz parça ile çift taraflı küçük bir kemik tarak bu bağlamda ortaya çıkarılan önemli buluntular arasında yer almıştır[724]. Buluntu[725], 3,25 cm yüksekliğinde, 2,5 cm genişliğinde, yan kısımları iç

[719] Akın Ersoy, *Antik Dönemden Osmanlı Dönemine Smyrna…,*s. 39.
[720] Akın Ersoy-Gülten Çelik Ersoy, *a.g.e.,* s. 97.
[721] Akın Ersoy, *Antik Dönemden Osmanlı Dönemine Smyrna…,*s. 39, 40.
[722] Bkz. Müjde Pekeri *a.g.m.*, s. 147-161.
[723] Akın Ersoy-Gülten Çelikbaş Ersoy, *a.g.m.*, s. 97.
[724] Elif Tül Tulunay, *Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2009*…, s. 408.

bükey çalışılmış olan geometrik bezemeli, çift taraflı yassı kemik bir taraktır[726]. Dişlerin uçları ve çapraz olarak iki köşesi kopmuştur; yanlarından biri diğerinden daha fazla aşınmıştır. Bir sette 16 diş ve diğerinde 15 diş bulunmaktadır [727]. Tarak, paleoantropologların ilk analizine göre, bir sığır kemiğinden yapılmıştır **(Levha XVI. 8a-b)**. Ephesos'daki Artemision kazılarından çıkan taraklar Karamattepe taraklarına benzemektedir fakat bunlar normal büyüklüktedir ve fildişinden yapılmıştır **(Levha XVII.1)**. Dekorasyonları Karamattepe tarakğından farklıdır; daireler olmadan sadece kesik çizgilerden oluşmaktadır.

Karamattepe tarağı, MÖ 2. binyılın sonu ve MÖ 480-330'un Ege örneklerinden olan Yakın Doğu örneklerinden ayrılmaktadır. Ephesos'daki Artemision örneğinden de farklılık göstermektedir. Karamattepe tarağı, arkeolojik bağlamına dayanarak, MÖ 7. yüzyılın sonu ile 6. yüzyılın ilk yarısı arasında, MÖ 680-480'e aittir. Tapınaklar ve mezarlıklardan gelen sunuların aksine, Karamattepe tarağının günlük hayatta kullanıldığı düşünülmektedir. Karamattepe tarağının erkek kullanımında, sap yuvası ve minyatür boyutu ile muhtemelen kaş, bıyık veya favorileri taramak amacı ile kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Böylece, eski tarakların tipolojisi ve işlevi hakkında yeni bir bakış açısı sunmaktadır [728].

Bu kentlerin yanı sıra İkiztepe kazılarında Sk.678 olarak kodlanan mezar içinde diğer buluntuların yanı sıra kemik tarak buluntusuna da rastlanmıştır [729] **(Levha XVII. 2)**.

---

[725] Karamattepe tarağı, 2009 kazı sezonundan sonra İzmir Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir: Kazı envanter numarası Nif K.09-20 ve müze envanter numarası E.920 olarak adlandırılmıştır. Bkz. Müjde Peker, *a.g.m.*, s. 147.

[726] Elif Tül Tulunay, *Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2009*…, s. 408.

[727] Dişler ince ve dar aralıklı olarak yapılmıştır. Her iki taraf da dişler arasındaki dikdörtgen boşlukta aynı şekilde kesilmiş bezeme planı görülmektedir. Bu kısım, dişlerin köklerinde iki paralel çizgi ile sınırlanmış, içindeki dikdörtgen boşluk bir çift geçiş çapraz çizgisine bölünmüştür. Ortaya çıkan dört üçgen boşlukların her birinde, merkezinde bir nokta bulunan küçük bir daire yer almaktadır. Çemberlerden birinde kırmızı boya kalıntıları bulunmuştur. H-şekilli tarağın uzun kenarları, Buchholz tipi V 'ye benzer şekilde içbükey biçimdedir. Bir tutamak için kenarında dairesel bir göz çukuru yer almaktadır. Bkz. Müjde Peker, *a.g.m.*, s. 147, 149.

[728] Müjde Peker, *a.g.m.*, s. 149, 158, 159.

[729] Sk.678 olarak kodlanan ve basit toprak tipi bir mezara ait olan bu iskeletin sağ omzunun üst kısmında ve başının sağ tarafında içinde kemik bir tarak bulunan pişmiş toprak küçük bir çanak ile sağ kolu üzerinde tunç bir hançer mezar eşyası olarak bulunmuştur. 35-40 yaşlarında bir kadına ait olan mezarın, ortaya çıktığı derinlik göz önüne alındığında, 2002 döneminde kazılmış olan İTÇ II'nin 4. mimari tabakasının tabanı altına ve İTÇ II'nin 5. mimarî tabakası molozu içine gömülmüş

3.5. Aynalar

İspanyol kökenli, mirador (mirar'dan "bakmak, seyretmek"), "gözetleme kulesi, geniş bir manzaraya hükmeden üstbalkon" anlamına gelmekte, Latince spekulum "mirror" (ya da Ortaçağ Latin değişkeni speglum) ise, komşu dillerde "ayna" kelimelerinin kaynağını oluşturmaktadır [730]. İnsan yapımı aynaların kullanımı çok eskidir[731]. İnsanlar tarih öncesinden beri kendi görüntüleriyle ilgilenmiş ve yansımasını keşfetmek için birçok yöntem uygulamıştır. Görüntü sağlamak amacıyla ilk olarak su kaplarından ve siyah parlak obsidyenden faydalanılmıştır. Parlatılmış obsidyenin yansıtıcı özelliğinin kişisel bakım eşyası olarak ilk kullanımı Çatalhöyük'te MÖ 6000-5900 arasına tarihlendirilen kadın mezarlarında bulunan örnekle kanıtlanabilir[732] **(Levha XVII.3)**. Aynalar eski Mısırlılar tarafından yaklaşık MÖ 2900 gibi erken bir tarihte kullanılmışlardır. Bunlar, ahşap, metal veya fildişi sapları ile güneş tanrısı Ra'nın temsili olan düz, yuvarlak diskler şeklinde cilalanmış bronzdan yapılmış aynalardır[733]. Aynaların sapları çoğu zaman farklı tasarımlara sahiptir [734].

Anadolu'da, Yunan ana karasında ve Akdeniz dünyasının birçok bölgesinde, ölü armağanları olarak mezarlara bırakılan metal aynalar Tunç Çağı'nda ortaya çıkmışlardır. Bu küçük aynalar altın, gümüş gibi metallerden ve genelde yüzeyi kurşun ya da gümüşle parlatılmış bronzdan yapılmışlar ve sırlı cam aynaların keşfedilip metal aynaların yerini almasına kadar kullanım görmüşlerdir Aynalar Antik Çağ'dan bu yana kadınların sıklıkla kullandıkları eşyalar arasında yer almaktadırlar. Antik Çağ'da kullanılan aynalar günümüz aynalarından malzeme açısından farklılık göstermektedir. En azından Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar ayna üretiminde cam yerine, perdahlanmış metal, büyük oranda da bronz kullanılarak aynalar üretilmiştir. Bazen de kaplama malzemesi olarak altın ve gümüş gibi metaller kullanılmıştır. Günümüze kadar ulaşabilmiş aynaların yansıma özellikleri üzerlerinde

---

olduğundan İTÇ II'nin 4. mimari tabakasına ait olduğu görülmüştür. Bkz. Önder Bilgi, *İkiztepe Kazısı 2003 Dönemi*…, s. 21-28.

[730] Uzantı 36: (Çevrimiçi) https://www.etymonline.com/search?q=mirror,(15.03.2018).

[731] Katherina Lester-Bess V. Oerke, *Accessories of Dress An Illustrated Encyclopedia*, Dover Publications, Peoria, 2004, s. 463.

[732] Nuran Şahin, *a.g.e.*, s. 35.

[733] Uzantı 37: (Çevrimiçi)http://www.furniturelibrary.com/mirror-glass-darkly/,(15.03.2018).

[734] Katherina Lester-Bess V. Oerke, *a.g.e.*, s. 464.

oluşan patina nedeniyle bozulmaya uğramış ve netlik dereceleri anlaşılamamaktadır[735].

Ayna, Yunan kadınının taşıdığı en popüler özelliğe sahip eşyadır [736]. Yunan ana karasında bronz aynalar yaygın olarak kullanılmıştır[737]. En erken örnekleri ise geç Miken Dönemin'de fildişi kulplu aynalar oluşturmaktadır[738]. Altıncı yüzyıldan kalma aristokrat Yunan kadını, modern kadının yaptığı gibi önce bir aynada süslenmiştir. Yunan ana karasına bu dönemde, muhtemelen Mısır'dan getirilen ayna ya da spekulum, çeşitli tiplerdedir; el aynası, ayaklı ayna ve kapaklı ayna tipleridir[739]. Yunan ana karasında el aynaları ise üç temel tip şeklinde gruplandırılabilir. Bunlar; Uzunca, düz ya da rölyef süslemeli saplı aynalar, derin oyma bezemeli, geniş saplı aynalar ve sonuncusu insan figürü biçimli saplı aynalardır [740]. Antik Çağ'da dairesel biçimde aynaların yanı sıra, kare şeklinde aynalar da üretilerek kullanılmıştır.[741]

MÖ 5. yüzyılın sonlarında ve 4. yüzyılda kadın süsleme teması vazolar üzerinde hakimdir. Kozmetiklerin kendileri tasvir edilmemesine rağmen, figürler genelde aynaları tutar ve genellikle aynalarla süslenmiş duvarları, fiziksel görünüşün süslemenin giysiler ve mücevher gibi vücudun takviyeleri kadar önemli bir özelliği olduğunu düşündürmektedir[742]. Yunan aynaları, diskli ayna ve kutu ayna olmak üzere iki sınıfa ayrılabilir. Disk aynaları sadece bir tarafta yüksek oranda cilalanmıştır; tersi ise kabartma tasarımlarla kazınmış veya süslenmiştir. Saplı disk aynaları çok yaygındır. Bunların birçoğunda sap, bir destek veya ayak olarak işlev görecek şekilde yapılmıştır, böylece aynalar bir masa üzerine yerleştirilebilmektedirler. Kutu aynaları, kolayca bir araya getirilebilen iki diskten oluşturulmuştur. Alt disk, cilalanmış yüzeyi korumak için bir kapak olarak kullanılırken, ayna olarak hizmet veren üstteki disk çok iyi cilalanmıştır. Kapağın alt

[735] Ebru Durak, *a.g.e.,* s. 28.
[736] David M. Robinson, *Excavation of Olynthus Part X Metal and Minor Miscellaneous Finds, an Original Contribution to Greek Life (with a new up-todate map of Olynthus),* The Johns Hopkins Press, Londra, 1941, s.163.
[737] Katherina Lester-Bess V. Oerke, *a.g.e.,* s. 464.
[738] Binnur Gürler, *Tire Müzesi Bronz Eserleri*, Ege Yayınları, İstanbul, 2004, s.104.
[739] Silvia A. Wunderlich, "A Greek Bronze Mirror", *The Bulletin of the Cleveland Museum of Art*, Vol. 38, No. 1, Cleveleand Museum of Art, 1951, s. 4.
[740] Binnur Gürler, *a.g.e.,* s. 105.
[741] Sedef Çokay Kepçe, *Perge Batı Nekropolis Mezar…..,* s. 61.
[742] Allison Glazebrook, *a.g.m.,* s. 234.

diske menteşelenmiş olduğu parçalar bulunmaktadır. Bu iki disk birlikte monte edildiğinde bir çeşit yuvarlak kutu oluşturmaktadırlar. Bu nedenle bu tip aynalara "kutu ayna" denilmektedir [743].

Etrüsk *scarab*ları gibi Etrüsk aynaları da, Etrüsk sanatını anlamak için en iyi araçtır. Aynalar en iyi doğrusal kesim ile süslenmiştir ve yine Yunan tiplerinden türetilmişlerdir[744]. Yunan ana karasındaki gibi Etrüsk bronz aynaları da tek bir sap kullanılarak elde tutulacak şekilde tasarlanmıştır. Aynaların yansıtıcı tarafı, yüzeyin yüksek oranda parlatılması veya gümüş kaplanması ile yapılmıştır[745]. Etrüsk aynaları Yunan'ın aynısıdır. Onlarınkine benzeyen, gümüş renginde veya yaldızlı bir diskten yapılmışlardır ve bir tarafı görüntüleri yansıtması için cilalanmıştır. Aynalar, Yunan aynaları gibi iki çeşittir. Kapaklı rölyefli çift kutu ayna ve saplı basit disk ayna şeklinde görülürler, üzerleri ise gravür veya graffiti ile dekore edilmiştir. İkinci ayna daha yaygın olarak görülen tiptir [746]. Etrüskler, Antik Çağ'da kullanılandan daha yüksek kalitede bir bronz kullanmışlardır [747]. El sanatlarında levha bronz öncelikle kabartma tekniği ile daha sonraları ise kazıma tekniği ile desenlenmiştir ve aynalarda önceleri kalın bir çerçeve yapılırken daha sonraları, bu çerçeve incelmiş ve daha az derinlikli bir çizgi halini almıştır[748]. Etrüsk mezarlarında kadınlar ellerinde, bazen bir yelpaze veya ayna ile betimlenmektedirler **(Levha XVII. 4)** ve çalışmalarda kabartma desenlerle dekore edilmiş 3000 ayna dışında yazıtlı olarak 300 tane daha bulunmuştur [749]. Bu, Etruria'da başka yerlerden daha yaygın olan ve tüm orta İtalya'daki dini nedenlerle önemli olan okuryazarlığın erkeklerle sınırlı olmadığını göstermektedir [750]. Etrüsk ayna ve duvar resimleri, Etrüsk mitolojik sahnelerinden zengin bir repertuarı oluşturmaktadır[751].

---

[743] Katherina Lester-Bess V. Oerke, *a.g.e.,* s. 464, 465.
[744] John Boardman, *The Oxford History of Classical Art,* Oxford University Press, New York, 1993, s. 351.
[745] Uzantı 38: (Çevrimiçi) https://www.ancient.eu/article/1009/etruscan-bronze-mirrors/,(16.03.2018).
[746] Aldo Massa, *The Etruscans*, Çev. John Cristmas, Minerva, İtalya, 1980, s. 91.
[747] Katherina Lester-Bess V. Oerke, *a.g.e.,* .s. 465.
[748] Romolo A. Staccioli, *a.g.e.*, s. 55, 56.
[749] Ülfet Yıldırım, *a.g.e.*, s. 50, 51
[750] Elaine Fantham-Helene Peet Foley-Natalie Boymel Kampen-Sarah B. Pomeroy-H. Alan Shapiro, *Woman in the Classical World*, Oxford University Press, New York, 1994, s. 245.
[751] Nancy Thomson de Grummond- Erica Simon, *The Religion of the Etruscans*, University of Texas Press, Austin, 2006, s. 19

Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise imparatorluk yükseldikçe, Romalıların İngiltere'yi de içine aldığı her toprakta ayna yapımı ortaya çıkmıştır. Daha sonra, "Karanlık Çağlar" olarak adlandırılan zaman sırasında kültürlerin ve ekonomilerin çöküşü üzerine, örneğin, Erken Orta Çağlar'da, ayna yapımının ortadan kalktığı görülür. MS 5-10 civarından az sayıda buluntu bulunmaktadır [752] . Roma İmparatorluk Dönemi'nde zengin bir eve yardım eden kölelere ek olarak, aynalardan sorumlu bir köle de bulunmaktadır. Kölelerden bir başkası makyaj kapları için kullanılırken, bir diğeri de taraklar için kullanılmıştır. Bu araç gereçler en iyi altın ve gümüş demircileri tarafından yapılmış ve halka açık banyolara götürülmüş, böylece gösterilebilmişlerdir.

Aynalar yuvarlak veya oval olabildikleri gibi dar saplara tutturulmuş ve süslenmiş olarak üretilebilmiştir. Bazı aynalar tutamağa sahip değildir ve çoğu zaman mermer gibi süslü malzemelerden yapılmış kutularda saklanmışlardır. Duvarlara asılmış veya hizmetçi tarafından tutulan büyük aynalar bulunmaktadır[753]. Kapaklı ve kulplu aynalar Roma İmparatorluk Dönemi boyunca popüler olarak kullanılmışlardır. Ancak Roma zevki yeni özelliklerin de getirmiştir. Örneğin diskin kenarlarına küçük delikler açılmıştır. Fransız araştırmacılar bu deliklerin iğnedenlik olarak da kullanılmış olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde kare ve uzun aynalar da popüler olarak üretilmiştir. Diğer yaygın bir moda ise kapaklı aynalarda kapağın ortasına madalyona benzer bir sikke koyulması olmuştur [754]. Bununla birlikte, camı, örneğin pencere camı olarak veya arkasını metal malzeme ile (altın veya gümüş) sırlayıp aksedici bir eşya olarak ilk kullanan yine Romalılar olmuştur[755]. Erken cam aynalar, şişirilerek yapılmış cam formlardan kesilerek üretilmişlerdir ve bu sayede her zaman hafif kavisli ve her zaman hafif renklidirler. Saydam cam imalatının kimyası bilinmemektedir [756]. MS 500 civarında,

[752] Uzantı 37.
[753] James W. Ermatinger, *a.g.e.*, s. 284.
[754] Binnur Gürler, *a.g.e.*, s. 108, 109.
[755] C.S. Lightfoot-Melih Arslan, *Ancient Glass of Asia Minor a Private Collection, Anadolu Antik Camları: Yüksel Emirtan Koleksiyonu*, Ünal Ofset, Ankara, 1992, s. 5.
[756] Uzantı 37.

gümüş-civa amalgamları kullanarak biraz daha net ve daha yansıtıcı cam aynalar yaratılmaya başlanmıştır [757].

Anadolu'da çeşitli yerleşim yerlerinde birçok buluntuyla birlikte aynalara da rastlamak mümkündür. Bu yerleşim yerleri ve buluntu alanları şunlardı:

Patara'da ele geçen metal aynaların tamamı bronzdan yapılmıştır. Ayrıca, 2 adet kurşundan yapılmış, cam ayna çerçevesi de ele geçmiştir. Aynaların bir bölümünün üzerinde parlatma amacıyla kullanılan gümüş, kalay ve kurşun izleri korunarak günümüze ulaşmıştır. Tamamı yeraltı oda mezarlarından ele geçen bu aynalar, biçimleri, boyutları ve süslemeleri açısından birçok farklı özelliğe sahiptir. Biçimlerindeki farklılıklara göre aynalar: "dairesel formlu saplı aynalar", "kapaklı aynalar", "dairesel formlu yalın aynalar", "dörtgen aynalar" ve "ayna çerçeveleri"[758] olmak üzere 5 alt gruba ayrılmıştır[759] **(Levha XVIII. 1a-b-c)**.

Parion'da tiyatro alanında bulunan [760] ve diğer çalışma alanlarında ele geçen aynalardan biri dışında, tümü nekropol alanından ele geçmiştir. Parion bronz aynalarının tümü kadın mezarlarından bulunmuş ölü hediyeleri olup; tamamı disk şeklindeki aynalardır. Aynalarda en erkene tarihlenen iki örnekten biri TSM1, diğeri ise TSM3'den ele geçen, MÖ 4. yüzyıl sonlarına ait buluntulardır.

Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait diğer aynalar ise 19 cm ile 7 cm arası değişen çaplara sahip disk biçimli ince bronz levhalardan meydana gelmektedir. Bu aynalardan 19 cm çapıyla en büyük örnek olan örneğin[761] üzerinde ele geçen çok az belirgin yanık ahşap parçaları bu aynanın üzerinde ahşap bir kapak ya da muhafazanın olabileceğine işaret etmektedir. Roma İmparatorluk Dönemi aynalarının içerisindeki örneklerden en erken döneme ait olanı 12.3 cm çapındaki ele geçen, üzerinde parlak kısımları kısmen görünen örnek [762] olup; MS 1. yüzyıl başlarına tarihlendirilmiştir. Sapsız ve bezemesiz ince disk biçimli olmalarıyla

[757] Uzantı 39: (Çevrimiçi)http://www.mirrorhistory.com/mirror-history/first-mirrors/,(16.03.2018).
[758] Bu ayna grupları ve tiplerinin detaylı bilgisi için bkz. Feyzullah Şahin, *a.g.e.,* s. 35-42.
[759] Feyzullah Şahin, *Patara V.2 Patara Metal Buluntuları*, s. 35.
[760] Ersin Çelikbaş, *a.g.m.,* s. 185, 186.
[761] M93 olarak adlandırılan mezar. Bkz. Cevat Başaran, *Antik Troas'ın..*, s. 167.
[762] M89 olarak adlandırılan mezardan ele geçmiştir. Bkz. Cevat Başaran, *Antik Troas'ın* ..,s. 168.

birlikte farklı çaplara sahip olan [763] örnekler mezarlardan ele geçenlerin kontekstleriyle birlikte değerlendirilmesi sonucu MS 25-100 ve MS 65-100 aralığına tarihlenen buluntulardır. Etraflarındaki delikler ve arka yüzlerindeki konsantrik daire bezemeleriyle diğer örneklerden ayrılan örnekler[764] ise MS 1. yüzyıl sonlarına ait örnekler olup; diğer örneklerden bir sonraki aşamayı gösterir niteliklere sahiptirler. Disk biçimli ayna kısmıyla MS 1. yüzyıl içerisine ait örneklerle benzer olan ancak, mezar dışından ele geçtiği için, sadece bulunduğu katman göz önünde bulundurularak MS 1-2. yüzyıla ait olabileceği düşünülen AFK4 kodlu örnekte yer alan saplı yapı ise, Roma İmparatorluk Dönemi'nde de, basit de olsa saplı bronz aynaların kullanıldığını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Parion aynaları içerisinde yapısı itibariyle tekil bir örnek sunan örnek[765] ise, bir tarafı ayna diğeri kapak olan çift taraflı bronz disk ve bu diskleri birbirine bağlayan küçük bir menteşe ile iki tutamaktan oluşan bir yapı göstermektedir. Kapağı üzerinde konsantrik daire bezemelerine sahip olan ayna mezar kontekstiyle birlikte MS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir [766] **(Levha XVIII. 2a-b)**.

Kibyra kentinde sürdürülen kazı çalışmalarında elde geçirilen kişisel kullanım eşyaları içindeki nadir buluntulardan biri de, Anadolu'da benzeri sadece Sardies ve Patara'da bulunmuş olan B3 katalog numarası ile kodlanmış küçük boyutlu bir ayna çerçevesine ait buluntudur [767] **(Levha XVIII. 3)**. Avrupa'daki benzerleri Kuzey Adriyatik'te Udine ve Trieste arasındaki Aquileia'da, Batı Karadeniz'de Tomis (Constanta/Köstence)'nın batısındaki Ulmetum'da ve Ukraina'nın güney kıyılarındaki Pantikapaion'dan ele geçmiştir. Patara'da ve Sardies'te bulunan benzerleri de dâhil olmak üzere, oval Kibyra örneği dışında hepsi daire şeklline sahiptir. Kutsal alan ve mezarlarda bulunmuş olan Avrupa örnekleri 3. yüzyıla tarihlenirken, Sardies ve Patara'da buluntu alanları dikkate alınarak Doğu Roma

[763] Bu aynalar M18, M37, M79, M93 ve SDJ2 örnekleridir. Bkz. Gös. yer.
[764] M70 ve M111 örnekleri. Bkz. Gös. yer.
[765] M72 olarak adlandırılan mezar. Bkz. Gös. yer..
[766] Cevat Başaran, *Antik Troas'ın Parlayan Kenti Parion*, s. 167, 168.
[767] Pahalı ve ağır olan saplı-askılı bakır alaşım, üstü gümüş sırlı bilinen aynalara alternatif olarak kullanılmış olan bu küçük eşya, kurşun bir çerçeve içine oturtulmuş küçük, oval dışbükey bir sırlı aynadan meydana gelmektedir. Askı halkası olarak tanımlanan bölümün tutamak olarak da kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Bkz. Ünal Demirer, *a.g.e.*, s. 32.

Dönemi'ne ait oldukları belirlenmiştir. Aynı ölçüt BO ve GDH arasındaki A7 açmasında bulunan Kibyra örneği için de geçerli olmaktadır[768].

Samurlu 877 Nekropolis'de ise, içerisinde konteksti nedeniyle en erkene tarihlenen kiremit mezarlardan biri M.31 olarak adlandırılan mezardır. 36 Stroter mezar, diğer nekropollerdeki benzerleri gibi hem nitelik hem de nicelik olarak genellikle az sayıda ve düşük işçilik kalitesinde kontekstlere sahipken, M.31 en azından nicelik olarak diğer örneklere nazaran zengin sayılabilecek bir kontekste sahiptir. İskeletin antropolojik incelemesi yapılmamış olsa dahi, kontekst içindeki bronz ayna, M.31 mezar sahibinin bir kadın olduğuna işaret eden bir unsurdur. M.55 ise, nekropolün son evresine ait stroter mezarlardandır. Mezar konteksti içinde yer alan 14 adet çeşitli hediyeler: cam ve pişmiş toprak unguentariumlar, bronz ayna, cista (mücevher kutusu), kozmetik spatulası ve çivilerden oluşmaktadır[769]. Bunun yanı sıra, M.68 numaralı mezar dört adet taş kapağın kapatılması ile oluşturulmuş bir taş kapama mezar içinden [770] ve M.38 olarak adlandırılmış mezarda, ayakucu tarafına bırakılan bronz ayna iskeletin bir kadına ait olduğuna işaret ederken, iki adet unguentarium baş ve omuzun sol tarafına yerleştirilmiştir [771]. Ayrıca, M.66 olarak adlandırılan mezar, kontekst olarak sayıca çok zengindir[772]. Kontekst içindeki kurşun pyksis ve bronz ayna parçaları da mezar sahibinin bir kadın olduğuna işaret etmektedir [773].

Perge'de gerçekleşen kazılarda ele geçen toplam 18 adet bronz ayna, bir ayna kapağı ile gümüş bir ayna çerçevesi buluntular arasında yer almaktadır. Buluntuların

---

[768] Ünal Demirer, *a.g.e.*, s. 32, 33.

[769] Buluntular mezar içindeki bireylerden en az birinin kadın olduğuna işaret etmektedir. Hatta bu bireylerin hepsinin kadın olma ihtimalinin yüksek olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda bronz çivilerin varlığı, bireylerin sandaletleri ile birlikte gömüldüğünü göstermektedir. Bkz. Özden Ürkmez, *a.g.m.*, s. 340, 341.

[770] Gömüye ait hediyeler bireyin alt bacak ve ayakları arasına yerleştirilmiştir. Bir ayna, iki minyatür oinochoe (chous) ve bir bronz sikke bu buluntulardır. Aynanın varlığı, mezarın bir kadına ait olduğuna işaret ederken, *chou*sun varlığı ise bu kadının aynı zamanda hamileyken ya da doğum sırasında öldüğüne dair bir gösterge olabileceği düşünülmektedir. Bkz. Özden Ürkmez, *a.g.e.*, s. 344.

[771] Bkz. Özden Ürkmez, *a.g.e.*, s. 348, 449.

[772] Bunların çoğu oldukça kötü korunmuş olmakla beraber kontekstte 20 adet mezar hediyesi bulunmuştur. Özellikle bunlar arasındaki altın küpe ve yüzüklerin sanat eseri değerindeki işçilikleri, mezarın zengin bir kadına ait olduğuna şüphe bırakmayacak niteliktedir. Bkz. Özden Ürkmez, *a.g.e.*, s. 350.

[773] Gös. yer.

çoğunluğu dairesel aynalardan meydana gelmektedir. Bunlar büyüklükleri göz önüne alınarak iki gruba ayrılmıştır[774]. Aynaların yanı sıra, bir adet ayna kapağı da envanter de yer almaktadır. Buluntunun kenarları çerçeve halinde yükselmiştir ve üzeri eş merkezli ört çember ile dekore edilmiştir. Dairesel biçimde aynaların yanı sıra, kare şeklinde [775] aynalar da bulunmaktadır. Kayda geçen diğer bir buluntu ise, gümüşten yapılmış bir ayna çerçevesidir ve aynanın yerleştiği merkezdeki dairesel boş alanın etrafını kısa dikey çizgilerden oluşanbir çerçeve çevrelemektedir Buluntunun kötü kondisyonuna rağmen, köşelerde profilden betimlenmiş ve saçlarını topuz yapmış kadın başları görülebilmektedir. Aynaların kişisel kullanım gereci olarak mı, yoksa ritüel nedenlerle mi mezara bırakıldıkları hala devam eden bir sorun olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra, mezara bırakılan buluntuların kırılması, başka kelimelerle "öldürülmesi" olgusu, Perge buluntuları arasında yarım bir ayna için de söz konusudur[776].

Metropolis kentinde ise bugüne kadar 7 adet ayna ve parçası ele geçmiştir[777] ve bunların hiçbiri tüm olarak bulunamamıştır. Kentte bulunmuş olan 4 ayna, Yamaç Ev olarak adlandırılan yapı kompleksinde 2009 yılında açılmış olan Mezar-I'de bulunmuştur. Yapılan araştırmalar sonucunda mezarın genç bir kadına ait olduğu anlaşılmıştır. Mezar içinde 41 unguanterium, altın küpe, gümüş ve kemik kaşıklar, bronz aynalar gibi çok sayıda mezar hediyesi ele geçmiştir. Unguanteriumlar ve diğer pişmiş toprak buluntular incelendiğinde mezar MÖ 2-1. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Mezarda ele geçen aynalardan 3 tanesi yuvarlak, bir tanesi ise dikdörtgen biçimlidir. Yuvarlak aynalar iskeletin başının arka kısmında, dikdörtgen ayna ise sol bacağının yanında ele geçmiştir.

[774] Bu buluntulardan ilkinde ayna çapı 10 cmden büyüktür (La.98.C6, La.97.K.24, L56.13) ve anılan üç örnekte çap aralığı 12-16 cm dir. Gerek ölçüleri, gerekse ağırlıkları nedeniyle bunların duvara asılarak kullanıldığı düşünülmektedir. Oldukça parçalanmış örneklerden birinde (La.98.C6) merkezde pergel deliği ve eş merkez etrafında ikili gruplandırılmış çemberlerden oluşan bir bezeme şeması belli belirsiz görülmektedir. Bkz. Sedef Çokay Kepçe., *Perge Batı Nekropolis Mezar…*, s. 61.

[775] La.97.U.23 Numaralı bronzdan yapılmış buluntu, bu tipteki aynalara Perge'den eklenen bir buluntudur. Aynı biçim ve büyüklükteki aynaların, MÖ 1. yüzyıldan itibaren kullanıldığı bilinmektedir ve nitekim, Roma'da nekropol buluntusu olarak ele geçen benzer örnekleri MS 1. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Bkz. Gös. yer.

[776] Sedef Çokay Kepçe, "*Perge Batı Nekropolis Mezar Buluntuları…,* s. 61, 62.

[777] Bkz. Kat Nu. 64-65-66-67-68-69-70. Bkz. Ebru Durak, *a.g.e.*, s. 28.

Yuvarlak biçime sahip iki ayna da Akropolis kazılarında ele geçmiştir. Benzer örneklere Kıbrıs yakınlarındaki Amathonte[778], Ephesos 3447 parsel kurtarma kazıları[779], Trakya bölgesi İnceğiz Mezarları[780], Lapseki'de[781]de ele geçmiştir. Bu buluntular genel olarak Hellenistik Dönem'e tarihlendirilendirilen buluntulardır[782].

Laodikeia'daki kazılarda, aynalar başlığı altında değerlendirilen bu gruba ait örnekler bronzdandır. Kentteki aynalar disk şeklinde olup, bir örnek dikdörtgen biçimlidir. Bazı örnekleri saplı olan aynaların, dörtgen biçimli olanının, olasılıkla ahşap bir kutuya ait olduğu düşünülmektedir. Yüzeyleri genellikle bezemesizdir. Ancak, bazı örneklerde konsantrik daireler ile etrafında bir sıra delikli nokta bordür yer almaktadır. Aynalar Roma İmparatorluk Dönemi'nin değişik safhalarına tarihlendirilen mezarlarda bulunmuşlardır [783].

Arykanda'dan ele geçen aynalar arasında tek bir gümüş örnek bulunmaktadır. Disk biçimli aynanın dış yüzü konsantrik halkalar ile çevrelenmiş, tutamak, ortada birbirine düğüm oluşturacak şekilde birleştirilmiş iki çubuktan oluşmaktadır. Çubukların uçları yaprak biçimli aplikler ile sonlanmaktadır **(Levha XVIII. 4)**. Ayrı ayrı bulunmasına karşın yayınlardaki paralellerinden tutamağın arka tarafından aynayla birleştirildiği bilgisi edinilmiştir [784]. Gerek sade ayna biçimi, gerekse tutamaktaki düğüm tarzı ve yaprak biçimli aplikleri ile Arykanda örnekleri MS 4-5.yüzyılara tarihlendirilen Latakia ve Thessalia örnekleri ile birebir benzerlik göstermektedir. Buluntu katmanı kesin tarihlendirici bulgu içermeyen örnek bu nedenle şüpheli olmak koşuluyla bu tarihler içine yerleştirilmektedir. Diğer

[778] Ebru Durak, *a.g.e.*,s. 29, Dipnot 165: M. J.Chavane, *Le Necropole D'Amathonte, Tombes 110- 385, Etudes Chypriotes XII, IV Les Petits Objects*, Nicosia, 1990, Lev. V.- 85-87.
[779] Ebru Durak, *a.g.e.*,s. 29, Dipnot 166: C.İçten, A.Evren, "Selçuk-Efes 3447 Parsel Kurtarma Kazısı", VIII. MKKS, Ankara 1998, s. 102, res. 4a.
[780] Ebru Durak, *a.g.e.*,s. 29, Dipnot 167: A.Pasinli ve diğerleri, "İnceğiz-Maltepe Nekropolü 1993 Yılı Kurtarma Kazısı", *V. MKKS*, Ankara 1995, s. 361, res. 8.
[781] Ebru Durak, *a.g.e.*,s. 29, Dipnot 168: R.Körpe, "1996 Lapseki Kurtarma Kazısı", *VIII. MKKS*, Ankara 1998, s. 190, res. 17.
[782] Ebru Durak, *a.g.e.*, s. 28, 29.
[783] Celal Şimşek, *Laodikeia Çalışmaları 1.1…*,s. 167.
[784] Bu tip aynalar, Roma İmparatorluk Dönemi'nde MS 2. yüzyılın 2. yarısından itibaren üretilmektedirler. Çok yaygın olmayan bu biçimin paralelleri Kıbrıs'ta, Lampsakos'da, Thessalia'de, Latakiya'da mezar buluntuları arasında yer almaktadır. MS 2.yüzyıldan MS 7. yüzyıla kadar geniş bir yayılım alanı gösteren örnekler arasında, aynanın kenar çerçevesi rozetlerle süslü olan veya tutamak aplikleri parmak biçiminde yapılmış olanlar da söz konusudur. Bkz. Alpteki Oransay, *a.g.e.*, s. 81

örneklerin hepsi de bronz olup iki örnekte, aynanın iç yüzünde gümüş kaplama bulunmaktadır. Örneklerin tümü yuvarlak, disk şeklindedir. Bazı örnekler dış yüzü eş merkezli halkalar ile çevrelenerek yapılmıştır[785]. Söz konusu buluntular kentin erken dönem yerleşimlerinin bulunduğu Ticaret Agorası'ndan ele geçmiş olmakla birlikte, kesin bir tarihlendirme yapılamamıştır [786].

Lapseki'de MÖ 4. yüzyıl ortalarına tarihlenen düz disk biçimli bir bronz ayna ele geçmiştir. Rhodos ve Korinthos'ta bulunan bronz aynaların benzerleri Didyma'da da bulunmuştur.

Düz disk biçimli bronz aynaların dekorasyonları genellikle çeşitli tekniklerde yapılmış konsantrik dairelerden meydana gelmektedir[787]. Bu biçimde iki kısımlı aynaya ait örnek Sardies'de ele geçmiştir. Sardies'de bulunmuş aynalar Roma İmparatorluk Dönemi ya da Erken Bizans dönemlerine tarihlenen mezarlardan ya da tarihlenebilir kontekstlerden elde edilmiştir. Kourion'da Ayios Ermoyenis Nekropolünde bir mezarda "barbotine" tekniğindeki Roma İmparatorluk Dönemi kapları ile beraber bulunan bronz aynalar MS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir. Benzer aynalar Sardies'de MS 400-600 arasına tarihlendirilmektedir [788].

Kenarları genellikle bir sıra üzerine dizilmiş küçük deliklerle süslenen bronz aynalar da Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemleri'nin Kıbrıs buluntuları arasında yer almakta ve kural olarak bu tipin bir sapı bulunmaktadır. Bu tipin Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait bir örneği Sardies'de de ele geçmiştir. Sapı ayrıca kalıptan çıkarılarak yapılmıştır. Düz disk biçiminde dekorsuz, disk biçiminde ve arka yüzü konsantrik dairelerle dekore edilmiş, disk biçiminde ve kenarlıklı, disk biçiminde ve kenarları küçük deliklerle süslü aynalar Anadolu'da çeşitli yerlerde ele

[785] Benzeri örnekler Olynthos'da MÖ 4. yüzyıla, Assos'da MÖ 4. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Bkz. Alpteki Oransay, *a.g.e.*, s. 82.
[786] Alpteki Oransay, *a.g.e.*, s. 81, 82.
[787] Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemleri'ne ait Kıbrıs aynaları içerisinde ince yuvarlak düz bir disk şeklinde olan ve arkası konsantrik dairelerle dekore edilmiş örnekler bulunmaktadır. Bkz. Binnur Gürler, *a.g.e.*, s. 107
[788] İçinde bulunduğu mezarın diğer buluntularıyla Hellenistik döneme tarihlendirilen konsantrik dairelerle dekore edilmiş bir örnek Asine'de bulunmuştur. Bu tip aynalar çeşitli tarihlerde görülür bu nedenle kronolojik işaret bulunmamaktadır. Ancak beraber ele geçtikleri mezar buluntularıyla tarihlenebilmektedirler. Bkz. Binnur Gürler, *a.g.e.*, s. 108.

geçmiştir. MÖ 4.yüzyıldan Bizans dönemine kadar olan zaman içinde görülmektedirler. Tire Müzesi'ndeki aynaların[789] tümü disk biçimindedir [790].

Ayrıca, Hacınebi Tepe[791], Elaiussa Sebaste [792] , Allianoi [793], Nif (Olympos) Dağı-Dağkızılca [794] , Ainos [795] , Pergamon [796] ve Antandros [797] kentlerinde ayna buluntularına rastlanmaktadır.

3.6. Strigilis

Strigilis, (Eski Yunanca στλεγγις) uzun, yarı dairesel kesitli, uca doğru hafif bükük bir kaşık (ligula) ile bir kulptan (capulus) oluşmaktadır. Bu alet, genelde sporcuların güneşin olumsuz etkilerine maruz kalmamaları ve müsabaka sırasında vücutlarına yapışan kirin ciltteki gözeneklerde birikmemesi amacıyla vücutlarına sürdükleri yağları temizlemede kullanılmaktadır[798]. Strigilis kelimesinin stlengis, xystra ve striligis gibi etimolojik olarak farklı kullanımları söz konusudur [799].

Ağırlıklı olarak vücut temizliğinde kullanımının yanı sıra "ter kaşığı" olarak da bilinen alet hamamlarda masaj için de kullanılmıştır. Biçimi bakımından vücut yüzeyindeki yağı, kiri üstten sürerek almaya ve içindeki oluğa toplamaya olanak sağlamaktadır [800]. Strigilis esas olarak bıçak (kazıyıcı) ve saptan oluşan bir alettir. Sapın uzunluğu, bıçağa tutturulması ve bıçağın hafif eğriliği, MÖ 5. yüzyıldaki

[789] 29-31 numaralı aynalar kenarlıklı tipte yapılmıştır. Üçünde de sap takılacak yer bulunmaktadır. 32 ve 33 numaralı örnekler kenarları deliklerle süslü tipe aittir. 34-37 ve 39 numaralı aynalar disk biçimli aynalardır. Sadece 36 numaralı örnekte kenarda karşılıklı birer delik bulunmaktadır. 38 numaralı ayna disk biçimindedir fakat kenarı meyillidir. Bkz. Binnur Gürler, *a.g.e.*, s. 109.

[790] Binnur Gürler, *a.g.e.*, s. 107, 108, 109.

[791] Gil J. Stein, "1996 Excavations at Hacınebi Tepe", *19. Kazı Sonuçları Toplantısı* I.Cilt, Ankara 1998, s. 179-209.

[792] Eugenia Equini Schneider, *Excavation and Research at Elaiussa Sebaste: The 2003…*, s. 181-192.

[793] Ahmet Yaraş-Daniş Baykan-Ergün Karaca, *2006 Yılı Allianoi…*, s. 71-84.

[794] 7 cm çapında, dairesel biçimli, yüzeyinde perdah izi korunamamış bronz objenin, lâhit içine gömülmüş olan kadın bireye ait bir ayna olduğu düşünülmektedir. Bkz. Elif Tül Tulunay, *Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2009…*, s. 405-423.

[795] Sait Başaran-Banu Çakan-Stefan Karwiese-Ramazan Yılmaz-Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2009 Yılı…,* s. 145-168.; Sait Başaran- Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2011…*, s. 375-390.

[796] Felix Pirson, *Pergamon-2011 Sezonu…*, s. 403-420.

[797] Gürcan Polat-Yasemin Polat-Kahraman Yağız-Rabia Aktaş Çıldır-Deniz Ziya Arkan-Aslı Saka-Aytekin Üney-Ertuğrul Kıraç-Ecem Baysu-Melis Çobanoğulları-Ömer Develi, *Antandros 2014 Yılı…,* s. 345-362.

[798] Feyzullah Şahin, *a.g.e.*,s. 27.

[799] Ebru Durak, *a.g.e.*,s. 35.

[800] Haluk Perk, *a.g.e.*,s. 101.

çizgilerin karakteristik özelliklerini göstermektedir [801]. Uzun, hafif bükük bir kaşık ve bir kulpa sahip bu aletin biçimi, zaman ve coğrafi açıdan farklılıklar gösterebilmektedir. En eski örnekleri bronz ya da gümüşten üretilmiş, ince bir levhadan yapılmıştır. Kaşık ucu ise inceltilmiş ve yarım daire şeklindedir[802].

Strigilisin kullanımı hakkındaki yazılı kaynaklar, MÖ 5. yüzyılın ikinci yarısından daha eski buluntularda rastlanamamaktadır. Vazolardaki şematik çizimlerinin en erken örneği ise MÖ 510/500 civarına tarihlenen Euthymides'e ait bir Psykter üzerinde yer almaktadır (**Levha XIX. 1a-b)**. MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısında Yunan toplum ve sanatında bir sporcunun kullandığı aletlerin önem kazandığı görülmektedir ve karmaşık klâsik strigilis çeşitlerinin icadından önce, vücuttaki yağı kazımada neyin kullanıldığını anlamak oldukça zordur[803].

Strigilisler ilk olarak MÖ 6. yüzyılda kullanılmaya başlanmış ve kullanımı Roma İmparatorluk Dönemi'nin son dönemlerine kadar devam etmiştir [804]. Uzunlukları 16 cm ile 30 cm arasında değişen "klasik tip" strigilisler, MÖ 700-490/80'den Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar genel biçimini korumuştur. Ayrıntılarda ise pek çok değişikliğe uğramışlardır. Bu değişiklikler özellikle kronolojik bir değişim gösteren strigilis kulpunun ön kısmından tepe noktasına geçişte açı farklılıklarında görülmektedir. Bunun dışında yapım tekniğiyle ilgili olarak kulp-kaşık birleşme yerinde ve kulpu kaşığa bağlayan eklentinin biçiminda değişiklikler de söz konusudur [805]. Strigilislerin kronolojik gelişiminde önemli bir rol oynayan kulp biçimlerinde MÖ 5. yüzyıldan MÖ 1. yüzyıla kadar ovalden dörtgene doğru bir gelişim süreci olduğu anlaşılmaktadır [806]. Strigilislerin yapımında genellikle demir ve bronzun yanı sıra altın, gümüş, kurşun gibi metallerden faydalanılmıştır. Ayrıca fildişi, kemik, cam gibi malzemelerden yapılmış strigilisler

[801] George Kakavas, *Leaving a Mark on History Treasures From Greek Museums*, Numismatic Museum & National Archaeological Museum, Atina, 2013, s. 94.
[802] Cevat Başaran, *a.g.e.,* s. 169.
[803] Taylan Doğan, *Antandros Nekropolisi'nde Ele Geçen Strigilis Buluntuları*, (T.C. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla, 2012, s. 14.
[804] Feyzullah Şahin-Taylan Doğan, "Patara'dan İki Strigilis", Edit. Şevket Aktaş-Erkan Dündar-Serap Erkoç-Mustafa Koçak, *Havva İşkan'a Armağan LykiarkhissaFestschrift für Havva İşkan*, Ege Yayınları, İstanbul, 2016, s.772.
[805] Feyzullah Şahin, *a.g.e.*,s. 28.
[806] Taylan Doğan-Yağız Kahraman, "Efes Müzesi'nde Korunan Roma Dönemine Ait Bir Grup Strigilis", *Olba XXV*, 2017, s. 318.

de bulunmaktadır. Kronolojik bağlamda bronz ve demir strigilis kullanımı incelendiğinde; MÖ 6. yüzyıldan MÖ 4. yüzyıla kadar bronz, MÖ 1.yüzyılın ilk yarısına kadar ise demir kullanımının yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise bronz kullanımında tekrar artış olduğu görülmektedir[807]. Strigilislerin bazıları delikli olup, kayış, zincir veya halkaya bağlanmaktadırlar.

Zeytinyağının kullanımı ve üretimi Yunan hayatının önemli bir parçasıdır. Yunan toplumunda parlak bir görünüm ve yağlı bir cilt görünümüne sahip olmak arzu edilen bir durumdur. Bu nedenle, yağlanma ve strigilis ile temizlenme Yunantoplumuna özgü bir uygulamadır. Mısır ve Doğu toplumlarında bu tarzda bir uygulama pek görülmemektedir. MÖ 700-490/80'e tarihlenen en erken strigilisler Korinthos'da ele geçmiş olanlardır[808].

E.Kotera-Feyer "Die Strigilis" adlı eserinde, Roma İmparatorluk Dönemi strigilislerini biçimleri açısından; "L Biçim-Dikey Biçim" ve "Ters Çevrilmiş S Profilli Biçim" olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Kulpun yapım tekniği ya da strigilisin biçiminde var olan küçük değişikliklere göre alt tiplere ayrılan bu örnekler, tüm Roma İmparatorluk Dönemi'nde eş zamanlı olarak izlenebilmektedirler[809]. Varlıklı bir Romalı halk hamamlarına giderken yanında banyo donanımını taşıyan köleleri bulunmaktadır. Bu banyo malzemeleri içinde spor ve banyo giysileri, sandaletler, pamuklu havlular ve tuvalet takımı yer almaktadır. Silindir biçimli metal bir kutu içinde saklanan tuvalet takımı ise, içinde masaj yağları ve parfümlerin yer aldığı şişeşler (ampulla ve alabaster), çeşitli strigilis'ler (uç kısmı hafifçe kıvrılan ve vücuttaki fazla yağı sıyırmaya yarayan metal bıçaklar) ve olasılıkla bir de sünger bulunan takımlardır[810].

Strigilis, yaklaşık bin yıl boyunca kullanım görmüş ve biçimleri yüzyıllar içinde değişiklik göstermiştir. Ancak genel biçim gelişimi ortada olmasına rağmen kesin tarihlemede problemler söz konusu olmaktadır. Strigilisin kesin tarihlemesinde

[807] Feyzullah Şahin, *a.g.e.,* s. 27, 28.
[808] Taylan Doğan, *a.g.e.,* s.14, 20, 62, 63.
[809] Feyzullah Şahin, *a.g.e.,*s. 28.
[810] Fikret Yegül, *Antik Çağ'da Hamamlar ve Yıkanma*, Çev. Emel Erten, Homer Kitabevi ve Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 23.

oldukça önemli olan, kime ait oldukları veya kim tarafından yapıldıklarıyla ilgili isimler nadir de olsa strigilislerin üzerine yazılmıştır. Strigilislerin ele geçtiği merkezlere bakıldığında aynı dönemde farklı strigilis tiplerinin görülmesi bütün strigilisler için genel bir kronoloji önerisinde bulunmanın söz konusu olmadığına işaret etmektedir[811]. Analizler yapılmadığı veya üzerinde mühür barındırmadıkları sürece de bunların nerede üretilmiş olabileceği konusunda kesin bir yargıya ulaşılması zordur [812].

Strigilis tasvirlerine genellikle kırmızı figürlü vazolarda, hamam ve gymnasium duvar resimlerinde rastlanmaktadır ve çoğunlukla vazo tasvirlerinde strigilisin ne şekilde kullanıldığı ve nasıl tutulduğu kullanım anında tasvir edilmiştir [813]. Kırmızı figürlü vazolar üzerindeki sahnelerde, stirigilislerin bronz heykel dökümhanelerinde ustalar tarafından heykellerin üstündeki çapakları tıraşlamada kullanıldıkları betimlenmiştir [814]. Erkek ve kadınların kullanımları da bu vazolar üzerindeki betimler ile anlaşılabilmektedir [815]. Strigilisler, eğitimli ve zengin erkeklerin sosyal statüsünü yansıtmaya yönelik simgesel bir anlama sahiptirler ve savaşçı kimliğin bir simgesi olarak da asker mezarlarında da karşımıza çıkmaktadırlar. Vazo resimlerinden ve genellikle kazıma çizgilerle yapılan ayna süslemelerinden anlaşıldığı üzere strigilis kullanan kadın figürleri ve kontekstinde strigilis bulunan kadın mezarları bu aletin kadınlar tarafından da kullanım gördüğüne işaret etmektedir. Vazolar üzerindeki stilize tasvirlerde görülen, birbirlerine strigilis uzatan figürlerin, belirli ölçüde erotik bir içeriğe sahip olduğu kadın ile erkek ya da erkek ile erkek arasındaki aşkın simgesi olarak bu sahnelere yer verildiği düşüncesi söz konusudur [816]. Bu nedenle vazolar üzerindeki strigilis betimlerine bakıldığında strigilisin sadece bir vücut bakım aracı olmadığı anlaşılmaktadır [817].

Strigilisler, yetişkin ve çocuk bireylerin mezarlarına ölü armağanı olarak bırakılmışlardır. Yine mezarlarda ele geçen küçük boyutlu pişmiş toprak strigilislerin

[811] Taylan Doğan, *a.g.e.,* s. 20, 62.
[812] Taylan Doğan-Yağız Kahraman, *a.g.m.,*s. 324.
[813] Taylan Doğan, *a.g.e.,* s. 20.
[814] Feyzullah Şahin-Taylan Doğan, *a.g.e.,*s. 772.
[815] Taylan Doğan, *a.g.e.,* s. 20.
[816] Feyzullah Şahin-Taylan Doğan, *a.g.e.,*s. 772, 773.
[817] Taylan Doğan, *a.g.e.,*s. 20.

ise ölü kültü ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, kutsal alanlara ve tapınaklara bırakılanadak eşyaları olarak kullanım görmüşlerdir. Üzerinde adak yazıtı bulunan örnekler bulunmaktadır[818]. Ayrıca bazı atletlerin mezar taşları üzerinde strigilis betimleri de yer almaktadır.

Kadınlara bakıldığında, onların da kendilerine ait strigilisleri bulunmaktadır. Bunlarıhamamlarda, epilasyon kremini temizleme amacıyla kullanmışlardır. Strigilis kullanan kadın tasvirleri vazo resimlerinde ve aynalar üzerinde görülmektedir **(Levha XIX.2)**. Bu kullanımları nedeniyle strigilislere kadın mezarlarında da rastlanılmaktadır. Özellikle Etruria bölgesinde kadın mezarlarına [819] strigilis bırakılması sıkça rastlanan bir durumdur ancak diğer bölgelerdeki kadın mezarlarında birkaç örnek dışında strigilis buluntusu ele geçmemiştir [820].

Yunan ana karasında strigilisin erkek atletler tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte kadınlarla olan bağlantılarına dair örnekler elde edilememiştir. MÖ 5. yüzyıla ait strigilis buluntusuna rastlanan en eski kadın mezarı İllyria'daki Apollonia Nekropolisi'nde bulunmuştur. Kertsch'deki bir kadın mezarında ise çok sayıda değerli metal ve tunç bir strigilis, bir diğer kadın mezarında ise gümüş bir strigilis bulunmuştur [821]. Strigilislerin tüm bu kullanımlarının yanı sıra, tıpta ve eczacılıkta kullanıldığı bilinmektedir [822].

Anadolu'da ise, binin üzerinde strigilis ele geçmiş olmasına rağmen strigilisler hakkında detaylı bilgi veren bir yayın yapılmamış, genellikle ya kazı sonuçları kapsamında sadece sayı verilerek geçiştirilmiş ya da kazı bantlarında bir paragraflık bilgiyle okuyucuya ulaştırılmıştır. Bu kısa bilgiler dışında, bugüne dek sadece iki makale yayını bulunmaktadır. Bunlardan ilki D. Baykan tarafından yayınlanan "Antik Çağ'da Strigilisin Ecza Amaçlı Kullanımı: Veriler ve Kanıt" isimli çalışma, ikinci çalışma ise T. Doğan tarafından yayınlanan "Antandros Ölü

[818] Feyzullah Şahin-Taylan Doğan, *a.g.e.,*s. 773.
[819] Etrüsk-Galler bölgesindeki kadın mezarlarında strigilis ve yağ şişelerinin yanında tarak, toka, ayna ve iğne gibi kozmetik eşyaları bir bütün olarak bulunmaktadır. Bkz. Taylan Doğan, *a.g.e.,*s. 23.
[820] Önemli örnekler Chiusi, Praeneste ve Vulci'de bulunmuştur. Genel olarak bunlar MÖ 3 yüzyıla tarihlenmektedirler. Bkz. Taylan Doğan, *a.g.e.,*s. 24.
[821] Taylan Doğan, *a.g.e.,* s. 23, 24.
[822] Bkz. Daniş Baykan, *Antik Çağ'da Strigilisin Ecza*…, s. 141-153.

Gömme Geleneğinde Strigilis: Tipolojik ve Kronolojik Gözlemler" isimli yayındır[823].

Anadolu'da yoğun olarak Batı Anadolu'da ele geçen strigilislerin, en doğudaki buluntu yeri olarak Adıyaman'ı göstermek şu an ki verilere göre mümkün olarak görülmektedir [824] . Bu çalışma kapsamında da genel olarak Anadolu yerleşimleri içinde strigilis buluntusu ele geçirilen yerleşimler ve buluntu alanları şu şekilde yer almaktadır:

Antandros kentinde yer alan nekropolde 2001-2009 yılları arasında yapılan kazı çalışmalarında açığa çıkartılan 318 mezarın 23 tanesinden toplam 31 adet strigilis bulunmuştur. Bunların haricinde, mezar dışından gelen 6 adet strigilis ile birlikte toplam strigilis sayısı otuz yedi olmuştur [825]. Mezarlardan ele geçen 31 adet strigilisten 24 tanesin diğer buluntularla birlikte bireylerin ayakuçlarına veya ayaklara yakın bir bölgeye, iki tanesin bireylerin karın bölgelerine, iki tanesi ise bireylerin baş hizasına yerleştirilmiştir. Geriye kalan dört tanesin ise bireylerin ya sol ellerine tutuşturulmuş vaziyette ya da sol ellerine yakın bir bölgede oldukları gözlenmiştir[826]. Mezarlarda strigilis ile birlikte ele geçen buluntular genellikle mezar sahibinin mesleği ile ilgili bilgiler vermesine karşın Antandros örneklerinde bu

[823] Bkz. Daniş Baykan, "Antik Çağ'da Strigilisin Ecza Amaçlı Kullanımı Veriler ve Kanıt", *Colloquium Anatolicum Anadolu Sohbetleri IX*, Instıtutum Turcicum Scientiae Antiquitatis Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, 2010, s. 141-153.; Taylan Doğan, "Antandros Ölü Gömme Geleneğinde Strigilis: Tipolojik ve Kronolojik Gözlemler", *Tuba-Ar*, Sayı 18, 2018, s. 143-175.

[824] Feyzullah Şahin-Taylan Doğan, *a.g.e.,* s. 773, Bkz. Dipnot 21: Adıyaman Müzesine satın alma yoluyla kazandırılan 4171 Müze Env. Nu. Strigilis. Adıyaman'ın doğusunda yer alan Diyarbakır, Batman, Elazığ, Van'da bulunan birçok müze ile iletişime geçilmiş ve söz konusu müzelerde strigiilsin bulunmadığı bilgisi elde edilmiştir.

[825] Strigilis buluntulu 23 mezarın tiplerine bakıldığında, bunların 20 tanesinin taş lahit ve üç tanesinin ise kiremit mezar olduğu ayrıca, bu 23 mezardan 22 tanesi İnhumasyon (taş lahit) gömüye sahipken yalnızca bir tanesinde kremasyon gömü gerçekleştiği anlaşılmıştır. Bu veriler strigilisin genellikle inhumasyon ve taş lahitlere bırakıldığı sonucuna varılmasına neden olmuştur. Ancak bu durumun bir tercih olmadığı, strigilisin mezarlara yoğun bir şekilde bırakıldığı dönemde ölü gömme geleneğinin değişmesi ile ilişkili bir durum olduğu kanâatine neden olmuştur. Kremasyon uygulaması, MÖ 7. yüzyıldan 4. yüzyıla kadar geçerliliği olan bir gelenek olarak uygulanmıştır. Bkz. Taylan Doğan, *a.g.e.,* s. 30.

[826] Bu durum strigilis sahiplerinin eğer solak değil ise diğer buluntularda olduğu gibi strigilis bireyin ayakucuna, fakat birey solak ise strigilisin bireyin sol eline tutuşturulduğu fikrine neden olmuştur. Strigilisin sol ele yakın bir bölgede ele geçtiği 26, 61 ve 215 numaralı mezarlarda çoklu gömü olduğu için sonraki gömülerin strigilislerin yerini değiştirdiği düşüncesi olabilir ancak 17 numaralı mezarda yalnızca bir kadına ait gömünün olması bu bireyin solak olduğu düşüncesine güçlü bir kanıt oluşturmuşur. Bkz. Taylan Doğan, *a.g.e.,* s. 31.

durum geçerli değildir [827] . Strigilis buluntulu mezarlara bakıldığında, mezar sahiplerinin cinsiyet ve yaşlarında bir düzen arz etmediği anlaşılmıştır. Yapılan analizlere bakıldığında strigilis buluntulu kadın mezar sayısının, strigilis buluntulu erkek mezar sayısına eşit olduğu sonucu ortaya çıkarılmıştır[828]. İtalya yarım adasında kadın mezarlarına strigilis bırakılması oldukça yaygın bir gelenektir ve bu durum Antandros'un İtalya ile bir ilişki içerisinde olabileceği fikrine neden olmuştur. Antandros Nekropolisi'nde bulunan, 4, 17 ve 67 numaralı strigilis buluntulu mezarların yapılan antropolojik analizler kadınlara ait olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır Ayrıca Antandros Nekropolü'nde strigilis buluntulu çocuk mezarları diğer bölgelerde olduğu gibi nadir bir uygulama olarak görülmekte ve tek örnek ile bu uygulama desteklenmektedir[829].

Strigilis tipleri üzerinde yapılan incelemelerde kronolojik bir gelişimin olduğu görülmüş ve yer yer özellikle aile mezarı olarak kullanılan mezarların tarihlendirilmesinde bu kronolojik gelişim de göz önüne alınmıştır. Strigilis buluntulu 23 mezar tarihlendirilmesi: sekiz tanesi MÖ 5. yüzyıl, bir tanesi MÖ Geç 5. Erken 4. yüzyıla, 12 tanesi MÖ 4. yüzyıl ve geriye kalan son iki tanesi MÖ 2. yüzyıldır [830].

Efes Müzesi'nde sergilenen 6 örnek üzerinde yapılan incelemeler, iki örneğin Kotera-Feyer'in oluşturduğu strigilis sınıflamasına göre "Dikey Biçim" kategorisinde, dört örneğin ise "Ters Çevrilmiş S Profilli Biçim" kategorisinde değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Kotera-Feyer'in "Ters Çevrilmiş "S" Biçimi, Bónis'in, "Pannonia Tipi" olarak adlandırdığı strigilisler ile aynı biçim özelliği göstermetedir. Pannonia veya Ters Çevrilmiş "S" biçimindeki strigilislerin Ephesos örnekleri özelinde Anadolu örnekleri ile biçim olarak tamamen paralel olmalarına karşın, bezeme sistemi açısından oldukça farklı oldukları anlaşılmıştır. Bu tespit, beraberinde bu tipin bir alt grubunun Anadolu'da üretilmiş olabileceklerini

[827] Ayrıca yapılan antropolojik analizler sayesinde strigilis buluntulu kadın mezarları her strigilis buluntulu mezar sahibinin erkek ve atlet olmadığı gerçeğini de açığa çıkarmıştır. Bkz. Taylan Doğan, *a.g.e.,* s. 32.

[828] Strigilis buluntulu kadın mezarları, İtalya'daki Yunan koloni bölgeleri dışında kalan bütün Yunan etki alanında yer alan bölgelerde birkaç örneği geçmeyecek kadar çok nadir olarak bulunmaktadır. Bkz. Taylan Doğan, *a.g.e.,*s. 33.

[829] Taylan Doğan, *a.g.e.,* s. 34.

[830] Taylan Doğan, *a.g.e.,* s. 51.

göstermesi açısından önem arz etmektedir[831]. Efes Müzesi'nde korunan bu örnekler gerek Kotera-Feyer'in oluşturduğu tipoloji gerekse benzer örnekler dikkate alınarak tarihlendirilmiştir. Buna göre; örneklerden "Ters Çevrilmiş S Profilli Biçim" kategorisine dâhil edilenlerin MS 2. yüzyıla, "Dikey Biçim" kategorisinde ele alınanların ise MS 1. yüzyıla tarihlendiği düşünülmüştür. Strigilislerden biri demir **(Levha XIX. 3)**, biri bakır ve dördü bronzdan üretilmiştir [832].

Patara kentinde gerçekleştirilen kazılarda bulunan 17 adet strigilis, Feyzullah Şahin tarafından, kronolojik değişim kriterleri kullanılarak yapılan gözlemler, literatür araştırmaları ve buluntuların ait oldukları kontekstlerin tarihsel verileri ile birlikte ele alınmış ve incelenmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda, Patara'da ele geçen stirigilislerin MÖ 2. yüzyıl-MS 1. yüzyıl arasında kullanıldıkları anlaşılmıştır. MÖ2. yüzyıl ile MÖ erken 1.yüzyıl arasında 4 örneğin [833] kronolojik değişimin son safhasında yer aldığı ve bunların Geç Hellenistik Dönem özellikleri taşıdıkları tespit edilmiştir [834]. MÖ 1. yüzyılın ikinci yarısı ile MS 1. yüzyıl arasına tarihlendirilen 13 strigilis ise Roma İmaparatorluk Dönemi strigilisleri [835] **(Levha XX.1)** olarak, gösterdikleri biçim özelliklerine göre alt tipler oluşturularak incelenmiştir.[836]

Parion kentinde 1997-2009 yılları arasında gerçekleştirilen kazılarda bulunan strigilislerin tümü nekropolde açılan mezarlardan ele geçmesine rağmen, demir oldukları için bu strigilislerin büyük bir çoğunluğu aşırı korozyon sonucu parçalanmış şekilde bulunmuştur. Nadiren sağlam ele geçen ve birleştirilebilen birkaç örneğin ele alınması sonucu azda olsa Parion strigilisleri ile ilgili bir tanımlama ve kronoloji elde edilmeye çalışılmıştır[837] **(Levha XX.2)**. Bunun yanı sıra Parion Nekropolü TSM 1 strigilis buluntulu mezarda yapılan antropolojik analiz

[831] Yine "Ters Çevrilmiş S Profilli Tip"in başlangıç tarihi olarak Kotera-Feyer'in önerdiği MS 1. yüzyılın sonu tarihini, Laodikeia'dan ele geçen bir örnek ışığında biraz daha erkene Augustus Dönemi'ne (MÖ 27-MS 14) çekmenin mümkün olduğu düşünülmektedir. Bkz. Taylan Doğan-Kahraman Yağız, *a.g.m.*, s. 319.
[832] Taylan Doğan-Kahraman Yağız, *a.g.m.*, s. 318, 319, 321.
[833] B1-B4 olarak adlandırılan buluntular. Bkz. Feyzullah Şahin, *a.g.m.,* s. 28.
[834] Geç Hellenistik Strigilisleri ve detaylı bilgileri için bkz. Feyzullah Şahin, *a.g.m.*, s. 28, 29.
[835] Roma İmaparatorluk Dönemi Strigilisleri, alt tipleri ve detaylı bilgileri için bkz. Feyzullah Şahin, *a.g.m.,* s. 30-35.
[836] Feyzullah Şahin, *a.g.m.,* s. 28.
[837] Cevat Başaran, *a.g.e.*, s. 169.

kadınlara ait olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır [838] . İlerleyen yıllarda [839] gerçekleştirilen kazı çalışmalarında da stirgilisler ele geçmiştir.

Strigilisler hakkında, D. Baykan tarafından yayınlanan "Antik Çağ'da Strigilisin Ecza Amaçlı Kullanımı: Veriler ve Kanıt" isimli çalışmada, Antik Çağ yazarlarınca sık bir biçimde dile getirilen strigilisin tıp amaçlı kullanıldığı bilgisi, Allianoi'den ele geçen dört örnek ışığında arkeolojik kanıtlarla da desteklenmiş ve bilim dünyasına sunulmuştur[840]. Bu yayında göre; Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait hekim mezarı kontekstindeki ecza amaçlı strigilisler, yerleşimlerden ele geçtiğinde kesin saptama yapabilmek zorlaşmaktadır. Tıpla doğrudan ilişkili olduğu kanıtlanan Allianoi'da, 4 bronz strigilis parçası bulunmuştur. Allianoi metal buluntuları, birçok bilinmeyen gibi tıp tarihi konusunda da aydınlatıcı bilgiler sağlamaktadır [841].

Perge kentinde ele geçen toplam dokuz adet strigilis ve strigilise ait parçalar kontekst buluntusu olarak yer almaktadır. Perge strigilisleri demir ve bronz olmak üzere iki farklı malzemeden üretilmiştir. Sayısal açıdan demir örnekler daha fazladır ve bunlar, Augst'taki benzerleri gibi, tek parçadan döküm tekniğiyle yapılmışlardır. Ancak genel olarak kondisyonları son derece kötü durumda görünmektedir. Buna karşın bronz stirigilisler daha iyi durumda bulunmuş ve günümüze ulaşmışlardır. Lahit içlerinden üç bronz, beş demir, mezar yapısından ise bir demir strigilis bulunmuştur. Bu veri, aslında Pergelilerin strigilis kullanımlarının sınırlı olduğu fikrini oluşturmuştur. Bununla birlikte, Perge gömülerinde fazla yer bulamamış olması nedeniyle, popüler bir mezar hediyesi olmadığı görüşü savunulabilir [842].

Strigilislerde çok belirleyici bir özellik olmadığı sürece stilistik tarihlendirilmesi yapılması söz konusu olamamaktadır. Bu bakımdan Arykanda'dan ele geçen strigilislerden tek sağlam örnek olan [843] Uzel tarafından Roma

[838] Taylan Doğan, *a.g.e.*, s.24.
[839] Cevat Başaran-Vedat Keleş-Hasan Kasapoğlu-Hasan Ertuğ Ergürer, *Parion 2010 Kazı…,* s.19-38.; Vedat Keleş- Hasan Ertuğ Ergürer-Hasan Kasapoğlu-Ersin Çelikbaş-Alper Yılmaz-Büşra Elif Kasapoğlu-Kasım Oyarçin-Michael Deniz Yılmaz-İsmail Akkaş, *Parion 2015 Kazı*…, s. 23-46.
[840] Daniş Baykan, *Antik Çağ'da Strigilisin Ecza…,* s. 141-153.
[841] Bkz. Daniş Baykan, *Allionai Tıp Aletleri, SOA-2…,* 2012.
[842] Sedef Çokay Kepçe, *Perge Batı Nekropolis Mezar…,* s. 66, 195.
[843] C33 olarak adlandırılan buluntudur. Bkz. Alpteki Oransay, *a.g.e.,* s. 83.

İmaparatorluk Dönemi içinde incelenmiştir[844]. Diğer örnekler strigilisin kıvrılarak kaşık kısmını oluşturduğu yerden kırılmış olarak ele geçmiştir. Çalışmalarda bulunan örneklerin, bulundukları katman nedeniyle genel olarak geç Hellenistik erken Roma İmparatorluk Dönemlerine tarihlendiği düşünülmektedir [845].

Laodikeia Nekropolü'nde mezarlarda ele geçirilen strigilisler ise genellikle bronzdan ya da demirdendir. Strigilisler Laodikeia Nekropolü'nde Roma İmparatorluk Dönemi'nin değişik safhalarına tarihlendirilen mezarlarda bulunmuştur[846].

Antik Çağ'da gymnasiumlarda bedensel eğitim gören gençlerin ve sporcuların vücutlarındaki yağı kazımak için kullandıkları strigilisler, Juliopolis Nekropolü'nde de önemli sayıda bulunmuştur. Bu striglisler, metalden yapılmış yağ ve koku kapları ile birlikte ele geçirilmişlerdir[847]. Bununla birlikte yapılan çalışma içerisinde yine Kyme-Samurlu Nekropollerinde [848] , Metropolis [849], Erythrai [850], Kelenderis [851], Elaiussa Sebaste [852], Ainos [853] ve Nif (Olympos) Dağı [854] kazılarında strigilis buluntularının ele geçtiği görülmüştür.

3.7. Kozmetik Çubuğu

Karıştırma çubukları (Isıngs form 79), yaklaşık 10 ila 26 cm uzunluğunda değişen çubuklardan oluşur. Cam "karıştırma çubukları" ve kozmetik aplikatörler (Isıngs biçim 79) oldukça yaygın olsa da, minyatür kaşıklarla sonlanan çubuklar nadir görünmektedir.

---

[844] Alpteki Oransay, *a.g.e.,* s. 83 bkz. Dipnot 23: Uzel (2000) Levha XXVIII No.2.
[845] Alpteki Oransay, *a.g.e.,* s. 83.
[846] Celal Şimşek, *Laodikeia Çalışmaları 1.1…,*s. 168.
[847] Melih Arslan, *a.g.m.,* s. 28, 29.
[848] Özden Ürkmez-Erkan Dündar, *a.g.m.,*s. 59.
[849] Ebru Durak, *a.g.e.,* s. 35.
[850] Ömer Özyiğit, *1988 Yılı Erythrai…*, s. 125-150.
[851] Levent Zoroglu-Nurettin Arslan, "Kelenderis 1997 Yılı Kazı Çalışmaları", *20. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1999, s. 457-462.
[852] Eugenia Equini Schneider, *Excavation and Research at Elaiussa Sebaste: The 2003…*, s. 181-192.
[853] Sait Başaran, *Ainos (Enez) 2004 Yılı Kazı…,* s. 409-420.; Sait Başaran-Banu Çakan-Stefan Karwiese-Ramazan Yılmaz-Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2009 Yılı…,* s. 145-168.; Sait Başaran-Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2011 Yılı…,* s. 375-390. ; Sait Başaran- Gülnur Kurap, *Ainos (Enez) 2013*, s. 207-230.
[854] Elif Tül Tulunay, *Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2009 Yılı…*, s. 405-423.

Sıklıkla, bu çubuklar spiral şeklinde yapılmışlardır. Alt uç genellikle çubuğun kendisinin çapından biraz daha büyük bir çapa sahip bir disk için düzleştirilir. Üst uç benzer bir disk, bir spiral, bir halka veya bir amfora veya bir kuş gibi bir nesneyle sonlanabilmektedir [855] **(Levha XX. 3)**.

Kozmetik yapımının çok önemsenen bir sanat olduğu gerek o dönemlerden kalma resimlerden, gerek mezarlardaki buluntulardan anlaşılmaktadır. Bu buluntularda Eski Mısır'da göz makyajına çok önem verildiği ve Mısırlı kadınların gözlerinin altını yeşile boyadığı, fildişi, tunç, tahta ya da kemikten yapılmış minik bir çubukla üst kapağına is, antimon ve kurşun karışımı siyah bir boya olan sürme çektiği, ayrıca kirpiklerini de boyadıkları görülmektedir [856]. Bu güzel işlenmiş araçların taklitleri, sürme kutuları ile birlikte bugün Mısır'da satılmaktadır [857].

Roma İmparatorluk Dönemi'nin her yerinde ise cam karıştırma çubukları ele geçen buluntular arasındadır. Tarihi belli veya belirlenebilir bağlamlardan örnekler esas olarak (belki de özellikle) MS 1 ve 2. yüzyıllardan ibaret görünmektedir. Roma camı araştırmacılarının çoğu, adından da anlaşılacağı gibi bu çubukların, çoğunlukla mezarlarda bulunan kozmetik şişelerle sık sık ilişkilenmesinin desteklediği bir sonuç olarak kozmetik veya tıbbi preparatları karıştırmak için kullanıldığını varsaymaktadır. Öte yandan, Welker [858], makara veya iğleri temsil ettiğini ve ölen kişinin ev içi faaliyetlerinden birine atfedildiğini öne sürmektedir. Bunun yanı sıra bazıları ise saç tokaları olduğunu ileri sürmektedirler [859].

Anadolu'da da kozmetik ve tıp amaçlı kullanılan çubuklara ait buluntuları içeren yerleşimler söz konusudur. Örneğin, Sardeis'de bulunmuş olan parçalar tarih açısından Roma İmparatorluk Dönemi'nin başlangıcına tarihlendirilmişlerdir. Çünkü yalnızca MS 2. veya 3. yüzyıllara tarihlenen tabakanın altındaki bir kattan ele geçmiştir [860] **(Levha XXI.1)**. Ayrıca 2009-2011'deki Juliopolis Nekropolü Kurtarma Kazısı çalışmaları sırasında bulunan tıp aletleri arasında kulak kaşıkları (sondası),

[855] David Whitehouse, *Roman Glass in the Corning Museum of Glass 3. Cilt*, Hudson Hills Press, Vermont, 2003, s.52, 55.
[856] Tansel Çomoğlu, *a.g.m.*, s.2.
[857] W. A. Poucher, *a.g.e.*, s. 5.
[858] Bkz. David Whitehouse, *a.g.e.*, s.52, Welker (1985, pp. 21-22)
[859] David Whitehouse, *a.g.e.*, s.52., Örneğin, Behrens 1925, p. 4.
[860] C.S.Lightfoot-Melih Arslan, *a.g.e.*, s. 10.

ilaç kutuları, iğneler, bistüriler, keskiler, kaşıklar, forsepsler (dişli), çengeller, bir makas ve bir ilaç karıştırma tablasının yanı sıra karıştırma çubukları da bulunmuştur[861].

Çorum Müzesi koleksiyonunda 2 adet karıştırma çubuğu yer almaktadır. Çubuklardan biri koyu yeşil renkli diğeri ise açık yeşilimsi-saydam camdan yapılmıştır ve çubukların her ikisi de kendi etraflarında döndürülmeleriyle oluşturulmuş sarmal yivlerle dekore edilmiştir. Koyu yeşil renkli örneğin bir ucu çubuğun iç kısmının kendi etrafında döndürülmesiyle oluşturulmuş olan halka, diğer ucu ise yassı bir disk biçiminde şekillendirilmişken açık yeşilimsi saydam olan ikinci çubuğun her iki ucu da yassı disk biçiminde şekillendirilmiştir. Karıştırma çubuklarının her ikisi de uç kısmına doğru hafif incelen bir profilde yapılmışlar, MS 1 veya 2. yüzyıla tarihlendirilmişlerdir[862].

Anadolu'da yukarıda ele geçen buluntuların yanı sıra kozmetik gereçlerine ait bulunan diğer buluntu örnekleri şu şekildedir: Anadolu'da kozmetik kutularına ait buluntulara da rastlanmıştır. Bu buluntular için verilebilecek bir örnek ise, Parion kenti kazılarında bulunan camdan yapılmış kozmetik kutusudur [863] **(Levha XXI.2)**. Değişik biçimler yapılarak üretilen parfüm kapları da ele geçen buluntular arasındadır. Bu buluntulara, Erzurum Müzesi cam eserleri arasındabulunan çift yüzlü insan başı biçimli ve müzede Env. Nu: 539-83 olarak yer alan parfüm şişesi[864]

[861] Melih Arslan, *a.g.m.,* s.28.
[862] Zeynep Çizmeli Öğün-Ayça Özcan, *a.g.m.,* s.57.
[863] Parion cam eserlerinden en erkeni, 05-184 envanter numaralı "kozmetik kutusu" olarak tanımlanan buluntu, içerisinde kadın iskeleti bulunan TSM 1'den bulunmuştur. Kalıba döküm tekniği ile yapılan cam kutu, kareye yakın dikdörtgen şekilli olup, içe kavisli hafifçe çukurlaştırılarak yuvarlak bir hazne meydana getirilmiştir. Kozmetik kabı ya da kutusu olarak tanımlanan buluntu, MÖ 4.yüzyıla tarihlendirilmiştir. Bu tarihlendirme ise, buluntunun gerek ölçüleri, gerekse yapım tekniği ve biçimiyle çok yakın benzerliği bulunan Girit örneği için önerilen MÖ 3. yüzyıl sonları ya da MÖ 2. yüzyıl başları tarihlendirilmesine rağmen, kutunun bronz kapağının Roma'da bir koleksiyonun parçası olan ve ayna olarak tanımlanan kapak ile olan benzerliğinden ve TSM1'den ele geçen diğer buluntuların dğerlendirilmesi sonucunda gerçekleştirilmiştir. Bkz. Cevat Başaran, *a.g.e.,* s. 151, 152
[864] Patlıcan moru renkli, aynı kalıba üflenmiş iki baş, kabın gövdesini, başların ortak boyun kısmı kaideyi, başın üst kısmı şişenin boynunu meydana getirmektedir. MS 2. yüzyıla tarihlendirilen bu kap biçiminin üretimi, Doğu Akdeniz, Suriye ve Filistin'de yoğun olarak gerçekleştirilmiştir. Bu başlar genelde kral ve kraliçe yanında Medusa, Dionysos, Herakles ve Satyr portresi olarak da yapılmıştır. Bkz. Nurettin Öztürk-Birol Can, *Erzurum Müzesi Cam…,* s. 116.

(Levha XXI. 3) örnek verilebilir. Bunların yanı sıra, Bergama Müzesi'nde sergilenen buluntular arasında [865] **(Levha XXI. 4)** krem kapları bulunmaktadır.

[865] Bergama Müzesi'nde toplam 5 adet krem kabı vardır. Bu kaplar Ising Biçim 68 olarak adlandırılır. Biçim 68, Isings Biçim 67 olarak adlandırılan kavanozların çok küçük çeşitleridir. Bu krem kapları ilk Flavianus döneminde üretilmi, MS 1-2. yüzyılda üretim fazlalaşmıştır. Bazı geç örnekler MS 3-4. yüzyıla da tarihlendirilmektedir. Bergama Müzesi'ndeki örnekler, biçimin en popüler olduğu MS 1-2. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Bkz. Cenk Atila- Binnur Gürler, *a.g.m.,*s.49.

4. SONUÇ

Kozmetik tarihi çok eskilere dayanmaktadır ve belki de insanlığın kendini ilk ifade etmeye başladıkları zamandan itibaren var olmuştur. Ancak anlamı yalnızca "süslenme ya da makyaj" kelimerini ifade etmez, aynı zamanda kökeninde yer alan "kozmos" kelimesi ile evrenin var oluşunda yer alan "düzen ve uyum" da kapsamı içinde yer almaktadır. Böylece, bir karmaşa (kaos) halinden, "düzenlenmiş, bir düzen oluşmuş" dünyaya geçilmiştir. Bu da içinde var olan yaşamların da belirli bir plan, düzen ve uyum halinde yaşamlarını sağlamıştır. Bu bağlamda kozmetik, bir iletişim şekli, bir statü aracı ve özel yaşam içerisinde kadın-erkek arasındaki ilişkiyi oluşturan ana unsurlardan biri olarak görselliğin dışa vurumu ile günümüze kadar önemini koruyarak bu varoluşu sürdürmüştür. Bu amaçla, başlangıçta doğanın gücünden faydalanılmış, birçok bitkisel ve hayvansal maddenin yanı sıra madeni ve mineral maddeler kaynağını oluşturmuştur. Bu maddelerden en önemlisi ve ilk kullanılanı aşıboyası olmuştur. Kendini ifade etme ihtiyacı arayışında insan vücudu, üzerinde kişinin kimliğini, inançlarını ya da statüsünü yansıtan bir araç olarak kullanılmış, gelişen ve değişen dünya düzeni içerisinde vücut üzerinde yer alan bu boyalar farklılaşarak dövme ve makyaja dönüşmüştür.

Eczacılık biliminin temel yapı taşı olan farmasötik kimya bilimi, ilaç elde etme amacıyla doğal kaynaklardan faydalanmakta ve kozmetik de, benzer malzemeler kullanarak benzer yararlar sağlamaktadır. Bu durum iki alanın da birbiri ile iç içe olmasına neden olmuştur. Bu ise hem avantaj hem dezavantaj oluşturmaktadır. En önemli hammaddesinden biri bitki olan kozmetik, şifa verici özelliği olan bitkilerden de faydalanması nedeni ile cilt üzerindeki yara veya izleri, göze hoş gelmeyen kusurları örtmeye yardımcı olurken diğer yandan, arkeolojik açıdan aralarındaki bu yakın ilişki bilinse de, tıbbi amaçla kullanılan malzemeler ile kozmetik amaçla kullanılan malzemelerden geriye kalanların ayırt edilmesini zorlaştırmaktadır. Bulunan birçok kap ya da kutunun içerisindeki bu malzemelerden biri, iki kullanım amacı ile de kullanılmış olabilmekte bu da kozmetik açısından kesin bir bilgi sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca yine tıp alanı içerisinde

kullanılan kaşık, cımbız, karıştırma çubukları gibi gereçlerin kozmetik ile paralel kullanımda olması nedeni ile bu buluntuların hangi alanda kullanıldıklarına dair kesin bir ayırım yapılamamaktadır.

Parfüm ve yağlar ise kozmetiğin bir diğer önemli unsur ve tamamlayıcıları olmuştur. Kokuya çok büyük önem verilmiş, yaşarken kullanılan kokular kişi öldükten sonra da mezar hediyesi olarak bırakılmıştır. Uçucu oldukları için diğer malzemelere göre çok daha çabuk kaybolmalarından dolayı yine arkeolojik açıdan bu bulguyu barındıran kapların belirlenmesi zorlaşmaktadır. Ancak buluntuları ele geçirilen, lydion, amphoriskos, alabastron, aryballos, lekythos, unguentarium olarak adlandırılan kaplar ve bu kaplara göre şekillenmiş diğer tipler sayesinde parfüm ve yağların saklandıkları bilinmektedir. Antik Çağ'da kullanılan bu kaplar oldukça değerli olan bu malzemelerin konulup taşınması, kullanılmaları, dökülmeleri, hemen uçup kaybolmamaları için kullanım özelliklerine göre tasarlanmışlardır. Örneğin, lydionların içine konan malzeme daha çok merhem kıvamında iken alabastron veya lekythos gibi kapların ağız yapısı içine konan yağın fazla miktarda akmasına engel olacak şekilde tasarlanmıştır. Yine sürme kapları da kullanım özelliğine göre bir biçim sergilemektedir. Bu kaplardan en yaygın ve en uzun kullanıma sahip olanı unguentariumlar olmuştur. Pişmiş toprak kapların yanı sıra çeşitli malzemelerden yapılmış kaplar da üretilmiştir. Camın icat edilmesi ile bu değerli malzemeler çoğunlukla camdan üretilmiş kaplarda saklanmış ve kullanılmışlardır. Günümüzde de parfüm şişeleri camdan yapılmakta ve biçim olarak antik çağdakilere benzeyen kapların yanı sıra daha çeşitli şekillerde tasarlanmış şişelere de konulmaktadır. Ve elbette ki, günümüz toplumunda iyi kokmak, iyi görünmek kadar önemlidir.

Ayna, tarak, cımbız, strigilis, karıştırma çubukları ve kaşık gibi materyaller ise kozmetiğe yardımcı olan gereçlerdendir. Bu gereçlere kaplar gibi önem verilmiştir. Cep seti olarak tanımlanan ve kürdan?/iğne, cımbız, kaşık gibi gereçlerden oluşan bu set, bir halkaya geçirilerek kıyafetlere takılmış ve gün içerisinde kullanılmak üzere taşınmıştır. Günümüzde de, Antik Çağ'daki gibi bir set olmasa da özellikle kadınlar tarafından makyaj çantaları içerisinde cımbızlar, küçük boyutlu el aynaları ve taraklar mutlaka yer almakta ve taşınmaktadır. Adı geçen bu gereçlerin tıp alanında da kullanım gördüğü kazılar sırasında ele geçtikleri

kontekstler doğrultusunda söylenebilmektedir. Bu gibi gereçlerin kozmetik ile paralel kullanımda olması nedeniyle de buluntuların hangi alanda kullanıldıklarına dair kesin bir ayırım yapılması zorlaşmaktadır. Satın alma yoluyla gelen müze ve özel koleksiyon malzemelerinden edinilecek bilgiler ise tipoloji ve sayısal örnek çoğaltmanın ötesine geçememektedir.

Yukarıda bahsedilen ve elde edilen bütün bilgiler dahilinde yapılan genel değerlendirmeler sonucunda bakıldığında; Antik Çağ kozmetik anlayışı, kullanımı ve gereçleri hakkında genel bir bilgi verilmesi ve elde edilen veriler doğrultusunda Anadolu kozmetiği hakkında daha ayrıntılı bilgi sağlanması amacıyla veriler bir araya getirilmiştir. Yayınlanan kazı verileri ve incelenen diğer bilgiler doğrultusunda buluntuların iç bölgeler, Karadeniz ve Doğu Anadolu'da daha az olduğu gözlenmiş, kıyı bölgelerde ise buluntu yoğunluğunun arttığı görülmüştür. Bu buluntuların çoğunun Yunan ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait oldukları anlaşılmaktadır. Anadolu'da kadınların boya kullandıkları ve parfüm yaptıkları bilinmesine, müzelerde kozmetiğe dair birçok buluntu sergilenmesine rağmen, yapılan araştırmada antik Anadolu kozmetiği özelinde detaylı bilgilere ulaşılamamıştır. Buluntuların yoğunluğu nedeniyle kozmetik konusunda sonraki çalışmalarda, bölgesel anlamda, örneğin Ionia, Urartu ya da Lydia gibi bölgeler ele alınarak dönemsel sınırlandırmalar getirilerek yapılması Anadolu tarihi coğrafyası açısından daha uygun bir sonuç elde edilmesinde önem arz edecektir. Ayrıca, gerçekleşecek bu çalışmaların arkeometrik yöntemlerle de desteklenmesi daha doğru ve geçerli verilerin sağlanması önemlidir. Bu açıdan bazı arkeometrik uygulamalar da yapılmaktadır. Bunun yanı sıra, çalışma sırasında kaynakların çoğunluğunun örneğin, farmakoloji, aromaterapi, alternatif tıp, kimya gibi diğer birçok bilimsel alandan elde edildiği gözlenmiş ve anlaşılmıştır. Yine çalışmada yer alan buluntuların büyük çoğunluğu mezarlardan elde edildiği görülmüştür. Buluntular, ölü gömme gelenekleri, mezar tipleri ve toplumun inanışı dahilinde olsa da, bu eşyalara yaşarken ne kadar önem ve değer verildiği buluntu miktarlarının çok olmasından da anlaşılmaktadır.

Kozmetiğin kökeninden gelen güzellik, düzen ve uyum ideali ile insan yaşamında var olan bu ifadeler olumlu olduğu kadar olumsuzluk da barındırmıştır. Özellikle kadın-erkek arasındaki anlayış farkına bağlı olarak kozmetik kullanımı sevildiği kadar karşıt görüşe de neden olmuştur. Örneğin, M.Ö. 750-1100 yılları arasında erkek güzelliği, doğal güzellik olarak görülürken, kadın güzelliği süs ve makyaj ile elde edilen bir güzellik olarak algılanmıştır. Buna rağmen kadınlar makyaj yapmayı sürdürmüşler ve bu yüzden bazen onlar için hoş olmayan sözler söylenmiştir. Yine de bakıldığında, Antik Çağ'ın kozmetiği yalnızca kadınlara yönelik olmamış, erkekler de belli dönemlerdeki anlayışa bağlı olarak makyaj yapmışlardır. Buluntuların ele geçtikleri mezarlarda yapılan çalışmalar sonucunda ise, bırakılan eşyalar arasında yer alan kozmetik amaçlı kap ya da gereçlerin cinsiyet bağlamında bir ayrım göstermediği anlaşılmaktadır. Örneğin, Parion Nekropolü'nde bulunan mezarlardan birisi içerisinden ele geçen strigilisin bir kadına ait olduğu anlaşılması ya da Karamattepe'de bulunmuş bir tarağın (bkz. s.105-110) kadın kullanımına değil erkeklerim kullanımında bir tarak olduğunun anlaşılması gibi. Ancak yine de "güzel olma" ideali daha çok kadına yüklenmiş, onunla özdeşleşmiş ve hedef kitlesi haline gelmiştir. Gelişen teknoloji ve yenilikler sayesinde de günümüzde kozmetik özellikle kadınların vazgeçilmezi olmuş, boya ve kimya sanayisinde, icat edilen ve çeşitlenen birçok yenilik sayesinde cazibesini Antik Çağ'dan bugüne kadar sürdürmeyi başarmıştır. "Güzel ol"ma ideali her zaman kadını ve erkeği bakımlı olmak, daha da güzel olmak için vazgeçilmez bir sürekliliğe davet etmektedir.

ANTİK KAYNAKLAR

Aristophanes, **Lysistrata**.
(Çevrimiçi)http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0242 (17.04.2019).

Celsus (Aulus Cornelius), **De Medicina**.
Celsus (Aulus Cornelius), *De Medicina*., Çev. W.G. Spencer., Cambridge, Massachusetts. Harvard Üniversitesi Yayınları. 1971 (1935 sayısının yayınlanması).

Dioscorides Pedanius, **De Materia Medica**.

Heredotus, **The Histories**.
Herodotos, *Tarih*, Çev. M. Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002.

M. Valerii Martiallis, **Epigrammata**.
Select Epigrams, Çev. Susan Mclean, Wisconsin Press, Madison, 2014.

Plinius (Gaius, Secundus), **Naturalis Historia**.
Plinius, *Natural History*, Çev. H. Rackham, Harward Üniversiesi Yayınları, 1955.

P. Ovidius Naso, **Amores, Epistulae, Medicamina faciei femineae, Ars Amatoria, Remedia Amoris**.
Johnson, Marguerite, *Ovid on Cosmetics Medicamina Femineae and Related Texts*, Bloomsbury Academic Londra ve New York, 2016.

Q. Horatius Flaccus (Horace), **Epodon**.
(Çevrimiçi)http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:2008.01.0538 (02.05.2019)

Sextus Propertius, **Elegies**.
(Çevrimiçi)
http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.02.0067(02.05.2019)

T. Maccius Plautus, **Truculentus**.
The Comedies of Plautus. Henry Thomas Riley. Londra. G. Bell and Sons. 1912.

T. Maccius Plautus, **Captivi**
The Comedies of Plautus. Henry Thomas Riley. London. G. Bell and Sons. 1912.

Vitruvius Pollio, **De Architectura**.
Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, Çev. Dr. Suna Güven, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, Ankara, 2005.

MODERN KAYNAKLAR

Abdel-Ghani, Mona Hussien, *A Multi-instrument Investigation of Pigments, Binders and Varnishes from Egyptian Paintings (AD 1300-1900): Molecular and Elemental Analysis Using Raman, GC-MS and SEM-EDX Techniques*, (Bradford Universitesi, Arkeoloji Bilim Dalı, Felsefe Bölümü Doktora Tezi), West Yorkshire, 2009.

Adıbelli, Işık A., "2012 Kırşehir Kale Höyük Kazısı", *35. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Muğla, 2014, s. 296-310.

Adıgüzel, Gözde-Kolancı, Bilge Y., "Antik Çağ'da Statünün Rengi Mor", *Cedrus* V, 2017, s. 261-285.

Akçay, Tuna, *Yunan ve Roma'da Ölü Kültü*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2017.

Akdeniz, Engin, "2012 Yılında Thyateira Antik Kenti ve Hastane Höyüğü'nde Gerçekleştirilen Arkeolojik Çalışmalar", *35. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Muğla, 2014, s 124-140.

Akurgal, Meral, *Korinth Seramiği M.Ö. 750-550*, İstanbul Rotary Kulübü Derneği, İstanbul, 1997.

Ancient Perfume and Textiles at Pyrgos-Mavrorachi, *Cyprus Today* Volume XLVI, No.3, 2008, s. 2-16.

Anonis, Danute Pajaujis, *Flower Oils And Floral Compounds In Perfumery*, Allured Yayıncılık Şirketi, Illinois, 1993.

Arslan, Melih, "Juliopolis Nekropolü Kurtarma Kazısı 2009-2011", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler* Sayı: 33, 2012, s. 27-29.

Arslan, Nurettin-Dennert, M.-Arslan, B. Böhlendorf, "Assos 2007 Yılı Kazı Çalışmaları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2009, s.105-122.

Atasoy, Sümer-Yıldırım, Şahin,"Filyos-Tios 2009 Yılı Kazısı", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı* 4. Cilt, Ankara, 2011, s. 1-16.

Atik, Neşe- Mehmet Akif Işın, "Tekirdağ/Karaevlialtı'da 2000, 2002 ve 2004 Yılları Kazı Çalışmaları", *27. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1.Cilt, Ankara, 2006, s.47-59.

Atila, Cenk-Gürler, Binnur, "Bergama Müzesi'nde Bulunan Roma Dönemi Cam Eserleri", "*Metropolis Ionia II Yolların Kesiştiği Yer: Recep Meriç İçin Yazılar,* Editörler Serdar Aybek-Ali Kazım Öz, Homer Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 47-54.

Aybek, Serdar-Öz, Ali K.-Meriç, Aygün Ekin, "Metropolis 2009 Kazı Çalışmaları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2011, s. 166-181.

Aydın, Baran, "The Hellenistic Pottery and Small Finds of Kordon Tumulus at Kordon Köyü/Salihli (Manisa) 2001", *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien* 76, 2008, s.7-64.

Bakır, Güven-Ersoy, Yaşar, "1997 Yılı Klazomenai Çalışmaları", *20. Kazı Sonuçları Toplantısı* II. Cilt, Ankara, 1999, s. 69-70.

Bakır, Tomris-R. Gül Gürtekin-Demir-Tanrıver, Cumhur, "Daskyleion 2001", *24. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2003, s. 491-500.

Başaran, S.- Erzen, A., "Enez (Ainos) Kazısı, 1989 Yılı Çalışmaları", *12. Kazı Sonuçları Toplantısı* II. Cilt, Ankara, 1991, s. 155-170.

Başaran, Sait, "Enez (Ainos) 1995 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *18. Kazı Sonuçları Toplantısı* II. Cilt, Ankara, 1997, s. 489-515.

Başaran, Sait, "Enez (Ainos) 1996 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *19. Kazı Sonuçları Toplantısı* II. Cilt, Ankara, 1998, s. 593-624.

Başaran, Sait, "Enez (Ainos) 2003 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *26. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt, Ankara, 2005, s. 115-129.

Başaran, Sait, "Enez (Ainos) 2004 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *27. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt, Ankara, 2006, s. 409-412.

Başaran, Sait, "Enez (Ainos) 2006 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2008, s. 185-211.

Başaran, Sait-Çakan, Babu-Karwiese, Stefan-Yılmaz, Ramazan-Kurap, Gülnur, "Enez (Ainos) 2009 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı* 4. Cilt, Ankara, 2011, s.145-168.

Başaran, Sait-Kurap, Gülnur, "Enez (Ainos) 2011 Yılı Arkeoloji Kazısı", *34. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt, Çorum, 2013, s. 375-390.

Başaran, Sait-Kurap, Gülnur, "Enez (Ainos) 2012 Yılı Kazı Çalışmalarıyla İlgili Raporlar", *35. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Muğla, 2014, s. 249-262.

Başaran, Sait-Kurap, Gülnur, "Enez (Ainos) 2013", *36. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3.Cilt, Ankara, 2015, s. 207-231.

Başaran, Sait-Kurap, Gülnur, "Enez (Ainos) 2014 Çalışmaları", *37. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt, 2016,s. 441-462.

Başaran, Sait-Kurap, Gülnur- A. Bahar Mergen, "Enez (Ainos) 2015 Çalışmaları", *38. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2017, s. 415-453.

Başaran, Sait-Karwiese, Stefan-Brückner, Helmut-Kurap, Gülnur-Mergen, Bahar-Dan-Cristina, Anca, "Ainos 2016 Çalışmaları", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3.Cilt, Bursa, 2018, s. 207-229.

Başaran,Cevat-Tavukçu, Ali Y., "Parion Kazısı, 2005", *28. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1.Cilt, Ankara, 2007, s. 609-629.

Başaran, Cevat-Keleş, Vedat-Kasapoğlu, Hasan-Ergürer, Hasan Ertuğ "Parion 2010 Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2012, s.19-38.

Başaran Cevat-Keleş, Vedat-Kasapoğlu, Hasan-Ergürer, Hasan Ertuğ, "Parion 2011 Kazı ve Restorasyon Çalışmaları" , *34. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Çorum, 2013, s. 347-364.

Başaran, Cevat-Keleş, Vedat-Ful, Ş. Dilek- Kasapoğlu, Hasan-Ergürer, H.Ertuğ, "Parion 2012 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *35. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3.Cilt, Muğla, 2014, s. 398-414.

Başaran Cevat-Keleş, Vedat-Kasapoğlu-Ergürer, Hasan Ertuğ-Kasapoğlu, Hasan-Çelikbaş, Ersin-Yılmaz, Alper-Kasapoğlu, Büşra Elif-Oyarçin, Kasım, "Parion 2013 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları*, 36. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2015, s. 413-436.

Başaran, Cevat, *Antik Troas'ın Parlayan Kenti Parion,* Ege Yayınları, İstanbul, 2013.

Baydar, Hasan, *Tıbbi Aromatik ve Keyf Bitkileri Bilimi ve Teknolojisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi SDÜ Yayın No:51, Isparta, 2005.

Baydur, Nezahat, "Tarsus-Donuktaş Kazısı 1990", *13. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1992, s. 309-322.

Baydur, Nezahat, "Tarsus-Donuktaş Kazısı 1992", *15. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1995, s. 225-241.

Baykan, Daniş, "Allianoi'da Bulunan Pişmiş Toprak Ecza Kapları", *Seres* III. *Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri*, 2005, s. 447-453.

Baykan, D., "Antik Çağ'da Strigilisin Ecza Amaçlı Kullanımı Veriler ve Kanıt", *Colloquium Anatolicum Anadolu Sohbetleri IX*, Instıtutum Turcicum Scientiae Antiquitatis Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, 2010, s. 141-153.

Baykan, Daniş, *Allionai Tıp Aletleri*, SOA-2 Studia ad Orientem Atiquum / Eski Doğu Araştırmaları, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2012.

Baytop, Asuman, *Bitkisel Drogların Anatomik Yapısı*, İstanbul Üniversitesi ve Film Merkezi, İstanbul, 1991.

Baytop, Asuman, *Farmasötik Botanik Ders Kitabı*, İ.Ü. Basımevi ve Film Merkezi, İstanbul, 1996.

Belgiorno, Maria Rosaria, "Cosmetics", *Archaeometry and Aphrodite, Proceedings of the Seminar 13th June 2013 CNR*, 2017, s. 45-93.

Belgiorno, Maria Rosaria, *The Perfume of Cyprus from Prygos to François Coty the Route of a Millenary Charm*, Antonio De Strobel, Lefkoşa, 2017.

Belli, Oktay, *Urartu Takıları*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 2010.

Bernal, Martin, *Black Athena: The Afroasiatic Roots of Classical Civilization Vol. 3: The Linguistic Evidence*, Rutgers Universitesi, New Brunswick, 2006.

Bilal Söğüt, "Stratonikeia 2016 Yılı Çalışmaları", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Bursa, 2018, s. 53-68.

Bilgi, Önder, "İkiztepe Kazısı 2003 Dönemi Çalışmaları", *26. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1.Cilt, 24- 28 Mayıs 2004 Konya, Ankara, 2005, s. 21-28.

Bingöl, Orhan-Kökdemir, Görkem-Oral, Muharrem, "Magnesia ad Maeandrum 2008-2009", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı* 4.Cilt, Ankara, 2011, s. 25-41.

Boardman, John, *Athenian Black Figure Vases*, Thames and Hudson Ltd., Londra, 1974.

Boardman, John, *The Oxford History of Classical Art*, Oxford University Press, New York, 1993.

Boardman, John, *Early Greek Vase Paint*, Thames and Hudson Ltd. Londra, 1998.

Boysal, Yusuf-Kadıoğlu, Musa, "1997 Yılı Stratonikeia Nekropol Çalışmaları", *20. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1999, s. 215-228.

Bronaugh, Robert L.-I.Maibach, Howard, "Cosmetic Safety", *Cosmetic Safety A Primer for Cosmetic Scientists*, Edit. James H. Whittam, Marcel Dekker INC., New York, 1987, s. 11-53.

Buchman, Stephan, "Main Cosmetic Vehicles", *Handbook of Cosmetic Science and Techology*, Edit. Adré O. Barel-March Paye-Howard I Maibach, Marcel Dekker, New York, 2001, s. 145-170.

Büyüközer, Zeliha G., "Börükçü Nekropol Alanından Bir Arkaik Mezar", *Tüba-Ar* 17, s. 111-128, Ankara, 2014.

Chaudhri, S.K.-Jain, N.K., "History of Cosmetics*", Asian Journal of Pharmaceutics, Department of Pharmaceutical Sciences*, Hindistan, 2009, s.164-167.

Civelek, Aynur, "Muğla Müzesi'ndeBulunan Pişmiş Toprak ve Cam Unguentraiumlar", *24. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2007, s. 283-296.

Cleland, L.-Harlow, M.-Llewellyn-Jones, L., *The Clothed Body in the Ancient World*, Oxbow Books, Londra, 2005.

Crawford H. Greenewalt, "*Sardies: Archaeological Research and Conservation Projects in 2003*", *26. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt, Ankara, 2005, s.81-90.

Cuadrado, P., "Genel Cilt Bakımı Ürünleri", *Kozmetik Ürünlerin Analizi- Analysis of Cosmetic Products*, Edit. Amparo Salvador-Alberto Chisvert, Çev. Editörü Nazan Demir, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Ankara, 2013, s. 324-328.

Çağlar Boyu Anadolu'da Kadın Anadolu Kadınının Anadolu'da 9000 Yılı, T.C. Kültür Bakanlığı Sergi, İstanbul, 1993.

Çavuşoğlu, Rafet-Biber, Hanifi-Başar, Fütühat, "2004-2007 Yılları Van-Kalecik Kazıları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2009, s. 269-291.

Çelikbaş, Ersin, "VII. Metal Objects the Teather", *Parion Studies I, Roman Theather of Parion Excavations, Architecture and Finds From 2006-2015 Campaigns,* Editör Cevat Başaran- H. Ertuğ Ergürer, İçtaş A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2018, s. 185-217.

Çomoğlu, Tansel, "Kozmetikler", *Marmara Pharmaceutical Journal* 16, 2012, s.1-8.

Çoruhlu, Tülin, "Ören (Adramytteion Antik Kenti) 2005 Yılı Kazı Çalışması", *28. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2007, s. 479-500.

D'andria, Francesco, "Phrygia Hierapolis'i (Pamukkale) 2014 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *37. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt, Ankara, 2016, s. 157-174.

Darga, A.Muhibbe, *Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.

Deighton, Hillary J., *Eski Roma Yaşantısında Bir Gün*, Çev. Hande Köten Ersoy, Homer Kitabevi, İstanbul, 1999.

Demirer, Ü., *Kibyra Metal Buluntuları*, (Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Antalya 2013.

Dewailly, Martine-Muss, Ulrike, "Efes Artemisionu'nda Bulunan Pişmiş Toprak Figürünler", *Efes Artemisionu Bir Tanrıçanın Kutsal Mekânı,* İstanbul Arkeoloji Müzeleri 22 Mayıs-22 Eylül 2008, Edit. Wilfried Seipel, Viyana, 2008, s. 317-330.

Dinç, Rafet, "Tralleis (1996–2002) Kazı Buluntuları IşığındaMesogis Şarapçılığı ve Sağlık", Bilal Söğüt, *Stratonikeia'dan Lagina'ya From Stratonikeia to Lagina Ahmet Adil Tırpan Armağanı Festschrift in Honour of Ahmet Adil Tırpan,*2012, s. 175-199.

Doğan, Taylan, *Antandros Nekropolisi'nde Ele Geçen Strigilis Buluntuları,* (T.C. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla, 2012.

Doğan, Taylan-Kahraman, Yağız, "Efes Müzesi'nde Korunan Roma Dönemine Ait Bir Grup Strigilis", *Olba XXV*, 2017, s. 317-343.

Doğan, Taylan, "Antandros Ölü Gömme Geleneğinde Strigilis: Tipolojik ve Kronolojik Gözlemler", *Tuba-Ar*, Sayı 18, 2018, s. 143-175.

Draelos, Zoe D. "Cosmeceutical Botanicals: Part 1*", Cosmeceuticals Procedures in Cosmetic Dermatology,* Edit. Zoe Diana Draelos, Elsevier Saunders, Çin, 2005, s. 71-78.

Duman, Bahadır-Baysal, H. Hüseyin, "Tripolis ad Maeandrum 2014 Yılı Kazı, Onarım ve Koruma Çalışmaları", *37. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1.Cilt, Ankara, 2016, s. 563-585.

Dumankaya, Oktay, "Germanicia 2016 Yılı Kazısı", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Bursa, 2018,s. 515-524.

Durak, Ebru, *Metropolis Bronz Eserleri*, (T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Blimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2013.

Eker, Fevziye, "Antik Çağ'da Cam Kap Formlarının Kullanımı Üzerine Bir Deneme", *GAUN JSS* Cilt 17, Sayı 4, 2018, s. 1248-1261.

Erciyes, D. Burcu, *Wealth, Aristocracy and Royal Propaganda Under the Hellenistic Kingdom of the Mithradatids in the Central Black Sea Region of Turkey (Colloquia Pontica)*, Brill Yayınevi, Boston, 2006.

Eren, Nevzat, *Çağlar Boyunca Toplum Sağlık ve İnsan*, Gelişim Dizgi Yayıncılık, Ankara, 1996.

Erol, Ayşe F., "Ordu/Cıngırt Kayası Kazısı 2013", *36. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2015, s. 383-400.

Erol, Ayşe F., "Fatsa İlçesi Cıngırt Kayası Kazısı 2014", *37. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2016, s. 559-572.

Ersoy, Akın-Ersoy, Gülten Ç., Smyrna /İzmir Kazıları Kemik Buluntuları, *TÜBA-AR* 15/2012, Ankara, 2014, s. 95-115.

Erten, Emel-Özyıldırım, Murat-Akçay, Tuna, "Mersin Silifke Olba 2010 Kazısı", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2012, s. 545-564.

Erten, Emel, Silifke Pazarkaşı Kaya Mezarı Cam Buluntuları", Edit. Çiğdem Gençler Güray, *Kaunos/Kbid Toplantıları 2Anadolu Antik Cam Araştırmaları Sempozyumu 17-20 Haziran 2010*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2013, s. 41-51.

Erzen, Afif-Başaran, Sait, "Enez (Ainos) Kazıları, 1987 Yılı Çalışmaları", *10. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara,s. 89-107.

Erzen, Afif-Başaran, Sait, A., "1988 Yılı Enez Kazısı, Çalışmaları", 11. Kazı Sonuçları Toplantısı 2, Ankara, 1990,s. 107-123.

Erzen, Afif, "1992 Yılı Enez Kazısı", *15. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1995, s. 455-473.

Fantham, Elaine- Foley, Helene P.-Kampen, Natalie B.-Pomeroy, Sarah B.-Shapiro, H. Alan, *Woman in the Classical World*, Oxford University Press, New York, 1994.

Frère, Dominique-Hugot, Laurent, "Les vases à parfum du VIIe au IVe s. Av. J.-C.", *Dossiers D'archéologie* N° 337, 2010, s. 2-7.

Frère, Dominique-Garnier, Nicolas, "L'étude Interdisciplinaire des Parfums Anciens au Prisme de L'Archéologie, la Chimie et la Botanique: L'Exemple de Contenus de Vases en Verre sur Noyad'Argile (Sardaigne, VIe-IVe s. av. J.-C.), *Archeo Sciences, Revue D'Archéométrie* 36, 2012, s. 47-60.

Garan, Hasret, *Antik Çağ'da Kemik Endüstrisi ve Perge'de Bulunmuş Kemik Eserler*,(T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2015.

Gardiner, Norman E. *Athletics of the Ancient World*, Ares Publisher Inc., Michigan, 1930.

Genç, Elif, "2014 Yılı Kuriki Höyük Kazısı", *37. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2016, s. 165-182.

Gerritsen, Fokke-Özbal, Rana, "2012 Yılı Barçın Höyük Kazıları", *35. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Muğla, 2014, s. 471-485.

Gdańsk, Aleksandra Hallmann, "Was Ancient Egyptian Kohl a Poison?", *The Pultusk Academy of Humanities ACTA Archaeologica Pultuskiensia*, Vol. I, 2009, s. 69-73.

Girginer, K. Serdar-Girginer, Özlem O.-Tufan, M. Furkan-Gerçek, Ayça-Gerçek, Hakan, "2016 Yılı Tatarlı Höyük Kazısı", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Bursa, 2018, s. 229-241.

Gisela Richter, Yunan Sanatı, Çev. Beral Madra, Cem Yayınevi, İstanbul, 1969.

Glazebrook, Allison,"Cosmetics and Sôphrosunê: Ischomachos' Wife in Xenophon's Oikonomikos", *The Classical World*, Vol. 102, No. 3 2009, s. 233-248.

Gökalp, Zeliha D.-Erel, A. Ceren-Yılmazyaşar, Hasan, "2016 Yılı Amorium Kazısı", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Bursa, 2018, s. 557-560.

Gökalp, Zeliha, D., "Kütahya Müzesindeki Bir Grup Metal Eser", *2015 Yıllığı "50. Yıl Anısına"*, Edit. Serdar Ünan, T.C. Kütahya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kütahya Müzesi Müdürlüğü Sayı: *III*, Bilgin Kültür Sanat Yayıncılık, Ankara 2016, s. 241-272.

Green, Steven, "Ars Gratia: Ovid as Beautician", *American Journal of Philology* 100, 1979, s. 381-92.

Greenewalt, Crawford H., *Sardies: Archaeological Research and Conservation Projects in 2004*, *27. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2006, s. 175-187.

Greenewalt, Crawford H.,"Sardies: Archaeological Research and Conservation Projects in 2007", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 4. Cilt, Ankara, 2009, s.191-204.

Grossmann, Richard A., *Ancient Glass A Guide to The Yale Collection Yale University Art Gallery*, New Haven, Connecticut, 2002.

Grummond, Nancy Thomson de-Simon, Erica, *The Religion of the Etruscans*, University of Texas Press, Austin, 2006.

Gürler, Binnur, *Tire Müzesi Bronz Eserleri*, Ege Yayınları, İstanbul, 2004.

Güven Bakır-Yaşar Ersoy-Melike Zeren-Fikret Özbay-Bilge Hürmüzlü, "2002 Yılı Klazomenai Kazısı", *25. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2004, s. 101-110.

Hayes, John W., *Handbook of Mediterranean Roman Pottery*, British Museum Press, Londra, 1997.

Işık, Fahri, "Patara 1990 Etkinlikleri", *13. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2, Ankara, 1992, s. 235-258..

Işık, Fahri, "Patara 1995", *18. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1997, s. 191-217.

Işık, Fahri, "Patara 1997*", 20. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1999, s. 159-178.

Işık, Fahri , "Patara 2007", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı* 4. Cilt, Ankara, 2009, s. 337-354.

Işın, Gül, "Ointment or Medicine Vessels from Patara: An Overview of a Simple Hellenistic Form in the Ancient Mediterranean World", *Archeologischer Anzeiger*, Vol. 2, 2002, s. 85-96.

Işıklı, Mehmet-Öztürk, Gülşah-Parıltı, Umut, "Van Ayanis Kalesi 2015 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *38. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2017.

İdil, Vedat-Kadıoğlu, Musa, "2007 Yılı Nysa Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2009, s. 499-520.

Jackson, Ralph, *Roma İmparatorluğunda Doktorlar ve Hastalar*, Çev. Şenol Mumcu, Homer Kitabevi, İstanbul, 1999.

Johnson, Marguerite, *Ovid on Cosmetics Medicamina Femineae and Related Texts*, Bloomsbury Akademik, Londra ve New York, 2016.

Junginger, H.E., "Multiphase Emulsions", *Surfactants in Cosmetics Second Edition, Revised and Expanded, Surfactant Series Volume 68*, Edit. Martin M. Rieger-Linda D. Rhein, Marcel Dekker, Inc., New York, 1997, s. 155-183.

Kadıoğlu, Musa, "2012-2013 Teos Kazı Çalışmaları (3.-4. Sezon)", *36. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2015, s. 437-471.

Kadıoğlu, Musa-Özbil, Canan-Kerschner, Michael.-Ergin, Hazar-Gülgönül, Selin-Yenice, Görkem-Polat, Yusuf-Polat, Rahşan T.-Köşgeroğlu, Emrah-Adak, Mustafa,"2014 Yılı Teos Kazı Çalışmaları (5. Sezon)", *37. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2016, s. 451-478.

Kakavas, George, *Leaving a Mark on History Treasures From Greek Museums*, Numismatic Museum & National Archaeological Museum, Atina, 2013.

Karaca, Ergün, Allianoi Kemik Eserleri, (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2009.

Karlsson, Lars, "Labraunda 2007", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2009, s. 107-118.

Kasapoğlu, Hasana-Özdemir, Semra, "IX. Cam Eserler", Edit. Cevat Başaran, *Antik Troas'ın Parlayan Kenti Parion*, Ege Yayınları, İstanbul, 2013, s. 151-165.

Kaya, Dürdane, "Küçük Çekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazıları Geç Antik Çağ Unguentariumları", *İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası/Excavations of Küçükçekmece Lake Basin (Bathonea)*, Edit. Şengül Aydıngün, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2013, s. 239-258.

Kışlalıoğlu, Serpil, "Kozmetoloji Bilimi", Edit. Yasemin Yazan, *Kozmetik Bilimi*, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul, 2004, s. 3-9.

Kepçe, Sedef Ç., "The Pottery from Burdur Uylupınar Necropolis", *Adalya* No.XII, Ayrıbasım, İstanbul, 2009, s. 29-76.

Keleş, Vedat-Ergürer, Hasan Ertuğ-Kasapoğlu, Hasan-Çelikbaş, Ersin-Yılmaz, Alper-Kasapoğlu, Büşra Elif-Oyarçin, Kasım-Michael Deniz Yılmaz-Akkaş, İsmail, "Parion 2015 Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *38. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1.Cilt, Ankara, 2017, s. 23-46.

Keleş, Vedat-Kasapoğlu, Hasan-Ergürer, Hasan Ertuğ- Kasapoğlu, Hasan-Çelikbaş, Ersin –Yılmaz, Alper- Oyarçin, Kasım-Kasapoğlu, Büşra Elif-Yılmaz, Michael Deniz-Akkaş, İsmail, "Parion 2016 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları, *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Bursa, 2018, s. 184-210.

Kepçe, Sedef Ç., *Perge Batı Nekropolis Mezar Buluntuları 1997-2007 Yılları Arasında 169 Numaralı Parselde Yürütülen Çalışmalar*, Ege Yayınları, İstanbul, 2017.

Kimyasallar ve Kimyasal Ürünler İmalatı Sanayi, Küresel Rekabette İstanbul Sanayi Odası Meslek Komiteleri Sektör Stratejileri Projesi, İstanbul Sanayi Odası, İstanbul, 2015.

Koçhan, Nurettin-Meral, Korkmaz-Güneş, Fevziye, "Kyzikos 2007 Yılı Kazıları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2009, s. 163-176.

Korkmaz, Hatice-Buz, Ufuk,"Aizanoi 2012 Kazı Sezonu Kuzey Nekropolis *Unguentarium*ları", *Aizanoi-I*, Edit. Elif Özer, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2013, s. 59-78.

Korkmaz, Sema Atik. "Letoon 2016", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Bursa, 2018, s. 405-419.

Kozan Uzun, *Klazomenai Dalgalı Çizgi Bezekli Seramiği*, (T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İzmir, 2007.

Körsulu, Hatice, "Nagidos Unguentariumları", *TÜBA-AR* 14, 2011, s. 69-86.

Köroğlu, Gülgün, "Sinop Balatlar Kilisesi 2011 Yılı Kazı Çalışmaları", *34. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Çorum, 2013, s. 313-324.

Le Roy, Christian, "Activites de la Mission Archeologique Française de Xanthos-Letoon en 1991 et 1992", *15. Kazı Sonuçları Toplantısı* II. Cilt, Ankara, 1995, s. 303-323.

Lester, Katherina-Oerke, Bess V., *Accessories of Dress An Illustrated Encyclopedia*, Dover Publications, Peoria, 2004.

Lightfoot, C.S.-Arslan, Melih, *Ancient Glass of Asia Minor a Private Collection, Anadolu Antik Camları: Yüksel Emirtan Koleksiyonu*, Ünal Ofset, Ankara, 1992.

Luckner, Kurt T., "Ancient Glass", *Art Institute of Chicago Museum Studies*, Vol. 20, No. 1, 1994, s. 78-91.

MacGregor, Arthur, *Bone Antler Ivory & Horn The Technology of Skeleton Materials Since the Roman Period*, Barnes &Noble Books, New Jersey, 1985.

Maffre, Jean-Jaques- Frère, Dominique- Garnier, Nicolas-Dodinet, Elisabet, "Vases à Parfum de la fin L'époque Classique mis à jour à Apollonia de Cyrénaïque: les Analyses de Contenus, Dans *Revue Archéologique/1* (n° 55), 2013, s.57-80.

Mat, Afife, *Bitkiden İlaca Hepsinin Bir Öyküsü Var*, Pharma Vision Kültür Yayınları 2, İstanbul, 2010.

Massa, Aldo, *The Etruscans*, Çev. John Cristmas, Minerva, İtalya, 1980.

Meriç, Recep-Öz, Ali K.-Meriç, Aygün Ekin-Uluşans, Gözde, "Metropolis 2002 Yılı Kazı Raporu", *25. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt, Ankara, 2004, s. 293-302.

Muss, Ulrike, "Efes Artemisionu'nda Bulunan Fildişi ve Kemik Eserler", Efes Artemisionu Bir Tanrıçanın Kutsal Mekânı, Yayımlayan Wilfried Seipel, İstanbul Arkeoloji Müzeleri 22 Mayıs-22 Eylül 2008, s. 215-250.

Nicolson, Frank W., "Greek and Roman Barbers", *Harvard Studies in Classical Philology*, Vol. 2, 1891, s. 41-56.

Olson, Kelly, Cosmetics in Roman Antiquity: Substance, Remedy, Poison, *The Classical World, Vol. 102*, No. 3, 2009, s. 291-310.

Oransay, Alptekin, Arykanda Antik Kentinde 1971-2002 Kazı Sezonlarında Ele Geçen Madeni Buluntular ve Madencilik Faaliyetleri, (T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji (Klasik Arkeoloji) Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2006.

Öğün, Zeynep Çizmeli-Özcan, Ayça, "Çorum Müzesi Cam Eserleri", Edit. Çiğdem Gençler Güray, "*Kaunos/Kbid Toplantıları 2 Anadolu Antik Cam Araştırmaları Sempozyumu 17-20 Haziran 2010*", Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2013, s. 53-63.

Ökse, A. Tuba-Görmüş, Ahmet-Koizumi, Tatsundo-Şimşek, Özcan, "Ilısu Barajı-Salat Tepe 2013 Kazısı", *36. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2015, s. 21-36.

Özbek, Metin, "Amasya Eski Şamlar Mezarlığı 1993 Yılı Kazı Çalışmaları", *16. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, s. 95-105.

Özdilek, Banu, "2009-2012 "*Andriake Kazılarından Ele Geçen Unguentarium, Şişe, Lykion ve Mortar Örnekleri",O*lba XXIV, 2016, s. 217-267.

Özer, Elif, "Aizanoi Kuzey Nekropolis 2012 Sezonu", *Aizanoi-I* 2012 Yılı Kazı ve Araştırma Raporları, Edit. Elif Özer, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2013, *s. 25-58.*

Özer, Elif, "Aizanoi Kazısı 2013 Yılı Çalışmaları", *36. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2015, s. 159-184.

Özer, Elif, "Aizanoi 2016 Sezonu", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Bursa, 2018, s. 207-227.

Özer, Özgen, *Kozmetoloji*, Ege Üniversitesi Yayınları Eczacılık Fakültesi Yayın No:4, İzmir, 2016.

Özgan, Ramazan, "1997 Knidos Kazısı", *20. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1999, s. 205-214.

Özgan, Ramazan, "Knidos 1993", *16. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, s. 297-315.

Özgan, Ramazan-Özgan, Christine-Şahin, Mustafa-Berns, Christaf, "1998 Knidos Kazıları", 21. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, Ankara, 2000, s. 115-132.

Özgan, Ramazan, "2002 Yılı Knidos Kazıları", *25. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2004, s. 205-216.

Öztürk, Nurettin-Kızılarslanoğlu, H. Asena, "Zeytinliada 2007 Yılı Kazı Çalışmaları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2009, s. 1-12.

Öztürk, Nurettin-Can, Birol, "Erzurum Müzesi Cam Eserleri", *24. Araştırma Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2007, s. 113-123.

Özyar, Aslı-Ünlü, Elif-Karacıc, Steve-Person, Catherine-Pilavcı, Türkan-Yalçın, Serdar, "Tarsus-Gözlükule 2009 Yılı Kazısı", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2011, s. 251-262.

Özyar, Aslı-Pancaroğlu, Oya-Ünlü, Elif-Vokaer, Agnès, "Tarsus-Gözlükule Kazılarında Ele Geçen Erken İslami Dönem Buluntuları Hakkında Bazı Gözlemler", *38. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2017, s. 467-485.

Özyiğit, Ömer, "1988 Yılı Erythrai Sondaj Çalışmaları", *11. Kazı Sonuçları Toplantısı* I. Cilt, Ankara, 1990, s. 125-150.

Özyiğit, Ömer, "1989 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları", *12. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 1991, s. 127-153.

Özyiğit, Ömer, "1994 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları", *17. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1996, s. 1-26.

Özyiğit, Ömer, "1995 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları", *18. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1997, s.1-27.

Peker, Müjde, "A Double Bone Comb From Karamattepe, The Nif Mountain Excavation", *Oxford Journal of Archeology Vol 32*, No.2 May 2013, 2013, s. 147-161.

Perk, Haluk, *Anadolu Antik Dönem Tıp Aletleri*, Haluk Perk Tıp Müzesi Yayınları, İstanbul, 2012.

Pirson, Felix, "Pergamon - 2011 Sezonu Çalışmaları Raporu", *34. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Çorum, 2013, s. 403-420.

Polat, Gürcan-Polat, Yasemin,"Antandros 2003-2004 Yılı Kazıları", *27. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt, Ankara, 2006, s. 89-105.

Polat, Gürcan-Polat, Yasemin-Yağız, Kahraman-Aktaş, Rabia-Açar, Evren, "Antandros 2009 Yılı Kazıları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2011, s. 98-122.

Polat, Gürcan-Polat, Yasemin-Yağız, Kahraman-Çıldır, Rabia A.-Arkan, Deniz Ziya-Saka, Aslı-Üney, Aytekin-Kıraç, Ertuğrul-Baysu, Eecem-Çobanoğulları, Melis-Develi, Ömer, "Antandros 2014 Yılı Kazıları", *37. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2016, s.345-362.

Polat, Gürcan-Polat, Yasemin-Yağız, Kahraman-Aktaş, Rabia-Saka, Aslı-Açar, Evren-Baysu, Ecem-Kıraç, Ertuğrul, "Antandros 2015-2016 Yılı Kazıları", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Bursa, 2018, s. 477-501.

Polat, Rahşan T., "Stratonikeia Akdağ Nekropolü Cam Buluntuları Üzerine Bir Değerlendirme", Edit. Çiğdem Gençler Güray, *Kaunos/Kbid Toplantıları 2 Anadolu Antik Cam Araştırmaları Sempozyumu 17-20 Haziran 2010*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2013, s. 25-40.

Poucher, W.A., *Parfumes, Cosmetics and Soaps, Volume II The Production, Manufacture and Application of Perfumes*, Chapman and Hall, Londra, 1974.

Robert James Forbes, *Studies in Ancient Technology Volume III*, E.J. Brill, Hollanda, 1965.

Robinson, David M., *Excavation of Olynthus Part X Metal and Minor Miscellaneous Finds, an Original Contribution to Greek Life (with a new up-todate map of Olynthus)*, The Johns Hopkins Press, Londra, 1941.

Rosada, Guido-Lachin, Maria Teresa, "Excavations at Tyana/Kemerhisar, 2010 Archbishop Patrikios's Church", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2012, s.77-96.

Ruth Siddall, "Mineral Pigments in Archaeology: Their Analysis and the Range of Available Materials", *Minerals*, Cilt 8, Sayı 5, 2018, s. 2-35.

Salisbury, Joyce E., *Encyclopedia of Women in the Ancient World*, ABC-CLIO, Santa Barbara, 2001.

Schmidt, Doris-Berger, Stefanie-Holzner, Ute-Philipp, Anja-Stoll, Jennifer-Kratochwill, Claudia-Fleck, Angelika-Schulze, Regina-Schieber, Renate-Wettstein, Tatjana-Wilhelm, Inka-Fitterling, Sabine-Wendling, Nicole. *"Eine Modereise Reise ins Antike Griechenland", Heidelberger Textilprojekte; 2. Cilt, Schneider-Verlag Hohengehren, Baltmannsweiler*, 1994, s. 107.

Serap Yılmaz, "Antik Çağ (Yunan-Roma) Hekeltraşlığında Boya", (Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Semineri Çalışması, Arkeoloji Ana Bilim Dalı), Uşak, 2018.

Sezen, Ali, *Alternatif Tıp Akupunktur, Kozmetik, Aromaterapi*, Sezen Akupunktur Yayınevi, Ankara, 1997.

Sherrow, Victoria L., *For Appearance' Sake: The Historical Encyclopedia of Good Looks, Beauty, and Grooming*, Oryx Basım, Phoenix, 2001.

Sherrow, Wictoria, *Encyclopedia of Hair: A Cultural History*, Greenwood Press, Westport, 2006.

Smith, J. Moyr, *Antik Yunan Kadın Kıyafetleri*, Çev. İpek Dağlı, Midas Kitap, Ankara, 2013.

Schneider, Eugenia Equini, "Excavations and Research at Elaiussa Sebaste: The 2000 Campaign", *23. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1.Cilt, Ankara, 2002, s. 223-236.

Schneider, Eugenia Equini, "Excavation and Research at Elaiussa Sebaste: The 2003 Campaign", *26. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2005, s. 181-192.

Stanpolidis, Nichoras CHR.-Parlama, Liana, *The City Beneath the City: Antiquities from the Metropolitan Railway Excavations*, Greek Ministry of Culture N.P. Goulandris Foundation-Museum of Cycladic Art, Atina, 2000.

Stanway, Andrew, *Alternatif Tıp El Kitabı*, Çev. Alp Eker-Arif Kut-Alptekin Okçu, İnsan Yayınları, İstanbul, 1990.

Stein, Gil J., "1996 Excavations at Hacınebi Tepe", *19. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara 1998, s. 179-209.

Şahin, Mustafa-Şahin, Derya-Aslan, Erdoğan-Gündüz, Serkan, "2005 Yılı Myndos Kazısı", *28. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2007, s. 559-572.

Şahin, Nuran, *Antik Dönemde Anadolu'da Kadın*, Ege Üniversitesi Yayınları Edebiyat Fakültesi Yayın No: 175, İzmir, 2013.

Şahin, Fatma, "Tepebağ Höyük 2014-2015 Yılı Kazı Çalışmaları", *37. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, 2016,s. 191-208.

Şahin, Feyzullah-Doğan, Taylan, "Patara'dan İki Strigilis", Edit. Şevket Aktaş-Erkan Dündar-Serap Erkoç-Mustafa Koçak, *Havva İşkan'a Armağan LykiarkhissaFestschrift für Havva İşkan*, Ege Yayınları, İstanbul, 2016.

Şahin, Feyzullah, *Patara V.2 Patara Metal Buluntuları*, Ege Yayınları, İstanbul, 2018.

Şahin, Nuran-Tanrıver, Cumhur-Şahin, Işık-Ersoy, Akın-Akar, Duygu Sevil-Sezgin, Yusuf-Akat, Sevgiser-Yolaçan, Burak-Yaldır, Aylin Koçak-Doğan, Elçin-Ürkmez, Özden-Ünlüoğlu, Bensen, "Klaros, 2003", *26. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 2005, s. 291-304.

Şenşafak, Gülten, *Güzellik ve Cilt Bakımı*, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2006.

Şimşek, Celal, *Laodikeia Çalışmaları 1.1, Laodikeia Nekropolü (2004-2010 Yılları)*, Ege Yayınları, İstanbul, 2011.

Şimşek, Celal, *Laodikeia Çalışmaları 1.2, Laodikeia Nekropolü (2004-2010 Yılları) Katalog*, Ege Yayınları, İstanbul, 2011,

Şimşek, Celal, *Laodikeia (Laodicea ad Lycum) Laodikeia Çalışmaları 2*, Ege Yayınları, İstanbul, 2013.

Takeo, Mitsui, *New Cosmetic Sience*, Elsevier Sience, Hollanda, 1997.

Tanrıver, Duygu A., "Smyrna'dan Metal Eserler", Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları 1. Çalıştay Bildirileri, Edit. Akın Ersoy, Gözde Şakar, Ege Yayınları, İstanbul, 2015, s. 15-29.

Thau, Paul, "Surfactants For Skin Cleaners",*Surfactants in Cosmetics Second Edition, Revised and Expanded, Surfactant Series Volume 68*, Edit. Martin M. Rieger-Linda D. Rhein, Marcel Dekker, Inc., New York, 1997, s. 285-307

Thornfeldt, Carl R.,"Cosmeceutical Botanicals: Part 2", *Cosmeceuticals Procedures in Cosmetic Dermatology*, Edit. Zoe Diana Draelos, Elsevier Sounders, Çin, 2005, s. 79-87.

Tırpan, Ahmet, "Lagina Hekate Temenosu 1995", *18. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1997, s.309-336.

Tırpan, Ahmet, "Lagina Hekate Propylonu 1996", *19. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1998, s. 173-194.

Tırpan, Ahmet-Söğüt, Bilal, "Lagina Hekate Temenosu 1997", *22. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2001, s. 299-310.

Tırpan, Ahmet A. - Söğüt, Bilal, "Lagina, Börükçü, Belentepe ve Mengefe 2008 Yılı Çalışmaları", *31. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2010, s. 505-527.

Tırpan, Ahmet A.-Gider, Zeliha, "Lagina ve Börükçü 2009 Yılı Çalışmaları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, Ankara, 2011, s. 374-395.

Tulunay, Elif Tül, "Nif (Olympos) Dağı Kazı ve Araştırma Projesi: 2006 Yılı Kazısı", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2008, s.79-99.

Tulunay, E.Tül, "Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2009 Yılı Kazısı ", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, Ankara, 2011. s. 405-423.

Tulunay, E.Tül, "Nif (Olympos) Dağı Kazı ve Araştırma Projesi: 2010 Yılı Kazısı", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Ankara, 2012, s. 147-171.

Türkmen, Bülent, *Allianoi'da Bulunan Ezme ve Öğütme Taş Aletleri ile Taş Kaplar*, (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2009.

Türkoğlu, Sabahattin, *Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam*, Atılım Kâğıt Ürünleri, İstanbul, 2002.

Tüzün, Burcu S., *Centaurea Virgata Lam. Bitkisinin Farmakognozik Yönden Değerlendirilmesi*, (T.C. Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmakognozi Anabilim Dalı Programı Basılmamış Doktora Tezi), İzmir, 2015.

Uzel, İlter, *Anadolu'da Bulunan Antik Tıp Aletleri,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000.

Uysal, Bora-Çifçi, Ali, "Elbistan Karahöyük Kazısı 2015", *38. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2017, s. 35-46.

Ürkmez, Özden-Dündar, Erkan, "Remarks on the Possible Uses of the Perfumed Oils, Ointments, and its Containers in the Cult of Dead from the fourth century BC to the second century AD: In the Light of the Necropoleis of

Kyme, Colophon, and Patar",*Journal of Intercultural and Interdisciplinary Archaeology N° 01/2014,* 2014, s. 51-73.

Ürkmez, Özden, "Aiolis Kymesi'nden Samurlu 877 Nekropolisi", *Colloquium Anatolicum Anadolu Sohbetleri XIII*, Institutum Turcicum Scientiale Antiquitatis Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, 2014, s. 337-381.

Wenniger, John A.-Gerald, N. McEwen, *CTFA Cosmetic Ingredient Handbook Second Edition*, The Cosmetic, Toiletry, and Fragrance Association, Washington,1992.

Whitehouse, David, *Roman Glass in the Corning Museum of Glass 3. Cilt*, Hudson Hills Press, Vermont, 2003.

Whittam, J.H. "Introduction: An Overview of Product Safety", *Cosmetic Safety A Primer for Cosmetic Scientists, Cosmetic Science and Technology Volume 5*, Marcel Dekker INC., New York, 1987, s. 1-8.

Susan Wrigley, *The Lydion. Revealing Connectivity a cross the Mediterranean in the Sixth Century B.C.*, (Sydney Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı Onur Tezi), Sydney, 2011.

Wunderlich, Silvia A., "A Greek Bronze Mirror", *The Bulletin of the Cleveland Museum of Art*, Vol. 38, No. 1, Cleveleand Museum of Art, 1951.

Yağcı, Remzi-Kaya, Fatih Hakan, "Soli Pompeiopolis 2011 Yılı Kazıları", *34. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, Çorum, 2013, s. 247-252.

Yaraş, Ahmet-Baykan, Daniş-Karaca, Ergün, "2006 Yılı Allianoi Kazısı", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2008, s. 71-84.

Yegül, Fikret, *Antik Çağ'da Hamamlar ve Yıkanma*, Çev. Emel Erten, Homer Kitabevi ve Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Yener, Gülgün, "Makyaj Ürünleri", *Kozmetik Bilimi*, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul, 2004, s. 158-177.

Yıldırım, Ülfet, *Antik Dünyada Kadın ve Süslenme*, (T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Klasik Arkeoloji Programı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2009.

Yılmaz, Fuat, "Antik Dönem Fresk Yapım Teknikleri", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, Temmuz-2012, s. 95-105.

Yorgancıoğlu, Ali, *Bazı Uçucu Yağlarla Kollajen İçerikli Antimikrobiyal Krem Üretilebilirliği Üzerine Araştırmalar*, (Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2012.

Zoroğlu, Levent, "Kelenderis 1989 Yılı Kazısı", *12. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1990, s. 301-323.

Zoroğlu, Levent, "Kelenderis 1995 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *18. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1997, s. 383-401.

Zoroğlu, Levent-Arslan, Nurettin, "Kelenderis 1997 Yılı Kazı Çalışmaları", *20. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1999, s. 457-462.

Zoroğlu, Levent, "1998 Yılı Kelenderis Kazı Çalışmaları", *21. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2000, s. 323-337.
Zoroğlu, Levent, "Kelenderis 1995 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *18. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 1997, s. 383-401.
Zoroğlu, Levent-Arslan, Nurettin-Tekocak, Mehmet, "Kelenderis Kazısı 1999 Yılı Çalışmaları", *22. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Ankara, 2001, s. 311-325.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Uzantı1: (Çevrimiçi) https://www.etymonline.com/word/cosmetic (09.06.2019).
Uzantı2: (Çevrimiçi) https://www.vocabulary.com/dictionary/cosmos(09.06.2019).
Uzantı3: Beauty, Cosmetics, Tattoos and Perfumes in a Ancient Egypt,(Çevrimiçi)http://factsanddetails.com/world/cat56/sub365/item1938.html, (18.03. 2018).
Uzantı4:(Çevrimiçi)http://www.kozmetikdermatoloji.com/kozmodermo_yasam/kozmetigin_tarihi.php (02.11.2017).
Uzantı5:(Çevrimiçi)http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_eczacilik&view=eczacilik&kategori1=yazimay&kelimesec=9449 (28.01.2019).
Uzantı6: F. D'Andria-S. Bracci-E. Cantisani-T. Ismaelli-C. Riminesi-B. Sacchi-G. Scardozzi-S. Vettori,The Use of Huntite in The Antiquity. A Review With Respect to Ongoing Studies in the Archaeological Site of Hierapolis in Phrygia(Turkey),(Çevrimiçi)https://www.researchgate.net/profile/Cristiano_Riminesi/publication/264038119_The_use_of_huntite_in_the_antiquity_A_review_with_respect_to_ongoing_studies_in_the_archaeological_site_of_Hierapolis_in_Phrygia_Turkey/links/556c0c4708aeab7772214e9c/The-use-of-huntite-in-the-antiquity-A-review-with-respect-to-ongoing-studies-in-the-archaeological-site-of-Hierapolis-in-Phrygia-Turkey.pdf, (20.03.2017),
Uzantı7: Alberto Yagos,What Were the Beauty Standards of Ancient Rome Like?, (Çevrimiçi) https://www.quora.com/What-were-the-beauty-standards-of-ancient-Rome-like (20.03.2018).
Uzantı8: *Le Parfum dans l'antiquite*, (Çevrimiçi)http://www.bioarchaeo.net/IMG/pdf/expo_parfum_antiquite.pdf(27.09.2018).
Uzantı9: Ayşe Karaduman, "Kozmetikler ve Kadın", (Çevrimiçi) http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/kozmetikler_ve_kadin.pdf, (03.01.2019).
Uzantı10: Esra Kapucu-Hasan Kahveci- Özlem Susam-Yeşim Çanta, İlaçların Ve Kozmetik Ürünlerin Geliştirilme Süreçleri Ve Doğa Üzerine Etkileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Fen Bilgisi

Öğretmenliği, (Çevrimiçi) http://kisi.deu.edu.tr/bulent.cavas/ders/bok5.pdf (26.12.2018).
Uzantı11: (Çevrimiçi) https://docplayer.biz.tr/6541157-Boya-nedir-boyayi-teskil-eden-bilesimler.html (20.01.2019).
Uzantı12: (Çevrimiçi) https://www.avogel.ch/en/plant-encyclopaedia/cinnabaris.php, (15.01.2018).
Uzantı13: (Çevrimiçi) https://australianmuseum.net.au/learn/cultures/international-collection/ancient-egyptian/the-painter-in-ancient-egypt/, (14.01.2019).
Uzantı14:(Çevrimiçi) https://artextiles.org/en/content/dyes, (14.01.2019).
Uzantı15:(Çevrimiçi) http://cenblog.org/artful-science/2013/01/14/ancient-roman-cosmetics-skin-cream-from-the-2nd-century-a-d/ (03.04.2019).
Uzantı16: (Çevrimiçi) http://Sardiesexpedition.org/en/essays/latw-greenewalt-lydian-pottery, (19.03.2018).
Uzantı17:LuxuryArt of Rome, (Çevrimiçi) https://www.metmuseum.org/toah/hd/luxu/hd_luxu.htm (19.03.2018).
Uzantı18: (Çevrimiçi) http://arkeopolis.com/antik-romada-makyaj-kozmetik-ve-guzellik-algisi/ (23.04.2017).
Uzantı 19: (Çevrimiçi) http://www.sardisexpedition.org/tr/essays/latw-greenewalt-lydian-cosmetics (24.02.2017).
Uzantı20:(Çevrimiçi)https://www.beazley.ox.ac.uk/tools/pottery/shapes/alabastron.htm,(16.02.2018).
Uzantı21:(Çevrimiçi)https://www.louvre.fr/en/oeuvre-notices/alabastron,(17.02.2018).
Uzantı22:(Çevrimiçi) http://www.beazley.ox.ac.uk/tools/pottery/shapes/aryballos.htm, (11.04.2018).
Uzantı23:(Çevrimiçi)http://www.beazley.ox.ac.uk/tools/pottery/shapes/lekythos.htm (06.04.2018).
Uzantı24:(Çevrimiçi)https://risdmuseum.org/art-design/collection/lidded-cylindrical-box-pyxis-341374?return=%2Fart-design%2Fcollection%3Fsearch_api_fulltext%3Dlidded%2520cylindrical%2520box%2520pyxis,(24.03.2018).
Uzantı25:(Çevrimiçi)http://www.beazley.ox.ac.uk/tools/pottery/shapes/pyxis.htm (07.04.2018).
Uzantı26:(Çevrimiçi)http://www.bbc.co.uk/ahistoryoftheworld/objects/s-OMbtkESJ6aV6_k6o86oA, (19.04.2018).
Uzantı27:Baker, Patty, Archaeological Remains as a Source of Evidence for Roman Medicine,(Çevrimiçi)https://www.ucl.ac.uk/~ucgajpd/medicina%20antiqua/sa_ArchaeologicalRemains.pdf, (23.04.2019).

Uzantı28:(Çevrimiçi)http://www.fashionencyclopedia.com/fashion_costume_culture/The-Ancient-World-Egypt/Kohl.html (13.04.2018).

Uzantı29:(Çevrimiçi) https://www.etymonline.com/search?q=kohl (13.04.2018)

Uzantı30:(Çevrimiçi) https://en.m.wikipedia.org/wiki/Cosmetics_in_ancient_Rome , (13.04. 2018).

Uzantı31:(Çevrimiçi)http://www.armabelgelendirme.com/hizmetlerimiz/icerik/4/fda-belgesi-9489, (30.03.2018).

Uzantı32:(Çevrimiçi)http://eng.ege.edu.tr/~otles/GidaTarihi/Hurma.htm,(28.03. 2018).

Uzantı33:(Çevrimiçi)http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=63279, (07. 04. 2018).

Uzantı34:(Çevrimiçi)http://exhibitions.kelsey.lsa.umich.edu/art-science-healing/instruments1.php (07.04.2018).

Uzantı35:(Çevrimiçi)http://archaeologicalmuseum.jhu.edu/the-collection/object-stories/archaeology-of-daily-life/female-beauty/double-sided-comb/, (25.03.2018).

Uzantı36: (Çevrimiçi) https://www.etymonline.com/search?q=mirror, (15.03.2018).

Uzantı37:(Çevrimiçi)http://www.furniturelibrary.com/mirror-glass-darkly/, (15.03.2018).

Uzantı38:(Çevrimiçi)https://www.ancient.eu/article/1009/etruscan-bronze-mirrors/, (16.03.2018).

Uzantı 39: :(Çevrimiçi) http://www.historyofcosmetics.net/cosmetic-history/ancient-egypt-cosmetics/(03.04.2019).

Uzantı40:(Çevrimiçi)https://inpn.mnhn.fr/espece/cd_nom/453298?lg=en(05.04.2019)

Uzantı41:(Çevrimiçi)http://www.luontoportti.com/suomi/en/kukkakasvit/alkanet(05. 04.2019).

Uzantı42:(Çevrimiçi)https://www.ancient-origins.net/history/bygone-beauty-and-body-origins-cosmetics-ancient-world-005539 (04.04.2019).

Uzantı43:(Çevrimiçi) https://journals.openedition.org/cefr/1487 (05.04.2019).

Uzantı44: (Çevrimiçi) http://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/malahit (06.04.2019).

Uzantı45: (Çevrimiçi) https://www.museoarcheologiconapoli.it/en/room-and-sections-of-the-exhibition/frescoes/ (06.04.2019).

Uzantı46:(Çevrimiçi) https://www.metmuseum.org/art/collection/search/243981 (06.04.2019).

Uzantı47: (Çevrimiçi) https://neroandthegreatfire.weebly.com/the-great-fire-of-rome.html (07.04.2019).

Uzantı48: (Çevrimiçi) https://www.archaeology.org/issues/187-1509/features/3562-golden-house-of-an-emperor#art_page2 (07.04.2019).

Uzantı47: (Çevrimiçi) https://www.metmuseum.org/art/collection/search/258094 (07.04.2019).

Uzantı48: (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net/figure/A-scene-from-Polyxena-Sarcophagus-Perfume-Containers-Aryballoi-ater-Ik-2012-ig-509_fig1_306375588 (08.04.2019).

Uzantı49: (Çevrimiçi) https://klazomeniaka.com/11-KLAZOMENAI-NEKROPOLEIS.html (12.04.2019).

Uzantı50: (Çevrimiçi) https://turkisharchaeonews.net/museum/miletus-museum (08.04.2019).

Uzantı51: (Çevrimiçi) http://archaeologicalmuseum.jhu.edu/the-collection/object-stories/providing-for-the-afterlife/kohl-tube-in-the-shape-of-a-palm-column/ (09.04.2019).

Uzantı52: (Çevrimiçi) https://www.metmuseum.org/art/collection/search/251923 (09.04.2019).

Uzantı53: (Çevrimiçi) http://arkeofili.com/anadolu-medeniyetleri-muzesinde-gorulmesi-gereken-10-catalhoyuk-eseri (10.04.2019).

Uzantı54:(Çevrimiçi)https://www.britishmuseum.org/visiting/galleries/ancient_greece_and_rome/room_71_etruscan_world.aspx (10.04.2019).

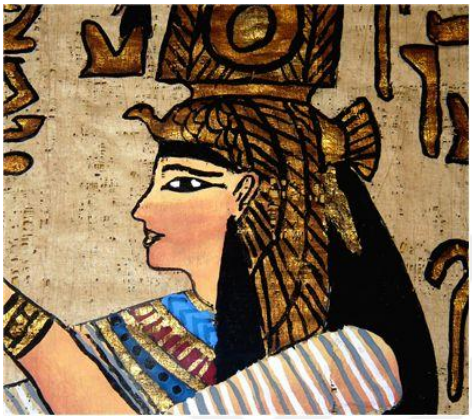
Uzantı55:(Çevrimiçi)http://www.beazley.ox.ac.uk/XDB/ASP/recordDetails.asp?id=5874694D-D3CB-40E7-8F8B-BCDAE1D88B9F&noResults=&recordCount=&databaseID=&search= (10.04.2019).

Uzantı56:(Çevrimiçi)http://www.beazley.ox.ac.uk/XDB/ASP/recordDetails.asp?id=7D51C583-A479-41FF-BE5E-5F6224E406FA&noResults=&recordCount=&databaseID=&search= (10.04.2019).

Uzantı57: (Çevrimiçi) https://collections.mfa.org/objects/153881 (10.04.2019).

LEVHALAR

LEVHA I

I. 1

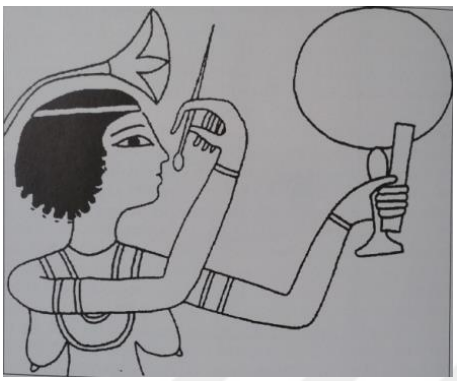

I. 2

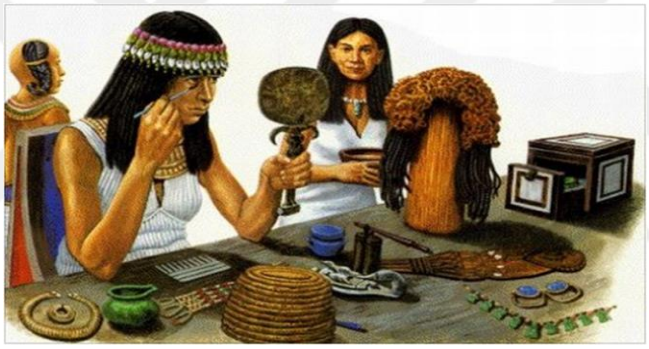

I.3

LEVHA II

II. 5a

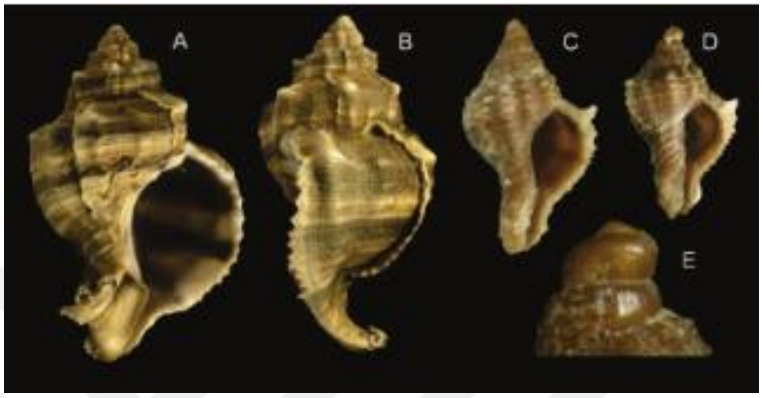

II. 5b

II.2

LEVHA III

III.1

III.2

III.3

LEVHA IV

IV. 1

IV. 2

IV. 3

IV. 4

LEVHA V

V. 1a

V. 1b

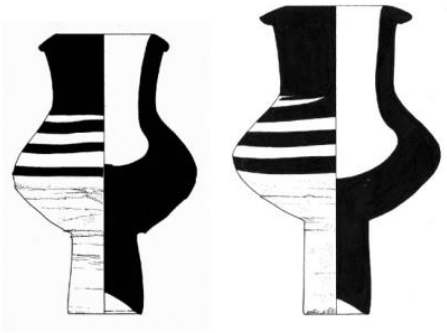
V. 2

V. 4

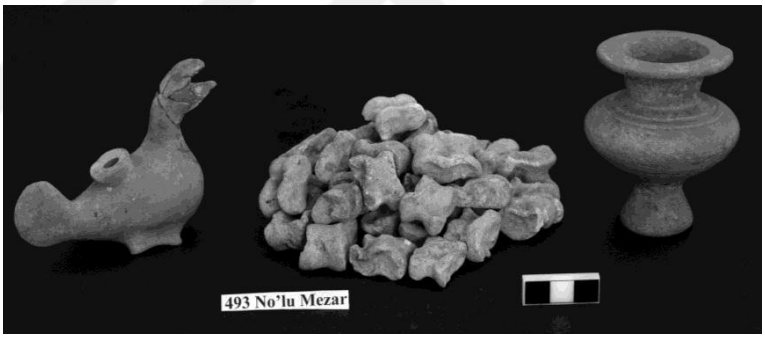
VI. 1

VI.2

VI.3

VI.4

VI. 5

LEVHA VII

VII. 1

VII. 2

VII. 3

VII. 4

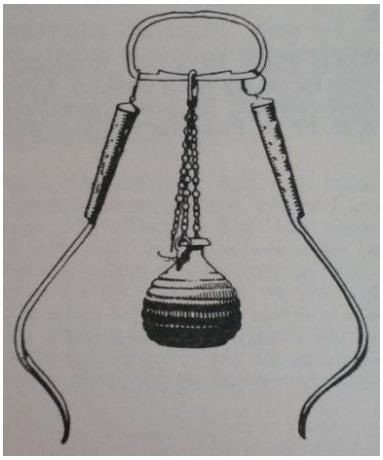

VII. 6

LEVHA VIII

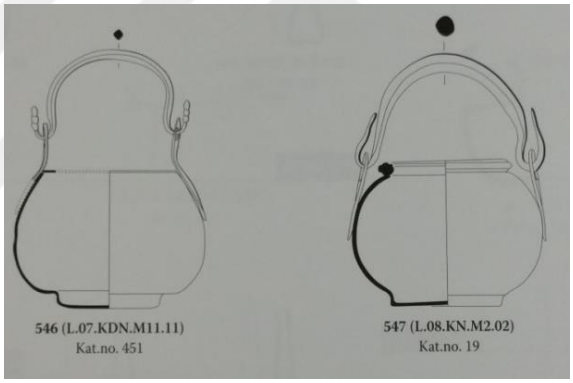
VIII. 1

VIII. 2

VIII. 3

VIII. 4

VIII.5

VIII. 6

LEVHA IX

IX. 1

IX. 2

IX. 3

IX. 4

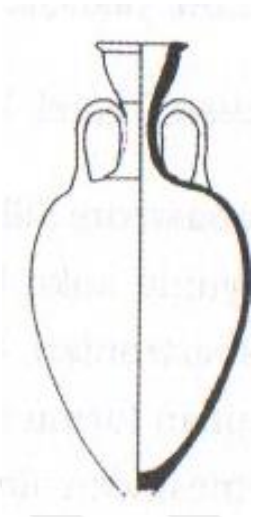

IX. 5

IX. 6

LEVHA X

X. 1

X.2

X.3

X.3

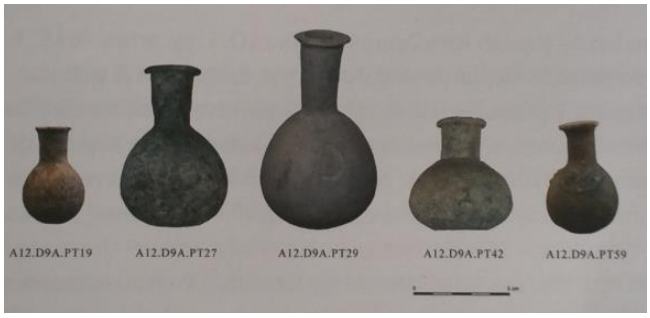

X.4

LEVHA XI

XI. 1a

XI. 1b

XI.2

XI.3

XI.4

XI.5

LEVHA XII

XII.1

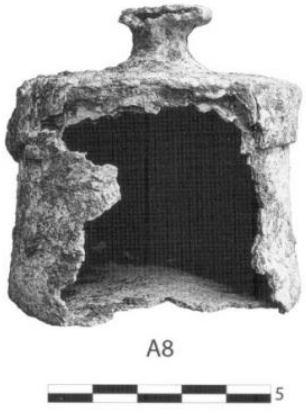
XII.2

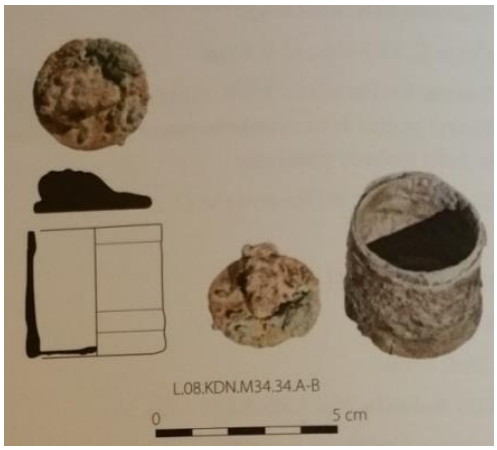
XII.3

XII.4

XII. 5

XII. 6

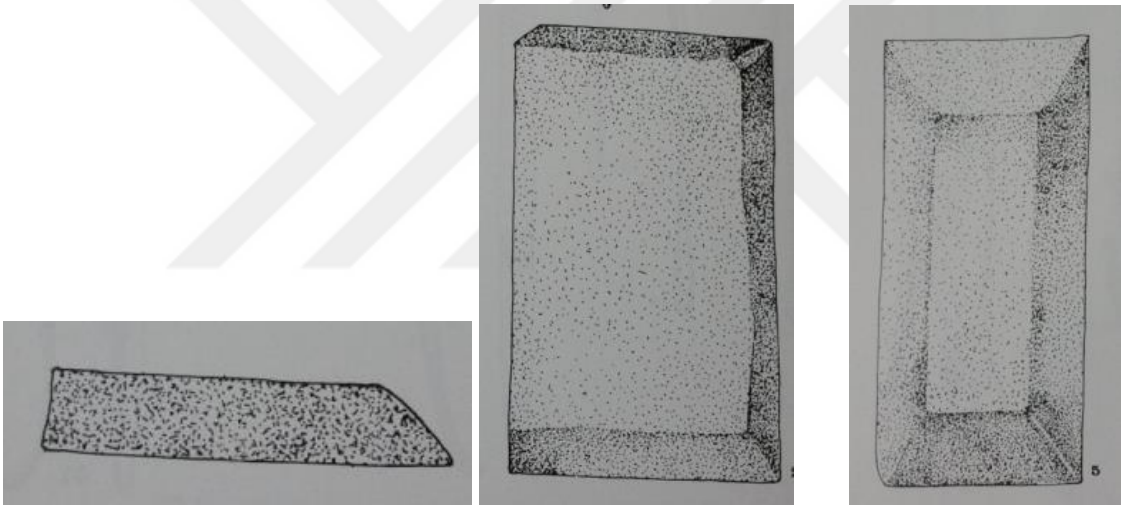
LEVHA XIII

XIII.1

XIII.2

XIII.3a **XIII.3b**

XIII.4

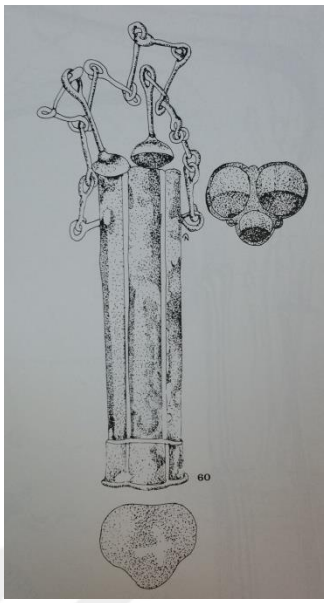
LEVHA XIV

XIV. 1

XIV.2

XIV.3

XIV.4

XIV.5

XIV.6

XIV.7

LEVHA XV

XV. 1

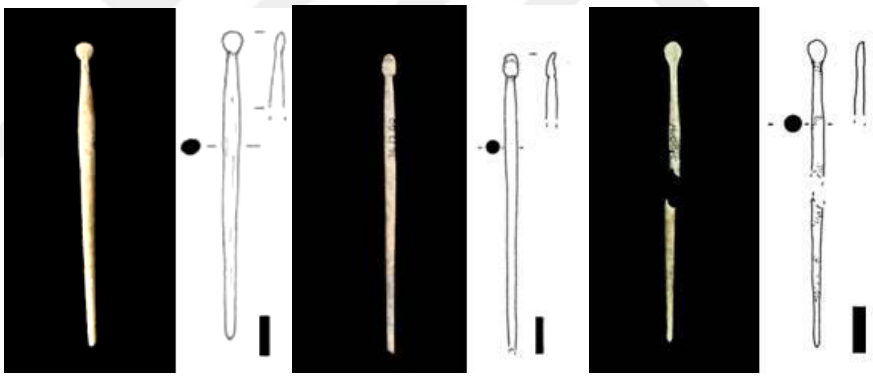
XV.2

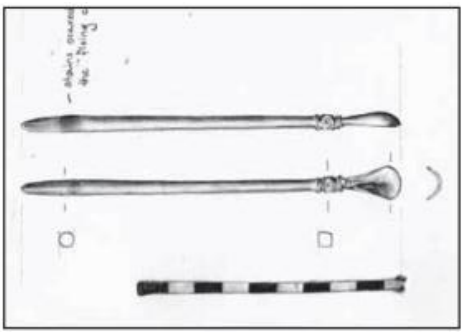
XV.3

XV. 4

XV. 5

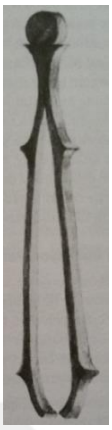

XV. 6

LEVHA XVI

XVI.1

XVI.2

XVI.3

XVI.4

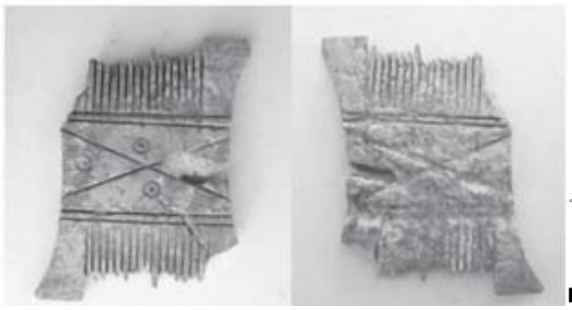
XVI.5

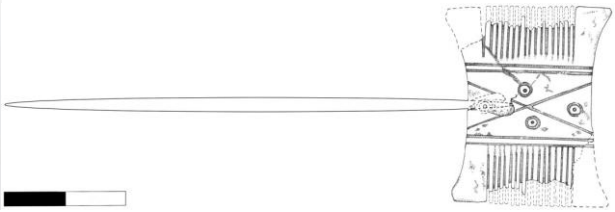
XVI.6

XVI.7

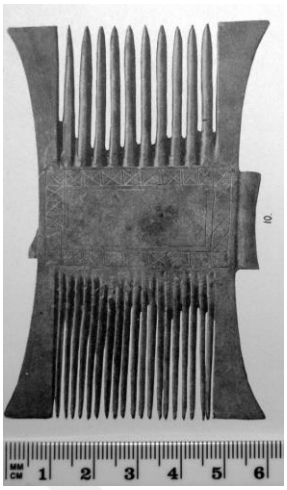

XVI.8a

XVI.8b

LEVHA XVII

XVII.1

XVII.2

XVII.3

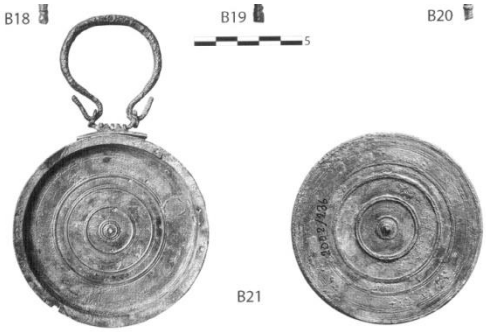

XVII.4

LEVHA XVIII

XVIII. 1a

XVIII. 1b

XVIII. 1c

XVIII. 1a

XVIII. 1b

XVIII. 3

XVIII.4

LEVHA XIX

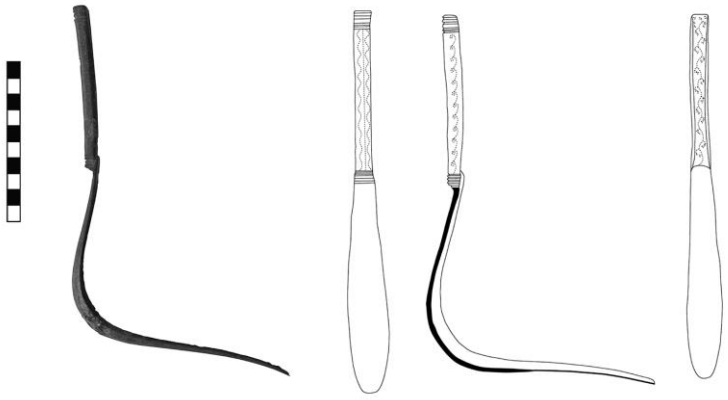
XIX. 1a

XIX. 1b

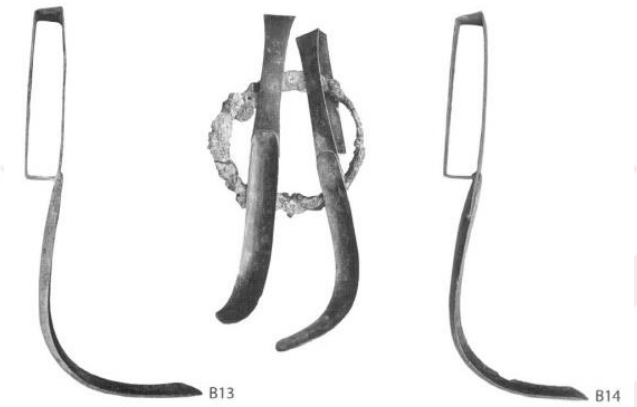

XIX.2

XIX.3

LEVHA XX

XX.1

XX.2

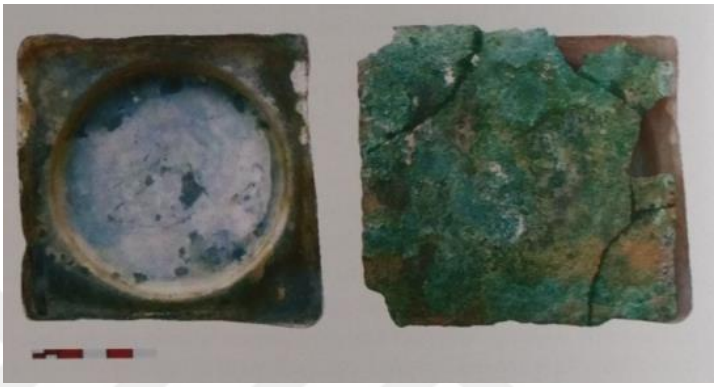

XX.3

LEVHA XXI

XXI.1

XXI.2

XXI. 3

XXI. 4